נושאים באגרות הראי"ה

יחס לחילונים ולרחוקים מתורה

56 אגרות · כרכים א', ב', ג', ד'

הנושא בקצרה, הנושאים המרכזיים שבו ומה מלמדות האגרות,

ונוסח כל האגרות שבנושא, כל אחת עם התמצית שלה

igrot.shlomo-aviner.net

הנושא בקצרה

כשהרב קוק הגיע ליפו, רוב הצעירים במושבות כבר היו רחוקים מתורה ומצוות. האגרות בנושא מראות שתי תנועות שאינן סותרות. מצד אחד, מחאה ברורה על חילול שבת בפרהסיה, על מאכלות אסורים במוסדות היישוב, ועל מי שכותבים בשם הציבור כולו שפנה עורף לעבר (כרך א', אגרת יח; כרך א', אגרת קטז; כרך ב', אגרת תסה).

ומצד שני, הרב קוק אינו מאמין שמחאה לבדה תועיל. הירידה באה, לדבריו, לא מפני שלא מיחו, אלא "מפני שרק מיחו ולא עוד" (כרך א', אגרת קלב). העיקר הוא להאיר את האור הפנימי, לחזק את שומרי התורה בחיים החדשים (כרך א', אגרת קמד), ולהרבות שלום ואהבה, שבהם הרב קוק רואה "כמה סימני-טובה" (כרך ב', אגרת תקלא).

מחאה גלויה

כרך א', אגרת יח: מכתב גלוי לצעירים בארץ ישראל: עורך 'השקפה' כתב בשם כל הציבור שכולם פנו עורף לעבר היהודי. הרב קוק קורא לצעירים למחות בפומבי, כדי שלא תיחשב שתיקתם כהודאה.

"ואינני רואה שום דרך לפטור עצמנו ממחאה גלויה, שלא תהי' שתיקתנו כהודאה"

כרך א', אגרת כ: לד"ר משה זיידל, על המכתב הגלוי: הרב קוק אינו דורש שלטון על הדעות, אבל יש גבול לחופש הדעות.

"ע"כ אנו למדים שיש גבול לחופש הדעות, אלא הדבר הקשה הוא צמצום הגבול"

כרך א', אגרת קטז: לוועד ראשון לציון: פועלים חיללו שבת בפרהסיא בהכנות לתיאטרון. הרב קוק שמח שהדבר עורר כעס במושבה, ומבקש מחאה רשמית.

"שלא לעבור על מאורע זה בשתיקה, בלא גערה של פומבי ומחאה רשמית מצדכם"

כרך א', אגרת לד: לוועד רחובות: מתכוננים להציג תיאטרון בפורים, בזמן שדם יהודים נשפך בפוגרומים ברוסיה.

"האמת אגיד לכבודם, אחי היקרים, שכרעם בגלגל הלמו הדברים הללו את מוחי ולבבי"

קדושה במוסדות היישוב

כרך ב', אגרת תסה: למשרד הארץ־ישראלי: במטבח של חוות לוד אוכלים בגלוי מאכלות אסורים. הרב קוק דורש לתקן מיד.

כרך ב', אגרת תפח: לד"ר יהודה לייב מטמן־כהן: חילול שבת במועדון הפועלים. הרב קוק אינו יודע אם הכאב גדול יותר מצד הדת, מצד הנשמה הלאומית, או מעלבון היישוב.

"מאיזה רגש המכאוב יותר גדול בלבבי, מפני קדושת הדת, או שהנשמה הלאומית היא המרגשת בצערה"

כרך ד', אגרת אעא': לוועד הלאומי: הרב קוק מבקש לעסוק בהגנת הצביון הלאומי בדת ובקודש, נגד מטבחי טריפות וחילול שבת.

"לא נהי' אנחנו הגורמים באדישות שלנו לכזב את תקות ישראל"

לא די במחאה

כרך א', אגרת קלב: לרב חיים אלעזר הכהן ביחובסקי: עזרת הממשלה נגד הכופרים תתקן רק מעט. העיקר הוא להאיר את האור הפנימי.

"הירידה באה לא מפני שלא מיחו רבנן על בתי הכופרים, המחריבים את אה"ק ברוחניות ובחומריות, כ"א מפני שרק מיחו ולא עוד"

כרך א', אגרת קמד: לעורך עיתון, על פרצת צעירים נגד הדת בפתח תקווה: התרופה היא לחזק את שומרי התורה בכל מעשה ויישוב, בתורה ובמדע.

"ותרופה אחרת אין כ"א לחזק את ידם של שלמי אמונים"

כרך א', אגרת רעז: לר' מאיר לרנר באלטונה: בכל מושבה יש יראי שמים רבים, ויש גם צעירים בעלי דעות רעות, ואין כוח לכפות. העיקר הוא החינוך.

"כל זמן שיהיו עניני החינוך מסורים בידי מורים כופרים"

כרך ב', אגרת תקלא: לרב אברהם רבינסקי: על הגימנסיה. היחס שלה לתורה מצער, אבל הרב קוק החליט לא לצאת נגדה במלחמה גלויה, מפני דרכי שלום.

"וב"ה אני רואה כמה סימני-טובה ותקונים גדולים מדרך השלו' והאהבה, אשר בחרתי בה"

השיבה העתידה

כרך א', אגרת קיג: לר' דובער מילשטיין: אין להתייאש מאף יהודי. גם הדעות הרעות של הדור עומדות על בקשת יושר וצדק.

כרך א', אגרת קעח: לר' בנימין מנשה לוין, על האנרכיסטים היהודים: כשיתגלה שכל חלק טוב באנרכיה נמצא בשלמות בטהרת הישראליות, תקיף האורה גם אותם.

"אז תקיף האורה הישראלית ג"כ את כל אנרכיסתינו"

כרך ג', אגרת תתצג: לרב משה טורצקי: על קבלת חברים ל'דגל ירושלים'. יש רבים שהתרחקו במעשה אבל כשרים בלבם, ורוצים להתחבר ליראים.

"ואולי בהמשך הזמן ישובו בתשובה שלמה, ואיך נדחה אותם בידים"

כרך ג', אגרת תתצא: לרב א"ר צ'רני: לאן שהלאומיות החילונית אינה יכולה להגיע, יכול להגיע הניצוץ הקדוש.

מה מלמדות האגרות

לא לשתוק. מחאה גלויה נחוצה, "שלא תהי' שתיקתנו כהודאה" (כרך א', אגרת יח).

אבל לא רק למחות. "העיקר הוא, שצריך להאיר את האור הפנימי" (כרך א', אגרת קלב).

לבנות. לחזק את שומרי התורה "למען יעטרו הם את החיים החדשים" (כרך א', אגרת קמד), ולבחור בדרך "השלו' והאהבה" (כרך ב', אגרת תקלא).

הרב שלמה אבינר על הנושא

הרב אבינר מביא את דברי הרב קוק שגם בימי עזרא עלו לארץ דווקא אנשים שמעשיהם היו מקולקלים, ובכל זאת מהם נבנה הבית השני ומהם יצאו בוני התורה שבעל פה (כרך א', אגרת שיא). לכן גם מצבו הרוחני הקשה של היישוב אינו סיבה להירתע מבניין הארץ. (מקור: מתוך ספרי הרב)

הרב אבינר מביא את דברי הרב קוק בשו"ת "משפט כהן", בעקבות "עקדת יצחק": "הכול בידי שמיים חוץ מיראת שמיים" נאמר על היחיד; אבל על כלל ישראל, כשם שנכרתה ברית על קיומו, כך נכרתה ברית שלא יעזוב בכללו את ברית ה'. יחידים רבים עלולים לעזוב, אבל הכלל לא יאבד. ועם זאת, ידיעת נצח ישראל אינה פוטרת מן ההשתדלות. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"החוצפה בעקבתא דמשיחא - נובעת מדרישת הדור לאמונה גדולה" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: מדוע דווקא בעקבתא דמשיחא "חוצפא יסגא": החילוניות האידיאולוגית כביטוי לדרישה של הדור לאמונה גדולה יותר. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"גדלות הדור" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: האם טעה הרב קוק בהערכת הדור? שאלה ותשובה על גדלות הדור שבתוך החוצפה והמרד, ועל התשובה שתבוא מתוך בירור האמת. (מקור: מתוך ספרי הרב)

""רבנים אוהבים" ו"רבנים קנאים"" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: שני סוגי יחס של תלמידי חכמים כלפי הדור - ומה ביניהם באמת. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"יחס לחילונים ולחרדים" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: שאלה ותשובה על היחס הראוי לחילונים ולחרדים. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"נתק בין אבות לבנים" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: בעקבתא דמשיחא נוצר נתק קשה בין אבות לבנים - ומה פשרו. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"עם ישראל וסוד הצ'ולנט" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: יש הדואגים לעתיד העם בגלל החרדים, העולים מרוסיה ועוד - וסוד הצ'ולנט: כל המרכיבים יחד. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"ספר "אורות" והמציאות: הנשמה הפנימית של שיבת ציון" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: המציאות אינה נראית כפי שהרב קוק מתאר? "אורות" מלמד מה נמצא מתחת לפני השטח: הדחף הפנימי שבעטיו שבה האומה לציון הוא התשוקה לחיים של תורה בשלמותם. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"מניין שעם ישראל ישוב בתשובה?" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: שאלה ותשובה: מניין לנו שעם ישראל ישוב בסופו של דבר לתורה ולמצוות? מדברי הנביאים, מדברי הרב קוק, ומן התשוקה לקודש שאפשר לראות באנשים. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"סוגיית "ערב רב"" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: מה הם "ערב רב" לפי הרב קוק, הכלי יקר והגר"א - מידות ולא ציבורים, ומדוע אסור להשתמש בכינוי כדי לפלג את ישראל. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"יחס לבנים ולבנות המתרחקים מן התורה - על פי הרב קוק" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: חיבור שלם בשישים וחמישה פרקים קצרים, על פי מאמרי הרב קוק וההדרכות שבאגרותיו לרב מילשטיין: "אנוסים גמורים", אהבה, סבלנות - ואין ייאוש כלל. (מקור: מתוך ספרי הרב)

קובצי מקורות בנושא

אגרות של הרב קוק, מקובצות לפי עניין (מתוך ספרי הרב)

אהבת ישראל וסגולת ישראל: בנספח שעניינו שאהבת ישראל יסודה במבט העמוק על סגולת ישראל, מביא הרב אבינר כמה אגרות של הרב קוק. (כרך ב', אגרת תקכב; כרך ד', אגרת אקפב)

נוסח האגרות – עם ביאור

56 האגרות שבנושא, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות:
בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת יח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: אדר תרס"ה - יפו **נמען:** מכתב גלוי לצעירים היושבים בארץ ישראל

הרב קוק מוחה על דברי עורך עיתון "השקפה", שכתב בשם כל הציבור שכולם "פנו עורף לעבר" היהודי. הרב קוק קורא לצעירים למחות בפומבי כדי שלא תיחשב שתיקתם כהודאה, ומדגיש שבכל המפלגות, גם בין ה"אוגנדיים", יש אוהבי עמם שאינם פונים עורף למורשת. הרב קוק מבטל את דברי הבוז ל"חכמת ישראל", ומביא את דברי סולוביוב ששאלת היהודים היא שאלת הנוצרים.

עיקרי הדברים

- מחאה על בוז למורשת ישראל בעיתונות.
- הקשר בין העבר, ההווה והעתיד של עם ישראל.
- ויכוח ציוני ציון והאוגנדיים.

נוסח האגרת עם ביאור

מכתב גלוי

לכבוד אחינו הצעירים היושבים על אדמת הקודש שלו',[1]

הנני פונה אליכם אחי האהובים, להציע לפניכם חובה מוסרית קדושה, לגול מעליכם חרפה [על פי יהושע ה, ט] גדולה, אשר גלל בבלי דעת, [שגלגל עליכם בלי מחשבה] ביחוד על יושבי א"י[2], עורך ה"השקפה" [אליעזר בן יהודה, עורך העיתון "השקפה"] בגליון מ"ח[3] ש"ז במאמר "בת קול מהעתונים" בוכוחו עם "ציוני ציון". [בוויכוח עם מתנגדי "תוכנית אוגנדה", שדרשו להקים את הבית הלאומי רק בארץ ישראל] והנה דבריו האחרונים שם נגעו עד לבבי, והנני חושב נאמנה, שנגעו ג"כ[4] עד לבב כל אשר הלב העברי שלו עוד לא מת לגמרי בקרבו, ואולי גם למי שאך לב האדם שלו עודנו חי, ואני משער שכל אלה המרגישים בעלבון הגדול הזה לא ימצאו לנפשם מנוחה, עד שיביעו גלוי לכל את מחאתם הנמרצה על דברים שפלים כאלה, שנדפסו לדאבוננו דוקא במכ"ע[5] ירושלמי.

ואלה המה דבריו ככתבו וכלשונו: "עוד טענה אחת גדולה ונוראה טוענים ציוני ציון על "האוגנדיים", [תומכי התוכנית להקים מושב יהודי באוגנדה, במזרח אפריקה] כי הם "האוגנדיים" פונים ערף [מפנים עורף, מתנכרים (על פי ירמיהו ב, כז)] לכל העבר שלנו. כמה צביעות בטענה! אנשים שפנו כלם ערף להעבר שלנו מוכיחים אחרים בזה בעצמם! כי אל נא נאחיז את העינים! [נטעה ונרמה] רק בעלי הועד של "חפוש חטאים" [כינוי לעג שהדביק עורך "השקפה" לשומרי המצוות] לא פנו ערף להעבר שלנו, ואנו כלנו פנינו ערף להעבר וזו תהלתנו ותפארתנו". והנה כמוכם יודע אני, שזה לא לנו הפעם הראשונה לראות דברי נאצה, [דברי בזיון] הנוגעים עד הנפש הישראלית, נדפסים בספרותנו החדשה השלילית. אבל שיעיז סופר אחד להעיד בשם כל הקהל כלו, שכלנו פנינו ערף להעבר שלנו, ולהעמיד עוד בניגוד לזה רק את הועד של "חפוש חטאים", (שאינני יודע ממציאותו בפועל), שהוא מתארם תמיד למחוסרי דעה ותרבות, א"כ[6] הוא מעיד בפומבי שכל האנשים של צורה ושל כבוד, לפחות מהצעירים היושבים באי"י[7], פנו ערף לכל העבר שלנו, ושזו היא תהלתם

ותפארתם, - שיקח אדם יחיד דעה רחבה כזאת לעצמו, לדבר בקלות ראש כזאת, ע"ד[8] יחש של עם שלם לכל התולדה שלו, לא בתור דעתו היחידית כ"א[9] בשם העם כלו, זו היא חוצפה שאיננה מצויה. ואינני רואה שום דרך לפטור עצמנו ממחאה גלויה, שלא תהי'[10] שתיקתנו כהודאה, למען נרויח שיצאו הדברים הזרים הללו מכלל דעה כללית לדעה פרטית, של עורך ה"השקפה" והיחידים הנגררים אחריו, שאין אחריותם עלינו.

דן אני לכף זכות גם האבר המדולדל הזה [האבר התלוי, החלש, שכמעט נפרד מן הגוף] שלנו, את בעל ה"השקפה". הוא איננו חולם כ"א מהרהורי לבו, שמו היהודי אולי כבר נרקב אצלו, הוא יכול להיות שכבר איננו מרגיש בעצמו שום קשר אל כל העבר שלנו, ויכול במנוחה לאמר שפנה אליו ערף, (ובאמת עלים נובלים [עלים נושרים] כאלה שנושרים אינם מביאים הפסד גדול לכרם בית ישראל), וכפי חוג מבטו אין מחשבה אחרת בעולם כ"א מחשבתו, והמתנגד לו לא יוכל להיות כ"א מועד של "חפוש חטאים", אשר שם למפלצת [שעשה אותו לדבר מבהיל (על פי מלכים א טו, יג)] וסמל אנשים שאינם מן הישוב. והנה נניח לו יחלום כאות-נפשו, [כרצונו] אבל כשבא להעיד גלוי שאנחנו כלנו הננו אברים מדולדלים שכמותו, ושיכולים אנו לומר שהננו פונים ערף להעבר שלנו, שהוא מקור חיינו הקשור עם ההוה והעתיד שלנו עדי-עד, אנו חייבים למחות בדבר ולהודיע שלא מלבנו כ"א מלבו הוציא אלה הדברים המחרפים מערכות ישראל. [על פי שמואל א יז, כו]

והנה אינני נכנס כלל בהויכוח שבין "ציוני ציון" לה"אוגנדיים". ודאי נמצאים בשתי המפלגות אנשים ישרים ואוהבי-עמם באמת, שאינם פונים כלל ערף להעבר, כמו שישנם אנשים כאלה גם בין המתנגדים לעקר התנועה הציונית בכללה. סימן רע הוא למפלגה אם היא חושבת שרק עמה הוא מקור חיים, של כל החכמה וכל היושר, וכל זולתה הכל הבל ורעות רוח. וממילא מובן שאין האוגנדיים זקוקים כלל להגן על עצמם בהודעה הכוזבת הזאת, שהם פונים ערף אל העבר. עדים הם המזרחים, [אנשי תנועת "המזרחי"] שלא יוכל איש לחשד אותם שהם פונים ערף אל כל העבר, ועם כל זה הם אוגנדיים. א"כ רק רעיון-רוח של עורך ה"השקפה" ושותי-מימיו [ותלמידיו, שומעי דבריו] היחידים הוא לתלות את שאיפתם בפניית-ערף להעבר, כלומר ב"כתיבה על קרן השור" שאין להם חלק באלקי ישראל. [היוונים גזרו על ישראל לכתוב על קרן השור "אין לנו חלק באלוקי ישראל" (בראשית רבה ב)]

על הדברים של חבר-המערכת ב"הזמן" [עיתון עברי ברוסיה] גליון כ"ב, שמצאם בעל ה"השקפה" לדברים של טעם, וענה אחריהם אמן שהם דברים אמתיים, והם באמת שפיכת בוז וקלון על תורתנו, אומתנו, תולדתנו וחכמתנו, שראוים להשמע רק מפי הגרועים שבשונאי-ישראל בין רשעי או"ה[11], לא מצאתי חובה להשיב, כיון שנכתבו על דעתו היחידית של הסופר. ואם באנו להשיב על דברי כל יחיד, שאיננו יכול להבין את אופיים של ישראל ומתוך כך הוא מקטרג עליהם, בין מישראל בין מאו"ה[12], אין אנו מספיקים. ואנו בטוחים, שכל חכם-לב, שנטייתו תמשכהו להתעסק בחכמת ישראל, לא יחת כלל מגערת הבוזים ליקהת אם, [לא יפחד מן הגערה של הבוזים לתורת אמו (על פי משלי ל, יז)] ויחזיק במעוזו לכונן לחקר אבות, [על פי איוב ח, ח] וידע אל נכון כי רב חכמה ומוסר השכל ימצא בדברי קדמונינו, ורגשי עדינות המנשאת הנפש הרבה יותר משיחתם הבטלה של היועצים החדשים, הפונים ערף להעבר. ואין חכמתנו

ולא ההיסתוריא שלנו מצומצמת במקצע אחד ותקופה אחת, כי"א מראשית ועד אחרית ומהכלל הכונס את כל הפרטים כלם יראה האור הגנוז, אשר לא יתם אורו, וכח-החיים הנפלא יחובר עם הדעות הנעלות והמדות הטהורות, אשר מעולם הן לנו למורשה, שהם התחזקו ונתקיימו תמיד הודות לקיום החובות המעשיות בפועל וע"י[13] החבה הגדולה לתלמודן המביא לידי מעשה, ועל ידם יעמד בנו צביוננו לעד. וכל אשר יתפתחו כחותינו המעשיים והשכליים, בין אותם שבאו ממקור ישראל בין הדברים אשר הוברכו בנו ממטבן של העמים המתוקנים, [מתרבותם של העמים המתוקנים] אשר באנו עמהם במגע ומשא, אשר בשמרנו את דרך החיים שלנו ישובו הכל להוסיף בנו כח ע"פ[14] תכונתנו ואופי שלנו האמיתי, שכשאנו חיים על-פיהם ההסתוריה שלנו מתפתחת על טבעה הראוי לה. כאלה ויותר מזה יודע כל מי אשר לא התמכר להיות דוקא מכלל מהרסינו ומחריבינו. ואתם אחי היקרים צעירי ציון מבלעדי תדעו, כי אמרי-נואש [דברי ייאוש (על פי איוב ו, כו)] כאלה (של "הזמן") הם בזול מאד, ומצויים הם אצל כל ההמון הגס, שקלטה אזנם את הכפירה הזוללה והבזויה. אבל לא כאלה הנה מחשבות המעולים שבחושבי-מחשבות מכל עם ולשון, שהם באמת תפארת המין האנושי. הם יודעים את הערך של פעולתנו הרוחנית הגדולה בעולם ואת הדרת החיים הפנימיים שלנו, שלא הספיקה אפילו תקופת הרדיפה היותר נוראה לנוולו. ובצדק אמר החסיד שבאו"ה[15] בימינו סולוביוב, [ולדימיר סולוביוב, הפילוסוף הרוסי, שהיה ידוע באהדתו ליהודים] ששאלת היהודים איננה במציאות כלל כי"א היא שאלת הנוצרים, שלא באו למדרגה המוסרית האנושית למען דעת איך להתנהג עם עם יקר ורב-הכשרון כיהודים.

אשוב למטרתי. עם אהבתי ללמוד וללמד את יסודי הדיעות שלנו רחוק אני מלדרוש שלטון על דיעותיו של איזה איש שיהי'[16], שהוא בימינו דבר שאינו נשמע, ואם הי'[17] עורך ה"השקפה" מציע את דבריו הללו בשם עצמו לא הי' עולה על דעתי להתוכח בזה. אבל עכשיו שיצא על הכלל כלו, ושמובן הדבר שצעירינו פה בא"י הם הכלל שלו, אי-אפשר שנעבור על הדבר בשתיקה.

המאורע יזכיר לנו את ספור האגדה בפרק אחרון דברכות, [בגמרא ברכות סג] בשעה שרבי חנינא בן אחי ר"י בקש לעבר שנים ולקבע חדשים בחו"ל[18], [לקבוע את לוח השנה מחוץ לארץ ישראל, דבר שמותר רק בארץ] שאמרו השלוחים מא"י[19] לכל העם: "אם אי אתם שומעים תכפרו כולכם ותאמרו שאין לכם חלק באלקי ישראל", מיד גער כל העם בבכיה ואמרו: "ח"ו, יש לנו חלק באלקי ישראל".

כן אקוה שתענו כלכם במחאה גלויה על העלילה השפלה, שהעליל עליכם עורך ה"השקפה", בעשותו חשבון הנפש שלכם בלי דעת בעלי הנפש כלל, ותענו ותאמרו שחלילה לנו לפנות ערף להעבר שלנו, אשר בצילו חיינו ונחיה, ועל אפם של מחרפי מערכות [בניגוד לרצונם של המחרפים] אלקים חיים תגידו בפה מלא לפני כל העולם כלו כי יש לכם חלק באלקי ישראל.

בגאון ורוח עז, אחי היקרים, נשא דגל תורתנו ועמנו, ובשם אלקינו נדגל. [תהלים כ, ו]

ונצח ישראל לא ישקר ולא ינחם, [שמואל א טו, כט] ודברו הטוב לא ישוב ריקם. לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו [ישעיהו כט, כב-כג] בראותו ילדיו מעשי ידו בקרבו, יקדישו את שמו והקדישו את קדוש יעקב ואת אלקי ישראל יעריצו.

והנני בזה עבדם המצפה לשמחת גויינו להתהלל עם נחלתנו, [על פי תהלים קו, ה]

אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקדש פעה"ק[20] יפו והמושבות תובב"א[21].

[עה"ק[22] יפו ת"ו[23], אדר תרס"ה[24].

---

1. שלו' - שלום
2. א"י - ארץ ישראל
3. מ"ח - מרחשון
4. ג"כ - גם כן
5. במכ"ע - במכתב עתי (בעיתון)
6. א"כ - אם כן
7. בא"י - בארץ ישראל
8. ע"ד - על דבר
9. כ"א - כי אם
10. תהי' - תהיה
11. או"ה - אומות העולם
12. מאו"ה - מאומות העולם
13. וע"י - ועל ידי
14. ע"פ - על פי
15. שבאו"ה - שבאומות העולם
16. שיהי' - שיהיה
17. הי' - היה
18. בחו"ל - בחוץ לארץ
19. מא"י - מארץ ישראל
20. פעה"ק - פה עיר הקודש
21. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
22. עה"ק - עיר הקודש
23. ת"ו - תבנה ותכונן
24. תרס"ה - השנה תרס"ה (1904/1905)

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת כ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' סיון תרס"ה - יפו **נמען:** הרב ד"ר משה זיידל

הרב קוק מסביר את דבריו במכתב הגלוי, ש"אינו דורש שלטון על הדעות". לדבריו יש גבול לחופש הדעות, ואצל ישראל, שקיומם הלאומי תלוי באמונה בה', מי שמחליש את האמונה הוא "פושע לאומי". אך בזמן שכוחות האומה חלשים, ההשגחה מונעת כפייה, ולכן אין לומר "דבר שאינו נשמע". להלכה, דין אפיקורוס חל רק על הכופר המוחלט ולא על המסתפק.

עיקרי הדברים

- גבולות חופש הדעות.
- אמונה כיסוד הקיום הלאומי של ישראל.
- דין אפיקורוס: כופר לעומת מסתפק.

נוסח האגרת עם ביאור

(להרר"מ ד"ר זיידל [לרב משה זיידל, ידידו ותלמידו של הרב קוק] *שליט"א)* [לד"ר משה זיידל, תלמידו של הרב קוק מימי בויסק, שלמד אז בגרמניה. האגרת מיום י' סיון תרס"ה (1905)]

אשר שאלת ע"ד[1] לשוני במכה"ג[2], [במכתב הגלוי] שאיני דורש שום שלטון על הדעות, אם הוא מפני ההכרח או שכן הוא ג"כ[3] ע"פ[4] דין תורה.

הנה בלשוני לא נמצא מקום לשאלה, שאמרתי "מפני שהוא בימינו דבר שאינו נשמע". [על פי יבמות סה: "כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע"] ממוצא דבר הרינו למדים, שאם היה נשמע היה מקום לדרישה כזאת. אלא שהענין תלוי בהרים גדולים של עיונים שצריך לבאר הגדר שלו. ומפני שא"א[5] לי להאריך ארשום בקצרה, ואקוה שיספיק לנבון שכמותך.

דע שהסברא הישרה היא לעולם יסוד גדול בדין, וזהו בין בדינים מעשיים בין בדינים עיוניים. ע"כ[6] לעולם אנחנו צריכים להגיע למרכז היושר, ואם תראה לנו סתירה בין אמת לאמת, ע"כ יש כאן דבר המכריע, וזה מקום של למוד חדש. ע"כ נראה בענין ההלכה של חופש הדעות, שהיא מתאמת בזמן הזה לרוב בעלי הדעות שבעולם, עד היכן יגיעו גבוליה ע"פ השכל. שמא תאמר שאין לה גבול, לא תוכל כלל לומר כן. האחד שאין לנו אפילו מדה אחת בעולם שלא תהי'[7] הקצוניות מזיקתה, ועוד טבע הענין מחייב שיש גבול לחופש הדעות, שאם לא יהי'[8] שום גבול, כי"א[9] יפרק עול כל מוסר מוסכם, עד שיגיע בבינתו הפרטית לסוף הדעה על מה הוא עומד, ואז תמלא הארץ נבלה, וצמצום גמור בין הדעות והמעשים א"א[10] כלל לעשות, מפני שהמעשים נגררים בע"כ[11] ברב או במעט אחרי הדעות, א"כ[12] למשל שיסכים אדם בלבבו שאין שום עול בריצחה הוא ודאי חטא, שאם ההסכמה הזאת תפריח יהרס קיום העולם, וכן כיו"ב[13]. ע"כ אנו למדים שיש גבול לחופש הדעות, אלא הדבר הקשה הוא צמצום הגבול. ומסתבר שאין הצמצום יכול להיות שוה ממש בין כל חברה אנושית, כי למשל ההסכמה הגמורה בלב שאין שום הפסד ללכת ערום בשוק, למי שמסכים כן, וטוען שיתנהגו כן בפועל, הוא חטא אצלנו, וראוי

להיות חטא, ואיננו חטא אצל הפראים שבאיי גוויניא, [באיי גינאה] למשל. וכיון שע"כ[14] יש הפרש בין חברה לחברה, לא יעמוד ההפרש על מקום אחד, רק יהי' הולך ומתחלק לפי רבוי התנאים. וביחש לאמונה יש הפרש גדול בזה בין ישראל לעמים. אם היה שום עם בעולם, שעיקר הוייתו בתור עם וקיומו יהי' תלוי באיזו דעה, אז היתה רשות גמורה וגם חובה שביחש לזאת הדעה לא ימצא בקרבו חופש-הדעות. כי אין זה חופש כ"א עצלות מהגן על עצמה, [אלא עצלות מלהגן על עצמה] בשביל איזו נטיה של גירוי עצבים מאנשים פרטיים. אמנם לפעמים ימצאו יחידים, שיוכלו למרוד באומתם, כשימצאו שאותה הדעה, המאגדת ומקיימת את אומתם, היא מזקת לכלל האנושיות, ע"כ יפקירו את האומה בשביל האמת. אבל כ"ז[15] שתהי'[16] הדעה המחזקת את אומתם דעה בלתי מפסדת כלל, וק"ו[17] כשתהי'[18] עוד דעה מועלת חוץ לגבולה, ולגוף האומה תהיה יסוד חייה, אז אין שום מקום לסבלנות, והסבלן בזה ראוי לבזיון פנימי מכל האומה וגם מכל האדם. ע"כ כאשר אין עוד אומה בעולם, שההודעה של שם השי"ת[19] בעולם, בתור אלהי עולם, שומר הברית והחסד וכל ארחות הצדק, שהם מדותיו של הקב"ה[20], יהיה יסוד חייה הלאומיים, ותנאי מיוחד בתקומתה על ארצה וכוננות ממשלתה. וע"כ[21] יש בה תנאים כאלה שאינה יכולה להתקיים מבלעדי הדעות הגדולות הללו, וכל גדולה שבנפש היא כרוכה עם חסרונות מקבילים לה, ובודאי יש לישראל ג"כ חסרונות כאלה המביאים אותם לידי הכרח הגדולה של נשיאת שם ד' בתכנם הכללי. ע"כ מי שגורם בדעותיו, ומכש"כ[22] במעשיו, רפיון להדעה שמחיה את האומה, הוא פושע לאומי, שהסליחה להם היא אולת. ובכל העולם אין לנו דוגמא בזה. אין התוכן הלאומי של כל אומה ולשון שבעולם קשור כלל בטבע הוייתם עם דעת שם ד' בקרבה ובעולם, ולא עם כללות שום אמונה. ואם ימצא עם בודד, בעל אמונה שפלה, שאמונתו היא לאומית, היא ודאי כל כך קטנה, עד שהתפשטותה בעצמה תביא מכשולות לכל האנושיות, וביותר שא"א כלל בעצמו להתקיים, א"כ העם ההוא בעצמו עומד הוא לכליון שאין לתבע מיחידיו חובות קיומו. זהו יסוד קנאת ד' האמתית, שבעליה ראויים שתנתן להם ברית כהונת עולם, [במדבר כה, יג, על פנחס הקנאי] בהבדלה בין הקנאות הפחזנית הבאה מחסרון דעה ורפיון כח.

והנה כדי למלא במעשה את השלטון הלאומי, צריכים שיהיו כחות האומה בתכלית השלימות. אמנם למנעו לגמרי ג"כ לא יתכן, כי האופי הרוחני של האומה הוא ב"ה[23] תמיד חי, ודוד מלך ישראל חי וקיים. [ראש השנה כה] ע"כ זאת היא עצת ד' שהפליא עצה, הגדיל תושיה, [ישעיהו כח, כט] שכפי אותו המיעוט שכחות האומה מתמעטים, כן יהי' נגרע כח היכולת, ומניעת היכולת היא לנו לעדה על חפץ ד', ומניעת החפץ יש לה הרבה דרכים, לפעמים מניעה מעשית, כמו יראת מלכות וכיו"ב[24], ולפעמים מניעה רוחנית, שמהם היא ג"כ המצוה שלא לאמר דבר שאינו נשמע. וכשישנן מניעות כאלה הננו מרוצים בזה, מפני שאנו מכירים שכך הוא רצון ההשגחה העליונה בעתים כאלה. ואך לזה הננו מוצאים בירושלמי, שרשב"י[25] שמח על נטילת הדינים בישראל לשעתם, משום דלית אנן חכים מידן, [ירושלמי סנהדרין ז, ב: רבי שמעון בן יוחאי אמר "בריך רחמנא דלינא חכים מידון" – ברוך ה' שאיני יודע לדון (דיני נפשות), כשניטלו מישראל]

זהו מה שנוגע להבנת לשוני.

ולענין דינא. דע, שאע"פ[26] שאיסור גמור וחולי רע הוא, אפי'[27] מי שמסתפק ומהרהר על דברי האמונה השלמה, מ"מ[28] לא מצינו שדנו חז"ל[29] דין אפיקורוס, [סנהדרין צט–ק; רמב"ם הלכות תשובה ג, ח] כ"א על הכופר, דהיינו המחליט ההיפך. וההחלטה של ההיפך א"א שתמצא כלל בישראל בין שום אדם שלא יהי' רשע גמור ומשקר במזיד. כי הרשעה היותר גדולה לא תוכל כ"א להטיל דופי של ספק לחלושי הדעות, וכיון שכן מי שמעיז פנים לאמר שהוא כופר בבירור, הרי הוא רשע מוחלט, שבצדק היה ראוי לדונו בכל הדינים המפורשים, ואין כאן טענת לבו אונסו כלל. ואם היתה הכפירה שבדורנו בעלת אמת, היתה תמיד טוענת טענת ספק, והיו מבררים לה בנקל ספקותיה, אבל היא משקרת בזדון, וטוענת טענת ודאי, בשעה שאפילו ליותר חלושים בדעת א"א כלל שתבא כ"א למדת ספק, והרי היא עסוקה ברשע של רדיפה בעזות מצח, ע"כ היא חייבת כל הדינים, שבידי אדם ובידי שמים, לפי הערך של המכשלה שהיא עושה. ופרטי הדברים מובן שצריכים אריכות גדולה של ספרים רבים לבאר. ודבר זה ברור, שמי שבא לידיעה איך שכל המינות, ביחש לישראל, איננה כ"א טענה של ספק גרועה, המתלקטת מחסרון ידיעה וחסרון רגש ומעוט מוסר, מיד הוא נעשה שלם באמונה ויראת ד' באמת' וכל מה שיהי'[30] יותר דבק בת"ח[31], דורשי אלהים באמת, כן יתעלה מעלה מעלה, להיות ממולא באמונה של חסן חכמת ודעת. "כל כלי יוצר עליך לא יצלח [ישעיהו נד, יז] וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי, זאת נחלת עבדי ד' וצדקתם מאתי אמר ד'".

(עה"ק יפו ת"ו, י' סיון תרס"ה).

---

1. ע"ד - על דבר
2. במכה"ג - במכהאי גוונא
3. ג"כ - גם כן
4. ע"פ - על פי
5. שא"א - שאי אפשר
6. ע"כ - על כן
7. תהי' - תהיה
8. יהי' - יהיה
9. כ"א - כי אם
10. א"א - אי אפשר
11. בע"כ - בעל כרחם
12. א"כ - אם כן
13. כיו"ב - כיוצא בזה
14. שע"כ - שעל כן
15. כ"ז - כל זה
16. שתהי' - שתהיה
17. וק"ו - וקל וחומר
18. כשתהי' - כשתהיה
19. השי"ת - השם יתברך
20. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
21. וע"כ - ועל כן
22. ומכש"כ - ומכל שכן
23. ב"ה - ברוך השם
24. וכיו"ב - וכיוצא בזה

25. שרשב"י – שרבי שמעון בר יוחאי
26. שאע"פ – שאף על פי
27. אפי' – אפילו
28. מ"מ – מכל מקום
29. חז"ל – חכמינו זכרונם לברכה
30. שיהי' – שיהיה
31. בת"ח – בתלמידי חכמים

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת לד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' אדר תרס"ו - יפו **נמען:** ועד המושבה רחובות

הרב קוק שמע שמתכוננים להציג תיאטרון בפורים במושבה, ומוחה בכאב: בזמן שדם רבבות יהודים נשפך בפוגרומים ברוסיה, ואחיותינו חוללו, אין זה ראוי להתענג במחזות. הרב קוק מבקש מהוועד להודיע זאת למארגנים, ומקווה שיחדלו מכך מרצונם.

עיקרי הדברים

- אחריות יושבי ארץ ישראל לגורל העם.
- התנגדות לתיאטרון בעת צרה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], יו"ד[4] אדר תרס"ו[5].

לכבוד הועד הנכבד במושבה רחבות ת"ו.

שלו'[6] וברכה.

אבן מעמסה [אבן כבדה (זכריה יב, ג)] מונחת על לבבי, אומר לנפשי אשיחה מעט וירוח לי. [על פי איוב לב, כ] ידיעה קבלתי זה לא כבר, שעושים הכנה במושבה לתיאתר [להצגת תיאטרון] בימי פורים הבע"ל[7]. האמת אגיד לכבודם, אחי היקרים, שכרעם בגלגל [כרעם בגלגל השמים (תהלים עז, יט)] הלמו [הכו] הדברים הללו את מוחי ולבבי. כמעט שאיני מאמין אם יש בהם אמת ממשית. היתכן הדבר, שבמושבה בארץ ישראל, המקום שמפה אנחנו חייבים להראות את הדופק, את כח החי והמרגיש של לב האומה, ימצא עוד איש מישראל שלא יבוש גם להעלות על הדעת, שבעת כזאת, שדמי רבבות אחינו האהובים, שנשפכו כמים ברחבות ובשוקים, [בפוגרומים ברוסיה בשנים תרס"ה-תרס"ו (1905-1906)] עוד טרם הודחו מבית מטבחם, [עוד לא נשטפו ממקום שחיטתם] בעוד לא הספיק להתהפך ללובן אודם לחיינו מבושת פנינו, [האודם שבלחיינו מבושה עוד לא התחלף ללובן] המרתיח כסיר את דם לבבנו, על חילול כבוד אחיותינו העדינות, בידי עם נבל, אשר בשר חמורים בשרו [על פי יחזקאל כג, כ] ולב נמר לבבו, ועוד טרם היתה הרוחה לרבבות ולאלפים מאחינו האהובים, שלבבנו הומה אליהם והנם עודם בין הפטיש והסדן, [בין הפטיש לסדן, במצוקה] ודי יודע עד מתי, עד אנה, ולבבנו הה יחזק מסלע, [על פי ירמיהו ה, ג] ולא נדע בושת להראות לכל העולם, שהננו אכזרים יותר מיעינים במדבר, [מבנות יענה, שהן אכזריות לבניהן (איכה ד, ג)] - ובמנוחת לבב נתקבץ יחד ונתענג על מחזה של תיאתראות. הה מה אמולה לבתי... [מה חלש לבי (יחזקאל טז, ל)] כשל כח עטי מלהוציא אל הפועל את כוס החמה, [כוס הכעס (ישעיהו נא, יז)] אשר שותה רוחי. אחת היא נחמתי, שלא אאמין בשום אופן שכה יהיה. יודע אנכי היטב את אחי הנכבדים אשר ברחבות, יודע אנכי את מעלת נפשם ועדינות רגשותיהם, אולי עבר איזה רעיון מתעה, איזה צל מעיב, על לב אחדים, גם המה אקוה ישובו ונחמו, ולא ידאיבו את לבב אחינו המתמוגגים ביגונם [הנמסים מרוב צער] בעת צרה ליעקב, [ירמיהו ל, ז] אשר על אחת כמדקרות חרב יחשב לו

עכשו ביותר קול המולה של חבר עליזים, [חבורה של שמחים (על פי ירמיהו טו, יז)] בהיותה שלא כרוח ישראל ולא כדת של תורה.

לכבודכם החביב, לאהבתכם העמוקה בלבבי, אבקשכם אחים אהובים, שתודיעו גלוי את דברי אלה לאחינו אלה העסוקים בהכשר המחשבה הזאת, שכבוד היא לשבת ממנה, [שכבוד הוא להימנע ממנה] ואקוה שבקורת רוח וברגש גאון וכבוד יחדלו ממנה.

וצור ישראל יאזרנו בגבורה ויעטרנו בתפארה, ומהררי יהודה ישיב לנו אורו וישעו, ונהיה אנחנו יושבי ארץ חמדה מבשרי שלו' ומרעיפים טל של תחיה על פזורי עמנו, הנדכאים בארצות אויביהם, ובימין ד' רוממה ישראל יעשה חיל. [על פי תהלים קיח, טז ובמדבר כד, יח]

אוהבם הנאמן, חותם בברכה ורב כבוד, אסיר תקות ישועת עמנו על אדמת קדשנו האהובה והברוכה במהרה בימינו בקרוב,

אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. יו"ד - יורה דעה
5. תרס"ו - השנה תרס"ו (1905/1906)
6. שלו' - שלום
7. הבע"ל - הבא עלינו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח שבט תרס"ז - יפו **נמען:** ר' דובער מילשטיין

הרב קוק מייעץ להורה איך לנהוג בבניו שהתרחקו מן הדת: במידת החסד, ולומר להם שיש בנטיותיהם דברים טובים שהם עצמם "גופי תורה". אפשר לתת להם חופש ללמוד השכלה ושפות, ולבקש מהם לשמור לפחות על המצוות העיקריות, מתוך יושר כלפי האומה. כפייה בכוח רק תזיק, ובהדרגה הם ובניהם יתקרבו. הרב קוק גם מאשר שהיין מרחובות כשר.

עיקרי הדברים

- יחס לנוער המתרחק מן הדת.
- חינוך בדרך החסד וההדרגה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו, ר"ח שבט תרס"ז[3].

כ'[4] ידידי הנכבד הרב המופלג הנגיד מו"ה[5] דובער מילשטיין [הרב דוב בער מילשטיין, שבניו התרחקו מן הדת] נ"י[6], שלו'[7] וברכה.

הגיעני מכתבו היקר. ואשר בעצתי ישאל ע"ד[8] התנהגותו עם בניו, כבר אמרתי לכ"ת[9] בהיותו פה עמנו, ששיטתי היא להתנהג דוקא במדת החסד הגמור עם הצעירים, ולומר להם שיש בנטיותיהם כמה דברים טובים, וכל עיקר טעותם אינו כ"א[10] מה שהם סוברים שהדברים הטובים שהם מרגישים הם נגד התורה, ובאמת הם הם הנם גופי תורה. ע"כ[11], אע"פ[12] שראוי ליתן להם חופש ללמוד כתב ולשונות וחכמות, כאות נפשם, מ"מ[13] ראוי שהם מצדם יראו את חבתם ליהדות ולמצות, לכה"פ[14] להעקריות והחמורות, [לפחות למצוות העיקריות והחמורות] שבזה הם עושים חסד ומשפט עם כלל ישראל. וצריך להסביר להם, לפי מדרגתם, שלעשות צדקה נצחית עם האומה, ע"י[15] מה שיגרמו מצדם, שיחיו בקרבה הדברים המקודשים לה מראש מקדם, הוא דבר ישר לכל אדם, ואיש ישראל צריך להרגיש את היושר הזה באופן יותר גדול, מפני שבכל אופן יוכל אפילו היותר ירוד שבנו למצא, שיש לנו איזה הצטיינות מכל העמים ברוחניות, וזאת ההצטיינות אין ראוי לכל ישר-דרך לגרום מצדו שתהי'[16] נשפלת, כ"א ראוי לגרום לה חשיבות, ע"י מה שמתנהגים, ביחד עם ההשכלה, והסדרים החדשים בחיים לפי הזמן, בכ"ז[17] בדרכי ישראל. זאת היא המדרגה הנמוכה מאד, בתכלית השפלות, שכשידברו ההורים אל הבנים על פיה ימצאו להם בהם אזנים קשובות. ואם יאבו בחוזק יד להרימם למעלה ממדרגתם, ע"י התלהבות פנימית של קדושה, שהאבות מרגישים בלבבם, לא יועיל כלל להם רק יזיק. ע"כ אשרי אדם שומע לעצתי בזה, שבזה יציל את בניו מרדת ויקרבם באהבה לאט לאט לדרכי ישראל, וסוף סוף כשיבאו בשנים יטיבו מעשיהם, ובניהם אשר יולדו יוכלו להיות טובים מאבותיהם. והשי"ת[18] יעזרנו להטות לבב פושעי עמנו לתשובה שלמה, ויחיש לנו ישועתו באמת, בבא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב. [ישעיהו נט, כ]

וע"ד[19] היין הנעשה ברחובות, [יין מיקב המושבה רחובות] יוכל כבודו לשתות בלא שום חשש, כי מתנהג הכל בדרך הכשרות.

אחתום בברכה ואה"ר[20], כנה"י[21] ונפש ידידו דוש"ת[22] באהבה,

הק'[23] אברהם יצחק הכהן קוק הנ"ל[24]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
4. כ' - כבוד
5. מו"ה - מורנו הרב
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. ע"ד - על דבר
9. לכ"ת - לכבוד תורתו
10. כ"א - כי אם
11. ע"כ - על כן
12. אע"פ - אף על פי
13. מ"מ - מכל מקום
14. לכה"פ - לכל הפחות
15. ע"י - על ידי
16. שתהי' - שתהיה
17. בכ"ז - בכל זאת
18. והשי"ת - והשם יתברך
19. וע"ד - ועל דבר
20. ואה"ר - ואהבה רבה
21. כנה"י - כנפשו היקרה
22. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
23. הק' - הקטן
24. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב שבט תרס"ז - יפו **נמען:** הרב אביגדור ריבלין

הרב קוק מודה על הצעת עזרה בהדפסת כתביו בעזרת יראי אשכנז, אך אינו מוכן להציג את עצמו כ"לוחם", כי הרב קוק אוהב שלום ובארץ ישראל אין להרבות פירודים. הרב קוק מקווה שגם יראי אשכנז יכירו בדרך הרחבה של מציאת הקדושה הגנוזה בכל יהודי. הרב קוק גם מייעץ לנמען בעניין פרנסתו.

עיקרי הדברים

- אהבת שלום והימנעות ממחלוקת.
- גילוי הקדושה שבכל יהודי.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב שבט תרס"ז[4].

כ'[5] ידי"נ[6] הרב המופלג אוצר נחמד, מו"ה[7] אביגדור ריבלין שליט"א[8].. שלו'[9] וברכה.

זה כמה מכתבים שקבלתי מכבודו, ולא הספיק לי הפנאי להשיבו מפני האהבה והכבוד, ואתו הסליחה, וידון אותי לכ"ז.

והנה אני מלא תודה לכבוד אהובי, על עצתו הנאמנה, ועל גלותו חפצו להיות. לי מסייע למלאכת שמים בעניני הדפסה ע"י[10] היראים שבאשכנז. [היהודים האורתודוקסים בגרמניה] אבל אנכי אינני מסוגל לשום השתדלות, רק מה שיזמין השי"ת[11] ברב חסדו ע"י האמצעים המזדמנים במהלך של ההשלמה הרוחנית עצמה. למשל הנני כוסף מאד לכתב ולהדפיס כפי-יכולתי, אולי ע"ז[12] יתן ד' ויכירו איזה בעלי יכולת, שראוי לסייע אותי שאוכל להוציא דברים, שהם אצלי גנוזים בלב או בבית, לאור. אבל להציג עצמי בתור לוחם, בעת שאני אוהב שלו' ורודפו בכל לבבי ונפשי, והנני מכיר שבא"י[13] בפרט אין מקום ודרך להרבות פירודים, אפילו לשם שמים, איך אפשר שאהיה נזקק לסגנון שאינו כרוחי ונפשי. אדרבא, אקוה בעה"י[14], שבהמשך הזמן יכירו ג"כ[15] גדולי היראים שבאשכנז, שצריך לצרף לדרכם עוד הדרך היותר רחבה ומאירה, שהיא מציאת האור והקדושה הגנוזה במעמקי כל יחיד מישראל, ולהוציאה לאור בטהרתה מכל הגילולים הנדבקים ע"י מגע זרים, ואז יחלו הלבבות להתקרב, ובית ישראל יהיה, הולך ונבנה להיות לגוי אחד לשם ד' על אדמת הקדש.

וע"ד[16] מצבו, הנה עצתי היא, שאם אך יכתבו לו ב"ב[17] שיש אופן איך להחזיק את מעמד החנות ע"י ביאת בנו, ודאי אין כדאי לעזוב עסק, שאיך שיהי'[18] התפרנס ממנו כמה שנים. אך אם יהי'[19] אפשר לקבעו בעיר אחרת הי'[20] ודאי יותר טוב, אבל לדעתי רחוקה זו קצת מהמציאות. ע"כ[21] ראוי לע"ד[22] שישאר הדבר כמקדם בבויסק. [בויסק שבלטביה, מקום כהונתו הקודמת של הרב קוק]

והנני מבקש עוד הפעם מכבוד ידידי שלא יקפיד עלי על עיכובי לפעמים תשובה אליו. ידע כי אהבתי נאמנת לו כמו אז, ואולי עוד יותר, אבל הטרדות מונעות, וידידי לא ימוד לי כמדתי, ויכתב לנו מכתביו

היקרים, המלאים חמדה,. לשמח בהם נפשנו הקשורה באהבתו.

אחתום בברכה וכ״ט[23], כנה״ר[24] ונפש ידידו דוש״ת[25] באה״ר[26]

הק׳ אברהם יצחק ה״ק הנ״ל

---

1. ב״ה - ברוך השם
2. עה״ק - עיר הקודש
3. ת״ו - תבנה ותכונן
4. תרס״ז - השנה תרס״ז (1906/1907)
5. כ׳ - כבוד
6. ידי״נ - ידיד נפשי
7. מו״ה - מורנו הרב
8. שליט״א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. שלו׳ - שלום
10. ע״י - על ידי
11. השי״ת - השם יתברך
12. ע״ז - על ידי זה
13. שבא״י - שבארץ ישראל
14. בעה״י - בעזרת השם יתברך
15. ג״כ - גם כן
16. וע״ד - ועל דבר
17. ב״ב - בני ביתו
18. שיהי׳ - שיהיה
19. יהי׳ - יהיה
20. הי׳ - היה
21. ע״כ - על כן
22. לע״ד - לעניות דעתי
23. וכ״ט - וכל טוב
24. כנה״ר - כנפשו הרמה
25. דוש״ת - דורש שלומו ותורתו
26. באה״ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז שבט תרס"ז - יפו **נמען:** גיסו, הרב יוסף רבין

הרב קוק דן ברעיון להקים ישיבה ביפו. הרב קוק מעריך את ת"ת "שערי תורה", המחנך יהודים כשרים בדרך פשוטה, אך סבור שנחוצה גם ישיבה חשובה כדי להגביר את הכבוד הרוחני ולהשפיע על הציבור החילוני. ישיבה כזו צריכה לכלול לימוד קבוע של מוסר ויראה. הקושי הוא המימון: דרושים כמאה רובל כסף לחודש. הרב קוק מציע לשלוח שלוחים לאזורים חדשים ולחכות לתוצאות. בסוף יש דיון הלכתי באיסור הנאה של כילוי בתרומה וטבל, והרב קוק מחזק את גיסו במצבו הדחוק.

עיקרי הדברים

- הקמת ישיבה ביפו וחינוך תשב"ר.
- לימוד מוסר ויראה בישיבה.
- עיון בהלכות תרומה וטבל.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ז שבט תרס"ז[4]. [1907]

שלו'[5] וברכה מקודש לכבוד ידי"נ[6] ולבבי גיסי חביבי כאח לי, הרב הגו'[7] המצוין סוע"ה[8] מו"ה[9] יוסף רבי [גיסו של הרב קוק, הרב יוסף ראבי] שליט"א[10].

מכתבו היקר ומלא ענין קבלתי במועדו. לא הי'[11] שום אפשרות להשיב על שאלה רבת ערך, שהעיר עליה כת"ר[12] ידי"נ שי'[13], מיד.

אמת הדבר, שזה כמה שאני הולך ברעיון לקבע ישיבה מסודרת פה [רעיון שהתגשם רק באלול תרפ"ד, בייסוד ישיבת "מרכז הרב" בירושלים] בע"ה[14]. הדבר היה נחוץ ונכבד מאד מאד, אבל גם רבו המניעות. המניעות הנן חשובות ביחוד דוקא, מפני שכבר יש פה המוסד שע"ת[15], [מוסד "שערי תורה", תלמוד התורה ביפו] שהוא ידוע בעולם מכבר, ומשולחים נוסעים עבורו, והוא באמת מטופל בהוצאה גדולה. תועלתו גדולה היא ביחס להעמדת תשב"ר[16] [תינוקות של בית רבן] בדרך יהדות הפשוטה, בלא עירוב יסודות זרים, חדשים מקרוב באו. [דברים לב, יז] אמנם יש ששמירת הישן הקדוש כראוי בזמננו מוכנה לגרור עמה קלקולים צדדיים ג"כ[17], כי לאו כו"ע[18] דינא גמירי [כי לא כולם בקיאים בדין (ארמית)] בהלכות ציבור לדעת איך לכלכל דבר, שישמר כח הקדושה בחנוך כראוי, ועכ"ז[19] שיהי'[20] ג"כ בלתי-נופל ואולי ג"כ מתחרה עם החנוכים החדשים, המיוסדים על היבשות של טל אורות קדושת תורת אמת ממקור מים חיים, מקוה ישראל ומושיעו [ירמיהו יד, ח] ב"ה. ע"כ[21] יש שבמקום של קדושה ואמונת-אמן של חינוך ביראת שמים, ע"י[22] מלמדים שומרי תורה ומצות, שם ישנם ג"כ עזיבות וקלקולי סדרים, שעפ"ר[23] מונעים הם ג"כ את הפיתוח של הרוחניות של מטרת תוה"ק[24], שאליה הננו נושאים את נפשנו. וזה הדבר נוהג בכל מקום ובכל זמן, וכמעט שא"א[25] לבקש תיקוני סדרים בדרך פתאומי, "מפני תרעומת המינים" [ברכות יב] שע"י[26] אנו בורחים לפעמים מכמה דברים שהם טובים מצד עצמם. אבל גם לזה צריך מדה ומשקל

ואיה שוקל איה סופר, [ישעיהו לג, יח] בזמן המבוכה ונפילת-הרוח האיומה כזמננו. בכ"ז[27] תקוה גדולה ויקרת ערך נשקפת ממוסד שע"ת באה"ק[28]. על ידו יהי'[29] לנו סכום הגון של יהודים פשוטים, שראו בילדותם איך מוריהם הנם זהירים בכל התורה, כפי הנהוג בישראל מני אז. ורק מיסוד יהודים כשרים מחינוך פשוט, אע"פ[30] שלא ימצאו בו אותן המעלות הנמצאות בחינוכים החדשים, נוכל לקוות, שיהיה הקבוץ המתגדל באה"ק, רובו ככולו, יהודים כשרים בדרכי דת משה ויהודית, [כתובות עב] וממילא יהיו ראויים לתן מכחם ג"כ על החדשים המתלקטים, להשפיע עליהם חם של יהדות וקדושה פנימית, שא"א שתמצא כ"א[31] במקום ששם היה חינוך של חרדות לדבר ד' כראוי, ויקבלו מהם כפי האפשרות את המעלות שהובאו מן החוץ, ע"י המתחנכים בצביונים החדשים, עד שתעטר כנסת ישראל שבא"י[32] בבנים יקרים, טובים ושלמים, ששם אבותינו הקדושים יהי' ראוי להקרא עליהם, ויהיו למופת ג"כ בעולם, ולכה"פ[33] באופן לא גרוע בכללותו מתבנית הקבוצים הטובים שבמדינות היותר חשובות ביחש למצב הישראלי בגולה. כדי לקרב הענין מצדנו, מחויב הדבר שפה תהיה ג"כ ישיבה הגונה, כדי שהכבוד הרוחני יהיה יותר מוכרע, וכשיצא לפעול על הצדדים היבשים שלנו בהמשך הזמן תהיה עמו ג"כ חשיבות הגונה, וזכות יקרא דאורייתא, שהיא בע"ה רטיה גדולה לכל מחלה [רטייה – תחבושת] כללית. אבל כאן השאלה עומדת איך מיסדים? קופת המוסד שע"ת היא דחוקה, ואין קצבה לזה לומר עד כאן יספיק בריוח. א"כ[34] אם יתוספו משולחים, הלא יכנס הכל בקופה הישנה, ומאין ניקח הוצאות חדשות. כי המוסד, ככל המוסדות שאה"ק[35], הוא מסובל בחובות מרובים, וכשמזדמן ריוח חפצים המנהלים ראש-לכל להקל מעליהם את סבל החובות, ובאים תמיד בטענות שהן צודקות, לפי התכונה הסוחרית. כן אני מבין את המצב אפילו בלא נסיון עדיין. אמנם תרופה אחת יש ע"ז[36], להתנות בתחילה שהכסף, שיבא מהמשולחים החדשים, לא יכנס לרשות הגבאים במוחלט, ולפי החשבון שלהם כן תעלה ההוצאה על הישיבה בע"ה. אמנם יתוסף משא חדש עלינו, שהרי המנהלים לא ירצו לתן מקופת הת"ת[37] באופן סתמי על ההוצאות של היסוד המחודש כלל, ודי יודע אם יעלה בידנו ע"י המשולחים להרבות הפירות עד כדי הטפול של החזקת איזה קבוץ חשוב. אפילו אם יהיה בהתחלתו רק מעשרה בחורים חשובים, ג"כ יהיה צריך לעלות ערך קרוב למאה רו"כ[38] לחודש, [רובל כסף] ושכר הר"מ[39] לזה עוד לכה"פ[40] ארבעים רו"כ לחודש. צריך לחשוב, כי גם אחר ההשתדלות המרובה, ודאי קרוב הדבר שיחסר מזה הסכום. ע"כ אינני רואה דרך לזה, כ"א ע"י סבלנות של חיכוי זמן. אם נמצאים שדרי"ם[41] הגונים [שלוחי דרבנן – משולחים לאיסוף תרומות בחוץ לארץ] שיחפצו לנסע, יואל נא כת"ר להודיעני שמם וערכם וכמה הם, וליחד לכ"א חבל ידוע במקום ששם עדיין לא נמצאו משולחים ישנים, ואח"כ[42] אנחנו צריכים לחכות משך איזה חדשים מהתחלת עבודתם, וכאשר נראה שיש ע"מ[43] לסמוך, נוכל בעה"י[44] להתחיל בהתחלת העבודה, דהיינו לקרא איזה סך של בחורים חשובים, העולים בערכם יותר ויותר מהילדים שלומדים גם עכשו גפ"ת[45] [גמרא, פירוש רש"י ותוספות] אצל מלמד חשוב בתורה, בחריפות ובקיאות, אבל הם במדרגה בינונית, ולא נוכל להניח עליהם תואר בני-ישיבה במובן חשוב. וזה אקוה מאד, כי אם רק תעלה בידינו בע"ה ההתחלה הקשה, ילך הענין ויתגדל. ולא נעלם מכבוד ידידי חפצי מני אז, ומה גם עתה על אדמת הקי'[46], שיהיה קבוץ קבוע ששם יהיו קובעים שיעור הגון על כל הלימוד הנוגע למוסר ויראת שמים בדרך לימודי תורי, בדרך עיון ושינון, בבקיאות ובחריפות. רק מזה, ממוסד כזה, נוכל

לקוות תשובות גדולות על המוני השאלות העומדות על הפרק זה ימים רבים, ואולי ג"כ דורות, בעניני ישראל וא"י[47], ועל גביהם שאלת קיומה של תורה והשפעתה. אם להדעות הברורות לי יתחברו ג"כ ענינים מעשיים, שהם יותר טובים כשיבאו ע"י הכרח, שאז הנם יותר ניכרים לפנינו שמעשה שמים הם, "נורא עלילה על בני אדם" [תהלים סו, ה] אז יוכל המוסד שהוא חשוב הרבה ביותר מצד מקומו, מצד היותו בא"י[48], ובישוב החדש, שהוא צריך להיות הולך ומקבל השפעה של קדושת אמת הראוי לערכו, להיות הולך ומתגדל בע"ה למעלה גדולה וכוללת. הכנות של רישומים יש בו, אבל מוקטנות. יש בו עתה ג"כ מחלקה ללימוד מלאכה. [הרב קוק פתח ב"שערי תורה" מחלקה למלאכה, להכשרת התלמידים לפרנסה] זהו דבר חדש, שהרהבתי עז להרשות לתקנו, ובע"ה[49] בהמשך הימים ישא את פריו, שיהיו לנו על ידו המון בעלי מלאכה ואנשי השוק, שלא יביטו על דרכי היהדות כ"גויים גמורים", כפי מה שהדבר עלול להיות מתהלך אם לא יקורב כלל החינוך המעשי של אנשי השוק למחיצה שבה ת"ח[50] שרויים ומתהלכים עכ"פ[51].

יוכל להיות, שבהמשך הזמן אדפיס אי"ה[52] קובץ, שיודיע לרבים את חפצי לבבי בנידון זה כפי היכולת. ומזה ג"כ יש לקוות, שתהי'[53] תועלת להסכמת הציבור שבחו"ל[54] ועזרו ע"ז באהבה, עד שיוכל להיות שע"י[55] הטבה של בנין א"י[56] ימשך ממילא שיוכל כת"ר ידי"נ שי' ג"כ למצא בזה איזה מעמד, ולכה"פ כשתהיה התחלת תועלת ניכרת ע"י המשולחים החדשים, נוכל לכתב לכת"ר[57] שיבא לע"ע[58] לבדו, עד שיתכונן הדבר בע"ה ונוכל לשלח ג"כ אחרי ב"ב[59] שיחי'[60]. זאת היא עצתי ומחשבתי, הדורשת עמה סבלנות וחפץ פעולה תדירית, לא בחפזון ולא בב"א[61], ו"מתון מתון ד' מאה זוזי שויא". ["מתון מתון ארבע מאות זוזי שויא" – המתינות שווה ארבע מאות זוז (ברכות כ)] והשי"ת[62] יפתח לנו פתחי תקוה, לטובת עמו וארצו, ולהרמת קרן תורת חיים ותורת אמת בארץ חיים, ויזכנו להיות מהבונים והעושים בפועל חפץ עליון בעולמו.

עכשיו הנני עסוק זה כשבועיים בכתיבת קונטרס ע"ד[63] האתרוגים, [הקונטרס "עץ הדר" על אתרוגי ארץ ישראל ופסול המורכבים, שנדפס בירושלים בתרס"ז] בענין גודל ההידור של אתרוגים מושגחים בכלל, הבא ע"י החיקור של עומק ההוראה של פסולם של המורכבים, שהם לפי האמת רובם ככולם של כל האתרוגים שבעולם, ויוצא מן הכלל, מהאתרוגים שהגננים עושים בהם מסחר, המה רק אתרוגי אחינו ב"י[64] שבמושבות אה"ק[65]. יש בו ב"ה הרבה ענינים יקרים בעומק הלכה, ועדיין אני עומד באמצע כתיבתי. יזכני השי"ת[66] לגמרו בכי טוב, ולהוציאו לאור עולם לזכות הרבים ולכבוד אה"ק ת"ו.

דברי כת"ר בהערותיו הנחמדות מאירים ושמחים הם. אמנם לע"ד[67] נראה, דיסוד ההבדל שבין לכתחילה בדיעבד בהנאות הוא יסוד עיקרי מה"ת[68], לא כמו בכל מקום שנמצא שבדיעבד מותר שגם לכתחילה הוא רק מדרבנן, דלא מצינו שנה עה"כ[69] לעכב כ"א בקדשים, כמבואר בדברי רבנן קמאי ז"ל[70]. והיינו שהרי מהתורה אסור לקנות דבר בעד איסורי הנאה, שזהו ג"כ הנאה, רק לד' הרמב"ם[71] רצו קצת לומר דייחשב קנין שלא כדהני"א[72], וגם לדעתו ז"ל אין הדבר ברור, כמבואר במ"ל ה' יסוה"ת[73] הידוע, [משנה למלך, הלכות יסודי התורה פרק ה הלכה ח, בעניין הנאה מאיסורי הנאה] אבל סוגיין דעלמא ודאי הוא דהקנין בשביל איסורי הנאה זהו איסורו. ואעפ"כ[74] בכל איה"נ[75], שאינם תופסים דמיהן, אח"כ[76] מותר

ליהנות, וכמו בחמצן של ע"ע[77] מפני שהן מחליפין. [לשון חז"ל: חמצם של עוברי עבירה מותר אחר הפסח, מפני שהם מחליפים אותו בחמץ אחר] ע"כ גם באיסור הנאת כילוי דתרומה, ודאי אפילו אם יהי' לנו דבר שהנאתו אחר ביעורו הי' ג"כ אסור לכתחילה לכלות ע"ד ליהנות, שזה מסרה תורה רק לכהנים, אך אם כבר כלה אז באיסורי הנאה ישנם צדדים לאסור, דעכ"פ[78] דומה הדבר לקנין, ובתרומה דרק משום גזל הוא אסור למוכרה וליקח דמיה, ולא משום איסור הנאה שבה, ע"כ לא שייך בה איסור אח"כ. ע"כ מה דתלה כת"ר איסורא דשריפת חיטין לחמם חמין בישראל בהא דתוס'[79] שבת דשמן פת ותבואה [תוספות שבת, בעניין הדלקת שמן של תרומה] חשוב יותר בעין בשעת שרפה מעצים, לע"ד הוא ללא צורך, דאפילו היו דומין לעצים הי' אסור לכתחילה לשרפם, ע"ד ליהנות מהם, שזהו איסור הנאה של כילוי. וגם אני לא הייתי מתיר לכתחילה לכלות את הטבל כדי ליהנות ממנה אח"כ, זולת מה שכתבתי שעדיין לא נגמרה מלאכתם דהגרעינים לענין שמנם, ולא נעשו טבל, וקודם גמ"ל[80] מותר בהנאה ש"כ, [קודם גמר מלאכה מותר בהנאה של כילוי] דמותר להאכיל לבהמה אפי'[81] אכילת קבע, דחשיב ארעי, ולאחר שבא גמ"ל כבר נפסלו וכלו, דכה"ג[82] בטבל גמור ובתרומה גמורה הי' מותר בדיעבד ומהני הכא לכתחילה.

אין דעתי פנוי' כעת לעסוק בעיון זה כראוי, ע"כ א"א[83] לי להאריך.

יוכל כת"ר לשער בעצמו כמה לבבי חושק שכ'[84] וכל אהובינו שי' יהיו עמנו יחד על אדמת הק', רק שיזמין השי"ת בטובו את האמצעים של הכרח. ובודאי בכל האפשרי אחשק בכל לבבי שיעלה כת"ר אל הקודש במוקדם האפשרי, כדי שנהי'[85] בחסדי עליון ב"ה ביחד לצורך עיונה של תורה וחפצי שמים הגדולים ונשאים, שמזדמנים ב"ה בארץ חמדה. ועליו ב"ה אשליך יהבי, [על פי תהלים נה, כג] כאשר עד כה עזרני, ויט לי חסד ורחמים במדה טובה מרובה ב"ה, אשר לא פללתי, כ"א מאוצר מתנת חנו, כן יזכני ג"כ ברחמיו לימים הבעל"ט[86] ללכת בתומי בחקרי תורתו, ובינת יראתו ואהבתו, ויאמץ זרועי הדלה להוציא אל הפועל עצות טובות ומחשבות טובות על עמו וארצו, למען שמו הגדול ב"ה ולמען עמו ונחלתו.

הנני חותם בברכה ואה"ר[87]. אבקש מאד מכבוד אהובי גיסי רחימי שליט"א, שלא יפל לבבו ולא יתעצב מפאת מצבו הדחוק כעת. נקוה לשמו יתי'[88], כי יפתח לנו פתחי ישועה ואורה, ואם יתמהמה מעט נחכה לו, [על פי חבקוק ב, ג] כי קרוב ליראיו ישעו. [על פי תהלים פה, י] והי'[89] זה שלו' וברכה באה"ר[90], כנה"ר[91] ונפש גיסו כאח לו דבק באהבה מלונ"ח[92].

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. שלו' - שלום
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. הג' - הגאון
8. סוע"ה - סיני ועורקר הרים

9. מו"ה – מורנו הרב
10. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. הי' – היה
12. כת"ר – כבוד תורתו
13. שי' – שיחיה
14. בע"ה – בעזרת השם
15. שע"ת – שערי תורה (שם מוסד חינוך ביפו)
16. תשב"ר – תינוקות של בית רבן
17. ג"כ – גם כן
18. כו"ע – כולי עלמא (הכל מסכימים)
19. ועכ"ז – ועם כל זה
20. שיהי' – שיהיה
21. ע"כ – על כן
22. ע"י – על ידי
23. שעפ"ר – שעל פי רוב
24. תוה"ק – תורתנו הקדושה
25. שא"א – שאי אפשר
26. שעי"ז – שעל ידי זה
27. בכ"ז – בכל זאת
28. באה"ק – בארץ הקודש
29. יהי' – יהיה
30. אע"פ – אף על פי
31. כ"א – כי אם
32. שבא"י – שבארץ ישראל
33. ולכה"פ – ולכל הפחות
34. א"כ – אם כן
35. שאה"ק – שארץ הקודש
36. ע"ז – על זה
37. הת"ת – התלמוד תורה
38. רו"כ – רובל כסף
39. הר"מ – הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
40. לכה"פ – לכל הפחות
41. שדרי"ם – שדוקטורים
42. ואח"כ – ואחר כך
43. ע"מ – על מה
44. בעה"י – בעזרת השם יתברך
45. גפ"ת – גליל פתח תקוה (או: גבול פתח תקוה)
46. הק' – הקטן
47. וא"י – וארץ ישראל
48. בא"י – בארץ ישראל
49. ובע"ה – ובעזרת השם
50. ת"ח – תלמידי חכמים
51. עכ"פ – על כל פנים
52. אי"ה – אם ירצה השם
53. שתהי' – שתהיה
54. שבחו"ל – שבחוץ לארץ
55. שע"י – שעל ידי

56. א"י - ארץ ישראל
57. לכת"ר - לכבוד תורתו
58. לע"ע - לעת עתה
59. ב"ב - בני ביתו
60. שיחי' - שיחיו
61. בב"א - במהרה בימינו אמן
62. והשי"ת - והשם יתברך
63. ע"ד - על דבר
64. ב"י - בני ישראל
65. אה"ק - ארץ הקודש
66. השי"ת - השם יתברך
67. לע"ד - לעניות דעתי
68. מה"ת - מן התורה
69. עה"כ - על הכתוב
70. ז"ל - זכרונו לברכה
71. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
72. כדהנ"א - כדרך הנאתו
73. יסוה"ת - יסודי התורה
74. ואעפ"כ - ואף על פי כן
75. איה"נ - אין הכי נמי (אכן כן)
76. אח"כ - אחר כך
77. ע"ע - עיין עוד
78. דעכ"פ - דעל כל פנים
79. דתוס' - דתוספות
80. גמ"ל - גמר מלאכה
81. אפי' - אפילו
82. דכה"ג - דכהאי גוונא
83. א"א - אי אפשר
84. שכ' - שכבוד
85. שנהי' - שנהיה
86. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
87. ואה"ר - ואהבה רבה
88. ית' - יתברך
89. והי' - והיה
90. באה"ר - באהבה רבה
91. כנה"ר - כנפשו הרמה
92. מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת פט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א מנחם אב תרס"ד - רחובות **נמען:** ר' משה זיידל

הרב קוק כותב מרחובות על התקווה לחיים בריאים ושלמים בארץ, באיחוד הטוב שבדרכי האבות והבנים. לדבריו הצמא לדבר ה' בדור יתרפא רק בהשפעת התורה בלשון שהצמאים מכירים. הרב קוק מעודד צעירים ללמוד את החלק המוסרי והעיוני שבתורה (חובות הלבבות) בהדרגה ובקביעות. בהמשך הרב קוק מתייחס לשאלות: הבנת התורה דרך השקפה כללית, איסור דעות רעות מפני הנזק החברתי, והסבר לחופשיים שקיום האומה תלוי בתורה, תוך לימוד זכות על "אנוסים".

עיקרי הדברים

- שילוב אבות ובנים בבניין הארץ.
- לימוד מוסר ומחשבה לצעירים.
- יחס לחופשיים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ"א מנ"א[2] תרס"ד[3].

כ'[4] ידידי ואהובי, נחמד ונעים, מלא תבונה ודעת יראת ד', חו"ב[5], מו"ה[6] משה זיידל [משה זיידל, אז צעיר בן תשע עשרה, ולימים חוקר מקרא] נ"י[7], וכא"ל[8], שלו'[9].

דבריך היקרים, יקירי, שמחו את לבבי, ובהיותי יושב פה בנאות דשא במושבת רחובות אשר ביהודה, והנני יושב ונגד עיני נשקפים הררי יהודה, וגאון ד', אשר עטרנו פה בשנים קדמוניות ואשר עוד יעטרנו בחסדו לימים הבאים, כי דברו יתי'[10] לא ישוב ריקם, ירהיב לבבי. אמנם עלינו להתעתד לקראת עתידנו הנהדר ברוח ד', ברוח דעת ואור ד', שיהיה בכחו לאחד את כל הכחות הרעננים אשר בעמנו, להיות מוכנים לחיות חיים בריאים ושלמים, חיים כאלה שיהיו למופת לכל העמים תחת כל השמים, בעוזם וגבורתם ביחד עם הוד קדושתם ורוממותם, שאז נוכל למלא את התעודה הראויה לישראל בארץ-ישראל. וזה אי אפשר כ"א[11] ע"י[12] קיפול כל הטוב הנמצא בחיי האבות והבנים גם יחד, באופן שלא די שלא יהיו הצדדים הטובים שיש בשני דרכי החיים סותרים זא"ז[13], כ"א מחזקים ומרוממים זא"ז, זהו יסוד השבת לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם. במחשבות הללו הנני הוגה ועסוק, ות"ל[14] שכל אשר שיערתי בחו"ל[15] במה שיש לנו לעשות לטובת כלל עמנו וארצנו, בהשפעת רוח טהרה שתחיה את כל המעשים כולם, לאמר בפה מלא "בית יעקב לכו ונלכה באור ד'" [ישעיהו ב, ה] הנני רואה עין בעין פה על אדמת קדשנו. והנה בהיותי חושב ע"ד[16] הצמאון לדבר ד', אשר התגלה בדורנו בתור מחלה של עילוף בצמא, אשר רק במוצלחים וניגשים יותר אל הקודש לא הפכה המחלה של הצמאון את הכמיהות לתיעוב, ואשר אני יודע באין ספק, שרק כפי אותה הפעולה של השפעת דבר ד' ואורה של תורה בלשון שציחי הצמא מכירים אותו, כן יתחזקו כחותינו, ונהיה מוכשרים ללבוש עוזינו ובגד תפארתנו, ונהיה ראויים לגאולה וישועה, בשובנו אל ד' ואל דבר קדשו באהבה, הבאה מתוך הכרה וידיעה. "ובקשת משם את ד' אלקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך" [דברים ד, כט] ודרישה זו, שבכל לב ובכל נפש,

א"א[17] כ"א אחרי הסרת כל חשכת המבוכות החוצצות בעד אור ישראל, שלא יוכל להגלה בהדר גאונו, שרק בהכירנו את ערך עצמנו, את היתרון של רוח ד' אשר עלינו, רק אז תשוב אלינו גבורתנו העליונה, ונדע איך לחיות על אדמת קדשנו אחרי כל הנסיונות הרבים והקשים שעברו עלינו ללמדנו דעה והשכל. אשר על כן כל צעיר הבא, ודורש ושואל, ומרצה מבוכותיו, הנני רואה בו דמות אבן יקרה משהם וישפה העתידים להיות נקבעים בשערי ירושלים, "ושמתי כדכד שמשותיך ושעריך לאבני אקדח וכל גבולך לאבני חפץ, וכל בניך למודי ד' ורב שלום בניך" [ישעיהו נד, יב-יג]

ע"כ[18] כל ישעי וחפצי שיתרגלו הצעירים בעלי-הכשרון ללמוד, בגירסא תחילה ואח"כ[19] בעיון, את החלק המוסרי והמדעי שבתורה, שהוא כלל תורת הלבבות, שכללם החסיד בחוה"ל[20] [רבנו בחיי אבן פקודה, בעל "חובות הלבבות"] בכללים קצרים וכוללים בספרו. הלימוד המתרחב והולך בהדרגה, בקביעות עת ושעה או שעתים בכל יום, עד כדי רכישת השקפה הגונה ורגש פנימי על חלק המוסרי והעיוני שבתורה, יעדן את הרוח, וישובב את הנפש, עד שימצא האדם את עצמו מוכן ומוכשר לדרוש ולחקור, וימלא אומץ לב וגבורה, כי "ד' אורי וישעי ממי איראי" וכ"כ[21] תהי'[22] ההתעסקות בהלכות דעות שבתורה עושה פריה, עד שהפלפול, החקירה, הביאור והחידוש, בענינים הללו יהי'[23] מצוי אצל כל צעיר בעל-כשרון, כמו שהוא מצוי ב"ה בחלק המעשי, ואז יעשה את פעולתו לטובה עד שאפילו את הצד המעשי ירומם וירחיב. ע"כ בראותי דבריך, במחקר בדברים העיוניים שבתורה, ובהקריבך אלי שאילותיך, שמחתי ואמרתי הודות לד', כי לא קול קורא במדבר היה קולי, ואקוה ש"ישוטטו רבים ותרבה הדעת". [דניאל יב, ד] אמנם מצאתי נכון להעירך על ההדרגה, דהיינו לרכוש בקיאות הגונה, בכל ספר מוסרי שיבא לידך הקל הקל תחילה, כי כולם נובעים הם מלבם של גדולי דעה חכמי לב וחסידי עליון, ורבים מהדברים העיוניים א"א להבין על בוריים אם לא יהיה הרגש ג"כ[24] מוכשר כראוי, ועל כן נקראת התורה ג"כ שירה כמו שנקראת מצוה, ע"כ צריך להסתייע עם הכח המיוחד להרגיש דברי אלקים חיים, שאינם מתבררים כ"א ללב טהור, וע"ז[25] מועיל הצד המוסרי שאינו מסור כ"כ[26] למחקרים, כ"א לבסס את הנפש על יסודותיה הפנימיות. אבל לא לעמוד כ"א ללכת הלאה, "ונדעה נרדפה לדעת את ד', כשחר נכון מוצאו, ויבא כגשם לנו כמלקוש יורה ארץ". [הושע ו, ג]

ואחרי ההערה הקטנה הזאת אבא לדבר על הערותיך המחוכמות, אף שהמה דברים שכבר נשאלו הם או כיוצא בהם בדורות שעברו, מ"מ[27] הדברים צריכים בירור בדורנו. אבל תוכן הבירור צריך להיות ע"י העלאת כח המדע למושגים יותר רחבים, שזהו התכלית הנמצאת בכל הניגודים המעשיים והעיוניים, וע"י[28] השקפה יותר אמיתית כללית מתגלה אור האמת, עד שאין צורך כלל לתירוצים מיוחדים על כל פרט.

דע לך יקירי, שכאשר האדם נכנס לחקור איזה מחקר ועיון צריך להיות תמיד להכשיר עצמו כפי כחו להיות קרוב אל הדבר הנחקר, ואם יוכל שכ"כ[29] יתקרב אל המושג עד שיוכל לחוש אותו מעצמו, מנפשו ומעומק רגשותיו, אז אם לא ימלא את מה שיכול יחסר תנאי עקרי מהתנאים המוכרחים אל דרישת האמת. א"כ[30] כאשר ניגשים אנחנו לחקור איך להבין דרכי היושר הגנוזים באורה של תורה, שהיא כוללת את החזיון של המציאות ביחש להמוסר האנושי העיוני והמעשי, הפרטי והכללי, החברותי

והמדיני, מראשית ועד אחרית, צריך תחילת-כל החפץ לעמוד על האמת לתמם את חזיונות החיים כולם לפי כחו, דהיינו שלא להשקיף על המדריגות המוסריות לפי מצב פרטי של דור מיוחד, כי-אם לפי ערך הנדרש לקבע מוסר כזה שיהיה פועל פעולתו, לפי עצמו ולפי השתלשלות המאורעות שיהיו נמשכים ממנו, עד סוף כל הדורות, להיות תמיד פועל להיטיב ולהשכיל. ולמהלך זה צריכות הפסיעות להיות מדודות הרבה, ואם מדת הרחמים תתפרץ, באיזה חלק קטן של תקופה מיוחדת, יותר מהמדה המסכמת עם התוצאות של העתיד היותר רחוק, תסבב היא פעולות מזיקות ומהרסות לפעמים יותר מהעול הגלוי היותר גדול. וממוצא דבר תשכיל, שאע"פ[31] שאין אנו רשאים כלל לבטל את רגשי היושר והחקים הנולדים מהם ביחש המעשה בהוה, לפי אותן התמונות שהן מתגלות ברגשותינו בהוה, מ"מ אין לנו להתמכר אליהם ביחש של "מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור". [חגיגה יא] והנה את החיים צריכים אנחנו להבין בשני ערכים, איך המה נמצאים ואיך הם צריכים להיות. היושר המוחלט נעוץ לעולם באותו הצד שהחיים צריכים להיות, אמנם היושר הארעי, הנוגע יותר למעשה בהוה, הוא בנוי על הצד שהחיים הם נמצאים בו בפועל. רוממותה של תורה ואלהיותה א"א כלל שתהי'[32] אחרת כ"א כלי חמדה, לסבב לכונן את החיים אל המצב שהם צריכים להיות בו. אבל צריך אתה להזהר שלא תחשוב ששני המעמדים האלה אין להם יחש וצירוף זל"ז[33], כ"א הם ענינים מצורפים, כאופקים המתחלפים להולך בדרך רחוקה.

ודע עוד, שהעבדות, כמו כל דרכי ד' הישרים, שצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם [הושע יד, י] לא הביאה מצד עצמה לעולם שום תקלה, כי עצם חק העבדות הוא חק טבעי בבנ"א[34], ואין שום הבדל בין העבדות החוקית להעבדות הטבעית, ואדרבא העבדות החקית שהיא ע"פ[35] רשותה של תורה באה לתקן כמה תקלות, שהעבדות הטבעית היא צפויה אליהם. למשל, הרי המציאות של עניים ועשירים חלשים וגבורים דבר מוכרח ונהוג הוא, א"כ אותם שקנו להם נכסים מרובים, שהם משתמשים בכח המשפט לשכר עובדים עניים לעבודתם, הרי השכירים הללו גם להם עבדים בטבע, מצד ההכרח החברותי, והנה למשל העובדים במכרה-הפחמים, שהם נשכרים מרצונם, הרי הם עבדים לאדוניהם, ובודאי חלק האנשים שהם צריכים להיות שפלים במצב, לולא הרשעה ששלטה כ"כ בלבות בנ"א[36], עד כדי רמיסת משפט, הנה אם היו עבדים קנויים קנין כסף אז היה מצבם יותר טוב. למשל עכשיו אנחנו צריכים להערות מוסריות לדאוג בעד חיי העובדים, החומרי והמוסרי, והעשיר שלבו אטום לועג לכל צדק ומוסר, ויותר נח לו שבמנהרה יחסר אור ואויר, אע"פ[37] שעי"ז[38] יתקצרו חייהם של עשיריות אלפים אנשים, ויעשו חולים אנושים, רק שלא יוציא מכיסו עשיריות אלפים שקלים לכונן את המנהרה במצב יותר טוב, ואם לפעמים תפול מכרה, ויקברו חיים עובדיה, לא ישים על לב, כי ימצא עבדים אחרים נשכרים. מה שא"כ[39] אם היו העבודות הללו נעשות ע"פ חק עבדות חוקית, שהעבדים המה קנין כספו של אדוניהם, אז הדאגה לחייהם ואשרם תהיה שוה לדאגתו על הונו, "כי כספו הוא", [שמות כא, כא] אז היו באמת העובדים הדלים הללו יותר מאושרים וצפויים לעתיד יותר טוב. ע"כ תורתנו הקדושה היא הולכת בדרכה לרומם את לב האדם, לקרבו אל דרכי אדון כל המעשים ב"ה, וממילא כל זמן שהעבדות הטבעית תהיה מוכרחת להיות נהוגה בחברה האנושית, "בראתי יצה"ר[40] בראתי לו תורה תבלין" [קידושין ל] , תהיה העבדות החוקית מבסמתה ומחזירתה לטובה.

אמנם כל אלה ההשפעות היו הולכות בדרך ישרה, לולא גרמו חטאינו ועונות אבותינו להפסיק על משך זמן ארוך את פעולתנו ע"י אור תורתנו על עצמנו ועל העולם כולו. אבל מיום שחרב בית המקדש ונתפזרנו בין העמים אין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו, וחשכת ימי הבינים דוקא אז הרימה ראש, ותעות את יושר התעודה של ארחות חיים, ותעשה העבדות למפלצת, ותאבד את תעודתה, שהיא לשמור את הכושלים שבבנ"א[41] מתגרת יד אנשים רעים ותקיפים, ע"י מה שתביאם לאותו מצב של בטחון הרכוש, עד שכפי המצב ההוה היה נשקף שיוצא שכרה בהפסדה, ותגמר האנושיות אומר לבטל את חק העבדות החוקית, אע"פ שלא תעצר כח לבטל את העבדות הטבעית, גם אין בכחה להגן על המגרעות, שביטול העבדות החוקית מביא על החלק העבדותי שבבנ"א. זה צריך להיות גנוז בתורה עד תקופת האורה שמציון תצא תורה, "ועשרה אנשים מכל לשונות הגויים יחזיקו בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלקים עמכם" [ע' זכריה ח כג]אז תכיר החברה האנושית כולה, כי אחרי תיקון הלב, להיות לב בשר, מלא יושר חנינה חסד ורחמים, ראוי וכשר הוא לירודים שבבנ"א שיהיו כולם מסורים תחת חסות מעולים וצדיקים חכמי לב, שתהיה דאגתם עליהם מתיחסת כיחס הקנין ובזה ימצאו אשרם ובטחונם בחיים.

אמנם המצב החברותי והמוסרי נעוצים זה בזה ע"פ דעתו של אל דעות ב"ה. ע"כ האנשים הראויים להיות עבדים המה ע"פ תקונו של עולם אנשים כאלה, שהרחבת חופשתם תביא רעה להם ורעה לעולם, בהיותם בטבעם נוטים לחיים שפלים, שרק ע"י כח מעיק מבחוץ יתישרו ויתרוממו, וזה יארע הרבה מהשפעת אבות. כי כמו שמעלות הנפש ותכונות לטובה יבאו בחק ירושה כן תכונות שפלות ג"כ יהיו למורשה, ולפעמים יקנה אדם לעצמו ע"י התגלות נטיה תכונה כ"כ שפלה, שאלפי דור צריכים להרימה, ויחש האבות פועל, בין מצד היחש החומרי בין מצד הקשר הנפשי, אפילו בריחוק מאד. ע"כ התגלות השפלות של חם היא פעלה, שהיוצאים מגזעו יותר הם ראויים להיות עבדים משיהיו מושלים בעצמם, ועומק התכונה היא האריכה, שאין ראוי לברוך, שתכונות רמות-ערך ושאיפה לחכמה ואהבת השי"ת[42] ובריותיו הן טבועות בהם, להתדבק בו. וכדי להעיד על עומק היושר, שהאנושיות צריכה להמצא בו, מצד השפעתה של תורה, אסור או ראוי עכ"פ[43] שלא למחק חק העבדות ממציאותו, כ"א לישרו על תכונתו הראויה. וזהו עומק הרושם שצריך להמצא בדין "יום או יומים" בדיוק שהרי יסוד כל העונשים, אפילו עונש של הורג נפש, צריך שיהי'[44] נשקל ע"פ הפלס של תיקון העולם בעתיד, א"כ כל מאורע שיש לו הגנה על העתיד והרוב, חוץ מהיושר הפנימי שבלב, ע"כ שהעונש צריך שיהי' מוגבל לפי הערך של ההגנה החיצונה, שאם לא יהי' פועל כלל בהכרעתו הרי המשפט יוצא מכלל רחמים ותיקון-עולם לכלל נקמה. ע"כ כיון שכספו הוא, והאדם חס על כספו, ולא תארע כ"כ בנקל הריגת עבד בזדון, מפני הפסד ממונו, ע"כ לא יוקם, כי אין ראוי למנע ממשפט רושם של שלילת נקמה כ"א תיקון ורחמים על הכלל. ויש לזה רושם ג"כ בהראב"ע[45] [פירוש אבן עזרא על התורה] ז"ל[46]. ובין תבין, שהערת רבותינו ז"ל במדרש ובאגדה ע"ד הכרתו של נח בצורך השירות לבנ"א[47], שאינה כ"א ההכרה בטיב החברה והכרחיותה לעבדות, ושעל כן ראוי שיהי' החלק היותר נאות לשפלות העבדות, מצד שפלות תכונתו למוסר ולחכמה, המוכן להכנע. וזהו יסוד הרצון של ביטול טענת הכנענים, שתעודת הכיבוש הנהוגה בכלל האנושיות היא לתכנית הרמת קרן רוח האדם, שהקיבוצים הקטנים עלולים יותר להשפל, וע"י

הכיבוש נתאחדו יותר ממלכות גדולות, והוא צעד להתרכזות האנושיות למשפחה אחת באחרית הימים. אמנם ראוי תמיד, שהקיבוץ שממנו יהי' נובע אור יותר גדול וטוב להשלמת הכלל יהי' נכבד, והמתגבר יהי' היותר הולך לדרך האורה, וזהו יסוד העבדות בטבע, עד שיש לכיבוש ישראל מיד הכנענים היסוד היותר חזק בשאיפת ההתקדמות האנושית, שמזה נובע החק של "מה שקנה עבד קנה רבו". [פסחים פח]

ממוצא דבר תשכיל, שאותם שרצו להעמיד את השאיפה לביטול העבדות בהוה מפני שתמכו א"ע[48] בכה"ק[49], הם דומים לאיצטגנינים הרואים ואינם יודעים מה רואים. [סוטה יב] אמנם יש ערך לחק העבדות החוקית, שיהי' משמש לטוב בעולם, אבל צריך לזה עולם מסודר כראוי, ומ"מ[50] הד-קול של אותם היתרונות, שהעבדות פועלת באופן בלתי-מבורר למחזיקים עצמם, הוא הגורם את התביעה מצד המחזיקים. אבל מבלעדי הכנה כוללת גדולה ועצומה א"א שיהיה העולם נשפע כראוי מקדושת כה"ק[51], כ"א עם-ד' לבדו בהיותו מוכשר הכשר פנימי יותר קרוב, ומאז גזרו חז"ל[52] שכה"ק[53] מטמאים את הידים, ולפי חבתן טומאתן, [ידים ג-ד] למי שרוצה להשפיע מהם דברים מעשיים בעולם הכללי, שאינו מוכשר אל הדרכה כ"כ רוממה כעת עד עת קץ.

ודע עוד, שהחזיון של הכחות המתפתחים לטובה ולאורה מצד כח התורה הוא הולך במערכה, עד כמה ראוי שיהי' נובע מכח הדין והמשפט ועד כמה ראוי שיהי' נובע דוקא מטוב הלב ומהסכמה פנימית בלא שום מעיק כלל, אפילו מועקה מוסרית. וזהו היסוד שאנו מחברים תמיד ברית אבות עם כל הדברים היותר עקריים, וברית א"י[54] היא מחוברת מחזקת ירושת אבות וקבלת התורה. אמנם האבות קיימו את התורה מהכרה פנימית וחפשית, וזה היתרון ראוי שלא יחסר על חלק גדול מהמציאות המוסרית, וזהו יסוד החלקים הגנוזים שהמה יוצאים דוקא בתור מדות חסידות ולפנים משוה"ד[55], שאם היו באים בתור הלכה הכרחית היו מטשטשים את ההדרכה הקבועה, להיות הולכת הלוך ואור לדורות עולם ולהיות לאור גויים ועמים רבים לפי מעלות רוחם השונה מאד. כי הצד המוסרי שצריך להמצא בתור נדבה ואהבת חסד הוא צריך לעולם להיות לו משקל נודע לפי הערך המוסרי הכללי החיובי, כערך האויר החפשי לעומת הבנינים והמעשים הקולטוריים הממלאים אותו, שא"א[56] שלא ישאירו בעבורו מקום רחב מאד. ומה שצריך להסתפח ע"פ נדבת הרוח וחופש הרצון הטוב חייב להרשם בתור מדת חסידות. ואין לשער גודל ההפסד, שהיתה התרבות האנושית סובלת, אם אלה המדות הנעלות היו נקבעות בקבע חיובי. כי רק מה שהוא יותר הכרחי לחיים החמריים והמוסריים בהוה, ופוגע אם יחלש להשרשת העתיד, זה נכנס באזהרה, וגדול המצווה ועושה, אבל מה שקולע לעומק הטוב בהיותו עומד ומתפשט בתור טל של תחי'[57] לימים יוצרו, מבלי לפגוע ברכיוּתו וספוגיותו את כל מטרת העילוי העתידי, זכה להקבע בתור נדבה ואהבת חסד. זהו גורל ה"לפנים משורת הדין", שמאד יפעל לטובה לעת אשר יהפך לב האבן אשר לבנ"א ללב בשר. ע"כ אותו החלק הנשאר לפנים משוה"ד מוכרח להשאר במדתו, וכל אשר תתרומם האנושיות יצאו מדות-החסידות מרשות היחיד לרשות הרבים, ויהיו קנין כל העם, "וכל בניך לימודי ד'"

ודע יקירי, שכל הדברים ההיסתוריים שהיו במציאות צריכים שיובנו ע"פ תעודותיהם, עם הדברים המסובבים מהם בהשגחת ד', לכונן הטוב והחסד באחרית, וכיון שאנו רואים שהרבה עבדים יצאו מגזע חם יותר משני הגזעים האחרים, אנו מכירים שלתכלית ההשלמה הכללית היו הם ראויים לעבדות, ולו התרוממו לחירות בלא-עת פעלו בודאי, בחירותם, הבלתי-ראויה להם, לרעה על הרוח האנושי ועל דרכי חיי הציבור והיחיד, וזהו תכלית הבנת קללת נח. וה"ה[58] בכל עבר היסתורי, שהכל הוא מעשה ד' בחסד ובחכמה. ואין זה מונע כלל את שורת היושר האנושי לעשות לתיקון הציבור כל מה שאפשר, לפי המתגלה בדור. אדרבא לולא ההשקפה הברורה, שכל העובדות שבעבר היו נועדות לתכלית הטוב, יש להרשים על החיים רק את כח האגרוף, ולא יקום רוח לחוקק צדק, אבל בידיעה שגם הרשע-כסל הי'[59] טוב ותכליתי בעבר, וע"כ[60] לא נזדמנו לו סיבות מספיקות להדפו, א"כ יסוד היושר מבונה יפה, וכשמזדמנות סיבות נאותות לגרש את ההיזק המוסרי, שנסתבב ע"י השימוש לרעה בדברים הטובים, רק אז מתמלא הלב חריצות של צדק להרים כח המשפט והיושר. ואין מעכב ומונע כלל מה שישראל מצווים לשמור את הרושם האלהי, לתעודת בנין העולם לזמן היותר מרומם במוסריותו, והמתעלה מקלקולי העבר ביותר, זהו עבודה מיוחדת לישראל, מוגבלת ומעשית, ועמה דוקא יחדור רוח ד' להרבות חסד וצדק בכל העמים, ע"פ השקפותיהם המתבררות להם. וראוי לכל ירא-ד' באמת לחזק ידי חסידי האנושיות, ולהרחיב יושר דעותיהם, עם תמימות ההשקפה להבדיל בין עבודת פנים לעבודת חוץ. והכלל הוא, שכ"מ[61] שתמצא בזה רושם של יחס הגזע בתורה ובדחז"ל[62] הוא להצדיק משפט עובדא של מציאות, להכיר מעשה ד' במהלך ההיסטוריה, לא פחות מבמהלך צבא השמים, "זכור ימות עולם" "ושאו מרום עיניכם" בחוברת. ע"כ טבע העבדות בכלל האנושיות היתה ראויה להיות נקבעת במקום הראוי לה ביותר, ע"פ נטיות הנפשיות, והפיכת הסדר של שחרור העבדים אינה פועלת טוב כללי, כ"א אותו המספר המוכרח להיות נכנס בעול העבדות הטבעית יובא לאוצר הכלל גם מאותם שהם ראויים להיות בנ"ח ע"פ תכונותיהם, ונעשה עי"ז[63] עולם הפוך, "שרים הולכים כעבדים" "ועבד כי ימלוך". ואל תחשוב, שאם נקח לנו את מי שהוא ראוי להיות עבד, ע"פ תכונתו הפנימית, ונשכילהו, שבזה יצא מכלל העבדות. לא כן, אם העבד הזה יהי' יושב על קתדרא ידרוש דברים כאלה שהמדות הראויות לעבדים יהיו נטבעות בהם. וזהו היסוד שראינו חכמים גדולים דורשים דברי דופי ורשעה, מפני שזוהמת העבדות דבקה בהם. אמנם לולא הרשיעו האדונים הרעים, להתעמר בעבדיהם, יותר מההכרח הטבעי, היה הדבר הולך בטבעו, אבל רעי-אדם הפסידו את זכותם ע"י אכזריותם, והוכרח קשר העבדות הקבוע במצריו להיות ניתר, ומקומו לקחה העבדות הטבעית, שבודאי לא תוכל להתאים לכל הצדק, עד אשר תצא מציון ישועה ואורה לכל העמים, לדעת איך צריכה צדקת ד' להעשות ע"פ רוחה של תורה, בכח החסידות והנדיבות, הממלא את לבב האומה, אשר רוח ד' אשר עלי'[64], שלא ימוש מפיה ומפי זרעה וזרע זרעה, היא הערובה לגאולתה. רוממות אומה על חברתה, הקבוע בסדר עליות וירידות העמים, היא ג"כ בנוי' על היסוד של ההכשר שיש לכל אומה לשמש ברוחה הכללי, להשלמת כלל האנושיות. וזהו העומק היסודי של תמצית הלימוד, היוצא מ"מה שקנה עבד קנה רבו". כשמשתמש במקום זכיות מכריעות בין משפטי עמים, ועל מציאות ההכרח של השימוש לאדם התבונן נח בהשקפתו על הצביון הכללי של העולם בתיבה, וההכרח עצמו הי' סיבה כללית שימצא ג"כ צד שפל

וגרוע במין האנושי, הראוי לעבדות, ובהיותו ראוי לזה "אין ברוך מתדבק עמו", כי עירוב מדות העבדים במזגי בנ"ח יפעל לרעה על כלל בנין מהלך הנפש.

והנה מכתבי נפסק ימים רבים מהמון הטרדות, וע"כ הנני אוחז דרך קצרה שיספיק לנבון כמוך, יקירי. בענין דיני ב"נ[65], דע שישראל, בהיותו העם אשר בחר בו ד' לאור גויים, יש לו זכיות מיוחדות, שלפעמים כשצריך לקיומו, או לתועלת הרשמת מעלתו, לותר על איזה חק מוסרי, גם זה הוא טובה כללית, שחוזרת באחרית אל הכלל כולו. אמנם הגדרים כמה יש לותר צריכים להגבלה תורית, לפעמים מקבלה או מתקנה, ולפעמים גם בדברים מפורשים בתורה. והנה ההכרעה בין שיתוף הקנין, המעביר קו על כח הצדק של "שלי שלי ושלך שלך", ובין הגבלת זכיות כל יחיד ויחיד, זה אחד מהדברים הקשים שבעמקי המשפט. והנה על הדבר הנאבד באמת הכריעה תורה, שאחר היאוש כבר כח השיתוף גובר בו על כח היחוד, והשיקול האלקי השוה בזה את כף המאזנים לצד הקומונא , שגם בה נמצא גרעין טוב, ובלא יאוש נתן מקום להכריע על ידו את יתרון השימוש לטוב ולצדק בכח הרכוש. ע"כ בין ישראל לישראל המשפט הכללי הוא, שהשימוש בכח הרכוש הוא כערך שוה, כמובן ביחש נערך כללי, שאינו צריך להזדקק לדקדוקי פרטים, וע"כ כח ההתיחדות עודנו פועל גם על האבדה. אבל אם החזקה היא שכח השימוש ברכוש זה כשיהי'[66] ביד המוצא יהי' יותר נאות לטובת כלל האנושיות באחרית, מאשר יהי' ביד בעל האבדה, אז כבר מספקת היא תביעת הצדק להכריע לצד הקומוניא והשיתוף הכללי ג"כ באבידה מבלעדי יאוש, והוא איסור החזרת אבידה לגוי, שלולא הדעה הכוללת של רדיפת הצדק הרחוק לא די שלא הי' נאסר כ"א הי' נכנס בכלל חיוב, וע"כ בכל מקום שיוכל שם שמים להתקדש, וקדושת שם שמים היא באמת ע"י הכרה הבאה מן החוץ, שכחה של תורה פועל כ"כ על פרטי אישי האומה, לותר מזכיותיהם הפרטיות בשביל כבוד הכלל, שהיא עצמה מדה משובחת מאד, אז כבר הדבר חוזר לעצמיות חיובו, ו"דרכי-שלו" זה הוא מיוסד על עומק האמת מצדי-צדדים. ובשום אופן וענין אין צדקה לשום אומה בעולם להגביל זכיות חברתה בלא תכלית נשגבת כללית, ע"כ צדקו מליצי ישראל בתביעתם "הלא אב אחד לכולנו", לבד מה שהעיקר הוא כדעת המאירי, שכל העמים שהם גדורים בנימוסים הגונים בין אדם לחבירו הם כבר נחשבים לגרים תושבים בכל חיובי האדם. אמנם גם אם נאמר כפשטם של פוסקים אחרים ג"כ אין בזה בית מיחוש כיון שיש לפנינו ענין תכליתי.

ולימוד התורה, דע יקירי שאין לך דבר המפסיד את יסוד השלמת החברה האנושית, כהשפעת ענינים נעלים בהמון שאינו ראוי לקבלם. ומי שחשב שיצליח את כל באי עולם ע"י מה שילעיט אותם ממוסר התורה, קודם שהוכשרו לכך, לא ירד כלל לעומק הכונה הטובה האלקית. והראי'[67], שתחת המסוה של "ואהבת לרעך כמוך" ערכו במות-תופת לשרוף אנשים, שלא יכלו לדבר על מוסרם שום דופי. והכל הוא מפני שעניני התורה הזכים הם צריכים הכשר, והיא למימינים בהם סמא דחיי, אבל פושעים יכשלו בה, ע"כ אסור ללמד ד"ת[68] לנכרי. ואם יזדמן יוצא-מן-הכלל, שפעלה התורה עליו להיטיב, אין למדים מן הכללות, וכל ההלכות הקבועות נאמרו על הרוב הנהוג, והרשות ניתנה לחכמים מובהקים להורות היתר להוראת שעה, מכ"ש[69] כשיש בזה משום קידוש השם או מגדר מילתא, ויתר הגדרים הנצרכים לזה, שאין כאן מקום ביאורם.

וחסידי או"ה[70], שכתב הרמב"ם[71] שאם עשה אותם מהכרע הדעת אינו מחסידי או"ה ולא מחכמיהם, הנה הגירסא האמיתית היא "אלא מחכמיהם". ודעתי נוטה, שכונת הרמב"ם היא שמעלת "יש להם חלע"ה" היא מעלה ירודה מאד, אע"פ שהיא ג"כ טובה גדולה, אבל כיון שאפילו רשעים וע"ה שבישראל זוכין לה היא לפי ערך המעלות הרוחניות מעלה ירודה, והרמב"ם[72] סובר שהמושכלות מצליחים את האדם הרבה עוד יותר מהצדק של ההנהגה, ע"כ סובר שהמדרגה של "יש להם חלע"ה" היא מעלה של חסידי או"ה דוקא, שלא גברו במושכלות, כי"א קבלו האמונה בתמימות רגשי לבב, והתנהגו בדרך ישרה, ע"י מה שקבלו שהמצות שלהם ניתנו כך ע"פ ד', אבל מי שע"י[73] הכרע הדעת זכה להשיג ז' מצות ב"נ הוא באמת חכם לב ומלא תבונה, הוא נחשב מחכמיהם, שמעלת החכמה היא גדולה מאד, וא"צ[74] לומר שיש לו חלע"ה[75], כי"א הוא עומד במדרגה קדושה, שצריכה להתפרש במבטא יותר מלא מהלשון של "יש לו חלע"ה". וגם אם יהיו דברי הרמב"ם כפשטם, אין בהם זרות אם נאמר, כי מדת עוה"ב[76], שהוא מדבר עלי' בספרו, היא אותה המדה המיוחדת, שהיתרון האלקי שיש לתורתנו הקדושה הוא מקנה למקיימיה, ויש מעלות אחרות שכל דבר טוב יכול להקנות אבל אין זה נקרא בשם עוה"ב, ובאותו היתרון הוא בא מכחה של תורה, ומסתגל למי שמקבלה בקדושת אמונתה, ואין זה שולל כלל מעלות אחרות מצויירות לכל פילוסופיה כדרכה.

ועניני המלחמות, אי אפשר הי' כלל, בשעה שהשכנים כולם היו זאבי ערב ממש, שרק ישראל לא ילחם, שאז היו מתקבצים ומכלים ח"ו[77] את שאריתם; ואדרבא הי' מוכרח מאד גם להפיל פחד על הפראים גם ע"י הנהגות אכזריות, רק עם צפיה להביא את האנושיות למה שהיא צריכה להיות, אבל לא לדחוק את השעה. ודע שבהלכות הציבור לא החמירה תורה כלל לדחוק את רוח העם לחסידות, מפני שאז היתה החסידות הכללית נעשית דרך קבע וחובה, ותכלית התורה היא שתקבע ההערה השכלית בכח אהבה ונדבה. וזהו יסוד כמה קולות שיש בדין-תורה ביחש לסדרי המלחמות, ועזיבת האלילים היא נאותה לתעודת ישראל הכוללת, ומובן שמ"מ[78] הי' הדבר מסור לב"ד[79] לראות מצב המוסר של הע"ז ההיא, ולא היו כל הענינים שוים, ובעוה"ר[80] לא נתפרשו לנו הדברים לפרטיהם, ממיעוט השימוש המעשי מאז אבדנו חסננו הלאומי, עד אשר ישיב לנו השי"ת עטרת תפארתנו במהרה בימינו.

והדעות הרעות, צריך אדם להתגבר עליהן בכח שכלו, ואם אינו יכול לברר לעצמו עכ"פ כיון שהם גורמים הירוס בחיי החברה ע"כ יש כח להכריח שלא ידבר בהם באזני זולתו, שזהו דבר מעשי, וכשישמור זה ממילא יבא להכרת האמת. ותדע שסמכה תורה ענין נוקב שם ד' למכה אדם ומכה בהמה, כלומר שהוא ענין הריסה חברותית נוסף על הקלקול השכלי והמוסרי.

ומה שכתבת על דברי בענין החפשים, אבאר לך: כונתי היא, שיכולים להסביר להם ג"כ, כי מה שנתקיימה האומה עד כה ע"י קיום המצות אנו רואים בעדות של נסיון, שא"א להכחישו, ואם אפשר שתתקיים היא ורוחה בלא קיום התורה לפי ידיעתנו הוא דבר נמנע, אבל גם אם ניתן להם טעותם לא יוכלו לומר שקנו ע"ז[81] נסיון ארוך, השוקל כאותו הניסיון הבטוח שלנו, א"כ להכניס בסכנה קיום האומה, החביבה גם להם לפי דברם, הוא רשע וכסל. ומי שמכיר, אפי'[82] רק מהכרע הדעת, שיש נפש משכלת במציאות, ושכל דבר שהוא עול ורשע אי אפשר שיהי' לו אחרית טובה, יבין כי מי ששולח יד

בקיום האומה, בין מצד תאותו בין מצד דמיונו, הוא חבר לאנשי-משחית היותר רעים. עכ"ז[83] אינני שולל טענת כף זכות, שרבים מרעועי הדיעות שבדורנו הם קרובים לאנוסים, מפני שיבושי הדיעות ומיעוט השפעה לברר דרך הישרה לנבוכים. ודי יגיה חשכנו בחסדו.

מכתבי זה התחלתי לכתוב ברחובות, כאשר בא מכתבך לידי, ואח"כ נטרדתי הרבה עד אחר ר"ה[84] העבר, ב"ה, וכשבא אחי ש"ח שי'[85] נזכרתי להשלימו בחפזון גדול. ותיטיב לדקדק בדברי, אקוה שתמצא מבוקשך. וכתוב נא לנו מכל אשר עמך, ואל תמנע ממני טוב הערותיך המחוכמות, כי מעוררים צעירים בדברים-שבלב יקרים לי מאד, ואקוה בל"נ[86] לעת המוכשר ביותר לבאר יותר בסגנון מובן בעזהשי"ת[87].

הנני חותם בברכת השנים ואה"ר[88], יצליחך השי"ת בתורתו ויראתו, וירחיב דעתך בשכל טוב לדעת שמו יתי', ותהי'[89] לאיש מצליח בכל מילי דמיטב, כנפשך היקרה ונפש ידידך אוהבך, שוחר אשרך מעל אדמת הקודש,

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרס"ד - השנה תרס"ד (1903/1904)
4. כ' - כבוד
5. חו"ב - חריף ובקי
6. מו"ה - מורנו הרב
7. נ"י - נרו יאיר
8. וכא"ל - וכל אשר לו
9. שלו' - שלום
10. יתי' - יתברך
11. כ"א - כי אם
12. ע"י - על ידי
13. זא"ז - זה את זה
14. ות"ל - ותודה לא-ל
15. בחו"ל - בחוץ לארץ
16. ע"ד - על דבר
17. א"א - אי אפשר
18. ע"כ - על כן
19. ואח"כ - ואחר כך
20. בחוה"ל - בחובות הלבבות
21. וכ"כ - וכל כך
22. תהי' - תהיה
23. יהי' - יהיה
24. ג"כ - גם כן
25. וע"ז - ועל זה
26. כ"כ - כל כך
27. מ"מ - מכל מקום
28. וע"י - ועל ידי

29. שכ"כ - שכל כך
30. א"כ - אם כן
31. שאע"פ - שאף על פי
32. שתהי' - שתהיה
33. זל"ז - זה לזה
34. בבנ"א - בבני אדם
35. ע"פ - על פי
36. בנ"א - בני אדם
37. אע"פ - אף על פי
38. שעי"ז - שעל ידי זה
39. שא"כ - שאם כן
40. יצה"ר - יצר הרע
41. שבבנ"א - שבבני אדם
42. השי"ת - השם יתברך
43. עכ"פ - על כל פנים
44. שיהי' - שיהיה
45. בהראב"ע - ברבי אברהם אבן עזרא
46. ז"ל - זכרונו לברכה
47. לבנ"א - לבני אדם
48. א"ע - את עצמו
49. בכה"ק - בכתבי הקודש
50. ומ"מ - ומכל מקום
51. כה"ק - כתבי הקודש
52. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
53. שכה"ק - שכתבי הקודש
54. א"י - ארץ ישראל
55. משוה"ד - משורת הדין
56. שא"א - שאי אפשר
57. תחי' - תחיה
58. וה"ה - והוא הדין
59. הי' - היה
60. וע"כ - ועל כן
61. שכ"מ - שכן משמע
62. ובדחז"ל - ובדברי חכמינו זכרונם לברכה
63. עי"ז - על ידי זה
64. עלי' - עליה
65. ב"נ - בן נח / בני נח
66. כשיהי' - כשיהיה
67. והראי' - והראיה
68. ד"ת - דברי תורה
69. מכ"ש - מכל שכן
70. או"ה - אומות העולם
71. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
72. והרמב"ם - ורבי משה בן מימון
73. שע"י - שעל ידי
74. וא"צ - ואין צריך
75. חלע"ה - חלק לעולם הבא

76. עוה"ב - עולם הבא
77. ח"ו - חס ושלום
78. שמ"מ - שמכל מקום
79. לב"ד - לבית דין
80. ובעוה"ר - ובעוונותינו הרבים
81. ע"ז - על זה
82. אפי' - אפילו
83. עכ"ז - עם כל זה
84. ר"ה - ראש השנה
85. שי' - שיחיה
86. בל"נ - בלי נדר
87. בעזהשי"ת - בעזרת השם יתברך
88. ואה"ר - ואהבה רבה
89. ותהי' - ותהיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' שבט תרס"ח - יפו **נמען:** הגאון ר' אליהו מאיר פייבלזון, אב בית דין קופישוק

הרב קוק מברך על מעבר הנמען לקהילה חדשה. הרב קוק תומך ברעיון ליישב מושבות של יראי שמים, אך מפקפק בביצועו בגלל רפיון הידיים שאצל היראים, כדברי הגר"א שהעוסקים שלא לשמה זריזים יותר. במקום לחכות למושבות חדשות יש לחזק את היהדות בישוב החדש הקיים, שבו יש תלמידי חכמים ויראים רבים, יותר ממה שמגזימים בחוץ לארץ. הרפואה היא ישיבה גדולה לישוב החדש, המשלבת דרך ארץ ויראת שמים, ובכך תיעקר טענת המתפרצים שבחינוך הישן אין דרך ארץ ורעיון לאומי.

עיקרי הדברים

- רעיון מושבות של יראים, ורפיון הידיים של היראים.
- חיזוק היהדות בישוב החדש הקיים.
- ישיבה המשלבת דרך ארץ ויראת שמים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ג' שבט תרס"ח[4]

שלו'[5] וברכה לכבוד הרב הגאון המפורסם, חכם וסופר, אוצר תו"י[6] טהורה. מו"ה[7] אלי. מאיר שליט"א[8] פייוועלזאהן, האבד"ק[9] קופישאק [קופישוק שבליטא] יצ"ו[10], וכל א"ל[11] שלו' וברכה מהררי קודש.

לשמחת לבבי הגיעני מכתב כ"ג[12] שי'[13] היקר, אשר דרך אגב נתבשרתי בו על חילוף המקום למעליותא לק' החדשה יצ"ו. יה"ר[14] שיהי'[15] להצלחה רבה, ויאיר אור תורתו ויראתו הטהורה ברב כבוד ועז, ויחד עם צאן מרעיתו נזכה להתראות בחדות ד' בבא לציון גואל, וגאולי ד' ישובו ובאו ציון ברינה.

הרעיון ליסד ישוב ע"פ[16] שלומי אמוני ישראל, ברוח אמת של תוי"ר[17], הוא נעלה ונשגב. וזה מקרוב החל אחד מרבי החסידים להתעסק בזה והי'[18] פה, ובכל חפץ לבבי תמכתי את ידיו במכתב ערוך ביסוד הענין. אבל מסופקני על הוצאת הדבר לפועל, מפני רפיון הידים שאנו פוגשים בעוה"ר[19] דוקא אצל היראים. וידועים דברי הגר"א[20] ז"ל[21], שהעוסקים לשמה אינם זריזים [הגאון מווילנה] כ"כ[22] כהעוסקים שלא לשמה, שהנטיה של הפניה החמרית מוסיפה זירוז. וכ"ה בנ"ד[23] שהאש מן ההדיוט, [על פי יומא כא:] [מצוה להביא אש מן ההדיוט גם כשיורדת אש מן השמים] אע"פ[24] שהיא נמוכה, מ"מ[25] אותם שמציבים לפניהם רק תועלת קרובה חמרית, פרטית או כללית, הם זריזים בעבודתם, והיראים שמחשבתם משוטטת במרומים הם רפויי ידים בעוה"ר, יתן ד' וקויו יחליפו כח. [על פי ישעיהו מ, לא]

והנה מפני חפצנו לבקש גדולות, דהיינו מושבות חדשות שלמות, אין לנו להתיאש מן הקטנות שהן בידינו, דהיינו לחזק את יסוד היהדות בישוב החדש. כי ב"ה הרבה ת"ח[26] ויראים נמצאים בכל מושבה, ואין הענין כמו שמגזימים בחו"ל[27], אלא שמ"מ[28] צריך המצב הרמה. רפואה בדוקה לזה היא כשיעזרנו השי"ת[29] לקבע ישיבה גדולה מיוחדת לישוב החדש, כי בזה יתגדרו הרבה, וידעו שיש להם קנין של

תורה. וכמובן שמוכרחת ישיבה זו להיות מסומכת ג"כ[30] בדרך ארץ מעבר מזה ובהשפעה רבה של יראת שמים מעבר מזה, ואז יהי'[31] זה הישוב עצמו ישוב שראוי יהי' באמת להתפאר בו על אדמת הקודש, ותהי'[32] מצות יא"י[33] מתקיימת כתקונה, ויתנהג הכל על טהרת הקודש ממילא. כי כל הפרצות מתחזקות רק מפני שהם צווחים שבבתי-החינוך הישנים אין בהם רוח דרך-ארץ ורעיון לאומי, אבל כשיתמלא זה החסרון, לא יהי' להם פ"פ[34], וממילא תהי'[35] יד יראי ד' מתרוממת, ויהי'[36] הישוב ראוי ביותר לעורר רחמי עליון לקירוב גאולה אמתית בע"ה[37].

כמובן יש בזה לדבר הרבה מאד, אבל אני מוכרח לקצר מפני הטרדא. ואקוה שימנה גם כ"ג וסיעת אוהביו ומוקיריו הרבים בין תומכי ידינו לכבוד עם ד' ונחלתו.

והי' ז"ש[38] וברכת ד' מקודש, כנה"ר[39] ונפש ידי"ע[40] דוש"ת[41] באה"ר[42],

אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. שלו' - שלום
6. תו"י - תורה ויראה
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. האבד"ק - האב בית דין קהילת
10. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
11. א"ל - אמר ליה / אמר לו
12. כ"ג - כבוד גאונו
13. שי' - שיחיה
14. יה"ר - יהי רצון
15. שיהי' - שיהיה
16. ע"פ - על פי
17. תוי"ר - תורה ויראה
18. והי' - והיה
19. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
20. הגר"א - הגאון רבי אליהו מווילנה
21. ז"ל - זכרונו לברכה
22. כ"כ - כל כך
23. בנ"ד - בנדון דידן
24. אע"פ - אף על פי
25. מ"מ - מכל מקום
26. ת"ח - תלמידי חכמים
27. בחו"ל - בחוץ לארץ
28. שמ"מ - שמכל מקום
29. השי"ת - השם יתברך
30. ג"כ - גם כן
31. יהי' - יהיה

32. ותהי' – ותהיה
33. יא"י – ישוב ארץ ישראל
34. פ"פ – פתחון פה
35. תהי' – תהיה
36. ויהי' – ויהיה
37. בע"ה – בעזרת השם
38. ז"ש – זה שלום
39. כנה"ר – כנפשו הרמה
40. ידי"ע – ידידו עוז
41. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו
42. באה"ר – באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קיב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א אדר ראשון תרס"ח - יפו **נמען:** הגאון ר' פנחס הכהן, אב בית דין בירז'

הרב קוק משבח את החוברת 'בנין האומה', שבה רב גדול עוסק בשאלת האומה מתוך התורה בדרך מדעית. עם זאת הרב קוק מבקש לתקן שגיאות דקדוק ולהימנע מדרשנות בשאלות גדולות. הרב קוק מעודד לצפות לישועה בכל הדרכים, כדברי הבעל שם טוב שיש לעבוד את ה' בכל הדרכים. על האמונות הזרות הרב קוק כותב שמטרת ישראל אינה להשמידן אלא לתקנן ולהעלותן. גם את ה'אחרים' שבתוכנו צריך לתקן ולהעלות, ותיקון נשמות הרשעים בונה את העולם.

עיקרי הדברים

- שבח וביקורת על 'בנין האומה'.
- לצפות לישועה בכל הדרכים.
- יחס לאמונות זרות: תיקון והעלאה ולא הריסה.
- תיקון הנשמות הנדחות, ו'אחר' - פרקי ר' מאיר.
- הישיבה ולימוד הלכות דעות ואמונות וחכמת הקבלה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א אד"ר[4] תרס"ח[5]. [י"א באדר ראשון תרס"ח (1908)]

לכ' ידי"נ[7] הרב הגאון המופלא, חכם חרשים ונבון לחש, [על פי ישעיהו ג, ג] מארי' דרזין, [בעל סודות – מקובל] מו"ה[8] פנחס הכהן [הרב פנחס הכהן לינטופ, רבה של בירז' שבליטא, מקובל והוגה] שליט"א[9], אבד"ק[10] בירז' יצ"ו[11]. שלו'[12] שלו' וברכה.

המחברת היקרה "בנין האומה" [חיבורו של הרב לינטופ על שאלת הלאומיות היהודית לאור התורה] באה לידי, בשמחה פנימית קראתיה. אברך את ד' אשר הגיענו לזמן הזה, כי יחלו גדולי הרבנים לעסוק בשאלת האומה ממקור התורה באורח מדעי, באורח כזה שלא יבושו כי ידברו את אויבים ואת אוהבים בשער. [על פי תהלים קכז, ה: "לא יבשו כי ידברו את אויבים בשער"] אמנם לא אוכל לכחד מכבוד ידידי, שנדרש מאד לתקן את הסגנון בהדפסות הבאות, ביחוד להזהר כמה דאפשר משבושים מורגשים בדקדוק הלשון, המביא לידי בוז אצל קטני הדעה, שהם הרבים, גם את הענין הנשגב של הנושאים בכלל. אבטח שישמע כ"ג[13] לעצתי בזה, והוא דבר קל מאד, שיתן כל חוברת, לפני ההדפסה, ליודע פרק בדקדוק לש"ע, והוא יתקן את הדברים הבולטים ביותר. גם ארהיב עז לדרוש מכבוד גאונו, להשמר מכל עניני דרוש והדומה להם בשעה שאנו עסוקים בשאלות גדולות העומדות ברום עולם. לעולם צריך שיהיה הגבול נשמר בין עולם לעולם, ודרושי הקטנות אינם רשאים להתערב בתוך דרושי הגדלות. עכ"פ[14] אלה החסרונות הנם ככתמים שעל פני השמש הברה בשחקים, לעומת האור הגדול, שיגלה כת"ר[15] ע"י[16] ספריו הנפלאים, כשיופיעו בעולם בע"ה[17].

האמת אגיד לכבוד אהובי, שאין לי מה לבקר על כללות דבריו היקרים, כי הם משובצים זהב טהור של הישן והחדש ע"פ[18] השפעת קדושת פנימיות התורה, כאשר ידעתי כבר את ידידי ואת שיחו. אמנם

הוסיף הרבה לקח ורעיון, בימים האחרונים, ע"י כל ניצוצי הקדושה שהעלה מעמקי הקליפות ע"י המון החדשות של הספרות החדשה. ישר חילו, כך יפה לנו, וכן חייבים אנחנו.

מצדי הנני מוכן בל"נ[19] לעמוד לימין כ"ג בכל אשר תשיג ידי, כי לעבודת שמים הכל מסייעים. אחי שמואל שי'[20], שהו"ל[21] את חוברותי, [אחיו של הרב קוק, ר' שמואל הכהן קוק, שהוציא לאור את חוברותיו] הנהו עתה בירושלים עסוק במסחר, ואיני יודע אם יפנה אל עסק הו"ל[22]. אבל בכ"ז[23] אקוה, שיהיו אחי שי' בכלל ואוהבי מהעוזרים על יד כבודו. אם כי עזרה חמרית מובן שלא תוכל לבא מאה"ק[24], לפי מצבה כעת, מ"מ[25] יש תקוה לעזרה מוסרית של כבוד ופרסום, שגם הם נחשבים לדבר גדול בפעולה כללית.

מאד הייתי חפץ להאריך בדברים את כ"ג, אבל רבו עלי טרדות וחובות מכתבים ומעשים העומדים על הפרק. ולא אמנע מלהעיר את כבוד גאונו שי' שצריכים אנחנו להיות משוקעים בפועל בבנין אומתנו באה"ק[26], ולא להפליג לכל דבר, לגעור בקטני-האמנה המגבילים את יד ד' דוקא ע"פ אותם הציורים הנדמים להם בדמיונם. כשם שאמר הבעש"ט[27] [רבי ישראל בעל שם טוב, מייסד החסידות] ז"ל[28], שצריך לעבוד את ד' בכל הדרכים, כן צריך ג"כ[29] לצפות לישועה, שהיא אחת מיסודי עבודות ד', שעליה נשאלין ביום הדין, בכל הדרכים, ואין דרך אחד סותר את חברו כלל. עלינו רק לסקל את הדרכים, להסיר בכל כחנו את הקוצים והחרולים ואבני הנגף שעולים עליהם, אבל בעצמותם הכל מוביל אל התכלית. וכל שהתכלית יותר קרובה ומובנה אין ערכה נגרע בשביל כך. אדרבא, "ד' בחכמה יסד ארץ", [משלי ג, יט] ודוקא "אבא יסד ברתא". והנקודה התחתונה, "אבן מאסו הבונים", עתידה לעלות לרום חביון.

מגמתי ביסוד ישיבה חדשה להישוב החדש בכללו, להחיותו בטל של תורה ולקבוע למוד קבוע ומפורסם בהלכות דעות ואמונות, שגנזי תורה בארחות הקבלה לכל דרכיה יקחו בה חלק בראש, בטח כבר ידע כ"ג מהמכתב הנדפס אשר נשלח לו. נעבוד ונעבוד, נעשה את שלנו, אמת מארץ תצמח וצדק משמים [על פי תהלים פה, יב] יהי'[30] נשקף לנו. אין ספק שרוח ד' מעודדנו ומעוררנו לפעול ולעשות, ואורו ואמתו יעמוד לנו לחזק ידים רפות וברכים כושלות לאמץ. [על פי ישעיהו לה, ג]

ע"ד[31] האמונות הזרות, אומר לכ"ג את דעתי, כי לא הבלעתן והריסתן היא מטרת אורם של ישראל, כמו שאין אנו מכוונים הרס כללי לעולם ולאומיו כולם, כי-אם תקנתם והעלאתם, הסרת סיגיהם, וממילא יצטרפו בזה למקור ישראל, להשפיע עליהם טללי אורות. "והסרותי דמיו מפיו ושקוציו מבין שניו ונשאר גם הוא לאלקינו", [זכריה ט, ז] וזה נוהג אפילו באליליות, וקל-וחומר בדתות הנסמכות בחלק מיסודותיהן על אור תורת ישראל. וגדולים דברי הגר"א[32] ז"ל ": ואת עשו שנאתי [מלאכי א, ג] - את הטפל לעשו, אבל עקרו שהוא ראשו בהדי אבהן דעלמא גניז, [גנוז עם אבות העולם – על פי סוטה יג, שראשו של עשו נקבר במערת המכפלה] ועל-כן "ראיתי פניך כראות פני אלקים" [בראשית לג, י] אמר איש האמת יעקב איש תם, [על פי בראשית כה, כז] ודברו לא ישוב ריקם, ואהבת אחים של עשו ויעקב, של יצחק וישמעאל, תעלה על כל אותן המהומות, שהרשעה הנכרכת בטומאת הגויה גררה אותן, תתגבר עליהן ותהפכן לאור ולחסד עולם. דעה רחבה זאת, ממותקת במתקה ודבשה של תורת אמת, צריכה להתלוות עם כל ארחותינו באחרית הימים, למחתם אורייתא בהיכלא דמלכא משיחא בהפיכת מרירא למתיקא וחשוכא לנהורא.

ההרגל לצאת מתלמוד אל תלמוד, ולהנצל מאותה המארה של, אין שלו' ליוצא ולבא' [על פי חגיגה י: "היוצא מתלמוד למשנה אין לו שלום", שנאמר "ליוצא ולבא אין שלום" (זכריה ח, י)] ", הוא מוכן עתה דוקא. כל עיקר המנוחה, בעולם וביהדות, הוא רק מפני רבוי המאורות הזורחים ושופעים כאחת. הדרך הישנה של בחירת אחד הדרכים, ללכת בה במתון, לא תקום ולא תהי'[33]. יותר ויותר מזה נתגדלנו ונתפתחנו. לתפוס כללות הדרכים כולם ולאגדם במנוחה שלמה ובטוחה, היא התחלת הדרך של הפיכת ע' דעור לאלף דאור, הכתוב בתורתו של ר'[34] מאיר, [בראשית רבה כ, יב: בתורתו של רבי מאיר מצאו כתוב "כתנות אור" באל"ף, במקום "כתנות עור" בעי"ן] שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו [על פי עירובין יג] ולא נסוג אחור גם מלמוד תורה מאחר באותה שעה שרכב על הסוס בשבת, [חגיגה טו: רבי מאיר למד תורה מרבו אלישע בן אבויה ("אחר") כשזה רכב על סוס בשבת] ולא נמנע מלהכניסו בנורא כדי להביאו לחיי העוה"ב[35]. [חגיגה טו: לאחר מותו של "אחר" אמר רבי מאיר שמוטב שיידון בגיהנום ויבוא לעולם הבא, ועלה עשן מקברו; ורבי יוחנן אמר שיוציאו משם, ופסק העשן] אמנם "אחר" אחד וגדול חד הוה גבן, שנצח ר' יוחנן ופסק עשן מקברו, אבל את ה"אחרים" הרבים אשר בקרבנו אותם נקלה בנורא למען הביאם לחיי עולם, להתם סיגיהם ולהעלות המובחר שבהם לתוך אגודת החיים, ולא ידח ממנו נדח. [על פי שמואל ב יד, יד] וכמדומה שבאחד השיחים כבר המתקנו סוד ע"ד עבודת התקון של הנשמות העשוקות והנדחות של דורות שעברו, הראויה ומחויבת לצדיקי הדורות, ועבודת הקודש הזאת אין ראוי לזנח באחרית הימים, כי נשמותיהם של רשעים הנן מזיקי עלמא, וכשהם מתתקנים חוזר העולם כולו ונבנה בהדרו.

הנני בכל לב מצפה ליום אשר יאיר אור כבודו בספריו כולם כלולים בהדרם, ויה"ר[36] שיתאספו בעלי אסופות רבים [על פי קהלת יב, יא; כאן: חכמים שיתחברו יחד] והיו עמנו באגודה, לעבוד בכרם בית ישראל בחכמה ע"ד האמת.

והיה ז"ש[37] וברכת ד' על עמו, כנה"י[38] ונפש ידי"ע[39] דוש"ת[40] באה"ר[41],

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
6. לכ' - לכבוד
7. ידי"נ - ידיד נפשי
8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. אבד"ק - אב בית דין קהילת
11. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
12. שלו' - שלום
13. כ"ג - כבוד גאונו
14. עכ"פ - על כל פנים
15. כת"ר - כבוד תורתו
16. ע"י - על ידי
17. בע"ה - בעזרת השם

18. ע"פ - על פי
19. בל"נ - בלי נדר
20. שי' - שיחיה
21. שהו"ל - שהוציא לאור
22. הו"ל - הוציא לאור
23. בכ"ז - בכל זאת
24. מאה"ק - מארץ הקודש
25. מ"מ - מכל מקום
26. באה"ק - בארץ הקודש
27. הבעש"ט - הבעל שם טוב
28. ז"ל - זכרונו לברכה
29. ג"כ - גם כן
30. יהי' - יהיה
31. ע"ד - על דבר
32. הגר"א - הגאון רבי אליהו מווילנה
33. תהי' - תהיה
34. ר' - רבי
35. העוה"ב - העולם הבא
36. ויה"ר - ויהי רצון
37. ז"ש - זה שלום
38. כנה"י - כנפשו היקרה
39. ידי"ע - ידידו עוז
40. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
41. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קיג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א אדר ראשון תרס"ח - יפו **נמען:** ר' דובער הלוי מילשטיין

הנמען הצטער על בניו שהתרחקו מהדת, והרב קוק מעודדו שאין להתייאש מאף יהודי. גם הדעות הרעות של הדור עומדות על בקשת יושר וצדק, שהם 'דרך ה'' של אברהם, וטעותם היא רק שאינם יודעים שהמטרה מושגת דווקא בדבקות בתורה. יש להסביר להם פנים, להודות בטוב שבמטרתם ולהראות את סיגי הדעות החדשות. אין להפקיר את הבנים אלא לקרבם, וסופם לשוב בתשובה.

עיקרי הדברים

- אין להתייאש מאף יהודי.
- הדעות החדשות יסודן בבקשת צדק ויושר.
- קירוב בנים שהתרחקו, באהבה וברחמים.
- 'טועים בדבר מצוה'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א אד"ר[4] תרס"ח[5].

שלו'[6] ברכה ומרפא לרוח וגו, [על פי ישעיהו נז, יט] לכבוד ידידי הרב הנכבד החסיד מו"ה[7] דובער הלוי מילשטיין [הרב דוב בער הלוי מילשטיין, שבניו התרחקו מן הדת] נ"י[8].

אחדשה"ט[9].

עברו ימים ושבועות וחדשים מאז קבלתי את מכתבו היקר. אמנם מאד אחרתי מהשיבו, יאמין ידידי, כי דבריו היקרים והצעת צערו הדאיבו גם את לבבי, והייתי נדהם ולא ידעתי מה לענות' אמנם אח"כ[10] נתישבתי כי לא יפה היא השתיקה, בפרט כי דעתי העני' מסכמת שאין לנו להתיאש כלל וכלל משום בן ישראל, ו"גם כי אשב בחושך ד' אור לי". [מיכה ז, ח] ע"כ[11] אגלה בזה לכבודו כי אף שבאמת אם היו בניו קשורים לכל-הפחות לאומה הישראלית ברעיונם, והיו מחובבי-ציון או ציונים, הי'[12] יותר נקל להשיבם לאיתן דרך ד', מפני שיש יחש גדול בין ההכרה הלאומית בישראל אל שורש הקדושה באמונה ובקיום תורה ומצות, מ"מ[13] גם עכשיו שהרחיקו ללכת אין להתיאש מהם כלל וכלל, סוף-כל-סוף כ"כ[14] פעל אור ד" אשר הופיע בעולם אלפי שנים ע"י[15] תוה"ק[16], שעכשו כבר אין לנו אותה המינות הארורה, אשר כל באיה ל"י, ["כל באיה לא ישובון" (משלי ב, יט; עבודה זרה יז), על המינות של ימי קדם] שהיתה בימים הראשונים. עכשו אפילו הדעות היותר רעות עומדות הן על הבסיס של בקשת היושר והצדק, שבאמת הוא בעצמו הוא דרך ד' שצוה אברהם אבינו ע"ה[17] את בניו ואת ביתו לעשות צדקה ומשפט. [בראשית יח, יט] ונמצא שכל הטעות של הדור היא רק מה שהם אינם יודעים, שכדי לבוא אל המטרות הטובות שהם חושקים, צריכים בני ישראל להיות מכבדים את התורה ודבקים יפה באמונת ד' ב"ה, שהיא אור העולם כולו וחייו. ע"כ לדעתי, לנפולים כאלה צריך להסביר פנים בזה האופן, להגיד להם כי יסוד מטרתם היא באמת רצויה, אלא שראוי שלא ילכו "כסומא בארובה" [כעיוור בארובה, כלומר: בלי לראות לאן הולכים (על פי מגילה כד)]

אחרי המנהלים ואחרי הדעות המתקבלות בהמון. כי ידוע הוא שכל דעה חדשה נולדת עם חסרונותיה וסיגיה, על-כן הם צריכים לפקח עין לצרף סיגיה, והצרוף של הסיגים יהי'[18] קרוב להם ע"י מה שיהיו משתדלים בכל היכולת שלא להתרחק מהיהדות, כדי שיאיר בנשמתם האור הנצחי אור ד', ואז יהיו הם עומדים על הבסיס הטבעי שלהם, ויהיו שלמים בנשמתם, ויהיו כל כחותיהם הרוחניים חיים עמהם, וידעו בהכרה פנימית לשום את דרכם, ולתן לכל נטי' את מדתה, ולא להיות אדוקים באין קץ דוקא לדעות החדשות של הזמן, על כל סיגן ופרשן. לע"ד[19] בדבורים כאלה ירך לבבם [על פי דברים כ, ג] מעט, ואם יתחכם כת"ר[20] להתנהג עמם באהבה ובמדת רחמים יוכל להיות שיעלה אותם מדרגות רבות מרדת שחת. ומה שלא יוכל לפעול אצלם בפעם אחת, יפעול אח"כ, והזמן בעצמו יגלה את העורון, שיראו את הזיוף של הדעות החדשות בכללותן, ובכ"ז[21] לא יזניחו לגמרי את הצד הטוב שבהן, שהוא החשק של רדיפת היושר והצדק הכללי.

כן, ידידי, נתקים בימים הללו בקץ החזון "והי' כאוב מארץ קולך". [ישעיהו כט, ד] כי אנחנו צריכים להרכין את הרגשותינו הקדושות הרבה כדי לספר עם הבנים בלשון שהם נזקקים, ועם זה להאמין באמונה שלמה, שאור ד' שורה על כל יחיד ויחיד מישראל, ושכל הנסיגות לאחור אינן כי-אם שגגות גדולות, והם במדרגת טועים בדבר מצוה, [על פי פסחים עב] שחושבים שכך היא החובה המוסרית, שהיא באמת אמתת חפץ ד' בעולמו, כי הוא ב"ה אוהב צדקה ומשפט.

ע"כ ידידי, עצתי היא, שבכל האופנים לא יפקיר את בניו ויקרבם כפי היכולת, וסופם בודאי לתשובה, ואם הם רק יתחילו להתעורר לטובה, ישלימו בניהם אחריהם את פעלם לטובה, ורחמי ד' מרובים הם, כי הוא נוהג בחסדו כל דור.

את הע"י[22] [את "עין איה", פירוש הרב קוק על אגדות הש"ס] לא הדפסתי עדיין מחוסר אמצעים. והשי"ת[23] יעזרנו לעבוד עבודת ד' באמת ולקרב רחוקים לאורו ואמתו, ולראות מהרה בישעו ותפארתו על ציון קדשו, והי'[24] ז"ש[25] וברכה כנה"ר[26] ונפש ידי"ע[27] דוש"ת[28] באה"ר[29].

הק' אברהם יצחק ה"ק

אשמח מאד במה שכת"ר[30] מחזיק באהבת אה"ק[31] וקונה יין מאכרי עם-ד', [יין מיקבי המושבות בארץ ישראל] יברכהו ד' מקודש בכל טוב. הנ"ל[32]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
6. שלו' - שלום
7. מו"ה - מורנו הרב
8. נ"י - נרו יאיר
9. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
10. אח"כ - אחר כך
11. ע"כ - על כן

12. הי' - היה
13. מ"מ - מכל מקום
14. כ"כ - כל כך
15. ע"י - על ידי
16. תוה"ק - תורתנו הקדושה
17. ע"ה - עליו השלום
18. יהי' - יהיה
19. לע"ד - לעניות דעתי
20. כת"ר - כבוד תורתו
21. ובכ"ז - ובכל זאת
22. הע"י - העל ידי
23. והשי"ת - והשם יתברך
24. והי' - והיה
25. ז"ש - זה שלום
26. כנה"ר - כנפשו הרמה
27. ידי"ע - ידידו עוז
28. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
29. באה"ר - באהבה רבה
30. שכת"ר - שכבוד תורתו
31. אה"ק - ארץ הקודש
32. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קטו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד אדר ראשון תרס"ח - יפו **נמען:** ר' זאב גלוסקין (מנהל יקב ראשון לציון)

שני פועלים ביקב נחשדו בחילול שבת בפרהסיא. הרב קוק הורה למשגיח להרחיקם עד בירור הדבר בעדים, ומבקש ממנהל היקב להודיע רשמית שהיקב מקפיד על שמירת שבת, גם מטעמי מסחר ושמירת כבודו. הרב קוק מביע צער על הבורות והכפירה, ותקווה שהדור הצעיר ישוב לקדש את הקודש.

עיקרי הדברים

- חילול שבת בפרהסיא ביקב.
- הרחקה עד בירור בעדים.
- דרישה להודעה רשמית על שמירת שבת ביקב.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד אד"ר[4] תרס"ח[5].

אדון חביב ורב פעלים מר זאב גלוסקין נ"י[6], שלו'[7] וברכה. ברוך אתה בבאך [דברים כח, ו]

היום שמעתי, ששני פועלים מן היקב נחשדו, בחשד שיש בו ממש, [בחשד שיש לו בסיס] בחילול ש"ק[8] באופן בולט. והנה על המשגיח הרב ר'[9] יוסף נ"י הטלתי, שירחיק אותם מן היקב, עד שיבורר הדבר בפני ע"י[10] עדים, ועד שיתוקן הדבר על להבא.

את לב כבודו אעיר, שראוי להודיע באופן רשמי, מטעם משרד היקב, את גדולת ערכה של הקפידא ע"ד[11] חלול שבת, מטעם המסחרי ושמירת הכבוד של היקב בכלל. פצע לבבנו עמוק הוא ואנוש [על פי ירמיהו ל, יב] מאד, כי לנשמת חיי אומתנו, פה בארץ אבות, אנו צריכים לכחות צדדיים לרשם ערכה, [לכוחות חיצוניים, כמו השיקול המסחרי, כדי להטביע את ערכה של השבת] והד קול ד' של ברית ואות לדורות עולם [השבת, שנקראה "ברית עולם" ו"אות" (שמות לא, טז-יז)] לא נשמע מפני המונה הגס והחצוף של הבורות והכפירה הגסה והמנוולת. אמנם נפשי המשתוחחת [נפשי העצובה (תהלים מב, ו)] תנחם כי עת השכרון לא יארך, [כי זמן השכרות, של התנכרות לתורה, לא יימשך] ומהר ישוב וניחם גם העם ההומה, הדור הצעיר, לקדש את קדוש ישראל ואת קדשיו, ורוח ד' תניחנו [ישעיהו סג, יד] להאיר פניו אליו, לנטע אותו על אדמת חבלו, [על אדמת נחלתו] בעצם טל חייו אשר מן הקודש והמקדש המה יוצאים.

הנני מחכה לתשובת אדוני הנכבדה ע"ד תיקון המאורע.

בכבוד וידידות,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. ש"ק - שבת קודש
9. ר' - רבי
10. ע"י - על ידי
11. ע"ד - על דבר

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קטז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד אדר ראשון תרס"ח - יפו **נמען:** ועד המושבה ראשון לציון

פועלים חיללו שבת בפרהסיא במושבה בהכנות לתיאטרון. הרב קוק שמח שהדבר עורר כעס בין בני המושבה, אות לנשמה הישראלית החיה בהם. אבל אין די בכעס: על הוועד למחות מחאה רשמית ופומבית, ולהעניש את המחללים ככל שבידו, כדי להגן על כבוד השבת וכבוד הארץ.

עיקרי הדברים

- חילול שבת בפרהסיא בראשון לציון.
- חובת הוועד למחות רשמית ולהעניש.
- השבת - 'עטרת ה' אשר על ראשנו'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד אד"ר[4] תרס"ח[5].

לכבוד הועד הנכבד בראשון לציון ת"ו, שלו'[6].

היום החרידה אותי השמועה, שנועזו איזה יחידים פועלים לחלל שבת בפרהסיא באופן מדאיב באמצע היום במושבה, במלאכות להכנת תיאטרון. את האש, הבוערת בעמק פצע נשמתי משמועות כמו אלה, לא אוכל, אחי האהובים, למסור לכם על גליונות. אבל את זה אמצא בצדק לשחר את פני כבודכם, [לבקש מכם] שלא לעבור על מאורע זה בשתיקה, בלא גערה של פומבי ומחאה רשמית מצדכם.

שמחתי אמנם לשמע, כי בכלל העיר דבר הנבלה הזאת [על פי בראשית לד, ז] קצף בין בני המושבה. אות הוא לי על הנשמה הישראלית החיה בקרבה, ועל אור ד' המאיר בלבבה, אשר עוד יתרומם וינשא, לאשרנו ונחמת תקותנו על אדמת קדשנו ובית חיינו. אבל לא רק בקצף של דברים בעלמא אנו יוצאים ידי חובתנו, בעמדנו להגן בעד הנשמה של אומתנו בכללה, בעד אור החיים של יום הקדושה והמנוחה, עטרת ד' אשר על ראשנו, ["עטרת תפארת בראשו נתת" (מתפילת שחרית של שבת)] בעת יעמדו משחיתים, בני בלי רגש ובלי דעת, לשלח בו יד, על אדמתנו, בקרב מושבנו, לעינינו. חובת הועד היא להגן בעד כבוד קדושת אה"ק[7] וכבוד האומה, שלא יתחלל שם שמים, וככל אשר תשיג ידו ייסר למשפט את מחללי הש"ק[8]. וישתמש נא במאורע זה, אשר ראוי הוא שיהי'[9] לנו למוסר, עד כמה תוכל הירידה הרוחנית לפגע בנו אם עוד נחשה ולא נשים על לב, להודיע גלוי את מחאתו הרשמית של הועד על כל ענין של חילול ש"ק[10], ביחוד של פרהסיא, בתור כח פועל העומד לשמור במקומו על עניני האומה היותר חשובים הנוגעים בנחלתה. חזקו ונתחזקה בעד עמנו ובעד כבוד ד' ורוחו, אשר תניחנו בארץ אבות, אשר אנחנו שוכנים עליה, והננו מלאים עז תקוה להושע בקרבה בזרע ד' כימי עולם וכשנים קדמוניות.

בברכה נאמנה, ברכת ד' מציון, וברב כבוד,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל --

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
6. שלו' - שלום
7. אה"ק - ארץ הקודש
8. הש"ק - השבת קודש
9. שיהי' - שיהיה
10. ש"ק - שבת קודש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קלב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ב ניסן תרס"ח - יפו **נמען:** הרב חיים אלעזר הכהן ביחובסקי

הנמען הציע אמצעים כמו עזרת הממשלה נגד הכופרים בארץ. הרב קוק משיב שאלה יתקנו רק מעט. הירידה באה לא מפני שהרבנים לא מחו, אלא מפני שרק מחו ולא עוד. שורש הכישלון הוא זניחת האור האלוקי מן הלב והמוח. כולם עוסקים רק ב'פראסטע פרומקייט' (חרדות פשוטה), ואפילו החסידות שינתה טעמה. העיקר להתאגד להזריח את האור האלוקי, לחזק ישיבות שלומדים בהן עניינים אלוקיים, ולקחת לידינו את ישוב הארץ המעשי, במוסדות של עסקים ואומנויות ולא רק של נדבות. בעניין החלוקה - לא להעניק לפריצים, אבל לא זה יסוד העבודה.

עיקרי הדברים

- זניחת האור האלוקי - שורש הכישלון.
- ביקורת על 'חרדות פשוטה' ועל ירידת החסידות.
- לימוד חסידות וסתרי תורה.
- ישוב הארץ המעשי בידי יראי ה'.
- החלוקה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ב ניסן תרס"ח[4].

שלו'[5] וברכה לכבוד הרה"ג[6] המפורסם בתו"י[7] וחסידות מוהר"ח[8] אלעזר הכהן שליט"א[9] ביחאווסקי.

[הרב חיים אלעזר הכהן מביכאוו]

מכתבו היקר, הכתוב בלבת אש נקודת לב ישראל הפנימית, הגיעני. והנה אף שאני מוכן תמיד להיות חבר ליראי ד' לכל אשר יפנו, לחזק קדושת תוה"ק[10] וביחוד פה אה"ק[11], מ"מ[12] הנני מוצא לחובה להעיר את לב העוסקים במלאכת שמים, שישימו את הדעת נר לרגלם, ו"גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות". [ברכות לג: "גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות, שנאמר: כי א-ל דעות ה'"] ידע כת"ר[13], שרק חלק אחד קטן מאד יהי'[14] אפשר לדמות לתקן ע"י[15] אותם האמצעים שכבודו חושב, ע"י עזרת הממשלה, אבל העיקר תלוי בענינים יותר עקריים. הירידה באה לא מפני שלא מיחו רבנן על בתי הכופרים, המחריבים את אה"ק ברוחניות ובחומריות, כ"א[16] מפני שרק מיחו ולא עוד. [אלא משום שרק מחו, ולא עשו מעבר לכך]

אם אבא להציע אפילו חלק קטן ממחשבות הלב הישר בזה, ימעטו גוילים. אבל מעט מהרבה אציגה לפני לב טהור שכמותו יב"י[17].

אני רואה, שעיקר מניעת ההצלחה, בכל מה שעושים לחזק את היהדות, ומעמדם של ישראל בכל, הוא מפני שנזנח האור האלקי, נזנח לגמרי מן הלב והמח. הכל פונים עכשו רק לתקן את ה"פראסטע פרומקייט", ["החרדיות הפשוטה" (יידיש): שמירת מצוות בלי עומק פנימי] כאילו יהי' אפשר להחיות את העולם בגוף בלא נשמה. הנני מוכרח לומר לכי'[18] שאפילו החסידות, שכל יסוד הוייתה בעולם הי'[19] להאיר את האור

האלקי בעשירות ובזריחה מבהקת בכל לב וכל מח, שנתה את טעמה, [על פי שמואל א כא, יד] והיא הולכת עכשו רק בדרך החרדות הפשוטה, עד שאין בינה ובין המתנגדות מאומה. ע"כ[20] סר אור החסד מתוך הלב, וכל הפנים הנם נזעמים ומלאים דינים תקיפים, קשים ועצובים, ע"כ הכל נופל. כל אלה הדברים המעשיים, שכת"ר[21] חושב, ימצאו מקום, לפעמים יהי' נכון להגן בכח נגד הפסולת היותר גרועה של ע"ר[22], [של ערב רב] אשר התעוררו בימינו, ימי עקבא דמשיחא, [ימי עקבות המשיח (סוטה מט)] אבל לא בזה תלוי הנצחון. העיקר הוא שנתאגד אגודה אחת להזריח את האור האלקי בעולם, בחכמה בתבונה ובדעת, ולחזק ישיבות בחו"ל[23] וביותר באה"ק[24] שיהיו הענינים האלקיים נלמדים בהן בקביעות ובשכל רחב, טהור וצלול, ולקחת תחת ידינו את החלק המעשי של ישוב אה"ק, ליסד מוסדות ולא רק של נדבות עולמיות, כ"א של עסקים ושל אומניות, תחת יד יודעי שם ד' ב"ה ואוהבי שמו באמת. ותיכף כשנרים זה הנס יותש כחה של הרשעה באה"ק, ויתקלס עילאה, [ויתהלל העליון (ארמית, זוהר)] וכל מה שנוסיף פעולות יהי' הענין הולך ומאיר, ורבים מפריצי עמנו ישובו בתשובה, והסיגים הגמורים יודחו ויתבטלו.

ומה שנוגע לחלוקה. [כספי "החלוקה": כספי צדקה שנשלחו מחו"ל לבני היישוב הישן] ודאי מצדנו נעזור כפי היכולת, שלא יותן חלק לכל פריץ ועובר על דת. וכמדומה שעד כה עוד לא הוזז זה היסוד ב"ה. אבל לא ע"ז[25] בנוי הוא יסוד העבודה. הננו סובלים מאותם המואסים בחלוקה יותר ממה שאפשר לסבול מהנזקקים לה. העיקר הוא, שצריך להאיר את האור הפנימי, בין בהרבות לימוד החסידות, בין בכל גנזי סתרי תורה, על דרך העבודה ועל דרך ההשכלה, כדי שיהי'[26] האור האלקי גלוי בעולם, ואז יהי' ידים לכל התיקונים.

מפני טרדתי לא אוכל להאריך כעת. אחתום ברב ברכה, כנה"י[27] ונפש דוש"ת[28] מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. שלו' - שלום
6. הרה"ג - הרב הגאון
7. בתו"י - בתורה ויראה
8. מוהר"ח - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ח (כגון חיים / חנוך) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. תוה"ק - תורתנו הקדושה
11. אה"ק - ארץ הקודש
12. מ"מ - מכל מקום
13. כת"ר - כבוד תורתו
14. יהי' - יהיה
15. ע"י - על ידי
16. כ"א - כי אם
17. יב"י - ירבו בישראל
18. לכ' - לכבוד

19. הי' - היה
20. ע"כ - על כן
21. שכתי"ר - שכבוד תורתו
22. ע"ר - ערב רב
23. בחו"ל - בחוץ לארץ
24. באה"ק - בארץ הקודש
25. ע"ז - על זה
26. שיהי' - שיהיה
27. כנה"י - כנפשו היקרה
28. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קלח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט אייר תרס"ח - יפו **נמען:** ר' דובער מילשטיין

הרב קוק חוזר לעניין בני הנמען שעזבו את הדת. אין להפקירם: לפי התוספות החשוד על עריות כשהיצר תוקפו נחשב כאנוס, וכך 'השפחה הבישא' של זרם הזמן משדלת את הצעירים, והם אנוסים גמורים. לבם נוטה לטוב ולחסד, והם נלחמים בעד הכלל מתוך טעות. יש לקרבם, לסייע בפרנסתם ולכתוב להם דברי מוסר, ובעיקר לעורר בהם את אהבת עמם. תשובה מתוך הכרת השכל היא תשובה מאהבה, ו'לשבי פשע ביעקב' - המורדים מתוך טעות ישובו במעלה אדירה.

עיקרי הדברים

- הצעירים שעזבו - 'אנוסים' של זרם הזמן.
- קירוב וסיוע ולא הפקרה.
- עיקר המוסר: אהבת העם.
- תשובה שכלית היא תשובה מאהבה.
- 'אסא דקאי ביני חילפי'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ט אייר תרס"ח[4].

שלו'[5] וברכה מקודש, לכ'[6] ידידי וחביבי הרב הנכבד בתורה ויראת ד' אמתית מו"ה[7] דובער מילשטיין שליט"א[8].

זה לי ימים רבים אשר לשמחת לבבי הגיעני מכתב כת"ר[9]. שמחתי לראות דבריו היקרים לי כחק אוהבים נאמנים, [כדרכם של אוהבים נאמנים] אבל נעצבתי ג"כ[10] הרבה מצערו של ידידי על-דבר בניו, [בניו של הרב מילשטיין התרחקו מן התורה והמצוות] וזה כמה שהנני מבקש לכתב לו כבקשתו, וטרדותי ימנעוני, עד אשר נדחקתי כעת על זמן קצר לכתב מעט.

כן, ידידי, הנני מבין הרבה את דאבון לבבו. אבל אם יחשוב כת"ר כרב המון הלומדים, [כרוב הלומדים] שראוי בזמן הזה לעזוב להפקר את אותם הבנים אשר סרו מדרכי התורה והאמונה על-ידי זרם הזמן הסוער, [בגלל רוחות התקופה הסוערות – ההשכלה, הסוציאליזם והמהפכה ברוסיה] הנני אומר בפה מלא שלא זו הדרך אשר ד' חפץ בה. כשם שכ'[11] תוס'[12] סנהדרין כ"ו ע"ב[13] ד"ה[14] החשוד, [תוספות במסכת סנהדרין, על הפוסקים שהחשוד על העריות כשר לעדות] דיש סברא לומר דלא יפסל חשוד על העריות לעדות משום דחשיב כמו אונס, משום דיצרו תוקפו, וכה"ג[15] שכ' כן תוס' גיטין מ"א ע"ב ד"ה כופין, [תוספות במסכת גיטין, על כפיית אדון לשחרר שפחה שמכשילה בעבירה] שכיון שהשפחה משדלתם לזנות חשיבי כאונסין, כן היא ה"שפחה בישא" [השפחה הרעה (ארמית, על פי הקדמת תיקוני הזוהר)] של זרם הזמן, שנתנו לה מן השמים שליטה טרם שתכלה לגמרי ותנדף כעשן, [על פי תהלים סח, ג] שהיא משדלת בכל כשפיה הרבים את בנינו הצעירים לזנות אחריה. הם אנוסים גמורים וחלילה לנו לדון אונס כרצון. [ואסור לנו לדון את מי שנאנס כמי שעשה ברצון] על-כן יש מכל אלה אחרית ותקוה. הנשמה הפנימית של קדושת ישראל מסתתרת בקרב לבבם בכמה מדות טובות הנמצאות בהם,

וכל עיקר מה שיכלה הרשעה לתפס אותם בלבם הוא ג"כ מצד נטיתם הפנימית לטוב ולחסד, ע"כ[16] כאשר הציעה לפניהם את רב העול הנעשה בסדרי-המדינות [את העוול הרב שבסדרי השלטון והחברה, כפי שראו אותו בעיניהם] לפי השקפתם נעשו ללוחמים בעד הכלל, [כלומר: הצטרפו לתנועות המהפכניות מתוך רצון לתקן את העולם] אע"פ[17] שהם טועים בזה לגמרי מצדי-צדדים, מ"מ[18] א"א[19] לדמות אותם לרשעים ההולכים רק אחרי תאותם הבהמית באין שום מטרה של יושר. ואם לא נדחה אבן אחרי נופלים כאלה [ואם לא נדחוף את מי שכבר נפל (על פי "אבן אחר הנופל", במדבר רבה)] כ"א[20] נקרבם כפי היכולת, אז כאשר זרם-הזמן יתהפך ויכירו את הטעות הגדולה הנמצאת בעיקר הרעיון, שבשבילו זנחו את בית-חייהם, [עזבו את בית חייהם, את התורה] יהיו מוכנים לתשובה ולהטבה, והדורות הבאים יוכשרו ע"י[21] זה להיות רמים ונעלים מאד, מחזיקים בתפארת ישראל ובאור ד' המאיר בקרבו בכל חם ועז.

ע"כ לדעתי, עצתי היא לכבודו, שאמנם יותר מכפי יכלתו ודאי אין שום חיוב להעמיס על עצמו, [להטיל על עצמו] אבל כמה שיש יכולת בידו יקרבם בסיוע לצרכי פרנסתם וצרכיהם המוכרחים, ויהי'[22] לו בזה מקום להביע דברי מוסר בשכל טוב במכתבים. וברית כרותה היא לדברים היוצאים מן הלב, [על פי "דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב"] שהם פועלים אם הרבה ואם מעט, אבל גם המעט הוא יקר מאד.

והעיקר של דרך המוסר לצעירים כאלה, הוא לעת-עתה לעורר אותם שלא יעזבו את אהבת עמם, אשר ממנו חוצבו, [על פי ישעיהו נא, א] ולא ישגו בדמיונות כי יהי'[23] להם מעמד הגון ומכובד בחיים ע"י קרבת בני-נכר, [בני עמים אחרים] אשר הם מקרבים אותם רק בשעת הנאתם, ואח"כ[24] בכל עת כשלון הנם שמחים במפלתם. וע"י[25] ההתעוררות של אהבת האומה יובער הזיק של רגש אמונה ונטית קדושה, הטמון בעמקי הנשמה הישראלית, ויוכל לבא הדבר ג"כ עד לידי תקון המעשים, שיוכל להביא באחרית מרפא של תשובה גמורה, ואין להתיאש כלל משום אחד מזרע-קודש, ו"אסא דקאי ביני חילפי אסא שמיה ואסא קרו ליה. [הדס שעומד בין ערבות – שמו הדס, וקוראים לו הדס (ארמית, סנהדרין מד): יהודי נשאר יהודי גם בין רחוקים]

וידע כת"ר, שהתשובה שתבא מתוך הכרת השכל ותשוקת היושר, אחרי הפרץ הרחב והגדול שנפרץ עכשו, אע"פ שאין אנו צריכים לצייר אותה בציור של עצבון נורא ופחד משבר כל העצמות, כפי המובן של התשובה הפשוטה, אלא שתהי'[26] שכלית פשוטה, כמו אדם שחוזר בו מטעות בחשבון שנתברר לו ע"י מספרים ברורים, - מובן הדבר שאי-אפשר כלל שלא יהי' הלב הומה ממראה הדרך העקום והנלוז שהלכנו בה בתעותנו כ"א לפי דרגה דילי', [אלא לפי דרגתו (ארמית)] - מ"מ כיון שבאלה שנספחו על גדודי המלחמה של הזמן, [שהצטרפו לתנועות המאבק של התקופה] בכל צד של אלה הנטיות, היתה להם מטרה שכלית לפי דעתם, כשישובו ישובו ג"כ בשכל, והתשובה השכלית היא באמת תשובה מאהבה, שהיא חזקה ונכבדה מאד, ועל זה נאמר "לשבי פשע ביעקב"; [ישעיהו נט, כ] הפושעים והמורדים, שהם אינם אסירי תאוה [כבולים בידי התאווה] כי-אם מוטעי דעת, הם ישובו במעלה אדירה מאד. ע"כ יש תקוה גדולה לכל בנינו, רובם ככולם, ונחזיק בם ואל נרפם, [על פי שיר השירים ג, ד] "ובמקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני א' חי". [הושע ב, א]

אחתום בברכה ואה"ר[27], כנה"י[28] ונפש ידי"ע[29] דוש"ת[30] ומברכו שיראה בטוב ד' באה"ק[31] ובשמחת עם ד' עלי'[32] בב"א[33].

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. שלו' - שלום
6. לכ' - לכבוד
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. כת"ר - כבוד תורתו
10. ג"כ - גם כן
11. שכ' - שכבוד
12. תוס' - תוספות
13. ע"ב - עמוד ב
14. ד"ה - דיבור המתחיל
15. וכה"ג - וכהאי גוונא
16. ע"כ - על כן
17. אע"פ - אף על פי
18. מ"מ - מכל מקום
19. א"א - אי אפשר
20. כ"א - כי אם
21. ע"י - על ידי
22. ויהי' - ויהיה
23. יהי' - יהיה
24. ואח"כ - ואחר כך
25. וע"י - ועל ידי
26. שתהי' - שתהיה
27. ואה"ר - ואהבה רבה
28. כנה"י - כנפשו היקרה
29. ידי"ע - ידידו עוז
30. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
31. באה"ק - בארץ הקודש
32. עלי' - עליה
33. בב"א - במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קמד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג סיון תרס"ח - יפו **נמען:** יהושע שכנוביץ, עורך עיתון (בעקבות ידיעה ב'הד הזמן')

פרצה של צעירים נגד הדת בפתח תקווה הייתה חמורה עוד יותר ממה שפורסם, והוועד מנע מהם עבודה עד שעזבו. הרב קוק מסיק שעם זרם החיים בארץ באים גם יסודות מקולקלים, והתרופה היא לחזק את שומרי האמונה במעשה ובישוב, בתורה ובמדע. יש להקים ישיבה מפוארת ובתי תלמוד לאומנות ולחקלאות, עם מורים שהלאומיות שלהם חיה בקדושה, בניגוד ל'לאומיות מזויפת' שחסרה קדושה. הרב קוק מעלה על נס את דרכו של הרש"ר הירש בגרמניה כדגם לעבודה בארץ ישראל.

עיקרי הדברים

- התפרצות צעירים בפתח תקווה.
- לאומיות מזויפת מול לאומיות קדושה.
- ישיבה ובתי ספר מקצועיים ברוח תורה.
- השראה מדרכו של הרש"ר הירש.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ג סיון תרס"ח[4].

אדון נעלה ונכבד מר יהושע שאכנאוויץ נ"י[5], שלו'[6].

עברו שבועות מספר כמעט, מאז קבלתי את מכתבו היקר עם הקטע מ"הד הזמן". [עיתון עברי שיצא אז בקרקוב] בין כה חקרתי לדעת בבירור תוכן הדבר, והנה הפרצה מהצעירים היתה באופן יותר מגונה ממה שהיא מתוארת במה"ע[7] הנ"ל[8]. [מכתב העת הנזכר] הועד עשה, כמובן, את חובתו, ויגזור שלא תנתן עבודה לאלה המכאיבים בנו חלקת הדת והאמונה, עד אשר נאלצו לעזוב את המושבה.

זהו כל עיקר הענין הפרטי. אבל מה שנוגע ללמד על הכלל כולו מזה הוא, שהננו צריכים עכשו אימוץ גדול כעת חיה, שזרם החיים בארץ ישראל הולך ומתגבר, לשמחת לב כל אוהב עמו וארצו, אבל לעומת זה, עם פרץ זרם חיים זה עצמו, באים יסודות מקולקלים וחמרים מזיקים להאסף באה"ק[9]. ותרופה אחרת אין כ"א[10] לחזק את ידם של שלמי אמונים, בכל דבר מעשה וישוב, ובהרמת קרן בתורה ובמדע, למען יעטרו הם את החיים החדשים ההולכים ומתהוים באי"י[11], בעטרת הקדושה וההוד המרופדת על רגשי קדש נאמנים.

לזאת צריכים אנו כל שלמי אמונים להאגד יחד מקרוב ומרחוק, להקים לנו גדר ביהודה, [עזרא ט, ט] לכונן עתה בישוב החדש, במרכזו, ישיבה חדשה ומפוארה, מעוטרת בכבוד ונימוס חיצוני, ומושפעת בפנימיותה באור שלהבת אש קודש, של חם יראת שמים של אמת בשכל טוב, ובתי-תלמוד של אומנות ושל עבודת-אדמה, תחת השגחת מורים כאלה, שלא רק דגל הלאומיות החדשה בידם, אותה הלאומיות, שהניצוצות המחיים את האומה מעולם ועד עולם, היורדים תמיד כטל חרמון על הררי ציון, [תהלים קלג, ג] משמי קדם של אמונה טהורה ואהבת דת קודש ותורת אמת, נדעכו ממנה, כ"א

מורים, שהחבה הלאומית וההשכלה המדינית והמעשית שלהם תהי[12] חיה וקיימת בקדושת ישראל, באור ד', ובחיי עולם של התורה והמצוה. יסוד זה אם נניח, נעשה ונצליח באמת, להרים קרן ישראל בא"י ובעולם כולו, והחלקים הטובים, שהם מתקלקלים כעת מצד הכשלון וחסרון הקנינים של כשרון-החיים המלא בשדרות האמונים לתורה ולמשפטי ד' הישרים, שהנם על כן עלולים להתדבק במחריבי קודש, הם עצמם ילוו עמנו יחד, לעבוד בכל כח ובכל שכלול, לטובת נשמת האומה האמיתית, הגנוזה באמונה ובחקי תורת אמת. ולמראה אור ברק שכלול ישוב של אמת, על אדמת הקודש, ינוסו הצללים, והפריצים יחופו ראשם, ולא יוכלו להרים קרן בגאוה ובוז.

ואתה אדוני אתכבד להודיעך, כי זה לי זמן הגון אשר בחנתי דרכי, ואדע נאמנה שכל תקות ישוב א"י[13], וכל תקות הצמחת קרן ישועה לישראל מציון, תלויה היא בנקודה אדירה זאת, שיאספו אלינו כחות טובים, לעסוק בבנין הרוחני והחמרי של ארץ ישראל, ודוקא ע"פ[14] יסודות הקולטורא ההולכת בצעדי-און באי"י כבכל העולם כולו, וכל מי שנקודת יראת שמים אמיתית בוערת בלבבו, לא יוכל להיות שיתעלם מלבא לעזרת ד' ועמו. אל נא נאחר את המועד, אל נא נתן את הרומסים לרמוס כל היונקים, שרשי צמח-ד' העולים על אדמת הקודש. אחינו היקרים, שלומי אמוני בני אשכנז, ההולכים בעקבות גדול-הדעה, נזיר-אלקים המרומם הגר"ש[15] רפאל הירש [הרב שמשון רפאל הירש, מנהיג היהדות האורתודוקסית בגרמניה, שדגל ב"תורה עם דרך ארץ"] ז"ל[16], אשר הציל בגבורת ישע ימינו את שארית ישראל המערבית, ע"י[17] אשר למד והורה לאחוז בכל תכסיסי החיים [דרכי החיים] במילואם, לכונן על ידם את עמדת היהדות הנאמנה. רק בתנאים אחרים, בפרטים משתנים, אבל ברוח אחד, הננו נקראים לעבוד כן בארץ ישראל עתה בימינו. אם נעזוב את שעת הכשר, של התחלת התפתחות הישוב, והחלישות הגופנית והרוחנית וחסרון אמצעי המלחמה יבאו עד מרום קצם אצל שלומי אמונים שבא"י[18], והיד הרמה המחומשת בהפקרות ודרכי הגויים, באין זכר לקדושת ישראל באמת, המחפה את חרסיה בסיגים של לאומיות מזויפת בגרגרים של היסטוריה ושל חבת השפה, המלבישה את החיים צורה ישראלית מבחוץ במקום שהפנים כולו הוא אינו יהודי, העומד להיות נהפך למשחית ולמפלצת, ולסוף ג"כ[19] לשנאת ישראל וארץ ישראל, כאשר כבר נוכחנו ע"פ הנסיון, - היד הטמאה הזאת תתגבר, אז אין די באר גודל האסון. אבל בד' בטחתי, שלא יתן למוט רגלנו, וכל חרד לדבר ד', וכל חפץ בישועת עמו וארץ קדשו, יעמד על דגלנו, ונתחיל ליסד בציון פינת יקרת, ולהחיות את הישוב החדש, על בסיס טהרת האמונה, המחוברת עם ששון החיים ודרישת משאלותיהם הצודקות, והי[20] ד' עמנו, לקומם הריסות עמנו לדור דורים. ואתה, עורך נכבד, שים נא ידך עמנו, ובא בראש כל חלוץ, לימין ד' רוממה.

הנני חותם בברכה ורגשי כבוד ויקר,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

לוטה פה העתקה ממכתב הועד דפ"ת[21]. הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. נ"י - נרו יאיר
6. שלו' - שלום
7. במה"ע - ב + מה"ע: מראית העין; "במה"ע": במכתב העתי (בעיתון)
8. הנ"ל - הנזכר לעיל
9. באה"ק - בארץ הקודש
10. כ"א - כי אם
11. בא"י - בארץ ישראל
12. תהי' - תהיה
13. א"י - ארץ ישראל
14. ע"פ - על פי
15. הגר"ש - הגאון רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
16. ז"ל - זכרונו לברכה
17. ע"י - על ידי
18. שבא"י - שבארץ ישראל
19. ג"כ - גם כן
20. והי' - והיה
21. דפ"ת - דפתח תקוה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קנא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז מנחם אב תרס"ח - יפו **נמען:** הרב יהודה פורת

הרב קוק מסביר מדוע נתן הסכמה לבית הספר 'המזרחי' ביפו. הגימנסיה (הרצליה) מיוסדת 'בדרך חצוף על כפירה' ומושכת ילדים רבים, ולכן יש לחזק כל מוסד שמציל ילדים ממנה. אם יסלק את השגחתו, עלולים להשתלט עליו מנהיגים מתנגדים. ראוי לקבל השגחה על כל מוסד שמבקש אותה, כדי לצמצם את הנזק. בכיתות הנמוכות אין לימוד שפה זרה, ולכן אין כאן האיסור הידוע. הרב קוק קורא שלא להיבהל מפחדים דמיוניים, ולחמש את החניכים לקראת מלחמת החיים.

עיקרי הדברים

- נימוקי ההסכמה לבית הספר 'המזרחי' ביפו.
- התנגדות לגימנסיה הרצליה.
- השגחה על מוסדות כדי למעט את הנזק.
- שאלת השפות הזרות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ז מנ"א[4] תרס"ח[5].

ידידי הרב הנעלה מוהר"י[6] פורת שליט"א[7], שלו'[8] וברכה.

מצאתי לנפשי חובה להשקיט כמה דאפשר את לב כל אוהבי ע"ד[9] הסכמתי, אשר נתתי למיסדי ביה"ס[10] ל"מזרחים" ביפו. [בית הספר "תחכמוני" ביפו, שייסדו אנשי "המזרחי"] כי היו בזה כמה טעמים עקריים, שע"פ[11] שיקול דעת נכונה לא הי'[12] אפשר באופן אחר.

הא'. אחרי שנתיסדה הגימנסיה, [גימנסיה "הרצליה" ביפו, שנוסדה בתרס"ו] שהיא מיוסדת בדרך חצוף על כפירה מחלטת, והיא מושכת אלי' המון רב מילדינו, ראוי לנו לחזק כל כח אשר יולד שיציל איזה מספר ילדים מדי שנה בשנה מבאר שוחה זו. ע"כ[13] שמחתי על הצעתם ביסוד ביה"ס, שעכ"פ[14] ישמר בו יסוד היהדות.

הב'. אם הייתי מסלק את השגחתי מזה, אז אפשר הדבר שיפלו ע"ז[15] מנהיגים כאלה, שיעמדו לנו לשטן בכל דרכי התורה, ויתוסף לנו צר ואויב, נוסף על הצנינים הרבים אשר סבונו כבר.

הג'[16]. לפי דעתי ראוי לנו עכשו לקבל השגחה על כל מוסד שירצה להיות תחת השגחתנו, אע"פ[17] שאין אנו מרוצים מיסודו, כדי שעכ"פ נמעט כמה דאפשר ע"י[18] השפעתנו.

הד'. ע"פ[19] התכנית שלהם ירצו להתחיל ממחלקות הנמוכות, ותעברנה איזו שנים שלא ילמדו בו שום שפה זרה, ואין זה לפי-זה בכלל האיסור הידוע, [איסורם של רבני ירושלים על לימוד שפות זרות בבתי ספר] וכשיגיע הזמן בעוד משך שנים, ויהי'[20] צורך לדבר ע"ד שפות אחרות, אז נחכם בדבר אי"ה[21] לעשות על צד בירור של היתר.

ואחרי כל אלה לא חשבתי שיפרסמו שהוא תחת הנהגתי. מ"מ[22] אחרי שעשו ופרסמו - גם זו לטובה בע"ה[23], למען נפקח את עינינו לדעת באורח שכל איך להציל את אה"ק[24] מיד מחריביה, ע"י מה שנחמש את חניכינו בכחות למלחמת החיים, ולא ע"י שיטות כאלה המביאות רפיון-רוח ועצבון, המחשיכות את אור הנשמה ומביאות התגברות לבעלי פרצים, אשר רבו בעוה"ר[25].

ואקוה, שכל אשר יש להם יראת-שמים של אמת יקיימו "בצדק תשפט א"ע", [על פי ויקרא יט, טו] ולא יבהלו כלל מהפחדים הדמיוניים, העלולים לעלות על לב כל מי שאינו שם דרכיו בעומק עיון לדעת איך לעבוד את השי"ת[26] בלב-נכון ובשכל טוב. ואנן שליחותייהו דרבנן קשישי קא עבדינן, [ואנו שליחי החכמים הקדמונים עושים (גיטין פח)] שאם הי' לפניהם מצב אה"ק כמו שהוא עכשיו ודאי היו נותנים ידם עמנו, לגבר חילים, לדורות הבאים שלא יהיו יראי ד' וחושבי שמו נשפלים נגד הרשעים המרימים קרן בגאוה.

הנני דור"ש[27] ידידי הה"ג[28] מהרי"מ[29] שי'[30]. חזקו ואמצו אהובי נפשי, והי'[31] חדות ד' מעוזכם, ובאורו לנו אור, כנה"ר[32] ונפש ידי"ע[33] דוש"ת[34] באה"ר[35],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. מנ"א - מנחם אב
5. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
6. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. שלו' - שלום
9. ע"ד - על דבר
10. ביה"ס - בית הספר
11. שע"פ - שעל פי
12. הי' - היה
13. ע"כ - על כן
14. שעכ"פ - שעל כל פנים
15. ע"ז - על זה
16. הג' - הגאון
17. אע"פ - אף על פי
18. ע"י - על ידי
19. ע"פ - על פי
20. ויהי' - ויהיה
21. אי"ה - אם ירצה השם
22. מ"מ - מכל מקום
23. בע"ה - בעזרת השם
24. אה"ק - ארץ הקודש
25. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
26. השי"ת - השם יתברך
27. דור"ש - דורש שלום

28. ההי"ג - הרב הגאון
29. מהרי"מ - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, מ (למשל: יעקב + משה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
30. שי' - שיחיה
31. והי' - והיה
32. כנה"ר - כנפשו הרמה
33. ידי"ע - ידידו עוז
34. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
35. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קעח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' טבת תרס"ט - יפו **נמען:** ר' בנימין מנשה לוין

הרב קוק מתייחס לצערו של לוין על אנרכיסטים יהודים: כשיתגלה שכל חלק טוב באנרכיה נמצא בשלמות בטהרת הישראליות, תקיף האורה הישראלית גם את 'האנרכיסטים שלנו'. כל שיטה צדה נפשות בצד הטוב שבה, ולכן יש למצוא את ניצוצי האור בכל שיטה. בעניין סירכות הריאה: הספרדים בארץ מחמירים כבית יוסף, ויוצאי מרוקו מתירים בנפיחה, דרך שקרובה יותר לתלמוד. אצלם הטבח שוחט והחכם רק בודק, וזה נכון יותר, כי לא ראוי שאיש רוחני יעסוק דרך קבע בהמתת בעלי חיים. בסוף הרב קוק שואל על עבודתו הספרותית של לוין, על 'התחכמוני' ועל האגודה.

עיקרי הדברים

- האנרכיה - לחפש את ניצוצי האור בכל שיטה.
- 'וישראל הוא ידע'.
- הלכה: סירכות הריאה - מנהג הספרדים ויוצאי מרוקו.
- השחיטה - לא ראוי שאיש רוחני ימית בעלי חיים.
- עבודה ספרותית ואגודת 'התחכמוני'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' טבת תרס"ט[4].

לכבוד ידידי אהובי, הרב החכם השלם, אוצר אורה, מר בנימין מנשה לעווין [ד"ר בנימין מנשה לוין, חוקר תורת הגאונים, ידידו של הרב קוק] שליט"א[5], וכא"ל[6], שוי"ר[7].

במועדו הגיעני מכתבו היקר מיוד מרחשון העבר, ובשום אופן לא עלתה בידי לקחת מועד להשיב עליו כראוי, לפי חפץ לבבך, יקירי, ולפי חפצי ואהבתי העזה לכבודך. אמנם כאשר ראיתי, שהזמן הולך ונמשך, ואנכי לא אוכל להתנער מטרדות עבודות שונות שמפריעות אותי מחפצי, הנני מתגבר וכותב, איך שיעלה בידי, בחפזון, רק כדי שלא להניח את יקרת מעלתך בלא תשובה.

והנה ע"ד[8] צערך מענין ב"א, מרה נפשי גם אני על זה, אבל ראוי לנו להשקיט את רוחנו, כי אם רק נעורר את הרוח, והאור האצור במקור ישראל יגיח ממקומו, ישובו לנו כל אשר סרו מעלינו. למשל, כאשר יגלה לעין כל, כי כל חלק טוב הנמצא בתוך האנרכיה הנה הוא נמצא עמנו בתכלית שלמותו בטהרת הישראלות, ואותם הזבלים וההריסות הרעות, המגובלים בה בהכרח, אין אנחנו צריכים להם כלל. אז תקיף האורה הישראלית ג"כ[9] את כל אנרכיסתינו. כל שיטה שבעולם אינה צדה נפשות בצד הרע והשפל שבה כ"א[10] בצד הטוב וניצוצי האורה שבה, על-כן עבודתנו היא למצא את ניצוצי האורה שבכל שיטה, אפילו המהרסת, ובטוחים אנו שכל מה שהוא טוב מסכים הוא עמנו, "אך טוב לישראל אלהים לברי לבב". [תהלים עג, א] ע"כ[11] על שאלתך, יקירי, בנידון זה "עד מתי קללת אלהים רובצת עלינו", שתשובתך היא "ד' אלהים הוא יודע", [יהושע כב, כב] מוסיף אנכי רק את סיפא דהאי קרא: "וישראל הוא ידע", [סוף הפסוק הזה (שם)] וכשידע ישובו לנו הימים, שבהם נתהפכה קללתו של בלעם

לברכה, [דברים כג, ו] ותשוב גם קללה זאת, של האנרכיה ויתר הפגעים האוכלים אותנו בכל פיותיהם, לברכה.

וע"ד[12] מנהג הספרדים בסירכא דלבא ["סירכא" היא קרום הדבוק לריאה, שעשוי לפסול את הבהמה; כאן: סירכא שבין הריאה ללב] בא"י[13], הם נוהגים להחמיר בזה כדברי הב"י[14], [כדברי "בית יוסף", רבי יוסף קארו, שהספרדים נוהגים כמותו] שהם נוהגים תמיד אחריו. רק זה נודע לי מפי שו"ב[15] ספרדי [שוחט ובודק ספרדי] אחד, שבא ממערב (ממאראקא, כך קוראים הספרדים פה את בני מאראקא: מערבים), שאצלם פשט המנהג להתיר ע"י[16] נפיחה, [לבדוק את הריאה בנפיחה, ואם אינה דולפת אוויר – אין בה נקב, והיא כשרה] כפי שהובאה כבר הוראה זו בדברי גאונים קדמאי ובתראי, דהיינו שאינם קולפים את הסירכא, כמו שהונהג אצל האשכנזים בתקופה האחרונה, אלא הם נופחים את הריאה כמו שהיא, עם הסירכא שבה, וכיון שאינה מבצבצת, הרי אין בה נקב, סומכים ע"ז[17] ומתירין אותה בלא בדיקה אחרת. ובאמת הוראה זו קרובה היא יותר לשיטת התלמוד, ממנהגנו לקלוף את הסירכות בלא הבדל בין מה שנסרכה לריאה עצמה, אפילו שלא כסדרה ממש, דהיינו מאונה אחת להאחרת הרחוקה ממנה, בהפסק של אונה המבדלת ביניהן, שזאת היא תכונת "שלא כסדרן" הברורה מדין התלמוד. ובאמת אין לכחד, שאחינו אלה, הרחוקים יותר ממנו מחיים קולטוריים מחודשים, עמד בם הטפוס של סדרי החיים שהיו מונהגים בימים הראשונים, יותר ממה שהם עומדים בשלמות צביונם אצלנו. זה השו"ב[18] בעצמו נתקבל פה אצל הספרדים, והנה היה אצלו מנהג חדש שהשו"ב[19] צריך גם הוא לעשות הפעולה של השחיטה. אצלם במערב אין המנהג כן, אלא החכם, שהוא השו"ב לפי מובן שלנו, הוא בודק את הסכין, ומוסר אותו לטבח (הקצב), והטבח יודע רק חמשת ההלכות שבשחיטה, שהייה, דרסה, חלדה, הגרמה ועיקור, [חמשת הדברים הפוסלים את השחיטה (חולין ט)] והוא שוחט, והשו"ב[20] בודק את הריאה, ובזה תמה כל עבודתו. והאמת אגיד, שאצלי מוצא חן סדר כזה, וזהו יותר נוטה לרוח ישראל סבא. [לרוח עם ישראל מקדמת דנא] תלמיד-חכם, איש רוחני, ועם זה קבוע יהיה לעסוק בזביחת בעלי חיים ונטילת נשמתם, אין זה מסכים עם רגשי הלב הצלולים. אע"פ[21] שהשחיטה, ובכלל אכילת בע"ח, היא מוכרחת עדיין להיות נוהגת בעולם, מ"מ[22] ראויה מלאכה זאת להעשות ע"י אנשים שלא הגיעו עדיין להמדה של התעדנות ההרגשה, והמלומדים בעלי המוסר, הדעה והדת, הם ראויים להיות פקידים על שמירת התכונה שלא תהיה ההמתה של בע"ח ברברית, ושיכנס בכל הענין הזה של אכילת הבשר אור אצילי, שיוכל בעתו להבריק את העולם. וזה אצור באמת בהלכות שחיטה וטריפות, כאשר ידוע לנו, יקירי. ובעיקר הענין בסירכא דליבא אם היא מחוברת לשומן הלב, אין הדבר ברור לאסור, ואין לתמוה כלל על המתירין, שאפילו ע"פ[23] האחרונים שלנו יש מקום לעשות אותה עכ"פ[24] לספק טריפה, עיי' מקדש מעט שבס' דעת קדושים סי'[25] ל"ט סקפ"א[26]. ואי אפשר לי כעת להאריך בענין זה, שרבו שריגיו.

ע"ד השמות שבפרגמנט, אין בהם כל חדש, ובאחדים נראה להגיה קצת. אדיירון מצוי בתקוני-זוהר, ודרשו אותו ע"פ הוראות "ביי אדיר ביי ירון", כלומר הרננה האדירה של ההויה, כמו שהפיתגוריים היו אומרים ע"ד ההרמוניאה של המוסיקה הכללית, שודאי חזיון נצחי הוא בעמקי הרוחניות. הדרניאל הוא ג"כ מצוי אפילו במדרשים, ונמצא בספר הקבלה השימושית "רזיאל המלאך", בסופו. וכן נמצא

שם ג"כ אנסיפיאל, ואולי צריך לנסח כן את אנסיסיאל שבפרגמנט, וההוספה "אנס" היא הוראת הנצחיות בכפל אמן נצח סלה בר"ת[27], והיוד להוראת היחש והיחוד. פתחיאל ג"כ נמצא בספר הנ"ל[28], והכונה היא ההויה המתחלת ופותחת פתח לכל המציאות, הכללית והפרטית, המורגשת ומושגת מההברקה של האמונה והידיעה באור האלהות ועזוזו. זגנזיאל נראה לנסח זגזגאל, שהוא מצוי הרבה, והכונה היא ההלבשה החיצונה של כל המהויות הרוחניות והחמריות בכללות המצוי, כמו זג שהוא הפך החרצן הפנימי, ולפעמים מתאים הדבר ג"כ על ההצטיירות של התוכן הפנימי בנגוד להמתודיקה החיצונה, לאותו מ"ד שהפנימי קרוי זג, כמבואר נזיר ל"ד ב', והכל ע"פ העז האלהי חיי החיים. במקום מכורתאל נראה להגיה אכתריאל, המצוי גם בגמרא. צב צביב נראה שצ"ל[29] צבצביה, והכונה: צבי מצבאות, שהוא השרש של צבא, כלומר מקור החיל להכחות וההויות המרובים שבמציאות, וקשרות הרוחניות עם החמריות והפעול בפועל, והוכפל לכונה של חיזוק הרושם, וכמו שמכפלת הפילוסופיא את המושגים האביקטיביים והסוביקטיביים. הבהביב ג"כ יותר טוב צ"ל[30] הבהביה, כלומר: כח התביעה למלא כל חסרון ולקבל תמיד שבמציאות, כמו שהשכל מקבל מושכל והחומר - כח, ויתר האיכויות, שכח-התביעה "הב הב", שהוא ההעדר המקביל את ההויה, עומד ופועל תמיד, והמסתכל עליו בעין חמושה באור אמונה בהירה רואה ומרגיש את האלהות הפועלת שבמציאות ובכל פרטיה. הקבוץ הכללי של כל ההזרחות וקשר הכחות בכל מלא העולמים, בחומר וברוח, במוסר ובחברה, - זהו מובן השם הגדול הכולל כל. וההסתעפות של המובנים לפלגות של כחות הפעולה וההנהגה בריבוים, שהם שבעים, - משבע של יסודות הכמות המעשית, כמו ששה קצוות של החומר והכללות שלהם, וכיוצא בזה דימויים רבים בריבוים ע"י עשר, - הם הסך-הכל המתגלה במרחק אופק ההסתכלות. וראויים האורות הללו למסור ציור הוד מלכות למלך עולמים, ע"פ חזון ברואי מטה הקוראים בשם המלך הגדול, לאשר הוא למעלה מכל שם ותאר, אבל מקור חיי כולם. - תחת צורנוק צ"ל צורתק, והוא שם מצוי בספ"ר[31] הנ"ל ובכתבי האר"י[32] ז"ל[33] והכונה היא: אור האלהי שבהויה הנגלית, "צור עולמים", ת"ק הוא מחצית מספר האלף, הרביעי שבמספרים, הנחשב כסמל הריבוי, "בין ארץ לרקיע ת"ק שנה", "עץ החיים מהלך ת"ק שנה", כלומר: הגלוי שבכל וכח הפועל והמחזיק שבו, המטביע את החותם על אופני ההתגלות וגוניה המיוחדים, הכבירים מאוד.

בספירה כזאת, שהיו הלמודים המטפיזיים מצוים, נעשו מבטאים כמו אלה שגורים, ובאוצר מלים של חביונות כאלה השתמשו בו, ובאמת יש כח-פועל נפלא לכל מבטא מהם, העשיר בתכנו וקצר בביטויו. זהו כח דינמי המחולל נפלאות. בכחות הנפש אנו רואים את גבורת הכח של ביטוי קצר ועשיר, בחיי החברה ובחיי המוסר. יש סגולה פנימית לפעמים להרגיש את עזוז עשרו של איזה מבטא, אפילו בלא הכרה שכלית, כ"א ע"י איזו הרגשה סמויה, וכשאוצרות דעה והרגשה כבירים מאד סגורים בתיבה אחת, כשהיא מתלוה להכנה רוחנית אדירה מצד המבטא אותה. היא פועלת על ההויה כפי אותה מכסת הכח הרוחני, שנצבר בה לצורך התהוותה. כדי לבא לענין זה בכל עמקי תכניותיו צריכים לגשת אל הערפל, המלא אורה ויפעה למוכשרים להציץ בתוכו, של המיסטיקה בכללה, ולכל הערך הכללי של החכמות הנסתרות, באדם בכלל ובישראל בפרט, שרק נשמות קטנות יכולות לזקוף חזיונות-עולם הללו, שספחו אבירי דעה וגבורה רוחנית בכחם, על החשבון של הדמיון הכזבני, שההשכלה המודרנית

היא פודה ממנו את מחזיקיה. אבל האמת היא, שהעולם הנסתר, בחומר וברוח, עשיר הוא באין ערוך יותר ויותר מהעולם הגלוי עם כל הופעותיו, ואותה התשוקה לנסתר, הנמצאת ביחידי האנושיות בכל דור ודור, היא נטיית האורה היותר גדולה, שבמקורה היא נטיית החרות העליונה, החפצה לנתק כל חבל מצמצם ומתיש כח. ביחוד תגדל השאיפה להיות נפדה מהצמצום הדלותי בעולם הרוח, ברגשי המוסר, האהבה, היופי, העז והצדק, ונשמתו של אדם מתרוממת אל האור האלהי ומורידה ממרומי עוזה סדרי חיים כאלה, הרגשות עדינות כאלה, שרעפי גבורה כאלה, שהם משחררים את החברה הצבורית כולה מגסותה ומופיעים עליה אורה. הנובלות שבאלה הנטיות הנצחיות הנן פזורות בכתבים בלים ומפורדים של בעלי הקבלה השימושית, בהמשך הזמן רבו הממשמשים בקליפתם של המושגים העשירים הללו, אשר מעולם לא הציצו בתכנם הפנימי. סגולה יש לאוצרות כאלה, שבלא דעה ג"כ הם שופכים על הנשמה איזו הפעלה; כשהיא לפחות ישרה, כשהרגשותיה הנן נורמליות, תוכל ההפעלה להיות עדינה. רגשי האמונה, שהנם הסימנים היותר מובהקים לנשמה בריאה, מתגברים, ונטיית האצילות מתחזקת, והבחילה בגסות החיים מתאדרת, גם ע"י סגולת הצלצול המבטאי של אוצרות חן הללו. אבל אם הדברים באים לשדרה שפלה, שהגאוה הטפשנית מצויה בה, והרשעות והשפלות, שהבערות מחוללתן, לא יחסרו לה, אז עלולים אוצרות כאלה להתהפך לרועץ, לטוות קורים שחורים במעמקי הנשמה, אשר יוכלו להיות למקור משחת של השקפות-עולם הפוכות ומדולדלות, שבכחן להרעיל נשמות רבות ולחלחל את ארסן גם בירושה של דורות, עד אשר תקום נטיה של חיים ריאליים, שאינה חפצה בשם נסתר, ובמטאטא השמד תטאטא את הקורים הללו. ובראותה שהגדילה את האורה, תדמה כי רמה ידה וכי אין חביון ואין סתר במלא ההויה. אבל מיד תרגיש את חולשתה. אחרי אשר תרגיש רק מעט, כי אותה המלאכה של פינוי הקורים כמעט צלחה בידה, תמצא את עצמה עלובה עם כל אוצרה הרוחני הגלוי. שלא יוכל למלא את נפשה, ואז תרגיש את הטוב הגנוז באוצר הסתר, כשהוא אך ינתן לה באופנים הגונים, בשיעורים מתאימים, באופי נערך ובתכסיס מלא של דעה שלמה ומוסר מעשי בריא וחסן.

תחיית הנסתר בעולם הקולטורי, תחיית ישראל בלאומים, תחיית ארץ ישראל בארצות, המלאות כולן רזי עולם, דופקות בקרבנו את דפיקתן בחזקה. ההיליניות עשתה את השכלת המערב, ההולכת אחרי עיניה, החפצה להיות שבעה בגלוי שבהויה. אבל כל זמן שהבלתי-מוגבל לא יגבל לא תאמר הנשמה די בגלוי. הציבור האנושי יחל כמאז להרגיש את מכאוביו, כי חסר לו הכל, כי חיי החברה, הממלכה, הדת והמוסר שלו, כולם הם רק גולמים מוגבלים. ואיה הוא העושר הגדול, המעין שמימיו מפכים תמיד, הגנוז בנסתר, בסתר עליון? אז יבקע אור "אל מסתתר אלהי ישראל מושיע". ו"עם ענני שמיא כבר אנש אתה". "ומלכותא תתיהב לקדישי עליונין". והנה החזון מתחיל להתנוצץ. האומה הרזית שבה לארץ הרזים, ארץ הפלאות מתחלת להיות נודעת בחיים, והחיים בבאם אל תוכה אינם יודעים את עצמם, כי הם נתעלו, כי קודש קדשים הם. אבל עלילות לעלילות יצטרפו והאור יבקע מציון, וגור אריה יהודה יחל לחוש את רעם גבורתו.

נפשי ערגה מאד לדעת מכל פרטי עבודתך הספרותית, ומתי תצא לאור בעה"י[34] וע"י[35] איזה אמצעיים. והעריכה של "התחכמוני" ג"כ הייתי חפץ לדעת בפרטיות מי משתתף בה ביחוד, ותוכן המאמרים שיבאו בו, וכמה תהיה כמותו. והאגודה שלכם האם היא מתקדמת, אם נתוספו לה חברים ואם היא מסמנת את מטרותיה ברוח נכון. בעת כזאת הננו כולנו קרואים לעבודה, כל אחד ממנו צריך לתן יד לבנין האומה ולהחזקת מלחמתה הפנימית והחיצונה. ועיקר-הכל: החודרת היא האגודה אל התוך הנשגב שבאהבת-ציון; היודעת היא איך לשגב את בנין הארץ, שהוא הבסיס לכל האור והחיים לנו ולכל היודעת היא, כאשר אקוה, שלא להתבהל מפני הרבים הנסוגים אחור, מזה ומזה, מהקשר הגדול אשר לישראל בארצו, שכל צפיית ישועה וכל קדושה ואמונה וכל דחיית דופי וכפירה רק בצירופה יצלחו.

צלח ורכב ע"ד אמת, יקירי, ודי יהי[36] בעזרך ויופיע על עצותיך אור, ויצליח את דרכיך בחיים, והיית לברכה ולתהילה בישראל, ובנו ממך חרבות עולם, מוסדי דור ודור תקומם, כנפשך היקרה ונפש אוהבך הנאמן מצפה ישועת ד' על עמו ונחלתו במהרה בימינו בקרוב

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. וכא"ל - וכל אשר לו
7. שוי"ר - שלום וישע רב
8. ע"ד - על דבר
9. ג"כ - גם כן
10. כ"א - כי אם
11. ע"כ - על כן
12. וע"ד - ועל דבר
13. באי"י - בארץ ישראל
14. הב"י - הבית יוסף
15. שו"ב - שוחט ובודק
16. ע"י - על ידי
17. ע"ז - על זה
18. השו"ב - השוחט ובודק
19. שהשו"ב - שהשוחט ובודק
20. והשו"ב - והשוחט ובודק
21. אע"פ - אף על פי
22. מ"מ - מכל מקום
23. ע"פ - על פי
24. עכ"פ - על כל פנים
25. סי' - סימן
26. סקפ"א - סעיף קטן פ"א
27. בר"ת - בראשי תיבות
28. הנ"ל - הנזכר לעיל
29. שצ"ל - שצריך לומר

30. צ"ל - צריך להיות
31. בספ"ר - בספר
32. האר"י - האר"י הקדוש - רבי יצחק לוריא
33. ז"ל - זכרונו לברכה
34. בעה"י - בעזרת השם יתברך
35. וע"י - ועל ידי
36. יהי' - יהיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קפה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א שבט תרס"ט - יפו **נמען:** הרב יונתן בנימין הלוי הורוביץ

בעניין 'הניר': יש להילחם ברשעה 'מראש פסגת המדע היותר גבוה', וכך יתגלו גיבורים מבין תלמידי החכמים בארץ. לצד זה יצורפו חלקים עממיים, אבל אסור שיהיה כתב עת פולמוסי כמו 'הפלס'. הרב קוק מסופק אם יוכל להיות עורך ראשי של עיתון יומי או דו־שבועי. הרב קוק גם כותב שיש לחזק את אגודת 'שומרי תורה' אף שהיא צריכה תיקון.

עיקרי הדברים

- 'הניר' - מלחמה מפסגת המדע.
- התנגדות לעיתונות פולמוסית.
- רעיון עיתון יומי.
- אגודת 'שומרי תורה'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א שבט תרס"ט[4].

לכבוד ידידי, אלופי ומיודעי, הרב המאוה"ג[5] מלא זיו ואורה, רב פעלים, מו"ה[6] יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ [הרב יונתן בנימין הורוויץ, ממייסדי מוסדות דתיים ביישוב] שליט"א[7], שלו'[8] וברכה באהבה נאמנה.

שמחתי ביקרת כת"ר[9] מר ידידי מה' דנא. יתן ד' ויסכימו על התנאים של השכירות, כדי שנוכל לגשת אל העבודה הנחוצה מאד, להצלת המושבה והארת אור ד' בקרבה, ורבים וגדולים מאד יהיו הדברים הטובים שיצאו מזה לכללות הרמת קרן היהדות הנאמנה באה"ק[10] בעה"י[11].

וע"ד[12] "הניר", ["הניר", מאסף ספרותי-תורני שיצא בירושלים בעידודו של הרב קוק] הנני שונה את דעתי, כי עלינו ללחם עם הרשעה [להילחם בכפירה] דוקא מראש פסגת המדע היותר גבוה, וחלק זה אסור לנו לעזוב. וזה יביא לנו גבורים חדשים, מהמצויינים שבת"ח[13] שבאה"ק[14], שיתקדש שם שמים ושם ישראל וא"י[15] על ידם, וזה הוא הריוח היותר עליון מכל מעשנו על אדמת הקודש. רק כדי שיהיה הדבר שוה ג"כ[16] לכל נפש הנני חושב להבא לצרף לו בעזה"י[17] חלקים פפולריים, אבל חלילה לקבע לנו אורגן שיהיה עיקרו פולמי כ"הפלס". זה לא יועיל מאומה תועלת של אמת, כי-אם יזעזע את הלבבות זעזועים ארעיים, שהם עלולים להביא מדנים ורתיחת דמים, לא אורה ומנוחה ואהבת העבודה לשם ד' למען עמו ונחלתו.

אמנם להגדיל את "הניר" בכמותו, כמובן צריך ע"ז[18] כח חומרי הגון, שראוי שנדאג ע"ז, ויהיה אז הוא בעצמו "תוצאה בעד הקהל", והקהל יתרומם על ידו, משפלות דעתו ונמיכות מצבו, ויכיר תמיד יותר ויותר, שאנו מתחשבים עם דעתו ומצבו להעלותם, וע"י[19] זה ירבו מנוייו בחסדי השי"ת[20].

וע"ד עתון יומי, ולכה"פ[21] "דו-שבועי", אשמח מאד אם יעלה הדבר, והנני כמובן מוכן לעשות בזה בל"נ[22] ככל אשר תשיג ידי הכהה. אמנם שאהי'[23] אנכי העורך הראשי, מסופקני אם הדבר מסכים עם

המון טרדותי. ועוד, כי לפי זה הלא צריך המשרד להיות גם הוא פה, ואיני יודע אם יסכימו ע"ז אחינו בדעה.

כשאדע מכבוד ידי"נ[24] כת"ר, שהדבר מוכן לפועל, אציע בל"נ פרוגרמה, לפי עניות דעתי, ומנייהו ומנאי יתקלס עילאה [ומהם וממני יתהלל העליון (ארמית)] ב"ה, ויה"ר[25] שחפץ ד' בידנו יצלח. והנני בזה ידי"ע[26] דוש"ת[27] באה"ר[28],

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

בכלל הנני מוצא לנכון שנתאמץ ביסוד האגודה שו"ת[29], אע"פ[30] שהיא צריכה תיקון, אבל מ"מ[31] ע"פ[32] יסוד מטרתה נוכל לפתח בעה"י פיתוחי קודש לד'. הנ"ל[33]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. המאוה"ג - המאור הגדול
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. שלו' - שלום
9. כת"ר - כבוד תורתו
10. באה"ק - בארץ הקודש
11. בעה"י - בעזרת השם יתברך
12. וע"ד - ועל דבר
13. שבת"ח - שבתלמידי חכמים
14. שבאה"ק - שבארץ הקודש
15. וא"י - וארץ ישראל
16. ג"כ - גם כן
17. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
18. ע"ז - על זה
19. וע"י - ועל ידי
20. השי"ת - השם יתברך
21. ולכה"פ - ולכל הפחות
22. בל"נ - בלי נדר
23. שאהי' - שאהיה
24. ידי"נ - ידיד נפשי
25. ויה"ר - ויהי רצון
26. ידי"ע - ידידו עוז
27. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
28. באה"ר - באהבה רבה
29. שו"ת - שאלות ותשובות
30. אע"פ - אף על פי
31. מ"מ - מכל מקום
32. ע"פ - על פי
33. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קצב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד ניסן תרס"ט - יפו **נמען:** הרב טודרוס הכהן, אב בית דין ראש פינה

בעניין השמיטה: הרב קוק הכין הרשאות ומכתב מודפס למכירה, ולפיהם ארבע המלאכות שמן התורה וגם החרישה ייעשו בידי נכרים. אף שאין לערער על ההיתר, מצוות שביעית מופקעת בו, ולכן יסייע למי שרוצה לשמור כהלכה. עם זאת, הרב קוק לא יקשיב למוציאי לעז על ההיתר, שהוא יסוד קיום הישוב, והישוב חביב גם אם יש בו רחוקים, כי קדושת הארץ תפעל גם עליהם.

עיקרי הדברים

- ההרשאות והמכתב המודפס לשמיטה.
- מלאכות דאורייתא וחרישה בידי נכרים.
- סיוע לשומרי שמיטה כהלכתה.
- דחיית הלעז על ההיתר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד ניסן תרס"ט[4].

שלו'[5] וברכה ושמחת הרגל והכשר ביתרון, לכבוד ידידי הרב המאוה"ג[6] אוצר תורה ויראת ד' טהורה, מוהר"ר[7] טודרוס הכהן שליט"א[8], אב"ד[9] במושבה ראש-פנה וסביבותי' ת"ו.

מכתבי כתה"ר[10] הגיעוני, אבל רבו עלי מאד טרדותי ועמל נפשי, ולא יכולתי להשיב מפני הכבוד כיאות למעלת כבוד תורתו, ועמו הסליחה.

וע"ד[11] השביעית, הנני נמנה בעה"י[12] לדבר מצוה לתקן ע"י[13] היתר המכירה לנכרי, על משך זמן השביעית וחלק משנה זו עם שנת תרע"א[14] הבעל"ט[15] מו"ש[16] את הקרקעות. וע"ז[17] תקנתי את ההרשאות, ואת המכתב הנדפס שהנני שולחו לכת"ר[18], שמפורש בו שארבע העבודות שהן מה"ת[19] [ארבע המלאכות שאסורות בשביעית מן התורה: זריעה, זמירה, קצירה ובצירה] יעשו על ידי נכרים, וחרישה שיש בה ספק אם היא מהתורה ג"כ[20] תעשה ע"י נכרים, כל היכי דאפשר, [כל מה שאפשר (ארמית)] ופרטי הדברים יתבארו לכל שואל בעה"י. ואולי עוד אדפיס קובץ להלכות שביעית בפרטי ההלכות בעה"י. ואחרי כל אלה עלינו לדעת, שאע"פ[21] שאין לערער כלום על היתר המכירה מ"מ[22] מצות שביעית חסרה לנו, והיא מופקעת ע"י[23] מאתנו, ע"כ[24] כל אשר תהי'[25] ידי משגת לעזור לאותם אשר תנדב אותם רוחם לשמור כהלכה, בעה"י לא אמנע את הטוב, רק כדי לזכות בקיום שביעית בפועל לחביבות המצוה כמה דאפשר. אבל אם יבאו אנשים להוציא לעז [להוציא שם רע] על היתר המכירה, שהוא יסוד המעמד להישוב הק'[26], המחוייב להיות חביב עלינו חבת נפש ונשמה, גם אם ימצאו בו רבים שאין דעתנו יכולה להיות נוחה מהם, מובטחים אנו שסוף קדושתה של א"י[27] לעשות את פעולתה גם על הרחוקים אשר יתקרבו הם או דורותיהם אחריהם, בכל עז לקדושת השי"ת[28] ואור תורתו, המופיע באויר ארץ חמדה ת"ו, למוציאי לעז לא נקשיב כלל וכלל. ע"כ אם אחר תיקון המכירה, והסכמה בדעה צלולה, שהכל נעשה כדת של

תורה, ימצא מי שיהי'[29] שירצה לבקש דרכים לסייע את השובתים לגמרי, [את המתיישבים שבחרו לשמור את השמיטה כהלכתה בלי היתר המכירה] אם ימצאו כאלה, ואצ"ל[30] את הפועלים, אשר ישארו, ע"י מיעוט העבודות המותרות, בלא עבודה, גם ידי תכון עמו, בל"נ[31], בכל האפשרי.

חובת היום גורמת לקצר, והנני חותם בברכה ואה"ר[32], כנה"ר[33] ונפש ידי"ע[34] דוש"ת[35] בכל לונ"ח[36].

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שלו' - שלום
6. המאוה"ג - המאור הגדול
7. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. אב"ד - אב בית דין
10. כתה"ר - כבוד תורתו הרמה
11. וע"ד - ועל דבר
12. בעה"י - בעזרת השם יתברך
13. ע"י - על ידי
14. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
15. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
16. מו"ש - מוצאי שבת
17. וע"ז - ועל זה
18. לכת"ר - לכבוד תורתו
19. מה"ת - מן התורה
20. ג"כ - גם כן
21. שאע"פ - שאף על פי
22. מ"מ - מכל מקום
23. עי"ז - על ידי זה
24. ע"כ - על כן
25. תהי' - תהיה
26. הק' - הקטן
27. א"י - ארץ ישראל
28. השי"ת - השם יתברך
29. שיהי' - שיהיה
30. ואצ"ל - ואין צריך לומר
31. בל"נ - בלי נדר
32. ואה"ר - ואהבה רבה
33. כנה"ר - כנפשו הרמה
34. ידי"ע - ידידו עוז
35. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
36. לונ"ח - לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת ר

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ' אייר תרס"ט - יפו **נמען:** הרב טודרוס הכהן, אב בית דין ראש פינה

הרב קוק מסביר שחרישה צריכה שאלת חכם בגלל שאלת הפועלים, כדי שיראו שהרבנים חפצים בבניין הארץ גם בידי פועלים. הרב קוק שמח שהרב יתקן את המכירה בכל מושבות הגליל. הרב קוק רוצה קשר עם כל המושבות לא בשביל כבודו אלא כדי לאחד את הישוב. אין לזלזל בישוב בגלל צעירים שמקלקלים, וסופם לשוב. בעניין סייגים: לפי אבות דרבי נתן, 'טוב עשרה טפחים ועומד ממאה אמה ונופל'.

עיקרי הדברים

- חרישה בשמיטה - שאלת חכם, ושאלת הפועלים.
- איחוד כל המושבות.
- הצעירים המקלקלים סופם לשוב.
- סייג לתורה - 'טוב עשרה טפחים ועומד'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ' אייר תרס"ט[4].

לכבוד ידידי הרב המאוה"ג[5], אוצר תוי"ר[6], רב פעלים, מו"ה[7] טודרוס הכהן [רבה של ראש פינה ומושבות הגליל] שליט"א[8], ראב"ד[9] דמושבה ראש פינה ומושבותיו ת"ו, שלו'[10] וברכה.

הגיעני מכתבו היקר. ותל"י[11], שאנחנו, היודעים בצער הישוב, מכירים אנו את ערכו לישראל ולאה"ק[12], למרות כל המגרעות הרבות אשר דבקו בו, ועל הכל נאמר וכפר אדמתו עמו, [דברים לב, מג] וקדושת אה"ק[13] תטהר ותרומם את כל נשמות עם קדוש, מקטנם ועד גדולם, למהר ישועה בב"א[14].

וע"ד[15] מה שכתבתי, את אשר הוא לדעתי לאמתה של תורה, שחרישה צריכה שאלת חכם. זהו ענין הכרחי, לפי מעמד של שאלת הפועלים שנתעוררה הרבה עכשו יותר מבשנים שעברו. וצריכים כל ישראל לראות, שרבני אה"ק חפצים הם בכל תנאי בנין אה"ק, בין ע"י[16] האכרים עצמם, בין ע"י הפועלים, וכיון שלא יעשה בלא ש"ח, נקוה בעה"י[17] שבפועל לא יהי'[18] צורך לבא למדה זו.

וע"ד מה שכת"ר[19] כותב שלא ישונה מצדי דבר, מכל מה שהוחזק מאז התעסקות תיקון ההיתר, דבר זה אינו צריך לפנים. ומחזיקנא טיבותא מאד לכת"ר[20] על שהוא ג"כ[21] נכנס בעסק הקדוש הזה, שכך היא חובתו. והנה על ההרשאה הנדפסת אצלי חתם ג"כ כבוד הברון שי'[22] בעצמו, חוץ ממה שחתם עלי'[23] מר פרנק. מ"מ[24] הנני מלא רצון שיתקן כת"ר[25] את כל מושבות הגליל, וזכרון-יעקב בכללן, ותבא עליו ברכה.

וידע אהובי, שמה שאני חפץ שתהי'[26] לי שייכות גם במושבות שבגליל, אינו ח"ו[27] מפני כבודי, שאיני חלילה מחומדי כבוד. אבל מאד חפצתי, שיהיו כל המושבות וכל הישוב החדש בכלל מקושר בקשר אחד, וע"י[28] זה נהיה כולנו מקושרים יחד, ונוכל לעשות בעה"י כמה דברים טובים, בין בשביל הרמת קרן היהדות, לתורה ולאמונה, בכללות הישוב, בין לטובת המצב החומרי של ישובנו הק'[29], שהוא ג"כ

קודש לד'. וחלילה לנו שירד ערך הישוב של ארצנו הק', אשר עיני ד' בה, בעינינו מפני שאיזה צעירים מקלקלים את מעשיהם, שגם כל הקלקלה של הצעירים היא רק מפני מהומת הזמן, שאין מי שיאיר את עיניהם, באור תורה ואהבת אמונה וקדושת שם ד' יתי[30]. ומובטחני שסוף כל סוף יחזרו הכל למוטב, ומכולם יתקדש קדוש ישראל, באמת ובצדקה, ובלצ"ג[31] ולשבי פשע, ["ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב" (ישעיהו נט, כ)] דוקא המורדים ביעקב, המה ישובו ויזכו להיות בוני חרבות עם ד' ואה"ק[32], ופחדו אל ד' ואל טובו. [הושע ג, ה]

ודברי כת"ר בענין סייג לתורה המה נכונים מאד. וכמ' באבות דר"נ, שעל אותה משנה עצמה, של ועשו סייג לתורה, מתחיל בשבח של סייג ומסיים בה"ז[33] שם בגנות של הסייגים היתרים, ואמר שם "טוב עשרה טפחים ועומד ממאה אמה ונופל". [אבות דרבי נתן, פרק א] ועי' מש"כ[34] בזה במכתבי הנדפסים ע"ד[35] הש"ש היבש לפסח, [שמן שומשמין לפסח: הרב קוק התירו, אף שהשומשום נחשב קטנית, ובית הדין של החסידים בירושלים יצא נגדו] שהי'[36] לי בזה איזה תגר ומחלוקת לש"ש עם ב"ד[37] של חסידים בירושת"ו[38]. והקב"ה[39] יעזרנו ע"ד כבוד שמו עבור עמו ונחלתו. וביותר צריכים אנו להתחזק להראות לעין כל, שת"ח[40] בכח התורה הנם בונים את ישוב אה"ק, ולא מהרסיו, וזהו קידוש ש"ש העושה יסוד לכל התורה כולה. ואשרי מי שעיניו פקוחות ללכת בדרך ד' בדעה ושכל טוב, וצור ישראל ב"ה יחנינו להיות מגודרי גדר משובבי נתיבות לשבת, דוקא לשבת כרצונו יתי', ולא לתוהו כי לשבת יצרה.

והנני בזה ידי"ע[41] דוש"ת[42] באה"ר[43], חותם בברכה מלונ"ח[44],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. המאוה"ג - המאור הגדול
6. תוי"ר - תורה ויראה
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. ראב"ד - רבי אברהם בן דוד
10. שלו' - שלום
11. ותל"י - ותודה לא-ל יתברך
12. ולאה"ק - ולארץ הקודש
13. אה"ק - ארץ הקודש
14. בב"א - במהרה בימינו אמן
15. וע"ד - ועל דבר
16. ע"י - על ידי
17. בעה"י - בעזרת השם יתברך
18. יהי' - יהיה
19. שכת"ר - שכבוד תורתו
20. לכת"ר - לכבוד תורתו
21. ג"כ - גם כן

22. שי' - שיחיה
23. עלי' - עליה
24. מ"מ - מכל מקום
25. כת"ר - כבוד תורתו
26. שתהי' - שתהיה
27. ח"ו - חס ושלום
28. וע"י - ועל ידי
29. הק' - הקטן
30. ית' - יתברך
31. ובלצ"ג - ובא לציון גואל
32. ואה"ק - וארץ הקודש
33. בה"ז - דורש פענוח
34. מש"כ - מה שכתב
35. ע"ד - על דבר
36. שהי' - שהיה
37. ב"ד - בית דין
38. בירושת"ו - בירושלים תבנה ותכונן
39. והקב"ה - והקדוש ברוך הוא
40. שת"ח - שתלמידי חכמים
41. ידי"ע - ידידו עוז
42. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
43. באה"ר - באהבה רבה
44. מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רסו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א שבט תר"ע - יפו **נמען:** הרב פנחס הכהן לינטופ, אב בית דין בירז'

הרב קוק מרגיע את הרב לינטופ שאהבתם לא התקררה בגלל חילוקי דעות. כל אחד עובד בשורה אחרת של אותו כרם, והניגודים הם 'כמראה הקשת'. הרב קוק שואף לנפלאות גשמיות ורוחניות, לישראל, לעולם ולכל הנבראים, אבל צריך להכשיר את ההוויה לקלוט אותן. הרב קוק גם כותב: כל הלכות השנאה לרשעים נאמרו רק במי שכבר הוכח, ובדורנו אין מי שיודע להוכיח, ולכן הן כ'בן סורר ומורה' - 'דרוש וקבל שכר'.

עיקרי הדברים

- אהבה למרות חילוקי דעות - 'כמראה הקשת'.
- שאיפה לנפלאות והכשרת ההוויה.
- הלכות שנאה - רק אחרי תוכחה, ואין בדורנו מי שיודע להוכיח.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א שבט תרעי"ן.

שלו וברכה מקודש לכבוד ידיד נפשי רוחי ונשמתי, הרב הגאון המפורסם, מאריה דרזין, [בעל הסודות (ארמית)] לב טהור ונבר, [לב טהור ונקי (על פי תהלים כד, ד)] מו"ה[4] פינחס הכהן שליט"א[5] לינטופ, אבד"ק[6] בירז [רבה של העיירה בירז' שבליטא] יצ"ו[7].

באהבה רבה קבלתי את מכתביו היקרים. אמנם עדנים רבים [זמנים רבים (ארמית)] עברו עלי, שבתגרת יד העול המעשי [שבגלל לחץ העול המעשי] גורשתי מגן עדננו, מפרדס המחשבה וההרגשה החיה הרוחנית מאור עליון המאיר ובא על כל דורשי אלהים באמת. ומבלי חפץ הייתי מוכרח להיות כל שיחי ושיגי [כל עיסוקי (על פי מלכים א יח, כז)] בגופי הלכות [בעיקרי ההלכות] ובסדרים מעשיים, עד אשר לא היה ביכלתי לפנות אל שרש נשמתי ולעסוק ברוח שקט באותם הענינים החיים והאהובים באהבת אל עליון, שאנו צריכים לעסוק בהם במרוץ מכתבנו, על כן נתעכבו דברי. והנה הלום [והנה עתה] ראיתי במכתב כ"ג[8] ידידי שיחי'[9] לידידנו הסופר הנכבד מר א. ז. רבינוביץ [אלתר זאב רבינוביץ, סופר עברי בן הזמן] נ"י[10], שמחשבה עלתה על לבבו: פן מפני איזה חילוקי דעות עיוניות, המבדילים ביננו, נתקררה אהבתנו הנאמנה, חלילה. אז אמרתי לא עת לחשות, [על פי קהלת ג, ז] וחלילה להניח את כבוד ידידי האהוב, אשר בו מעיני תמיד, - כי כמה הם בדורנו זה אנשי לב, אשר נוכל לקחת עמם דברים בכל הגדולות אשר עסקנו בהם, מאז התודענו איש אל אחיו? - להיות שרוי במחשבה מדאיבה-לבבי כזאת. ואע"פ[11] שעדיין אינני מוכשר, מפני המון טרדותי המעשיות, לרדת ולעלות אל אותם העמקים העמוקים וההרים הרמים הפזורים בדרך אשר אנחנו הולכים עליה תמיד, בכל-זאת לא אוכל עוד לאחר. וכפי אשר תעלה המחשבה ויקלט העט, בזמן המצער [בזמן המועט] שהנני מנתק את עצמי מהסביבה המעשית המקיפה אותי, אציגה בזה להיות לנושא למכתבי זה, שהוא יותר מכתב מזכיר אהבה וידידות ממכתב של נושאים עיוניים, אשר כל בהן חיי רוחנו [ישעיהו לח, טז] תמיד, בסוד ד' ליראיו. [תהלים כה, יד]

יאמין אהובי, כי עקרו של דבר, שכ"ג מסמן לי בכמה מכתבים זה כמה, שיש איזה דבר מבדיל ביניינו ביסודי הדעות, אנכי לא עמדתי עוד למצא נקודה זו בדיוק. תמיד אני רואה איזה נגודים ביניינו בענפים, בדרכי ההרצאה, אבל, מאז החלונו להיות עסוקים בחליפות מכתבים, ומאז דברנו יחד את אשר יהגה רוחנו, לא אוכל לבסס לי איזה נקודה יסודית, לומר שהיא היא המבדלת ביניינו, וליחש אליה את סוד כל ההבדלים הפרטיים המתגלים תמיד בינותיינו. השערתי היא, שכל אחד מאתנו משקיף על חלק מיוחד של השדה אשר ברכו ד', [בראשית כז, כז] ואותה שורת הכרם, שכ"א מאתנו הוא עובד עליה מיוחדת היא, ואולי עומדת היא במצב שונה מעט זו מזו, שמתוך כך מקבלות התנועות הרוחניות שלנו איזה סגנון מיוחד השונה זה מזה. אבל כשנדון יפה בדבר נמצא, שבכרם אחד אנחנו עובדים; ומי יתן ויאספו לדגלנו עוד מחצדי חקלא, ["קוצרי השדה" (ארמית, כינוי בזוהר לעוסקים בפנימיות התורה)] אשר לא ישפילו שבת רק בשפולי כרמא [שלא ישבו רק בשולי הכרם (ארמית, על פי הזוהר)] רק יקחו להם כל אחד שורה מיוחדת בתוכיותו של כרם חמד זה, אשר תירושו ישמח אלהים ואנשים. [על פי שופטים ט, יג] ומה תגדל שמחתנו אם ניגודים כאלה, הנמצאים ביניינו, יתרבו ויופיעו על ידם שלל צבעים רבים. "כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד ד'" [יחזקאל א, כח]

לא פחות מכל צופי ישועת ד' הנני שואף לנפלאות, לנפלאות גדולות, נפלאות מעשיות, אשר יגלו מיד ד' על עבדיו, בשמים ובארץ, בימים וכל אשר בהם, נפלאות רוחניות אשר יגלו בכל כליות ולב, בכל חדרי רוח ונשמה, של כללות אומתנו ויחידיה כולם, וממנה על כל, על כל גוי ואדם יחד. ולא מחוץ לפרגוד יעמדו [ולא יישארו מחוץ למחיצה] גם כל בהמות שדי וחיתו ביער, כל עוף השמים ורמש, כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, ועולם הצומח והדומם גם הוא לא יוכל להנתק משרשרת החיים הגדולה המכה גלים, [המתפשטת בגלים] העולה בהגלות נשמת ד' בשפע אור חיי העולמים. אבל כדי להכשיר את ההויה, את העולם וכל אשר בו, את החי ואת האדם, את העם אשר נשמתנו היא חלק מהתגלותו במציאות, את כלליותו פלגותיו ואישיו, לקלוט את הנפלאות לברכה, להכירן וללכת על פיהן בארח סלולה, צריכים אנחנו לפשט את הקמטים שבנשמות, ע"י[12] כח מישר הדורים, [מיישר את המקומות העקומים (על פי ישעיהו מה, ב)] ע"י השכלת אלהים מלאתי אור וחם וע"י[13] רגשי טוהר של אהבה נאמנה לעם פלאים אשר ממנו חוצבנו, ולפי-הערך לכל אגפיו שהוא מלא כל היקום, "כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם, [זכריה ב, י; חז"ל דרשו: כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות, כך אי אפשר לעולם בלא ישראל (תענית ג)] - שהיא מתחברת עם ההתעמקות התדירית בידיעת ערכו ותעודתו ויחושו אל הכל, עד אשר תולד הגדולה התכונית בקרב הנשמה, לדבר בשם הרגש והבינה שלו באורה כללי, מפני שהם הנם באמת הרגש והבינה העולמיים, ולא להתבהל כלל מפני איזה בעלי שם שמחוץ לתחומנו, שמהלך הרגש והבינה שלהם הלכו ארחות אחרות. ממעמקי הנפלאות נחשוף את מעין הגבורה, אשר יורה אותנו ואת כל העולם דעת, להכיר שגם כל אלה גבורי הרוח העומדים ממולנו, אם היו מכירים כמונו, בהכרה של מולדת, כמה נשגב הוא אוצרנו המלא עושר רב וברכת ד', אז גם הם נטו בחפץ לב והכרה מלאה אל אותו הצביון, שהרגש והבינה שלנו מסמן את ענינו.

איני מבקש להתנצל לפניך, יקירי, ולומר, שמאמרי "דרך התחיה" ב"הניר" [מאמר שפרסם הרב קוק במאסף "הניר"] יספיק לכל אותן הנשגבות, אשר רוחנו נגע בהן שמה. לא עבודת יחידים ולא עבודת דור ותקופה אחת היא לברר את כל חזיוני קודש המשורגים [השזורים] אלה באלה, המסובכים מאד ברדתם אל ההגבלה וסבכי החיים, "שעריה דז"א[14] סביכין דא בדא". [שערותיו של "זעיר אנפין" סבוכות זו בזו (ארמית, על פי האדרא בזוהר)] אבל מעולם לא חדלנו לתן את התמציות של סקירות כוללות עולמי עד בריש מילין, [בראשי דברים, בקיצור] אשר יוסיפו חיים תמיד לחכמי לב, וגם בלא הכרה שלמה יעודדו את נשמת הוגה בם. ועם זה ודאי לא נוכל להפטר מכתוב חזון באר על הלוחות, [על פי חבקוק ב, ב: "כתוב חזון ובאר על הלחות"] לפרט כל דבר כפי היכולת הנתונה להסביר אלה הצפיות העולות ממעל לשטח ההבנה הרגילה, אפילו של בחירי העם. בהיותנו מדברים בסגנון כ"כ[15] כללי כמובן שהננו עולים תמיד אל שרשי ההופעות במקורם היותר עליון. בטרם הסתמנו בהם ההבדלים בין עם לעם וק"ו[16] בין איש לאיש. כשהננו מסתכלים בספרא דאדם קדמאה [בספרו של אדם הראשון (ארמית): "זה ספר תולדות אדם" (בראשית ה, א), שבו הראה ה' לאדם "דור דור ודורשיו" (עבודה זרה ה)] אמנם רואים אנחנו דור דור ודורשיו לפרטי פרטים, אבל טרם כל עלינו להעמיד עצמנו על הבסיס, שכל גילוי ספר פלאי זה עומד עליו: צלם האדם הכללי ומהלכיו. אחרי תפיסת הכלל הננו נגשים לדון על אותם השמות המיוחדים, שזרמי הפלג הכללי נקראו בהם. החוש של האמונה האלהית, שהוא כ"כ איתן, כ"כ קדמון לכל, אנו צריכים להגבירו כעת דוקא מצדו היותר רחב, היותר מקיף וכללי. אחר כך נבא לבירור המושגים אשר נסתעפו לימין ולשמאל: לזרות ולהבר את הסיגים, [לפזר ולנקות את הפסולת, כמו בזריית תבואה] אשר אבדו את חילם בהרחיקם ללכת, ולבור את הבר הפנימי אשר בנחלת יעקב איש תם, [בראשית כה, כז] אשר לא יחסר כל, גם ציקי קדרה, [גם השאריות שנדבקו לקדרה] - לשאב את זוהמתה של הקדרה, אשר דרך בישולה נגרפו בקרבה, - אשר תדע לשמור את כבודה להביאם לה בחשאי, למען תדרך בעז ברוח שלו, היודע את טהרו ואמתו. ובכן למה לי לדבר במקום זה ע"ד[17] החילוקים שבין כללות האדם לעם מיוחד ובין הכלל כולו ליחידיו, - שכל אלה הנם חלקי-דרישה מיוחדים, הנאותים מאד בעת התפרטותם של הפרטים ואין להם מקום בולט בכללותו של הכלל בראשיתו. מתמסמסים [נמסים] הם ההבדלים הפרטיים, כשהכלל המקיף זורח באורו הבהיר. לא הפרטים הם המתמסמסים, לא ההויה יורדת היא מעשרה, [לא ההוויה עצמה נמחקת (על פי סוכה ה: "לא ירדה שכינה למטה מעשרה")] כי "שמש ומגן ד' אלהים" [תהלים פד, יב] ו"לא תהו בראה לשבת יצרה", [ישעיהו מה, יח] אבל - אותם ההבדלים הניגודיים, שגורמים שכל פרט מעכב על חברו, שכל הגיון סותר את משנהו וכל קבוצה אנושית צוררת את רעותה, וכל יחיד מהאישים מתנשא לאמר: אני אמלוך ואפסי עוד. [על פי מלכים א א, ה וישעיהו מז, ח] תוהו זה ודאי שב גם הוא לתיקון ע"י הזרחת האוביקטיביות, [על ידי הופעת המבט הכללי, שאינו נוגע לעצמו] ומזיקי עלמא [ומזיקי העולם (ארמית)] פועלי און המתפרדים אינם יכולים להסתכל באור המקיף והם משתברים מגבורת הריסותם המחבלת.

הקדמות רבות ויקרות אנו צריכים להרצות, עד אשר נכשיר את העולם להבין את יקר ההתגלות האלהית שבנפלאות. הטוב האלהי, העומד איתן בלב האומה היחידה, הנושאת מראשית הויתה את דגלו, בהגלותו מכין הוא את הרוחות להכיר את התכונה של מגמת הנפלאות. אוי לו למשפיע רוחני, שאין נשמתו קשורה באור מפלאות תמים דעים [איוב לז, טז] בעבר ושאינו מצפה לאורן לעתיד. אבל דוקא

ע"י הישרת הדרך של מעין החיים, הזורמים בטבע הנשמה הישראלית, האמונה מימי נעוריה בנפלאות עד אין חקר, שיוכל לזרם גם ע"פ[18] המהלך של דרכי הסתר וחגוי התעלומה [ומקומות הסתר של התעלומה (על פי שיר השירים ב, יד)] של האור האלהי, המתגלה בכל מרחבי ההויה החמרית והרוחנית וכל הליכות התולדה בכל סדריה וסיבוכיה, - דוקא ע"י הסברות כמו אלה נבא לאט לאט אל מטרתנו, להשיב את רוח החיים ללב אומתנו, המתעלפת בצמאונה לדבר ד', [על פי עמוס ח, יא-יג] בשפה ברורה. הסימפטיה אל הטוב לא תחדל מהיות נטיתנו התדירה. הטוב האלהי, אשר יתגלה באורח משפט, [בדרך של משפט וצדק] עוד יופיע בברקי זוהר יותר מבהיקים מאותו הטוב השטחי, המתגלה באהבה סנטימנטלית, אשר לא תדע לכבוש לפניה את ארחות החיים ולנהל בעצתה את החברה האנושית, בכל חקי חייה. לא נבהל כלל אם תעלה על שולחן המחקר הערה האומרת, שקיום העולם הוא על גזלה ורצח מלחמה וחרב, כיון שגם ההערה הזאת מודה היא, שתכלית כל אלה הלא הוא קיומו של עולם. אם כן גם הם משרתים הם את הטוב האלהי, ולא יאריכו ימים כי-אם כל זמן שהשירות הנמוך הזה נדרש הוא. ואחרי אשר תצייר לה האומה המיוחדת, הנושאת את הטוב העליון במעמקי חייה, לעצמה ולעולם, תכנית של חיים, מעשיים, פוליטיים ואקונומיים, ממולאים בכל יפעה והוד של שירה ונעם, של מנוחה וגבורה, באין כל הכרח לרצח ודם, תשוב ההערה הזאת בעצמה לבלט ביותר את הרושם של הסימפטיה האלהית של הטוב העליון. ומובן הדבר, שהרחבה אלהית כזאת תביא עמה את האור העתיק מראשית ימי נעורי האומה, אשר השגיב בכחו נפלאות, "עורי עורי לבשי עז זרע ד', עורי כימי קדם דורות עולמים, הלא את היא המחצבת רהב מחוללת תנין". [ישעיהו נא, ט]

כל מגמתי ב"דרך התחיה" היא לשום קו מבדיל בין ההזרמה הנשמתית, [השפע הרוחני שזורם מן הנשמה] שהיא נותנת חיים עצמיים, המסוגלים לאומה בריאה בכל חילה ועז שאיפתה, ובין ארחות הלמוד הנקנים ע"י הדרכה איטית, ברוח של שינון ושימור של ענינים נלמדים, הנשמעים מפי הורים ומורים. ימי התקופה הראשונה, מיציאת מצרים עד חורבן הבית הראשון, היו שלשלת ארוכה של הזרמה זו. אין לנו לפנות אל הצורה התרבותית של האומה, מצד למודיה וחינוכה המעשי, שזה היה פעמים הרבה בשפל-מצב מאד. אבל הרוח הזורם של עז-אלהים זה היה חובק את הכלל ולא נעדר גם בימי הירידה כ"א[19] בהפסקות קטנות. אלא שאין רוח אלהי זה, הנתון כמו סגולה ומתנה, גומר את תפקידו רק לפי אותו הערך אשר יעובד ע"י שכלול לימודי, אבל השכלול הלימודי, הבא בסילוק רוח-הקודש, הוא צעד לנסיגה לאחור, אע"פ[20] שיש בו כמה מעלות טובות. וזהו יסוד הבית השני, שהיה מסולק שכינה ורוח-הקודש [בבית השני לא שרתה השכינה ורוח הקודש (יומא נא)] וממולא באור תורה וחכמה. עכשיו רוח התחיה מתרוצצת בקרבנו, [על פי בראשית כה, כב] מפני שנטיות אלו השתים כבר דורשות את תפקידן, ואנו חייבים להחלץ חושים [להזדרז] לסול את הדרך [לסלול את הדרך] לרוח-הקודש, לגילוי אליהו, להופעת הנבואה, כשימלאו התנאים החיצונים יחד עם הדרכת התלמוד והחינוך המודרג, אשר עד כה היו עומדים במצב של ניגוד זה לזה. וכל המסתכל בארחות החיים ודרישותיהם בארץ ישראל ובמהלך כנוס הגליות, והצעדים ההולכים לעומת העתיד הגדול שיש בו, ישכיל שאין דברינו אלה חזון רחוק ולא השערה פורחת כ"א דבר מאומת לקוח מגופם של החיים, כמובן ע"י סקירה עמוקה והרגשה חודרת בתוכיותם

היותר עצמית ופנימית. ואלה הם הנם יחידי הסגולה, שרק ע"י המון הנכנסים לבית המדרש יובאו ת"ח[21] שלמים כמו אלה, אשר ההכשר לרוה"ק[22] לא יחסר מהם לעת הדרוש לתחית האומה.

ואיני מוצא את עצמי בזה רואה את חזון השלמות כ"א בחיבורם של כל חלקי הטוב אשר השפעו לנו מכל הצדדים השונים, מאז מקדם ועד הדור האחרון. עבודת הקודש של סלילת הדרך ועשית הגשרים בין התהומות המפרידים, - זאת היא העבודה שהייתי חפץ שתהיה חביבה על כל העוסקים בנשמתא דאורייתא, כמו שהיא חביבה עלי עד לאחת. [עד מאוד] ובדורות האחרונים יפה לנו מאד כל שיחתם של תלמידי הגר"א[23] יחד עם תלמידי הבעש"ט[24], שהיו עומדים במצב כ"כ ניגודי זה לעומת זה בשעתם. ולא בלא עמל וכשרון תברא לנו ספרות שלמה, שתכשיר את עצמה לאחות את הקרעים [לאחות, לחבר את הקרעים] הללו ברוח. אבל מה יקרה היא התולדה, שעתידה לצאת מעבודה זאת, שהיא אחויה [חיבורה, אחדותה] של האומה בפועל, בשאיפה ברורה למטרתה המרכזית, תשובתה אל חסנה בארצה ברום עילויה. והנשמות הטהורות, המלאות כ"כ אהבה כללית לעמן, אין לתפוס אותן כלל בשביל ביטויים אחדים או סגנוני הלכות. כל אלה מתישרים כשהדברים באים לידי מעשה, ויותר מכל יתישרו כשיבא התור למעשה כללי של הנהגת האומה. הערה אחת מוסיפים, שכל השנאות כולן וחומרי דיניהן [כל ההלכות שמתירות לשנוא רשעים] הנם נאמרים רק במי שכבר ברי לנו, שקימנו בו מצות תוכחה. וכאשר אין לנו בדור הזה ולא בכמה דורות שלפנינו, ע"פ עדות ר'[25] עקיבא, מי שיודע להוכיח, ["תמיהני אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח" (ערכין טז)] על-כן נפל פותא בבירא [נפל הפת לבאר (ארמית): כלומר, העניין בטל] וכל הלכות הנוטות לרוגז ושנאת-אחים נעשות הן כפרשת בן סורר ומורה, עיר הנדחת ובית המנוגע, למ"ד לא היו ולא עתידין להיות ונכתבו משום דרוש וקבל שכר. [על פי סנהדרין עא: יש סוברים ששלוש הפרשות האלה לא היו ולא יהיו, ונכתבו בתורה רק כדי ללמוד אותן ולקבל שכר] והשכר של הדרישה גדול הוא מאד, כי הוא המלח המעמיד צביון הטוב ע"י תגבורת שנאת הרע בכל ענפיו, וכיון שהוא עשה באורח למודי את פעולתו איננו מניח בפועל לרשע משחית באמת להשתרש כלל ועיקר.

הנני מוכרח להפסיק כעת את דברי המעטים, אשר כתבתים בלא סדרים ולא התמותי [ולא גמרתי] לבאר כל הנדרש לבאר על הערותיו היקרות, במכתבו מכ"ב אדר תרס"ט[26]. אבל כבר הודעתי, שמגמתי היא כעת יותר למכתב ידידות מלמשא-ומתן של דעות.

ונקוה לד' הטוב ב"ה, שיראנו בישועתו ויזכנו לתור בחכמה ולראות טוב על ישראל ועל נחלת ד'. וימלא כבוד ד' את כל הארץ ואור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה, [תהלים צז, יא] כנפשו היקרה ונפש ידי"ע[27] מלא רחשי אהבה לשמו וזכרו עדי עד,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. מו"ה - מורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. אבד"ק - אב בית דין קהילת

7. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
8. כ"ג - כבוד גאונו
9. שיחי' - שיחיו
10. נ"י - נרו יאיר
11. ואע"פ - ואף על פי
12. ע"י - על ידי
13. וע"י - ועל ידי
14. דז"א - דזעיר אנפין
15. כ"כ - כל כך
16. וק"ו - וקל וחומר
17. ע"ד - על דבר
18. ע"פ - על פי
19. כ"א - כי אם
20. אע"פ - אף על פי
21. ת"ח - תלמידי חכמים
22. לרוה"ק - לרוח הקודש
23. הגר"א - הגאון רבי אליהו מווילנה
24. הבעש"ט - הבעל שם טוב
25. ר' - רבי
26. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
27. ידי"ע - ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רעד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' אדר ראשון תר"ע - יפו **נמען:** הרב ברוך מאירס, אב בית דין חיפה

הרב קוק כואב על מצב הדת ועל הקושי להגיע לעמק השווה עם רוב גדולי הדור, שרוצים ללכת רק בדרך הישנה ולהתרחק מכל כישרון ותנועת חיים. לדעתו זה 'נגד דרך ה'' ומחזק ידי פריצים. הדרך היא חינוך שנותן חלק לידיעת העולם והחיים, בשמחת חיים ובאומץ, יחד עם תורה ויראת שמים. הגדולים אינם עוסקים בהרחבה ב'הלכות יראת שמים', ולכן אינם מסוגלים לסלול שבילים חדשים. ההמון שמתפקר אינו אשם, ויש בו ניצוצות טוב ושאיפה לישועת ישראל. 'מי ירצה להפקיר את כבודו בשביל כבוד השי"ת'.

עיקרי הדברים

- ביקורת על גדולי הדור הדבקים בדרך הישנה.
- חינוך המשלב ידיעת העולם עם תורה.
- הזנחת 'הלכות יראת שמים'.
- לימוד זכות על המתפקרים.
- בדידותו במלחמה מימין ומשמאל.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח' אד"ר[4] תרע"ן. [ח' באדר ראשון תר"ע (1910)]

שלו'[5] וברכה לכבוד ידי"נ[6] הרב הגאון החו"ב[7] אוצר תו"ר[8] מו"ה[9] ברוך מאירס [הרב ברוך מאירס, רבה של חיפה] שליט"א[10], האב"ד[11] דעה"ק[12] חיפה ת"ו.

הגיעני מכתבו היקר. בטח הודיעו כבר הר"י[13] בוראק נ"י[14] את אשר דברנו בכללות המצב, ואת אשר חזקתי את ידיו במכתב. יואל ד' להצליח דרכו להקים עדות ד' וחקותיו על ישראל, על אדמת הקודש.

ומה שהעירני כת"ר[15] ידי"נ ע"ד[16] מצב הדת כעת. מה אומר לידידי, מה רבו פצעי לבבי מכללות המצב, שאפס עצור ועזוב, לשא ביד רמה דגל שם ה' ותורתו באה"ק[17]. וככל אשר אשקיע את עצמי ברעיון זה כן לבי הומה וסוער, ולא אמצא דרך ישרה איך להתחיל במעשה כי קשה לי מאד לבא לעמק השוה עם רוב גדולי הזמן, ד' ישמרם, שהם חפצים ללכת רק במסלול הישן, להתרחק מכל כשרון ומכל תנועה של חיים מה שהוא לדעתי ברור נגד דרך ד' לגמרי, ובזה נותנים יד לפריצים ומחזיקים ידי מרעים, ואוי לנו מענותנותם של אלה, [על פי גיטין נו: "ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו"] אע"פ[18] שכוונתם רצויה. ואין לי דרך אחר כי"א[19] לחזק את ידי החינוך הנותן חלק לידיעות העולם והחיים, והמדריך את הילדים ברוח צהלת החיים, בעז ואמץ לב, ובנקיון וסלסול הגון, שכל אלה כשהם מצטרפים אל הדרכת התורה ויראת שמים של אמת, מעטרים הם אותה ומאמצים את חילה, וסוף כל סוף מלאך רע בע"כ[20] יענה אמן, [על פי שבת קיט] ומה אעשה שבדרך זו, שאין לי כל ספק שרק בה אנו צריכים ללכת, הנני נתון בסבך המלחמה מימין ומשמאל. אמנם תקותי לשמו ית"ש[21], שיחזקני לשאת ברמה את דגל האמת, למען יצדק קודש. [על פי דניאל ח, יד: "ונצדק קדש"] וידע ידידי שכל הענינים הגדולים הם תלויים זה בזה, כי מתוך שאין רוב הלומדים, אפילו הגדולים שבדור, משימים לבם להיות גדולים בהלכות יראת שמים, בהרחבה

גדולה הראויה למנהיגי הדור, על כן אין כחם יפה ללכת בשבילים חדשים הראויים לפי הזמן, ולכוונם כלפי הקודש, והם אנוסים לפי דעתם לעמוד על הנקודה של הסגנון הישן, בלי לקחת כל נקודה טובה מהדרכים החדשים, לתקן על ידם את מעמד הדור, ובשום אופן לא ירצו לתן תודה, שמקצוע עקרי, שהוא כולל כל התורה וכל האמונה כולה, הוא עזוב מהם, ושבשביל כך הננו מגששים בצהרים, כאשר יגשש העור באפלה. [על פי דברים כח, כט] ועל כן הולך ההמון ותועה, הולך ומתפקר, והם אינם אשמים כלל, כיון שאין מי שיראה להם דרך ישרה, בחיבור קדושת התורה והאמונה, עם החיים, הולכים הם ומתפקרים. אע"פ שיש בהם כמה ניצוצות של טוב, וכמה עדינות נפש, ומהם רבים החפצים בכל לבם בישועתם של ישראל, ובתחיית ארצנו הקדושה, שאיך ששפלה תהיה הבנתם בזה, עומדת היא הכוונה על יסוד קדוש, מפני שישועתם של ישראל היא באמת כוללת כל מדת הקודש שבעולם. וכל אשר נראה פנים יותר להשכיל לדון לכף זכות אפילו את החייב שבחייבים, אם רק אינו רוצה להיות נפרד מכלל האומה, להיות נוסף על שונאינו, [על פי שמות א, י] וכל אשר נצרף אל החינוך כל מדה טובה, ונלמד את בנינו את הלימודים הנותנים פרנסה וכבוד לאדם, מצורף אל התורה. יתחזק ויוסף אומץ יסודה של תורה. אבל עם מי נדבר, מי יסכים לי, מי ירצה להפקיר את כבודו, בשביל כבוד השי"ת[22] ותורתו וקדושת ארץ חמדתו. נקוה כי למענו יתי[23] יעש, ויתן בלבב כל חכמי תורה להבין דרך ד' הטהורה, ויושע ישראל ויהודה במהרה. והי[24] ז"ש[25], כנה"י[26] ונפש ידי"ע[27] דוש"ת[28] באה"ר[29], מצפה לתשועת ד',

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. שלו' - שלום
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. החו"ב - החריף ובקי
8. תוי"ר - תורה ויראה
9. מו"ה - מורנו הרב
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. האב"ד - האב בית דין
12. דעה"ק - דעיר הקודש
13. הר"י - הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
14. נ"י - נרו יאיר
15. כת"ר - כבוד תורתו
16. ע"ד - על דבר
17. באה"ק - בארץ הקודש
18. אע"פ - אף על פי
19. כ"א - כי אם
20. בע"כ - בעל כרחם
21. ית"ש - יתברך שמו
22. השי"ת - השם יתברך

23. יתי - יתברך
24. והי - והיה
25. זיש - זה שלום
26. כנהיי - כנפשו היקרה
27. ידייע - ידידו עוז
28. דושית - דורש שלומו ותורתו
29. באהיר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רעז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט' אדר ראשון תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' מאיר לרנר, אב בית דין אלטונה

בעניין מצב היהדות במושבות: בכל מושבה יש יראי שמים רבים, ויש גם צעירים בעלי דעות רעות, ואין כוח לכפות. תוכנית התיקון: א. חינוך - לקחת אותו מידי מורים כופרים, לתקן את עזובת החינוך הישן (כמו 'תחכמוני'), ולייסד בתי ספר לבנות. ב. במה ספרותית בעברית, 'עיתון הרבנות'. ועוד סעיפים, וביניהם אגודה גדולה 'לחיזוק היהדות הנאמנה בישוב החדש', שמרכזה באחת מערי הגולה ויהיה לה ביטאון משלה.

עיקרי הדברים

- מצב היהדות במושבות.
- חינוך דתי משוכלל, גם לבנות.
- עיתון הרבנות בעברית.
- אגודה לחיזוק היהדות בישוב החדש.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט' אד"ר[4] תרעי"ן.

ישאו הררי קודש, שלו'[5] וברכה עולמים, לכבוד הרב הגאון המפורסם אוצר תורה, חכמה ויראת שמים, מו"ה[6] מאיר שליט"א[7] ד"ר[8] לערנער, אבד"ק[9] אלטונא [הרב ד"ר מאיר לרנר, רבה של אלטונה שבגרמניה] והמדינה יצ"ו[10].

יקרת מכתב כת"ר[11] הגיעני לנכון. ולתמהוני לא קבלתי את קול-הקורא די שדר לן מר, אבל מתוכן המכתב הנני משער את ענינו, שהוא להעיר ולעורר לבבות של אלופי בני ישראל לקום כאיש אחד חברים, להתחזק במעוז דת קודש ולעמוד בפרצות, בזמן הזה שהוא עת לעשות לד'. [תהלים קיט, קכו] יואל ד' ודברי קודש היוצאים מלב טהור יכנסו אל הלב, ויעשו את פריים לברכה. והנה איני יכול לדבר בענין זה בפרטים, כי איני יודע, מחסרון קול-הקורא, לכוין איזה הם הדרכים אשר בהם יתור כתר"ה[12] לבא אל המטרה הרצויה של דרך הקודש, אשר עלינו ללכת בה.

וע"ד[13] מצב היהדות של הקולוניות. ידע כ"ג[14], שאי אפשר למוד במדה שוה, לא את כל המושבות בכלל, וגם לא את אחת מהנה בפרטיות. ת"ל[15] נמצאים רבים יראי ד' ושומרי תורה ומצות בכל הפרטים, בכל מושבה. וגם מאותם אשר נסחפו בזרם ההרס של זמננו, ישנם רבים שמ"מ[16] הנם שומרים את עצמם, מפני הכבוד והשלו'[17], שלא לפרץ גדרים בפרהסיא. ומ"מ[18] אי אפשר לבר בלא תבן, [נדרים כ, כלומר: אי אפשר שלא יהיו בציבור גם אנשים פחותים] ובפרט בעת כזאת ששטף של צעירים בעלי דעות רעות בא, נמצאים ג"כ[19] כאלה העוברים על כמה גופי תורה, מאין כח למחות, ביחוד לעת כזאת שהממשלה נטלה את כח הכפיה גם מהדת השלטת, ואין כחנו כ"א[20] להאיר אור תורה ברוח נדיבה, באמרי יושר ואומץ לב, אשר ע"י[21]

זה יתעורר לתחיה רגש הקודש ודעת ד', הנרדמה גם בקרב הנכשלים אשר בעם ד', כי סוף כל סוף גם הם תולעת יעקב [ישעיהו מא, יד] הם, ועתידים הם לחזור למוטב.

הדרכים שאנו צריכים להחזיק בם להטבת המצב רבים הם, אבל צריך לפרט בזה את היותר עקריים בעה"י[22]: א) היסוד הראשי הוא החינוך. כל זמן שיהיו עניני החינוך מסורים בידי מורים כופרים, אשר אין אלקים כל מזימותם, [תהלים י, ד] אפסה לנו תקות התיקון של הדור הנולד. אפס כדי לקחת את החינוך בידים אמונות של תמימי דרך, הולכי בתורת ד" צריך לתקן את העזובה שבסדרי החינוך הישנים מצד סדרי החיים והליכות עולם. והנה למטרה זו נסכמתי להתחבר לאגודת יראי ד' שבאשכנז, אשר החלו בזה את מעשיהם כעת ביסוד בית הספר "תחכמני" פעה"ק[23], ובפתח תקוה. וחוב קדוש הוא על כל ירא ד' להאזיר בגבורה [לחגור בגבורה] ואמץ את ידי הבונים, כדי להקים לנו שרשרת של חדרים כאלה בכל המושבות כולן. אמנם השלמת הדבר לא תכן עד אשר נחל ליסד ג"כ בתי ספר לבנות ברוח ד', המתמם את דרכי החיים, המוסר, הטהר וגבורת הנפש, הראויה להיות למנה בימינו לכל נושא דגל שם ד' ביד רמה, נגד כל המשחיתים. ולזה לא נעשתה עדיין שום התחלה למגינת לבבי מחסרון אמצעיים. הבה נקוה, כי ישפך ד' עלינו רוח עז, ונחלץ חושים [ונזדרז] להחל גם ביסוד נכבד זה. מובן הדבר, שמוסדות החינוך שלנו חייבים הם להשכיל שכל מה שהוא אך טוב ומאמץ, הנמצא בבתי הספר העומדים על יסוד ההרס והכפירה, לא יחסר בהם, וכשינשא דגל דת קודש על הבסיס של כל כשרון ונחמד, יהי'[24] לפאר ולנצח הוד בעה"י, ונכריע בזה את כל הישוב החדש כולו לכף זכות. ב) צריכים אנו לבמה ספרותית, כתובה עברית, שהיא השפה המהלכת והחביבה בישוב כולו, שתאמץ את רוח כל המתכנסים לדגל אור ד' על אדמת הקודש בכללות הישוב החדש. והתחלה קטנה צריכה להעשות ע"י "עתון הרבנות", שצריך הוא לצאת לאור תחת השגחתנו בצירוף חברים לדעה, יראי ד' באמת, בעלי כשרון, היודעים ללכת עם החיים. וע"ז[25] אנו צריכים לבסס לנו אמצעים חמריים ורוחניים, דהיינו סכום כסף שיהיה בכחו להמשיך את ההופעה לפחות למשך השנה הראשונה, שאז יש לקוות שאח"כ[26] יהיה אורגן כזה נושא את עצמו, וסופרים ועוזרים רוחניים בעלי טעם ודעת, הבקיאים יפה כ"א באותו המקצוע אשר יקח לו לנושא ענינו. ואם יהיה בהתחלה כבד הדבר להעמיד עתון תדירי, יומי או גם שבועי, נחל את מעשינו בירחון, שבכל חודש ידבר על כל המתיחש לאותו החודש לכל החיים באי"י[27], ביחוד בהישוב החדש, ולהעיר עצות נכונות על כל מה שצריך תיקון באיזה דרך ואופן לתקן, ואיך לאסור מלחמת מגן נגד המהרסים, ובכלל זה ג"כ ע"ד[28] כל דרכי היהדות, וע"ד המצות התלויות בארץ וכל התלוי בהן. ומובן הדבר, שלא יניח אורגן כזה את ידו מכל דרכי החיים כולם, אפילו אותם שאינם נוגעים בדרך ישרה לעניני דת קודש, מ"מ[29] הכל עולה לחטיבה אחת לאמץ את רוח ד' אשר על עמו ונחלתו, כשהדברים נעשים על טהרת הקודש, ברוח טהור ונאמן לד' ולתורתו. ג) צריכים אנו להשתדל, שבכל מושבה יתקבל רב מקומי, גדול בתורה וביראת שמים, אוהב את הישוב ומחבב את עבודת האדמה באה"ק[30], כשהיא נעשית באורח ישר ורצוי, ובעל כשרון של דיבור, שידבר דברי מוסר ממולאים בשכל טוב וברגש חבת הקודש, מפרק לפרק, באופן שימשוך לבבות בנועם דבריו לדרך ד'. ד) מצדי אני צריך הנני לעשות מסעות איזה פעמים בשנה על כללות הישוב, ולהתמהמה כמה ימים בכל מושבה, לראות איך לתקן את מצב הדת והתורה שמה, ואיך להסיר כל מכשול. נסיעה כזאת באה"ק, השוממה עדנה

בעוה"ר[31], ואין בה מסילות ברזל העושות את הנסיעה נוחה וזולה, עולה בעמל רב ובהוצאת כסף הגונה, שצריך לזאת האחרונה קופה מיוחדת, כדי להוציא הדבר אל הפועל באורח הכבוד הראוי לזה. ה) כדי להכין לנו אנשים בעלי כשרון, גדולי תורה וקרובים לרוח הישוב החדש, שיוכלו לפעול עליו, וכדי להחיות בכלל בטל תורה את כללות הישוב, צריכים אנו ליסד ישיבה חשובה מרכזית, מכוונת ביחוד לשם הישוב, שבתוכה יבאו בעלי הכשרון שבילדי המושבות, הראויים להיות תלמידי-חכמים חשובים, שהוא דבר שאי אפשר לרובם שימסרו אל הישיבות שבהישוב הישן, ששם יושבים ולומדים שב וישיש יחד עם צעיר ורך, והרוח השורה שם רחוק הוא מהליכות החיים, כאלה, שהישוב החדש המלא התעוררות של חיים ומעשה דורש אותם. מחניכי ישיבה זו יש לקוות, שימצאו רבנים ראויים להנהלת המושבות, באיגוד המרכזיות והכללות של הישוב, ובכלל משפיעים טובים באומץ רוחם ובדרכי חייהם על מצב היהדות של הישוב בכללו.

לשם מטרה זו הכינותי כבר ב"ה התחלה קטנה, שאקוה לשמו יתי'[32] שלמענו יעש, למען עמו ונחלתו, לקדושת תורתו ורוחו אשר על עם סגולתו, ויעזרנו להגדיל את צמיחת קרן ישועה זו. קבצתי אלי קבוצה קטנה של צעירים, שהנני רואה כפי האפשרות לנהלם ע"י שיעורים מצדי, ומהעומדים על ימיני, והכינותי ג"כ איזה מוסד חמרי, שיהיה לעזר מעט בע"ה[33] לצעדנו זה. אבל הענין גדול ונשגב, וצריכים אנו לעשותו בהרחבה גדולה ובכבוד גדול, וע"ז אנו זקוקים שיתלוו עמנו אנשי לב, היודעים לעבוד עבודת הקודש בקרבנות של עמל גוף ונפש, ושל סכומים הגונים, ביחד עם ההתענינות האמתית בדבר המטרה הקדושה ושמירתה. ו) ובכללות עלינו ליסד אגודת-קודש גדולה מיוחדת, במטרה ובשם, "לחיזוק היהדות הנאמנה לד' ותורתו בישוב החדש באי"י" ולכונן לה מרכז באחת הערים החשובות שבגולה, ואגודה זו תהיה המכונה הדוחפת בכחה את כל המעשים כולם, שאנו חפצים בחסדי השי"ת[34] לגשת לעשותם לרומם קרן ברוח ד' על אדמת הקודש. ז) כשתתכונן אגודה כזאת בעז"ה[35], אין ספק שהיא צריכה לה ג"כ כלי-מבטא מיוחד, באורגן מקודש לה, באיזה שפה היותר מוכשרת לפעול על הסביבה, שבתוכה תחל הפעולה להראות את כחה. אמנם על זה עוד עת לדבר, כשיתכוננו לכל הפחות התחלות הגונות לדברים הקודמים בזמן, אשר הצענו בזה.

בזה גליתי לכבוד אדוני, מעט מהרבה מרחשי לבבי. יתן ד' ויהי רוח כתה"ר[36] ולבו נאמנה אתנו, ונרומם שם ד' יחדו, ואור ד' וישעו יופיע עלינו לתן מציון ישועה לישראל תפארתו, במהרה בימינו בקרוב.

יסלח כתה"ר, כי לא אוכל כעת למלאות את משאלו ע"ד התיאור הפרטי של הליכות המושבות ביחוד. נקוה שנדבר עוד בזה במכתבים הבאים, כשירצה השי"ת את פעלנו.

והי'[37] זה שלו' וברכה מקודש באה"ר[38] וכבוד נעלה מאד,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש

3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. שלו' - שלום
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. ד"ר - דוקטור
9. אבד"ק - אב בית דין קהילת
10. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
11. כת"ר - כבוד תורתו
12. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
13. וע"ד - ועל דבר
14. כ"ג - כבוד גאונו
15. ת"ל - תודה לא-ל
16. שמ"מ - שמכל מקום
17. והשלו' - והשלום
18. ומ"מ - ומכל מקום
19. ג"כ - גם כן
20. כ"א - כי אם
21. ע"י - על ידי
22. בעה"י - בעזרת השם יתברך
23. פעה"ק - פה עיר הקודש
24. יהי' - יהיה
25. וע"ז - ועל זה
26. שאח"כ - שאחר כך
27. באי"י - בארץ ישראל
28. ע"ד - על דבר
29. מ"מ - מכל מקום
30. באה"ק - בארץ הקודש
31. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
32. יתי' - יתברך
33. בע"ה - בעזרת השם
34. השי"ת - השם יתברך
35. בעז"ה - בעזרת השם
36. כתה"ר - כבוד תורתו הרמה
37. והי' - והיה
38. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רפד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח אדר שני תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' מאיר לרנר, אב בית דין אלטונה

תשובות לאגודת 'מוריה' שמעוניינת בהתיישבות. אין מושבה נקייה לגמרי, אבל בכל מושבה יש יראי שמים, ובפתח תקווה בית הכנסת מלא. יש לקנות קרקעות סביב המושבות. אגודה שבה יראים רבים מבקשת לקנות קרקע ברפיח, וכבר נכתב בתקנותיה שהכול יתנהל לפי התורה. מחיר הקרקע ליד המושבות 30-50 פרנק לדונם, וברפיח 5-8. גפנים אינן כדאיות, ופרדסים יקרים. הרב קוק מציע שהאגודה תתמקד בחיזוק הדת בישוב החדש בארץ, כפי שהמהרסים מפנים את כל כוחם לארץ ישראל.

עיקרי הדברים

- מצב הדת במושבות.
- התיישבות דתית ברפיח - תקנות התורה.
- מחירי קרקע וגידולים.
- מיקוד אגודת 'מוריה' בארץ ישראל.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], א' ראש חדש אד"ש[4] תרע"ן.

שלו'[5] וברכה מקודש לכבוד הרב הגאון החכם השלם בתוי"ר[6] מו"ה[7] מאיר ד"ר[8] לערנער [הרב ד"ר מאיר לרנר, רבה של אלטונה שבגרמניה] שליט"א[9], אבד"ק[10] אלטאנא והמדינה [רבה של אלטונה ושל המחוז] יצ"ו[11].

מכתב קודש דכתה"ר[12] מי"ג אד"ר[13] הגיעני לנכון, ואשמח מאד על ההתעוררות הקדושה לישוב אה"ק[14] ברוח ד' אשר על עמו ונחלתו, באמונה שלמה ויראת ד' באמת ותמים. וע"ד[15] שאלותיו אשיב על הסדר בקצרה מפני הטרדא.

א. איזה קולוניות מתנהגות לגמרי ע"פ[16] הדת וכו'[17]. ידע כת"ר[18] שי'[19], שא"א[20] להחליט ענין זה בכללות. כי בכל מושבה נמצאים ב"ה הרבה יראים ושלמים, זהירים ומדקדקים במצות, וגם קובעי עתים לתורה. ולהיפוך נמצאים ג"כ[21] מהרסים ופורקי עול תומ"צ[22], אמנם גם בריקנים שבהם נמצאות מעלות רבות, אבל אין זה נוגע למגמתנו ליסד באה"ק[23] פינת יקרת, [על פי ישעיהו כח, טז] שתהי'[24] כולה קודש לד' ואמון בתורה ומצות באין פרץ ויוצאת. [בלי פרצה ובלי יוצאת דופן (תהלים קמד, יד)] ופשוט הוא, שאם נבקש מושבה שאין בה תערובות סיגים א"א[25] למצא, כשם שא"א למצא בחו"ל[26] עיר אחת שתהי' כולה מנוקה בצדק. אמנם אם נטה כלפי חסד, ונהי'[27] מרוצים במה שאנו מוצאים מספר הגון של יראי ד' וחושבי שמו, זה נמצא בכל המושבות ב"ה. וכמובן במושבות היותר גדולות ניכר ענין היהדות בתומ"צ[28] יותר, ולמשל בפ"ת[29], ב"ה, ביהכ"נ[30] והחדרים הסמוכים מלאים אנשים בזמני התפילות, שחרית, ערבית ומנחה, באופן המשמח את הלב של כל יראי ד' השש בעבודתו ית'[31]. וכיוצא בזה במושבות הקטנות ממנה לפי ערכן.

וע"ד הצורך להתרחב, זה יש בכל מושבה כמעט, שכל מה שיגדל גבול ישראל, הישוב מתגדל וחשיבותו ובטחונו עולה. וחבלי אדמה יש לקנות במסיבי כל המושבות כמעט, ביחוד סביב פ"ת[32], רחובות, עקרון, וכיו"ב[33] בגליל. גם כעת נמצאת אגודה, שיש בה הרבה יראים וחרדים, שמבקשים לקנות חבל אדמה גדול בגבול רפאח, או רפיה, על תחום מצרים, [באזור רפיח, בגבול מצרים] והיא תחת ממשלת בריטניא כעת, מנחל מצרים ולפנים. [מנחל מצרים, גבול הארץ הדרומי, ופנימה] וכשר הדבר להתחבר עמהם. וכבר היתה בביתי האסיפה הראשונה של המיסדים, והוחלט ונכתב בספר לחק עולם בעה"י[34], שכל עניני ישוב זה, לכשיוסד בע"ה[35], יתנהגו הכל ע"פ דת תוה"ק[36], בין בעניני החינוך, בין בעניני המצות התלויות בארץ, בין בכל עניני הצבור, וששמירת הדת בכל עניני פומבי נכנסת ביחוד בכלל סדרי המדינה, שהועדים הממונים על סדרי המושבות שיוסדו הם אחראים ע"ז[37], שלא יחולל ח"ו[38] שום דבר מהתורה והמצוה, גם מחוייבים כל בעלי הישוב לשאת בעול בכל עניני הדת הנזקקים להוצאה של כסף, בלא שום השתמטות כלל. והמיסדים קיימו וקבלו עליהם, שכל מי שיכנס אל אגודת ישוב זה מחוייב הוא להסכים על התנאים הנ"ל[39], ושלא יקבלו שום חבר, כ"א[40] אחרי הודעתם אותו את היסודות הנ"ל, ואחרי אשר יתן ידו למלאות אחריהם.

ב. מחיר הקרקע שונה הוא מאד, לפי המקומות ולפי החילוקים שבין עידית, בינונית וזיבורית, [קרקע משובחת, בינונית וגרועה (בבא קמא ז)] ופרטי פרטיהם. סביב המושבות חושבים בערך משלשים עד חמשים פרנק הדונם. אמנם במקומות חדשים, כמו ברפיה הנ"ל, המקח הוא בזול, לערך חמשה עד שמנה פרנק הדונם. אבל לעומת זה, תנאי ההתישבות הם יותר כבדים במקומות הרחוקים מהישוב, עד שכמעט הכל עולה לחשבון אחד. והבקיאים אומרים, שיותר כדאי הדבר לשלם סכום היותר גדול סביב המושבות מלקנות בזול במקומות הרחוקים. אלא שכשתאגד אגודה בעלת כמה מאות חברים, תוכל לקנות ג"כ במקומות הרחוקים, וליסד ישוב מחדש, וכפי ברכת הבית ברובו, יהי'[41] הדבר יותר נקל ובטוח בע"ה.

וע"ד פרטי הנטיעות, ג"כ אין המקומות שוים. כשיבא הדבר לידי מעשה בע"ה, אפשר לברר בדיוק. אמנם נטיעת גפנים, לפי מצב היין עכשו בשוק, א"א ליסד ע"ז ישוב חדש. ופרדס של תפוחי זהב, טעון הוצאה גדולה של תקון באר ומכונות מיוחדים לזה. וכשיהיה הישוב מבורך בעושר, הוא עסק טוב, ואפשר להשיג אדמה מוכשרת לזה. אבל מה שהוא יותר נכון, לפי המצב בהוה, הוא להתאמץ בישוב פשוט, שהנטיעה תהיה טפילה להזריעה של חיטים, שעורים וירקות, וכשהאכרים לא יהיו בעלי עסק, כ"א אנשים האוכלים את פרי אדמתם, ויושבים במנוחה על אדמת הקודש, ברצון טוב ובשמחת ד' ועבודתו. אמנם לזריעה, פשוטה, הגליל הוא יותר מוכשר מיהודה, שהארץ מסוגלת יותר לנטיעות.

ג. וע"ד אכרים, פשוט הדבר שיש ויש למצא באה"ק אנשים מוכשרים לאכרות, יראים ושלמים, והם קודמים [והם קודמים בזכות ההתיישבות] לישבם על האדמה לאנשים חדשים.

ד. ההתישבות הגמורה למשפחה בינונית על כל מכשיריה, חושבים פה משבעה עשר עד עשרים אלף פרנק.

ה. מהסך של האות הקדום, [מן הסכום שבסעיף הקודם] יוכל כתה"ר[42] בעצמו להבין כמה יעלה לשכלול קולוניא שלמה לפי הערך. אע"פ[43] שישנן הוצאות רבות, שהן עולות בזול ע"י[44] השיתוף של הרבים, אבל אין לשכח שלעומת זה עולה הרבה ההוצאה הציבורית, ובפרט כל משמרת היהדות, בכל עניני הכשרות, וכל חובת המצות הציבוריות.

ויסוד קולוניא של ה' או יו"ד[45] אנשים, כמובן א"א כ"א סמוך למושבה. וקוסטינא [המושבה קסטינה, היום באר טוביה] היא באמת מוכשרת לזה. גם אנשי קוסטינה הם אנשים פשוטים שומרי דת תוה"ק, ונכון להתחבר אליהם להגדיל את הישוב עמם יחד.

והנני מוצא את עצמי מחוייב לעורר את כתה"ר, המתחיל במצוה רבה של אגודת "מוריה", [אגודה שייסד הרב לרנר, לחיזוק הדת ביישוב החדש] שיותר נכון ליחד את העבודה להחזקת אימוץ דת קודש בישוב החדש באה"ק, שזוהי פעולה מוגבלת ויסודית מאד, ואפשר לגשת אליה בהתחלה גם בכחות בלתי כבירים כ"כ[46]. וע"י[47] היסוד העקרי של שתילת עץ החיים במקומו, יוכל הדבר להתרחב בכל פזורי ישראל, כי עצם העסק של עבודת ד' זאת הוא מרומם את נפש העמלים בו, וממילא יצמח מזה תיקון גדול לחיזוק דת קודש ג"כ בכל הגולה כולו. אבל אם תהיה הפרוגרמה בהתחלתה רחבה יותר מדאי לחיזוק הדת בכל העולם, אז אם תהי'[48] הפעולה קטנה בכמותה, יגרום הדבר חלילה חלישות הדעת ורפיון להעסקנים. ובאמת עלינו ללמוד ממעשי המהרסים, [ממעשי מי שהורסים את הדת] שהם פונים בכל כחותיהם לאה"ק[49], ולמה לא נעשה ג"כ אנו קהל עדת שלמי אמוני עם קדוש, להפנות את כל כחותנו לשכלול ובנין אה"ק ע"פ דרך ד', וממילא ירום ונשא וגבה קרן יראת ד' בכל גבול ישראל.

נקוה בעה"י במכתבים הבאים לדבר בפרטיות יותר.

הנני חותם בכל חותמי ברכות באה"ר[50] ורגשי כבוד נעלים.

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ש - אדר שני
5. שלו' - שלום
6. בתוי"ר - בתורה ויראה
7. מו"ה - מורנו הרב
8. ד"ר - דוקטור
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. אבד"ק - אב בית דין קהילת
11. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
12. דכתה"ר - דכבוד תורתו הרמה
13. אד"ר - אדר ראשון
14. אה"ק - ארץ הקודש
15. וע"ד - ועל דבר
16. ע"פ - על פי

17. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
18. כת"ר - כבוד תורתו
19. שי' - שיחיה
20. שא"א - שאי אפשר
21. ג"כ - גם כן
22. תומ"צ - תורה ומצוות
23. באה"ק - בארץ הקודש
24. שתהי' - שתהיה
25. א"א - אי אפשר
26. בחו"ל - בחוץ לארץ
27. ונהי' - ונהיה
28. בתומ"צ - בתורה ומצוות
29. בפ"ת - בפתח תקוה
30. ביהכ"נ - בית הכנסת
31. יתי' - יתברך
32. פ"ת - פתח תקוה
33. וכיו"ב - וכיוצא בזה
34. בעה"י - בעזרת השם יתברך
35. בע"ה - בעזרת השם
36. תוה"ק - תורתנו הקדושה
37. ע"ז - על זה
38. ח"ו - חס ושלום
39. הנ"ל - הנזכר לעיל
40. כ"א - כי אם
41. יהי' - יהיה
42. כתה"ר - כבוד תורתו הרמה
43. אע"פ - אף על פי
44. ע"י - על ידי
45. יו"ד - יורה דעה
46. כ"כ - כל כך
47. וע"י - ועל ידי
48. תהי' - תהיה
49. לאה"ק - לארץ הקודש
50. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רפה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח אדר שני תר"ע - יפו **נמען:** הרב יעקב יוסף, רב עקרון

הרב קוק מתנצל על האיחור: הרב קוק שרוי ביגון על פטירת צדיקים ברוסיה ועל חובת הספדם. בעניין חיזוק הדת בארץ, עדיין לא התברר לו דרך ישרה, אבל צריך לנסות, ולהתחיל 'כחודה של מחט'. הרב קוק מציע להיפגש בראשון לציון, ומקווה לאסוף ועד רבנים לענייני היהדות ביפו.

עיקרי הדברים

- אבל על צדיקים ברוסיה.
- חיזוק הדת - התחלה קטנה.
- ועד רבנים ביפו.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], אדר"ח[4] אד"ש[5] תרעי"ן.

לכ"[6] ידי"נ[7] הרה"ג[8] היקר, אוצר תו"י[9] מו"ה[10] יעקב יוסף שליט"א[11]. רב במושבה עקרון ת"ו, שלו'[12] וברכה.

מכתביו היקרים קבלתי. ומרוב טרדא, ויגון קודר על השמועות הנוראות מסילוקם של צדיקים ברוסיא וחובת הספדם, הייתי כגבר אין איל, [תהלים פח, ה] ד"י[13], ומצורף לזה עצמת הטרדות, לא לקחתי מועד להשיב לכת"ר[14] על שאלתו הנכבדה, בענין. חיזוק הדת באה"ק[15]. אמנם עוד לא הוברר לי דרך איך לעשות בענין קדוש זה, ולא סלותי לפני עדיין שום מסילה אשר אומר עלי'[16] שהיא ישרה ומופנה מאבני מכשול, אבל בכ"ז[17] עלינו לנסות כחנו, אולי ד' עמנו, ונתחיל כחודה של מחט סידקית והשי"ת[18] יפתח לנו פתחים רחבים כפתחו של אולם. [על פי שיר השירים רבה ה, ב]

אם חפץ כת"ר[19] לבא להתישב בזה מה טוב, אז נדברו יראי ד' וגו'[20]. [מלאכי ג, טז] בראשית ימי השבוע הבע"ל[21] עלי להיות בראש"ל[22]. אם יאבה כת"ר לסור שמה נוכל שם ג"כ[23] לדבר ולהתיעץ בענין זה, ואם יהי'[24] הדבר דורש נשוב משם יחד לפה ונתישב בענין הדק היטב. הנני מקוה בע"ה[25] לאסף ועד רבנים לענייני היהדות פעה"ק[26], ואולי תהי'[27] לו השפעה ויחש ג"כ על המושבות. יהי נא ד' עמנו לעזרנו ע"ד[28] כבוד שמו.

ידי"ע[29] דוש"ת[30] באה"ר[31],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אדר"ח - א' דראש חודש (היום הראשון של ראש חודש)
5. אד"ש - אדר שני

6. לכ' - לכבוד
7. ידי"נ - ידיד נפשי
8. הרה"ג - הרב הגאון
9. תו"י - תורה ויראה
10. מו"ה - מורנו הרב
11. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
12. שלו' - שלום
13. ד"י - ד' ירחם
14. לכת"ר - לכבוד תורתו
15. באה"ק - בארץ הקודש
16. עלי' - עליה
17. בכ"ז - בכל זאת
18. והשי"ת - והשם יתברך
19. כת"ר - כבוד תורתו
20. וגו' - וגומר (וכן הלאה בפסוק)
21. הבע"ל - הבא עלינו
22. בראש"ל - בראשון לציון
23. ג"כ - גם כן
24. יהי' - יהיה
25. בע"ה - בעזרת השם
26. פעה"ק - פה עיר הקודש
27. תהי' - תהיה
28. ע"ד - על דבר
29. ידי"ע - ידידו עוז
30. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
31. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שלב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו אלול תר"ע - יפו **נמען:** הרב דובער מילשטיין

הרב קוק לא שלח אתרוגים, כי השנה הרב קוק מחמיר על עצמו ואינו עוסק בייצוא פירות הארץ, אף שהרב קוק מקל לאחרים. על בניו של מילשטיין: יש לקרבם באהבה. בתוספת הרב קוק מסביר מדוע אפשר להחזיר כופרים, אף שחז"ל אמרו 'כל באיה לא ישובון'. הדורות יורדים בחיצוניותם, אבל בפנימיות הקדושה מצטרפת ומתגברת. בזמן הרחוק מגאולה הייתה לקליפה אמונה רעה ממשית, ובזמן הקרוב לגאולה היא רק מחלישה את האמונה, ולכן כשמאירים לכופרים הם שבים. דור עקבתא דמשיחא הוא 'טב מלגאו וביש מלברי', כמו החמור שקדוש בבכורה.

עיקרי הדברים

- החמרה עצמית בשנת השמיטה.
- קירוב הבנים באהבה.
- הקדושה מצטרפת בדורות.
- הכפירה בזמננו - רק חולשה, ולכן אפשר לשוב.
- 'טב מלגאו וביש מלברי' - משל החמור.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ו אלול תרעי"ן.

כי[4] ידידי היקר הרב הנכבד ומופלג בתוי"ר[5] מו"ה[6] דובער מילשטיין [ר' דב בער מילשטיין, ממכריו של הרב קוק בלונדון] שליט"א[7], כוח"ט[8] ושנה טובה ומעוטרת.

זה לי זמן הגון אשר קבלתי את מכתבו היקר. מפני רבוי טרדותי נתאחרה תשובתי לידידי ואתו הסליחה.

ע"ד[9] האתרוגים, אשר בכל לב הייתי משתדל להמציא לכבוד אהובי, נמנעתי בשנה זו מלעשות דבר בפועל בעצמי בענין שלוח פירות אה"ק[10] לחו"ל[11], מפני קדושת שביעית. כי אע"פ[12] שמקיל אני על אחרים, כאשר הורו כבר גאוני ישראל נו"נ[13] ז"ל[14], לסמוך על היתר ההפקעה, ["היתר המכירה", המפקיע את קדושת שביעית מן הפירות] מפני גודל הדחק וחיי ישוב א"י[15] התלוי בזה, מחמיר אני על עצמי שלא להיות עסוק כלל בענין הוצאת פירות א"י לחו"ל הא שתא. והאתרוגים של הנכרים, הלא יודע כת"ר[16] שהם בחזקת מורכבים ואין לי עסק עמהם כלל. אקוה שיסלח לי ידידי כ"ת[17] על אשר לא מלאתי הפעם את דרישתו, והשי"ת[18] יזכנו למלאות איש חפץ רעהו לתורה ולתעודה כרצון השי"ת[19] ורצון יראיו.

ע"ד בניו, דעתי כמאז לאחוז בדרך הניחותא וההתקרבות היותר חביבה כי רק בחבלי אהבה ועשות חסד אנו יכולים להמשיך אלינו לב צעירינו, רק בנחת ושלו'[20]. ואין ספק בדבר, שאפילו אם הפעולה קטנה עדיין כעת, ברבות הימים תמצא בעזה"י[21] להצמיח פרי תהילה לקדושה ולאמונה ולכל ארחות צדק. הנני חותם בברכה באה"ר[22] לחיים טובים ולשלו'[23] כנה"ר[24] ונפש ידי"ע[25] דוש"ת[26] באהנ"א[27],

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ"ב[28]: בעת אשר כתבתי בהחפזי את מכתבי לכ"ת[29] לא הי'[30] מכתבו היקר למראה עיני. כעת ראיתי ונזכרתי, שהעירני ע"ד אשר אמרתי שכעת יש תקוה בע"ה[31] להציל ג"כ[32] את הנפשות מעם-קדש שנפלו ברשות הכפירה, ר"ל, ולא יעצור זה מ"ש[33] חז"ל[34] ע"ז[35] "כ"ב לא ישובון", ["כל באיה לא ישובון" (משלי ב, יט), שדרשו על הנמשכים למינות (עבודה זרה יז)] מפני שאחרי משך זמן גדול כ"כ[36], שנתבסם אויר העולם מקדושת תוה"ק[37], אבדה הקליפה את כחה עד שלא תוכל להחזיק מעמד שלא להשיב ולהציל מידה טרף, וידידי שאל ע"ד טעם דבר זה. הנה, אהובי, אלה הם מהענינים העומדים ברומו-של-עולם ומקורם קודש ברזי-תורה. ולאהבת ידידי ארמוז לו בקצרה: כלל גדול הוא, שאע"פ[38] שהעולם יורד תמיד בירידה אחר ירידה, מ"מ[39] אין זה כ"א[40] מצד החיצוניות שלו, דהיינו שהמעשים והמדות נופלים ואינם בערך של דורות הראשונים מצד פרטיות הנשמות. אבל מצד הפנימיות, דהיינו כח-הכלל של כללות קדושת האומה כנס"י[41], כל דור ודור מוסיף על הדורות הראשונים, מפני שהקדושה מצטרפת, ונמצא שהקדושה של מעוט תורה ומעשים טובים של דורות האחרונים מוסיפה אור לשעבר ג"כ, ועבירה אין לה פירות ולא צירוף, בסוד "יתפרדו כל פועלי און". [תהלים צב, י] ע"כ[42] כללות האומה בתוכיותה היא מלאה יותר אור ד' מכפי הערך של העבר, אלא שאין הדבר נגלה לעין עד בא משיח צדקנו, ב"ב[43], שיצא מ"היכל קן צפור", [על פי הזוהר, ההיכל הגנוז שבו מצפה משיח לגאולה] כלומר: מכל הקדושות שבכח יגלה בפועל, וראו כ"ב יחדו. ["וראו כל בשר יחדו" (ישעיהו מ, ה)] וע"כ[44] בזמן שהי'[45] רחוק מגאולה הי' אפשר לקליפה להתלבש באמונות רעות בפועל כמו ע"ז וכשוף, ומינות היא ג"כ אמונה רעה תמציתה היותר רעה של ע"ז, וכשהיא בולעת איזה נפש סובבת היא אותו במצודים ומוצצת את דם החיים הרוחניים שבנשמתו, רח"ל[46]. בסוד "שממית בידיה תתפש". אבל בזמן הקרוב לגאולה אין כח לקליפה להמציא אמונות רעות, כ"א להקליש ח"ו[47] את אור האמונה בלב החלשים. וחלישות זו, אע"פ שהנלכדים בה חושבים שהיא כפירה, והם כמו נתפסים ברשת באין דרך הצלה, אין לה שום ערך של מציאות כלל כ"א חסרון הסברה והארת השכל והרגש, ע"כ מיד שמאירין להם בדרך ד', ע"פ[48] דרכי שכל ישר והרגשות טובות, הולך האור ומאיר עליהם וסופם לחזור למוטב, והם שבי פשע ביעקב ואליהם יבא לציון גואל. ע"כ עלינו להיות בטוחים בחסדי השי"ת, הזוכר חסדי אבות להביא גאולה לבני בנים, שכל בנינו, אפילו הנדחים והאובדים לפי מראית-עין, יהיו למודי ד', והכתוב אומר (זכריה י' ט'): "ובמרחקים יזכרוני וחיו את בניהם ושבו". כי הרע שבהם איננו כ"א חיצוני ובתוכיות הנשמה הכל טוב וקדוש, ע"כ הם מתעוררים לכמה מחשבות של יושר וצדק, אע"פ שהם תועים בדרכם ולא זו הדרך ולא זו העיר, מ"מ הרבה מהם דבקים באומה בכללה ומתפארים בשם ישראל, אע"פ שאינם יודעים בעצמם מפני מה ולמה, ואע"פ[49] שהם מחקים בזה את האומות שהם דבקים עכשיו כל אחד בלאומיות שלו, מ"מ שורש מדתו של עשו הוא פורה ראש ולענה, מקור רשע ושפיכות דמים וחורבן, ושורש ישראל הוא קדוש וטוב מוכן לצדק ויושר, שהוא באמת דעת ד' בעולם. וזהו סוד "עני ורוכב על החמור" שאמרו בתק"ז שהוא דרא דעקבא דמשיחא, דהוא "טב מלגאו וביש מלבר", סוד "כלו הפך לבן - טהור", וחמור אע"פ שיש בו סמני טומאה יותר משאר בהמות טמאות, שמהן נמצאות שיש להן סמן-טהרה אחד, מ"מ יש בתוכיותו קדושה, שהרי הוא קדוש בבכורה, אלא שהיא גנוזה ומוסתרת מאד, וסופה להגלות ע"י[50] העילוי של

פדיון. ואלה הם דברים, שא"א[51] לבארם בכל עמקם כ"א מפה לאוזן בשעת רצון המוכשרת ליושבים לפני ד'.

עכ"פ[52] הנני על משמרתי אעמודה לקרב ולא לרחק, ולקרב אפילו את המרוחקים בזרע. וזאת תהי'[53] כל מגמת תפלת כשרי ישראל, לקשר את כל נשמות עם ד' למקור החיים ולגלות את אור הקדושה הטמון בהם, ואין ערוך ושיעור לשמחת עולמים וחדות ד' הבאה מאתהפכא חשוכא לנהורא, וזאת היא עיקר התורה שנאמרת בהיכל משיח, כאמור בריש הזוהר. והיו נא דברי אלה לשמחת לב כ"ת ולב כל יראי ד' המצפים לישועתו באמת.

ידי"ע איה"ק[54] הנ"ל[55] השמטות

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. כ' - כבוד
5. בתוי"ר - בתורה ויראה
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. כוח"ט - כתיבה וחתימה טובה
9. ע"ד - על דבר
10. אה"ק - ארץ הקודש
11. לחו"ל - לחוץ לארץ
12. אע"פ - אף על פי
13. נו"נ - נוחי נפש
14. ז"ל - זכרונו לברכה
15. א"י - ארץ ישראל
16. כת"ר - כבוד תורתו
17. כ"ת - כבוד תורתו
18. והשי"ת - והשם יתברך
19. השי"ת - השם יתברך
20. ושלו' - ושלום
21. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
22. באה"ר - באהבה רבה
23. ולשלו' - ולשלום
24. כנה"ר - כנפשו הרמה
25. ידי"ע - ידידו עוז
26. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
27. באהנ"א - באהבה נאמנה
28. נ"ב - נכתב בצד (תוספת למכתב)
29. לכ"ת - לכבוד תורתו
30. הי' - היה
31. בע"ה - בעזרת השם
32. ג"כ - גם כן
33. מ"ש - מה שכתב
34. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה

35. ע"ז - על זה (ובהמשך האגרת, "כמו ע"ז וכשוף": עבודה זרה)
36. כ"כ - כל כך
37. תוה"ק - תורתנו הקדושה
38. שאע"פ - שאף על פי
39. מ"מ - מכל מקום
40. כ"א - כי אם
41. כנס"י - כנסת ישראל
42. ע"כ - על כן
43. ב"ב - בני ביתו
44. וע"כ - ועל כן
45. שהי' - שהיה
46. רח"ל - רחמנא ליצלן
47. ח"ו - חס ושלום
48. ע"פ - על פי
49. ואע"פ - ואף על פי
50. ע"י - על ידי
51. שא"א - שאי אפשר
52. עכ"פ - על כל פנים
53. תהי' - תהיה
54. איה"ק - אברהם יצחק הכהן קוק (חתימת הרב)
55. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נוספות ב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (כ' סיון תרס"ג - ירושלים) **נמען:** מאת האדר"ת אל הרב קוק

האדר"ת מוסיף שר' שמואל סלנט שמח על בואו האפשרי של הרב קוק. ברבנות יפו אפשר לפעול הרבה על המושבות, אף שיש בהן חופשיים ויק"א מקימה בתי ספר ברוחה. הם כפופים לרבנים בגלל הכשר היין. יש לקרב את בני המושבות 'בזרוע', ולהיזהר מאנשים ערמומיים. (ביום הזה נערכה בירושלים עצרת על פוגרום קישינב.)

עיקרי הדברים

- הסכמת ר' שמואל סלנט.
- השפעת רב יפו על המושבות.
- עצות לרבנות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], אור ליום ג' לפרשת טובה הארץ מאוד מאוד [פרשת שלח (במדבר יד, ז)] (עה"ק[2] ירושלים ת"ו[3], שנת תרס"ב[4]).

לח' אהו"נ[5] וחביב לבבי הרב ר'[6] אי"צ[7] הכהן שליט"א[8] ענ"ב[9] בו"ב יחיו כולם בנעימים ויתענגו כולם עכט"ס[10]. יהי ד עמו ויעל.

ביום ה' העבר כתבנו באריכות, בכל פרטי עיר יפו. עתה הנני להוסיף דברים. ע"ד[11] שאלתו מה דעת הגרש"ס[12] [הרב שמואל סלנט, רבה של ירושלים] נ"י[13], הנה עתה שבתי מביתו, אשר הוא דר אצל הביהכנ"ס[14] הגדולה, שהיינו לרגלי הפומבי שעשו היום כי סיון להמאורע שבקישינוב, [פרעות קישינב, ניסן תרס"ג] ל"ע[15], ושאלתיו ע"ז[16], והשיב בשמחה מי יתן והי'[17], אדרבה יכבדנו בביאתו גם לפה, וכי נוכל לתקן הרבה כשנהי'[18] בדעה א' איד"ש[19] כו'[20] וכו'[21]. וכן באמת גם השערתי, כי הרבה הרבה נוכל לפעול בכלל, וביחוד על בעלי המושבות, ואם כי נמצאו בהם חפשים, וגם ח' יק"א[22] העומלת להעמיד בתי-ספר לפי רוחם, בכ"ז[23] אם אנחנו רבנים נהי'[24] לאגודה א' לעמוד נגדם הכל נוכל בעה"י[25]. ובכלל ראיתי אשתקד בהיותי ברל"צ[26], [בראשון לציון] אשר נחשבת יותר לבני הדור החדש, כי נמשכו אחרי וכבדוני מאד בחשבם לכבוד גדול כי יהיו יחד באהבת רבני ירושלים. כן מן הראוי לקרבם בזרוע, ואז תהי'[27] פעולתנו הרבה עליהם, ויהי'[28] טובה לכלל ישראל. ובכל הרצון החפשי של החי' יק"א, מסעדיהם ומנהליהם בעניני המושבות, כפופים הם אל הרבנים מפני עסק היין אשר מוכרחים לתעודתנו. ועיקר הדבר, שבכל דבר להיות דעתנו לרצון ד' ית"ש[29] מצותיו ותורתו, ובל ישים לב למפלגות השונות, שביפו ואגפי', כי בכ"ז ישמעו לרבנים, וחלילה לא ימרו פיהם בגלוי אם רק נדע איך לנהוג עמהם, וכ"ג נ"י כבר מנוסה ומובחן ומובהק לזה, בטחוננו בד' כי כדרכו מאז כן ינהג גם לימים הבעל"ט[30] איד"ש ובתמימותו ותהלוכותיו הכל יוכל, ודברי אבינו הזקן זי"ע[31] "עם עקש תתפל" [תהלים יח, כז] וכו' הם לנו לעינים. וכן ראוי לנהוג, ולבלי לגלות דעתנו לכל מי שאין אנו מכירים אותו היטיב, והרבה הרבה צריך לבדוק, כי רבים ערומים

כנחשים, אבל כי"ג[32] שי'[33] יכירם היטיב, ולא יכשל בהם, ובעזה"י[34] יתבטלו וימסו כדונג נגדו. עלה והצלח בכל מכל כל.

והנני בזה חודו"ז[35] המצפה לראותם בלבבות שמחות בקרוב באריכת ימים ושנים

אלי' דוד

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ב - השנה תרס"ב (1901/1902)
5. אהו"נ - אהוב נפשי
6. ר' - רבי
7. אי"צ - אברהם יצחק (הרב קוק)
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. ענ"ב - עם נות ביתו
10. עכט"ס - עם כל טוב סלה
11. ע"ד - על דבר
12. הגרש"ס - הגאון רבי שמואל סלאנט
13. נ"י - נרו יאיר
14. הביהכנ"ס - הבית הכנסת
15. ל"ע - לא עלינו
16. ע"ז - על זה
17. והי' - והיה
18. כשנהי' - כשנהיה
19. אי"ש - אחרי דרישת שלום
20. כו' - וכולי (וכן הלאה)
21. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
22. יק"א - יק"א (חברת ההתיישבות היהודית)
23. בכ"ז - בכל זאת
24. נהי' - נהיה
25. בעה"י - בעזרת השם יתברך
26. ברל"צ - בראשון לציון
27. תהי' - תהיה
28. ויהי' - ויהיה
29. ית"ש - יתברך שמו
30. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
31. זי"ע - זכותו יגן עלינו
32. כי"ג - כבוד גאונו
33. שי' - שיחיה
34. ובעזה"י - ובעזרת השם יתברך
35. חודו"ז - דורש פענוח

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שסג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' סיון תרע"א - יפו **נמען:** רב בחוץ לארץ שמבקש לשלוח את בנו לארץ

הגימנסיה 'עוקרת את שורש האמונה' - זהו ניסיון ב'לאומיות כופרת', 'בחירת אלהים חדשים'. בית המדרש למורים בירושלים טוב ממנה, אבל אינו עמוק דיו, ומה שהרב קוק יודע עליו רחוק יותר. 'תחכמוני' הוא 'הצמח היחידי', עם מורים מגרמניה ברוח הרש"ר הירש והרב הילדסהיימר, ועתיד להשתוות לגימנסיה אירופית.

עיקרי הדברים

- הגימנסיה - לאומיות כופרת.
- בית המדרש למורים.
- 'תחכמוני' כחלופה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח' סיון תרע"א[4].

אדוני הרב שליט"א[5],

מכתבו היקר, הרצוף אהבת אמת לאה"ק[6] ולאור ד' על עמו ונחלתו, הגיעני. וע"ד[7] חפצו לשלח את בנו פה למטרת חנוכו, הנני מוצא להגיד לכת"ר[8], את דעתי בקצרה.

ע"ד[9] הגמנסיה. [על דבר גימנסיה "הרצליה" ביפו] לפי מצבה כעת, אין לנו בה שום עסק. היא עוקרת בידים את שורש האמונה ומכבה את זיק אש דת קודש שבלב חניכיה. נסיון עושה בזה הלאומיות הקרועה מעל הקדושה הישראלית, עם נשמותיהם של בני עמנו, לראות איך מתגדלת לאומיות כופרת. אבל אנו יודעים מראש לפתור, שהנסיון לא יצלח. זהו פשוט בחירת אלהים חדשים. [על פי שופטים ה, ח]

הסמינר-למורים הירושלמי [בית המדרש למורים של חברת "עזרה" בירושלים] עומד הוא במעלה יותר טובה בערכו כלפי הדת והיהדות הטהורה, נגד הגמנסיה, אבל גם בו לא עמוק הוא השורש אשר נוכל לקוות פרי קודש הלולים. [ויקרא יט, כד] זרמי הזמן החדשים דורשים כח רוחני הרבה יותר נשגב, יותר מואר, מזה שהסמינר נותן. אבל עלי להעיר, כי תחת אשר ידיעתי מהגמנסיה היא ידיעה קרובה, מצד קרבת המקום, היא מהסמינר ידיעה רחוקה, שיש בה הרבה מן ההשערה.

אמנם ה"תחכמוני" זהו הצמח היחידי כעת שעינינו אליו נשואות. ע"י[10] מורים מובהקים מאשכנז, שכבר אגדו ביניהם ע"י ההדרכה של גדולי הדור העבר שמה, כהר"ש[11] הירש ור"ע הילדסהיימר [הרב שמשון רפאל הירש והרב עזריאל הילדסהיימר, מנהיגי היהדות האורתודוקסית בגרמניה] ז"ל[12], את כח האיגוד, של דעת העולם והחיים עם אומץ יראת ד' ואהבת תורה ומצות באמונה ולב שלם, הננו עושים פה את מעשינו. אבל אנו עומדים כעת בראשית צעדינו, מקוים אנחנו שחפץ ד' בידנו יצליח, להרים קרן על אדמת הקודש ביראת ד' טהורה וחכמה ודעת גם יחד.

אינני יודע מה המה הלמודים שכבר סגל לו בנו שי'[13]. מובן הדבר שאך אז אוכל ליעצו שיכנס ל"תחכמוני" להשלים את חנוכו, אם רק עומד הוא במדרגה כזאת שלמודי הקודש והחיל של ה"תחכמוני" כעת דרושים לו. ויש תקוה כי במשך השנים יתגדל המוסד, ויהיה במשפט הלמודים [בסדר הלימודים] שוה לאחת הגמנסיות האירופאיות, למען נוכל להחזיק מעמד נגד השטף הגדול של החפצים להוביש כל מזרע [לייבש כל זרע (על פי ישעיהו יט, ז)] אמונת אומן וכל קדש ד' מבית ישראל.

קשה מאד אמנם הוא לנו המעבר, אבל ב"ה אור גדול, אור תקות חיים וישועת עם, זורח לנו על אדמת הקודש.

מפני העבודה והטרדה הרבה הנני מוכרח לקצר, ואו"ש[14] וברכה כנה"ר[15],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. לאה"ק - לארץ הקודש
7. וע"ד - ועל דבר
8. לכת"ר - לכבוד תורתו
9. ע"ד - על דבר
10. ע"י - על ידי
11. כהר"ש - כ + הר"ש: הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
12. ז"ל - זכרונו לברכה
13. שי' - שיחיה
14. ואו"ש - ואומר שלום
15. כנה"ר - כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שעה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט מנחם אב תרע"א **נמען:** ר' דובער מילשטיין

יש שחשדו שהרב קוק שיבח את 'אותו האיש' (ישו) במאמר ב'הניר' על כוחו האישי וההשפעה הנפשית שלו. הרב קוק מסביר שהכוח האישי הוא טבעי: כשמכשירים אותו בקודש הוא מתעלה, וכשעוזבים אותו הוא נופל לטומאת עבודה זרה. זה סוד הפנימיות והחיצוניות. חכמי ישראל הראו תמיד את גודל כוחם של הרשעים, כמו בלעם. על הבנים: יש לנהוג במידת החסד של אברהם ובמידת השלום של אהרן. דור זה מוכשר דווקא לתשובה מאהבה, ולכן יש למשוך את כולם בעבותות אהבה ולא להתפעל מהמגבירים את הדין.

עיקרי הדברים

- הסבר המאמר ב'הניר' על 'אותו האיש'.
- פנימיות וחיצוניות - כוח טבעי שמתעלה או נופל.
- גודל כוחם של הרשעים (בלעם).
- קירוב הבנים בחסד ושלום.
- הדור מוכשר לתשובה מאהבה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], י"ט מנ"א[2] תרע"א[3].

שלו'[4] וברכה מקודש לכ'[5] י'י"נ[6] הרב הנגיד [הרב העשיר] היקר בתוי"ר[7] מו"ה[8] דוב מילשטיין נ"י[9].

אחדשה"ט[10] באה"ר[11].

מכתבו היקר הגיעני ושמחתי בדבריו היקרים ומידידותו הנאמנה. והנה האתרוגים יקבל בע"ה[12], וישמח ויחוג בדיצה וחדות ד' במצוה כמאמרה פרי ארץ חמדה. [אתרוגים מארץ ישראל]

וע"ד[13] שאלתו בנדון שכתבתי בחוברת "הניר" ["הניר", מאסף ספרותי-תורני שיצא לאור בירושלים בשנת תרס"ט] ע"ד[14] אותו האיש, [כינוי לאותו האיש שהנוצרים עשאוהו לאל] שהי'[15] לו כח אישי נפלא והזרמה נפשית, [והשפעה נפשית שזורמת ממנו לאחרים] שנמצאו איזה אנשים שתמהו ע"ז[16] וחשדו אותי כאילו באתי לספר ח"ו[17] בשבחו, של אותו פושע-ישראל, שעשאוהו נכרים ע"ז. [שהנכרים עשו אותו לעבודה זרה] ידע ידידי, שלא כן הדבר, וכל מי שיקרא את מאמרי העמוק הנ"ל[18] באותו העיון הראוי לענינים רמים כאלה, לא יוכל להעלות כלל על דעתו, שיש כאן ענין של שבח. כי הלא כה דברי, שעצם הכח האישי וההזרמה הנפשית הוא כח טבעי, והוא תלוי בהכשר אם מכשירים אותו ע"י[19] קודש עליון הוא מתעלה, ואם עוזבים אותו בעינו, [ואם משאירים אותו כמו שהוא] ונמסרים אליו כמו שהוא, נופלים על ידו לעמקי זוהמת ע"ז. ומי שטעם טעם עץ החיים [מי שלמד את תורת הסוד] ידע ויכיר, שזהו סוד פנימיות וחצוניות, שכשהפנימיות מחיה את החיצוניות נהפך לקדושה, וכשהחיצוניות פונה את עצמה מלקבל מהפנימיות חוזר הכל לתוהו וטומאה. ובארתי שורש טומאתו של פושע-ישראל הנ"ל ומהיכן כחו לקוח מכח התוהו שנמשך אחריו,

ומשך לתהומא רבא [לתהום הגדולה (ארמית)] של זוהמת ע"ז ביחוד אותם מבני ישראל שנמשכו אחריו. ולעת כזאת, שבעוה"ר[20] ההסתה מרובה ליציאה מן הכלי, [הפיתוי לצאת מן הדת רב] מצאתי לחוב קדוש לבאר דברים הללו. וזה דרכם של חכמי ישראל מעולם, לא להקטין את ערכם האישי של הרשעים הגדולים כי"א[21] להראות את גודל כחם ולבאר, שבכל גדלם השחיתו, בהשתקעם בטומאתם.

וכן נאמר על בלעם: "בישראל לא קם, אבל באוה"ע[22] קם ומנו - בלעם", ["ולא קם נביא עוד בישראל כמשה" (דברים לד, י) – בישראל לא קם, אבל באומות העולם קם, ומי הוא? בלעם (ספרי, וזאת הברכה)] והיינו גודל ערך, אלא מצד הרע וההפוך. ולא הביאו דברי לידי תרעומת אלא את קטני הדעת, אבל ת"ח[23] אמתיים גדולי תורה, העומדים בסוד ד', הם מבחינים ב"ה את ערך האמת והתועלת שיש בדברים הנ"ל, שהם באמת מכלל רזי עולם, שמשום עת לעשות לד' [על פי תהלים קיט, קכו: "עת לעשות לה' הפרו תורתך"] הסכמתי לגלותם, כי השעה צריכה לכך. וגדולים וטובים ממני סבלו דבת עם, [סבלו לשון הרע] בשביל ענינים כאלה, שלחץ אותם רוחם הטהור, בשביל תקון הדור, לדבר דברים חדשים ולגלות נסתרות, שלא הורגל בהם השכל ההמוני, ובשביל כך רבו המתלוננים עליהם, עד אשר יצא כברק צדקם ונצדק קודש. [על פי דניאל ח, יד] ואם הי'[24] הזמן מוכשר כדאי הי' הדבר להאריך הרבה בדברים הנעלים הללו, אבל כעת יספיק הקיצור הנ"ל. והדן אותי לכ"ז ידונו אותו מה"ש[25] לכ"ז. [והדן אותי לכף זכות ידונו אותו מן השמים לכף זכות (על פי שבת קכז)]

וע"ד ההתנהגות עם בניו שי'[26], אשמח מאד במה שכבוד ידידי שומע לעצתי, לאחוז במדתו של אברהם אבינו, מדת החסד, ומדת השלו'[27] של אהרן הכהן, זיע"א[28] ועכ"י[29]. ואקוה בע"ה, שע"י[30] ההתקרבות סוף-כל-סוף יפעלו עליהם דבריו היוצאים מן הלב, וכמה שיהי'[31] מזה ניכר בפועל הרי היא מציאה רבה, ומה שישאר כמוס בלב יעשה את פריו בעה"י[32] לימים הבאים לטובה. כי מי זה יוכל לשער את האורה והקדושה הגנוזה בנשמת כל אחד מישראל, וסוף-כל-סוף יצא הכל אל הפועל לטובה, ובאו האובדים והנדחים להשתחות לד' בהר הקודש, [ישעיהו כז, יג] וד' עליהם יראה, ואז יגלו פתאום כל אוצרות הטוב של כל הנקודות הטובות, שהשפיע כל אחד על חברו וכל אב על בנו, לשם ולתהלה ולתפארת-עולמים. וכבר דברתי כמה פעמים, שדוקא זה הדור, הנראה כי"כ[33] ריק ופורק עול, הוא היותר מוכשר לאור תשובת אמת, באהבה ובגבורת קודש בבא עתה בעה"י, ע"כ[34] צריכים למשך את הכל בעבותות אהבה וחסד, ולהחזיק בכל עז בדרך ד' הטובה הזאת, ולא להתפעל מכל אלה החפצים להגביר סיטרא דדינא, [להגביר את צד הדין (ארמית)] אפילו אם יהיו צדיקים וגדולים בתורה. כי בדורנו, דור עת קץ מגולה, אור בוקר דאברהם [אור הבוקר של אברהם, מידת החסד (על פי הזוהר)] זורח, המביא גואל לבני בנים למען שמו באהבה. [מן הברכה הראשונה של תפילת העמידה]

ועל שלומי אמוני ישראל החובה והמצוה להרחיב את הרעיון והמחשבה בעבודת הקודש הזאת, של הארת חסד ואהבה על כל אשר בשם ישראל יכנה, [ישעיהו מד, ה] ולהתכונן לזה, בכונת התפלה והמצות, ואז אור ד' יופיע על הטובים, על כי"א ואחד כמעלת נשמתו, ובדרך סגולה יואר מאורו אור קודש ונועם ד' לכל הרחוקים, והנביא אומר: "ובמרחקים יזכרוני וחיו את בניהם ושבו". [זכריה י, ט]

הנני בזה ידי"ע[35] דוש"ת[36] באה"ר כנה"ר[37],

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
4. שלו' - שלום
5. לכ' - לכבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. בתוי"ר - בתורה ויראה
8. מו"ה - מורנו הרב
9. נ"י - נרו יאיר
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. באה"ר - באהבה רבה
12. בע"ה - בעזרת השם
13. וע"ד - ועל דבר
14. ע"ד - על דבר
15. שהי' - שהיה
16. ע"ז - על זה (ובהמשך האגרת, "שעשאוהו נכרים ע"ז": עבודה זרה)
17. ח"ו - חס ושלום
18. הנ"ל - הנזכר לעיל
19. ע"י - על ידי
20. שבעוה"ר - שבעוונותינו הרבים
21. כ"א - כי אם
22. באוה"ע - באומות העולם
23. ת"ח - תלמידי חכמים
24. הי' - היה
25. מה"ש - מן השמים
26. שי' - שיחיה
27. השלו' - השלום
28. זיע"א - זכותו יגן עלינו אמן
29. ועכ"י - ועל כל ישראל
30. שע"י - שעל ידי
31. שיהי' - שיהיה
32. בעה"י - בעזרת השם יתברך
33. כ"כ - כל כך
34. ע"כ - על כן
35. ידי"ע - ידידו עוז
36. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
37. כנה"ר - כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שצז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' כסלו תרע"ב - יפו **נמען:** הרב ברוך מאירס, אב בית דין חיפה

הרב קוק רוצה לתקן את מצב הדת, אבל אין לו עדיין סדר. אספות כאלה בעבר הותירו ריקנות, כי הנאספים באים בלב חם בלי דעה וחשבון, ופוסלים כל הצעה מחושבת שנראית סותרת את הרגש. הרב קוק גם חושש שהזקנים יתרעמו אם הרב קוק יהיה הקורא לאספה.

עיקרי הדברים

- ביקורת על אספות בלי חשבון.
- החשש מתרעומת הזקנים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח' כסלו תרע"ב[4].

לכ'[5] ידי"נ[6] הרב הגאון החו"ב[7] אוצר תו"י מו"ה[8] ברוך מרקוס [הרב ברוך מאירס (מרקוס), רבה של חיפה] שליט"א[9] האב"ד[10] דעה"ק[11] חיפה ת"ו, שלו'[12] וברכה,

הגיעוני מכתבי כת"ר[13] היקרים, ומאד אשתוקק ג"א[14] לעשות איזה צעד לתיקון המצב המורה מאד. אבל יאמין לי, ידידי, שאין לי ע"ז[15] לעת עתה שום סדר. אנכי ראיתי את התוצאות של אסיפות כאלו בימים שעברו, ולדאבון רוחי השאירו רושם מדאיב וריקות מחלטת. סבת הדבר הוא מעוט ההסתכלות והעיון בדבר מצד רוב הנאספים, שבאים רק עם לב חם ורגש של יראת שמים, אבל לא עם דעה וחשבון להוציא דבר מעשי אל הפועל, ולא עוד אלא אם מציעים איזה דבר בחשבון, והוא מתנגד לפעמים לרגש החום שבלב, אז מיד מבטלים את הענין, אע"פ[16] שדוקא ע"פ[17] אותו התוכן, יכולים דברים גדולים וקדושים להעשות, מה שיהיו בסיסים לקדושת ההרגש וחום הלב הכשר המקודש ביראת ד' טהורה.

וביחוד איני בטוח כלל שלא יתרעמו הזקנים שי'[18], אם אהיה אני הקורא לאסיפה. אע"פ שמסופקני אם גם הם יקראו, אבל הרי המצב כך הוא. השם יתי'[19] יאר עינינו להמציא איזה דרך ועצה טובה, לישר מסילה לשאר עמו, על אדמת הקודש, ע"פ התורה והמצוה.

אם ד"ר[20] אויערבאך נ"י[21] יזמיננו למסע, [ד"ר משה אויערבך, מחנך בפתח תקוה] קרוב הדבר שאסע עמו בל"נ[22], אבל לע"ע[23] עדיין לא קבלתי ממנו ידיעה בזה.

והנני בזה ידי"ע[24] חותם ברכה ומצפה לתשועת ד' על עמו ונחלתו ולרוממות קרן תורתו על אדמת קדשו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. לכ' - לכבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. החו"ב - החריף ובקי
8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. האב"ד - האב בית דין
11. דעה"ק - דעיר הקודש
12. שלו' - שלום
13. כת"ר - כבוד תורתו
14. ג"א - גם אני / גם אנו
15. ע"ז - על זה
16. אע"פ - אף על פי
17. ע"פ - על פי
18. שי' - שיחיה
19. ית' - יתברך
20. ד"ר - דוקטור
21. נ"י - נרו יאיר
22. בל"נ - בלי נדר
23. לע"ע - לעת עתה
24. ידי"ע - ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ב' שבט תרע"ב - יפו **נמען:** הגאון ר' מאיר לרנר, אב בית דין אלטונה

בסכום של 5,000 מרק אי אפשר לייסד בית חרושת לשימורים, כי צריך עשרות אלפים. אבל אפשר להשתמש בו כדי לשכן פועלים יראי שמים ובני תורה במושבות, עם סיוע מהמושבות ומחברות הישוב. כך ישתפר מצב היהדות.

עיקרי הדברים

- בית חרושת לשימורים - לא מעשי.
- שיכון פועלים בני תורה במושבות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], ב' שבט תרע"ב[4].

לכבוד הרב הגאון המפורסם, צדיק ונשגב, אוצר תו"י[5] מו"ה[6] מאיר ד"ר[7] לערנער [הרב ד"ר מאיר לרנר, רבה של אלטונה] שליט"א[8] אבד"ק[9] אלטונא והמדינה יצ"ו[10].

אחדשה"ט[11] באה"ר[12],

יסלח לי אדוני הרב, כי אחרתי הרבה יותר מדאי את תשובתי על מכתבו הנכבד, כי לא היתה לי האפשרות להעמיד את הענין על בירורו מכמה מניעות. כעת נתברר לי הדבר, שבסכום חמשת אלפים מרק, שמציע כ"ג[13] שי'[14] במכתב, אין כלל מה לדבר ע"ד[15] יסוד בית תעשיה לקאנסערווים [מפעל לשימורים] לפי תכונת אה"ק[16] ומהלך מסחרה, נדרש להשקיע בעסק כזה, גם בהתחלתו, לפי דברי הבקיאים בדבר, כמה עשיריות אלפים. וכשיעלה סכום כזה בידי האגודה הנכבדה, אז יש מקום לרעיון הנכבד הזה, שעוד חזון למועד בעזה"י[17] לדבר על כל פרטיו.

אמנם יש לפנינו ככר של עבודה, שגם בסכומים קטנים כאלה אפשר לעשות צעד להתחלה, והוא לכונן מצב לפועלים כשרים במושבות, ביחוד בני תורה לזה יוכל להשיג סיוע ג"כ[18] מהמושבות עצמם בעניינים של טובת הנאה, שהם שוים הרבה למתישב מחדש, ואולי גם מהחברות הישוביות הגדולות. והטובה שתוכל לצמח מזה למצב היהדות, כשיתרבו במושבות פועלים יראי ד' ות"ח[19], גדולה היא מאד. ואחלה בזה מכת"ר[20], שיואיל לשים לב לדברי אלה, אולי יהי' ד' עמנו ונוכל להוציא את הדבר הגדול הזה אל הפועל.

והנני חותם בברכה באה"ר, ידידו דוש"ת[22] מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. תו"י - תורה ויראה
6. מו"ה - מורנו הרב
7. ד"ר - דוקטור
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. אבד"ק - אב בית דין קהילת
10. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
11. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
12. באה"ר - באהבה רבה
13. כ"ג - כבוד גאונו
14. שי' - שיחיה
15. ע"ד - על דבר
16. אה"ק - ארץ הקודש
17. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
18. ג"כ - גם כן
19. ות"ח - ותלמידי חכמים
20. מכת"ר - מכבוד תורתו
21. יהי' - יהיה
22. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' שבט תרע"ב - יפו **נמען:** ר' אברהם יעקב סלוצקי

החינוך הדתי בארץ נשען על 'תחכמוני' בעיר ועל תלמודי התורה במושבות של האגודה מפרנקפורט. ההתחלה היא 'יותר מחצי הכל', אבל צריך לאחד את שתי האגודות לפני קול קורא כללי. יש להילחם ב'יהודים בלי יהדות' של הגימנסיה, ועם זאת לשמור על אחדות המתיישבים. הרב קוק אינו מוסר מידע שלילי על אחים, אבל הגימנסיה ידועה בלאומיות בלי דת, בחינוך מעורב, בגילוי ראש ובביקורת המקרא - 'דגלה של יון העתיקה'. על הפועלים: יש להכשיר פועלים מבני הארץ, וכ־2,000 פרנק מספיקים למשפחה. נוסדה 'אגודת התרבות הישראלית', ויש תוכנית לכתב עת.

עיקרי הדברים

- 'תחכמוני' ותלמודי התורה במושבות.
- איחוד האגודות.
- אחדות מול מלחמה בגימנסיה.
- פועלים מבני הארץ.
- אגודת 'התרבות הישראלית'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], ג' שבט תרע"ב[4].

אדון נעלה הרה"ח[5] מר א. י. סלוצקי [אברהם יעקב סלוצקי, ממנהיגי "המזרחי" ומחובבי ציון ברוסיה] נ"י[6].

כמה שאפשר לי, אנסה בזה למלאות את חפצך, אדוני היקר, בתשובה על מכתבך הנכבד מיום י"ג כסלו העבר.

א. ע"ד[7] הערכת קול קורא מצדי להצלת החינוך באי"י[8], שלע"ע[9] הננו עומדים בראשית הצעד. הנה יש לנו שני מוסדים כלליים המתאימים למגמתנו; התחכמני, בעד החינוך העירוני, ובתי התלמוד-תורה ההולכים ונוסדים במושבות, על ידי האגודה האשכנזית נפ"פ[10] החרדית, בעד החינוך הכפרי. והנה באלה הענינים, ולפי מצבנו באי"י ביחוד, נוכל לומר, שההתחלה היא יותר מחצי הכל. מה שהיה קשה ביותר, היה רק להכניס את החלק האנושי והלאומי היפה אל תוך החינוך של שלמי אמונים. מעתה, שהענין היסודי כבר נעשה, יש לנו ב"ה בסיס הגון על מה לבנות ולשכלל. אבל חסרון קטן יש בגו, [חיסרון קטן יש בתוכו (ארמית)] שאנו מקוים שיבא לכלל תיקון, והוא: מה שאלה האגודות, מיסדי התחכמני ומיסדי בתי התלמוד-תורה שבמושבות, הנן כל אחת מתיחדת בעסקיה לבדה, ואין להן עדיין קישור הגון הראוי להיות נמצא בין אגודות העוסקות לשם מטרה אחת. אנכי מקוה, שלעתיד הקרוב בע"ה[11], נוציא אל הפועל את האחדות השלמה ביניהן, ואז נוכל לפנות בקו"ק[12] ע"ד תיקון החינוך באי"י והרמת ערכו, ברעיון מאוחד מאת כל שלמי אמוני ישראל, המצפים לבנין אה"ק[13] וישובה המשתכלל.

ב. אע"פ[14] שמלחמה כבדה אנו חייבים להלחם עם הלאומיים היבשים, בעלי "יהודים בלא יהדות", [יהודים שאינם שומרים את התורה והמצוות] אשר התרכזו ביחוד ע"י[15] הגימנסיה שלנו פה, מ"מ[16] אנו חייבים מעבר מזה, להשמר מאד שלא לנתק את פתיל האחדות והאחוה, בין העובדים והמתישבים בארץ ישראל: כי למודים אנו למדי לדעת מה מלחמת אחים יכולה לעשות לנו, בפרט בראשית דרכנו בישוב הארץ, ובעודנו כ"כ[17] מועטים וחלושי כח ומוקפים משונאים מחוץ מכל עברים.

ג. מהטעם האמור באות א', תבין, אדוני הנעלה, שלבא לידי שכלול פרוגרמה כללית בעד כל בתי ספרנו בא"י, אפילו אם נצמצם את הדבר עד כדי ההיקף של שלמי אמונים לבדם, הרוצים בקיום דת קדשנו ובשליטתה בחינוך, - אנו צריכים להקדים את האחדות שבין שתי האגודות, שהאחת - העוסקת בחינוך הכפרי ע"פ[18] השיטה של השיתוף של המודרניות הטובה, - אינה אגודה ציונית, ואנו צריכים להתחשב עמה, ולהשפיע על רוחה, עד אשר נוכל לבא לידי הסכמה אחת, באופן שהמחנה האחת לא תעשה עדרים עדרים.

ד. דבר שאי אפשר לי הוא לעסוק במלאכה זו, של הושטת ידיעות פרטיות, שליליות, נגד אחינו, אפילו נגד אלה שהם הולכים בדרך כזה, שאנו מוכרחים להלחם לעמתו. אבל זהו ענין שכבר נודע לכל, שהגימנסיה הניחה ביסודה את הלאומיות משוללת מכל השפעה של דת וקודש בצורה בולטת, שאמנם היה רוח זה נוהג גם בכל בתי הספר שבמושבות, אבל לא באופן מסויים כ"כ. ואנחנו הרואים שנתוח מסוכן עושים האדונים הללו בגוף אומתנו החביבה והעלובה, עבודה זרה חדשה הם בודים להם ע"פ המודה האירופית של הזמן האחרון, אין לנו עסק בפרטים, במקום שהכלל הוא מושחת, ומוכרח להיות מקור לחרבן. העירוב של המינים, [החינוך המעורב, של בנים ובנות יחד] הבנים והבנות, בכל בתי הספר, וביחוד הגימנסיה, שאנו עסוקים כבר בבוגרים, שהם עם זה מתחנכים להיות חפשי הדעות והרוח, דיו לנו להראות בידם, לא את דגל ישראל סבא, [דגל ישראל הזקן (ארמית), כלומר מסורת ישראל] כי-אם את דגלה של יון העתיקה. והחק ועל גילוי הראש [והחוק על גילוי הראש, שבגימנסיה למדו בלי כיסוי ראש] - לבנים - דוקא, וגם בלימודי הקודש, וסדר לימוד של תנ"ך[19] לילדים בפומבי, על פי הגהותיהם של המנסחים [מבקרי המקרא, שהגיהו את נוסח התנ"ך] היותר נוהגים קלות-ראש בקדושת ספר הספרים, ודוקא הגויים ושונאי ישראל שבהם, - כל אלה הם ענינים גלויים, שאי-אפשר להכחישם, ושהם די והותר, עד כדי להבין את הסכנה, -מגיעה עד לכדי מיתת חניקה של רוח ישראל, שיש כאן.

ע"ד הפועלים.

א. אין ספק בדבר, שהדיעות והמעשים הקיצוניים, של הפועלים הצעירים, הם הגורמים היותר עקריים לאי-האפשרות, של שכלול יסוד של פועלים עברים בא"י. אין להכחיש שיש כאן ג"כ[20] שאלה אקונומית חמורה, שהיא לא תחדל לגמרי להיות נשמעת, גם אם יהיו הפועלים העברים אנשים נוחים, בעלי דת ובעלי מוסר רצוי. כי סוף כל סוף מצבו של האכר הוא בכללו דחוק, והפועל העברי עולה לו ביוקר, בשעה שהפועל הערבי הוא עולה בזול. מכל-מקום, הרבה מאד האחוה עושה, ואם היה, למשל, אפשר לי להרשות לעצמי, להפגין על דבר "וחי אחיך עמך", [ויקרא כה, לו] ביחוסם של הפועלים העברים המצויים, - היה המצב מקבל צורה אחרת לגמרי.

אבל החרבן התרבותי של היהדות, שהוא בא ביחד עם הפועלים הללו, המלאים עקשנות שלילית והנהגה של גסות נגד כל היותר קדוש, הוא הגורם, שאי-אפשר כלל שתכנס איזו השפעה נוטה כלפי אחוה לעומתם. ובין כה וכה הולך הפועל הערבי וכובש את כל מקצעות העבודה של הישוב. אני חושב, שכשתצא קריאה גדולה של "הסירו את אלהי הנכר" [בראשית לה, ב] מקולמסם של סופרים הגונים, בעלי השפעה, להסביר להפועלים הצעירים והראויים להכנס לכלל פלוגה זו, עד כמה הגויות הגסה, שסגלו להם בזמן כ"כ קצר, מאבדת היא את כל התקות היותר יפות הנכונות לפניהם בארץ אבות, תוכל עדיין להולד תסיסת רוח גדולה של תשובה אל היהדות, בחלק גדול ממחנה הפועלים, אפילו הצעירים.

אמנם לעשות תעמולה בשביל העזרה לשכלל את המצב של הפועל, זהו בודאי דבר נכבד מאד. וכעת הנני עסוק בשאלה זו עם אגודה אחת מאשכנז, החפצה להתענין בדבר הישוב המעשי ע"פ רוח הדת. ואולי תחל משם איזה פעולה של סיוע, לשכלל פועלים מבני א"י[21], מיושבי הערים, ביחוד מהנכשלים שביושבי הישיבות, שאינם בכלל ת"ח[22] באמת כי-אם מפני דחקם הם נדחקים לקבל איזה פרס חדשי, [קצבה חודשית] שהם היותר אומללים בחיים. מי יתן ויתנו לנו יד חברות ישוביות אחרות ג"כ, ואז יוכל הרעיון הזה של שכלול פועלים מבני א"י עצמה לצאת לאור.

ב. להשיב לכבודו על כל שאלותיו בדבר הפועלים בפרטיות, אין ביכלתי. ואולי ימצאו לי בקיאים שיוציאוני בזה ידי חובתי. אבל בכללות אנו מחזיקים פה, שיותר משני אלפים פרנקים אין צורך לשכלולה של משפחה בינונית של פועל, עם כל מכשיריה, באופן שתוכל לצרף את הריוח של משק הבית של עצמה לשכר העבודה.

ע"ד אורגן [על דבר עיתון] כמה צדק כבודו. והנה זה מקרוב נתיסדה אגודה ל"תרבות ישראל" [אגודה שנוסדה אז ביפו להפצת תרבות ברוח התורה] מהכחות הנוטים לצד הדת. כמובן הנני מסייעם כפי האפשרות, וכבר נדברנו ע"ד יסוד אורגן ארץ-ישראלי בעל טעם ישראלי. כשנזכה להוציא אל הפועל מחשבה זו, נוכל לקוות, שסופרים הגונים, שרוחם באמת זר הוא לכל התעלולים, שעושים בשם הלאומיות הפזיזה, לא ילוו עוד למחנה ההורסת, ויחד עם כל טובי ישראל יתנו ידם לעבוד עבודה תמה, למען עמנו וערי אלקינו.

הנני חותם בברכה ורגשי כבוד נעלים,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. הרה"ח - הרב החסיד
6. נ"י - נרו יאיר
7. ע"ד - על דבר
8. באי"י - בארץ ישראל
9. שלע"ע - שלעת עתה
10. נפ"פ - ככל הנראה שגיאת סריקה של בפ"פ (בפרנקפורט)
11. בע"ה - בעזרת השם

12. בקו"ק - בקהילה קדושה
13. אה"ק - ארץ הקודש
14. אע"פ - אף על פי
15. ע"י - על ידי
16. מ"מ - מכל מקום
17. כ"כ - כל כך
18. ע"פ - על פי
19. תנ"ך - תורה נביאים כתובים
20. ג"כ - גם כן
21. א"י - ארץ ישראל
22. ת"ח - תלמידי חכמים

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תמה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז מנחם אב תרע"ב **נמען:** הסופר ש"י איש הורוביץ

בזמן שהשמד מתפשט בין הצעירים, כל כתיבה ספרותית שמטילה ספק ביהדות לעומת אמונות זרות היא 'רדיפה לכלל ישראל'. הורוביץ נכשל בזה כמה פעמים, ולכן הרב קוק אינו יכול להשתתף בכתב העת 'העתיד'. הרב קוק דן אותו לכף זכות, ובטוח שהדור עומד על פתחי 'תשובה עילאה', דווקא מכוחות הפורצים, אבל אין למהר בהשתתפות לפני שיהיו סימני בנייה.

עיקרי הדברים

- כתיבה שמטילה ספק ביהדות - רדיפה.
- סירוב להשתתף ב'העתיד'.
- הדור על פתחי תשובה עילאה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], י"ז מנ"א[2] תרע"ב[3].

כ'[4] הסופר החכם מר ש"י הורוויץ נ"י[5].

מכתבו מה' מנ"א הגיעני. והנני להודיע לכ'[6] דברי אמת, שבהיותנו בזמן הזה יושבים בחרדה גדולה על התפרצות השמד [ההמרה לדת אחרת] בין חלק מצעירינו, ושויון-הנפש [והאדישות] הנפגש לזה גם מבאים-בימים, אני חושב כל סגנון ספרותי המטיל ספק בתכן היהדות, לעומת עבודות זרות, למעשה רדיפה [כמעשה רדיפה] לכלל ישראל, ששום כשרון ושום חכמה שבעולם לא יוכל לכפר על זה. וכבודו נכשל בזה כמה פעמים, במח"כ[7]. אדע ג"כ[8] לדונו לכ"ז, שדבריו יוצאים מקירות-לבו ומכאובי-ספיקותיו אוכלים את כליותיו. אבל במה חטאה האומה העלובה, שנרשה להוסיף על יגונותיה ועלבונה, מידי שונאיה הזרים, גם מכות כאלה מבית מאהביה בניה? ומתוך-כך לא יכולתי להתגבר על עומק צערי, שנצטערתי כמה פעמים מהופעותיו הספרותיות של כבודו, עד כדי מדה זו שאוכל להשתתף בעבודת "העתיד", [מאסף ספרותי שערך הורוויץ] שרוחו של כבודו מרחף עליה.

אמנם בטוח אני, שדורנו זה דוקא על פתחי תשובה הוא עומד, ותשובתו תשובה גדולה תהיה, תשובה עילאה, ודוקא מכחות הפורצים בשטף בלתי-מעוצר זרם-חיים יתפרץ להחיות עם רב. אבל אי-אפשר לנו למהר בהשתתפות, עד שנראה סימנים הגונים על נטיית הרוח לצד בנין, "הלוך להרגיע ישראל". [על פי ירמיהו לא, א]

ברגשי כבוד ובצפיית שלו'[9] לעם ד' הגוי כולו,

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)

4. כ' - כבוד
5. נ"י - נרו יאיר
6. לכ' - לכבוד
7. במח"כ - במחילת כבודו
8. ג"כ - גם כן
9. שלו' - שלום

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תנ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' אלול תרע"ב **נמען:** הרב נ' ירוזלימסקי, אב בית דין ליובאן

עשרת הרובלים שנשלחו לפועלים כשרים מונחים עם סכום נוסף, ונועדו לבניית בית למשפחת פועלים תימנים יראי שמים. בית כזה עולה אלף פרנק.

עיקרי הדברים

- בית לפועלים תימנים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ה' אלול, תרע"ב[2].

שלו'[3] רב וכוה"ט[4] לכבוד הרב הגאון מוהר"נ[5] יערוזאלימסק נ"י[6] האבד"ק[7] ליובאן יצ"ו[8].

ע"ד[9] הסך עשרה רו"כ[10] שלטובת הפועלים הכשרים, הנם מונחים עדיין ת"י עם איזה סכום, שנשלח לי למטרה זו. ואקוה לקבץ על-יד עד כדי בניית. בית למשפחה של יהודים תימנים, שבאים כעת לעה"ק[11], [בשנים תרע"א-תרע"ב עלו יהודים רבים מתימן, בעקבות שליחותו של שמואל יבנאלי, ועבדו כפועלים במושבות] להיות פועלים במושבות, והם יהודים כשרים וירי"א[12], ומהדרים במצות, ומצוה רבה לעזור לישובם באה"ק[13].

והנני בזה חותם בברכה, כנה"ר[14] ונפש ידידו דוש"ת[15],

הק' אברהם יצחק ה"ק

לבית בעד משפחה של פועל תימני, נדרש אלף פרנק. הנ"ל[16]

---

1. ב"ה – ברוך השם
2. תרע"ב – השנה תרע"ב (1911/1912)
3. שלו' – שלום
4. וכוה"ט – וכתיבה וחתימה טובה
5. מוהר"נ – מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות נ (כגון נתן / נחום / נפתלי / נחמן) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. נ"י – נרו יאיר
7. האבד"ק – האב בית דין קהילת
8. יצ"ו – ישמרה צורה ויחייה
9. ע"ד – על דבר
10. רו"כ – רובל כסף
11. לעה"ק – לעיר הקודש
12. וירי"א – וירא אלקים
13. באה"ק – בארץ הקודש
14. כנה"ר – כנפשו הרמה
15. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו
16. הנ"ל – הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תסב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ב' מרחשוון תרע"ג - יפו **נמען:** המשרד הארץ־ישראלי

המגרש ברחובות, שעליו נחתם חוזה לבניית בתים לתימנים, מתוכנן עתה לבתים לפועלים אשכנזים. הרב קוק מזכיר שכל החוזה נבנה על תנאי שהמגרש מיועד לתימנים.

עיקרי הדברים

- מגרש לפועלים תימנים ברחובות.
- שמירת תנאי החוזה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ב' מ"ח תרע"ג[4].

לכבוד המשרד הא"י[5]. [המשרד הארץ ישראלי של ההסתדרות הציונית] פה, שלו[6],

הגיעני מרחובות מכתב, שבו כתוב שהמגרש, אשר עשינו ביניינו חוזה לבנות עליו בתים בשביל התימנים, [מגרש ברחובות שיועד לשכונת העולים מתימן] חפצים לבנות עליו בתים בשביל פועלים אשכנזים.

הנני מתכבד בזה להודיע לכבוד המשרד, שכל עיקר החוזה שלנו בנוי הוא דוקא על תנאי זה, למטרה של התישבות הפועלים התימנים, ואי אפשר לנו לא להחכיר וגם לא למכור לטובת ישוב התימנים, שזה היה תמיד כל דברינו בעת אשר החילונו לדבר בענין זה.

הנני מחכה לתשובתם הנכבדה להרגיע רוחי, שהמטרה שאליה כיוננו מראש לא תשתנה, והמגרש הנ"ל[7] יתישב רק בפועלים תימנים.

ברגשי כבוד וברכה, הק'

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. הא"י - הארץ ישראל
6. שלו' - שלום
7. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תסה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד מרחשוון תרע"ג - יפו **נמען:** המשרד הארץ־ישראלי

במטבח של חוות לוד אוכלים בגלוי מאכלות אסורים, בהסכמת הפועלים. הרב קוק דורש שהמשרד יתקן זאת מיד.

עיקרי הדברים

- טרפה במטבח חוות לוד.
- דרישה לתיקון מיידי.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד מ"ח תרע"ג[4].

לכבוד המשרד הא"י[5], [המשרד הארץ ישראלי של ההסתדרות הציונית, בראשות ארתור רופין] פה, שלו'[6].

אחרי עמל רוח זמן רב, אין לי מוצא אחר, כי-אם להגיש בזה את דרישתי לכבוד המשרד, ע"ד[7] אשר נתאמת אצלי שהמטבח אשר בחוה לוד, [חוות בן שמן, ליד לוד, שהייתה בבעלות ההסתדרות הציונית] נעשה ע"פ[8] הסכמת הפועלים שם "טריפה" ומאכלות אסורות נאכלות בריש גלי [בגלוי (ארמית)] באופן רשמי בחוה זו הארצי-ישראלית, שיש בה משום תקוה לתחיית ישראל. הנני מתכבד להודיע לכבוד המשרד, שדבר זה אין בחק כל סבלנות לסבלו. ואבקש מאד, שהמשרד בעצמו יעשה את הצעדים היותר נמרצים, בלא שום דחוי, לתקן את המעוות האיום והמעליב עד הנפש, הזה,

הנני מחכה לתשובה מידית,

ברגשי כבוד וברכה מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. הא"י - הארץ ישראל
6. שלו' - שלום
7. ע"ד - על דבר
8. ע"פ - על פי

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תפח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג שבט תרע"ג - יפו **נמען:** ד"ר יהודה לייב מטמן־כהן

הגיעו לאוזני הרב קוק ידיעות על חילול שבת עולב במועדון הפועלים. הרב קוק אינו יודע אם כאבו גדול יותר מצד הדת, מצד הנשמה הלאומית או מצד עלבון הישוב בעיני רבבות. הרב קוק מבקש שמטמן־כהן ישתמש בהשפעתו על מנהלי המועדון לחוס על כבוד השבת.

עיקרי הדברים

- חילול שבת במועדון הפועלים.
- כאב דתי ולאומי.
- בקשת השתדלות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ג שבט תרע"ג[4].

אדון נעלה, החכם המפורסם מר ד"ר[5] מטמן-כהן [ד"ר יהודה לייב מטמן-כהן, מייסד גימנסיה "הרצליה"] נ"י[6], שלו'[7]

אתכבד להציע לפני כ'[8] בקשה ממעמקי לבבי:

באה אלי שמועה שיש לכבודו השפעה על קלוב הפועלים [על מועדון הפועלים ביפו] ומנהליו. לעומת זה מגיעות לאזני ידיעות על דבר חילול שבת בצורה עולבת מאד בקלוב הנ"ל[9].

מאיזה רגש המכאוב יותר גדול בלבבי, מפני קדושת הדת, או שהנשמה הלאומית היא המרגשת בצערה, או מעלבון הישוב ועסקניו בעיני רבבות אחים - לא אוכל גם אני לתן חשבון לנפשי. אבל אחוש שיש לי משפט לדרוש מאחים להקל את צרת נפשי, שהיא צרת נפש אלפים ורבבות מישראל.

ע"כ[10] הנני פונה לכבודו בתקותי, שבכל כח השפעתו יטיב נא להשתדל להשפיע על האדונים מנהלי הקלוב הנ"ל, שיואילו לחוס על כבוד השבת וקדושתה, ולא יעליבו במדה ירודה כזו את רגשי הקודש של אומתנו האמללה והאהובה לכלנו יחד.

ברגשי כבוד וברכה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

אקוה להתכבד בתשובתו הנכבדה במוקדם האפשרי, הנ"ל. --ידו הנדיבה להמוסד הגדול הזה ולכל התלויים בעמדתו, נדכאי רוח, בריחי דמערבא, המצפים לתשועת ד'.

והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות באהבה רבה וברגשי כבוד אדירים,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש

3. ת"ו – תבנה ותכונן
4. תרע"ג – השנה תרע"ג (1912/1913)
5. ד"ר – דוקטור
6. נ"י – נרו יאיר
7. שלו' – שלום
8. כ' – כבוד
9. הנ"ל – הנזכר לעיל
10. ע"כ – על כן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' אדר ראשון תרע"ג - יפו **נמען:** הרב דובער מילשטיין

על קשרי אב עם בנים שהתרחקו: הרב קוק אוחז במידת החסד - לקרב את הבנים המבולבלים בכל דרכי נועם, ו'קורטוב אחד של טוב' יקר. בכל נפש מישראל יש ניצוץ קדוש, וכשמקרבים אותו, הוא נעשה שלהבת. כשהבנים רואים שהקשר לא ניתק, מתעוררים בהם רגשי תשובה. עוד: האתרוגים, יין פלמן כשר, והעת כשרה לקנות קרקעות ולהביא חסידים לעבודת האדמה.

עיקרי הדברים

- מידת החסד בקירוב בנים.
- ניצוץ קדוש בכל נפש.
- הקשר מעורר תשובה.
- קריאה לקניית קרקעות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י' אד"ר[4] תרע"ג[5]

כ'[6] ידידי וחביבי הרב הנכבד והיקר בתוי"ר[7] טהורה מו"ה[8] דובער מילשטיין [הרב דוב בער מילשטיין, שבניו התרחקו מן הדת; ראו גם האגרות אליו (כרך א', אגרת נ; כרך א', אגרת קיג)] שליט"א[9].

שלו'[10] וברכה באה"ר[11],

מכתבו היקר מחודש מרחשון דנא הגיעני. וכאשר תמיד טרדות רבות עוטרות אותי, איני יכול לשלם חובות מכתבים בזמנם גם לידידים היותר יקרים ככ"ת[12] שי'[13], ואתו הסליחה.

ע"ד[14] יחושו לבניו שי', הנה את דעתי יודע כבודו מאז, שאני אחוז בזה במדת-החסד מבלי שום נטי' אחרת, ומימיני בל אמוט [על פי תהלים טז, ח] בע"ה[15]. ברחמים רבים עלינו להביט על הבנים המבולבלים ברעיון ובמעשה בדורנו, ולתמכם בכל אשר תשיג ידנו, לקרבם להתורה והיהדות בכל דרכי-נועם שבעולם. ודעתי היא, שצריך שיהי'[16] יקר בעינינו קורטוב אחד של טוב שנרויח מהם, אפילו אם לא יעלה הרבה בידינו. אבל לעומת-זה אני מכבד מאד את נטיית לב כת"ר[17] לאמונת-חכמים, שלא לסור מדעת מורו הרה"צ[18] [מדעת רבו, הרב הצדיק (האדמו"ר שלו)] שי'. ע"כ[19] נתינת-עצה מצדי לכת"ר[20] בשאלה קשה זו היא מעבודות הקשות שבמקדש הוראה זו, של הדרכת דרכי-חיים של ההנאת עצה. ["ההנאה מן העצה", כלומר: מתן עצה טובה] לדעתי יש ניצוץ קדוש בכל נפש ישראלית, וכשמקרבים ומחבבים מעירים את. הניצוץ הטוב והי'[21] לשלהבת-קודש. ובהמשך-הזמן יהי'[22] יכול לפעול גם אצל בנו גם אצל משפחתם שיתנהגו בכל דרכי היהדות, ולחבב עליהם את קדושת ישראל ע"פ[23] דקדוקי-תורה בקדושה וטהרה, לתן להם משל מכמה בתים אינטיליגנטים באשכנז, שהם מתפארים בגאון במה שהם הולכים בדרכי-היהדות בכל הפרטים, בעניני כשרות-הבית וחיי-המשפחה, ובזה הם באמת מפוארים ונהדרים, וחוט-של-חסד של קדושת-ישראל חופף עליהם, להוסיף יפעה על כבודם וחייהם המהודרים בתכסיס של עושר וגבירות.

ובאופן-התקרבות יש תקוה גם מהצעירים כולם, כי ככל אשר יראו שהרתוק שבין האבות לבנים אינו ניתק בשביל שגיאותיהם, שהם עושים בדרכי-חייהם מפני החושך של הדור, ככה מוכרחים רגשי-תשובה נסתרים להתנוצץ בלבבם, והרגש מביא לידי מעשה, ומעשה מביאה לידי אמונה, [על פי הסדר בברייתא דרבי פנחס בן יאיר (עבודה זרה כ)] עד שמצילין ע"י[24] הדרכה זו נפשות ודורות, בעה"י[25].

בענין האתרוגים בשנה זו היה דוחק גדול, וכשבא מכתב כ' כבר לא הי'[26] אפשר להשיג אתרוג נאה שיהי' ראוי לשילוח. כעת בע"ה הולך הענין של האתרוגים הכשרים ומתחזק, וראוי לכל שלמי אמוני עם ד' וכל גדולי ישראל לעזור בזה בכל עז.

ע"ד הלעז על מסחר בית פעלמאן [על דבר השמועה הרעה על בית המסחר של משפחת פלמן, קרובי הרב קוק] אל יחוש כ"ת[27], הם מוחזקים בכשרות. ובכלל ענין היין הכשר משומר הוא, ומי שנזקק להכשרים ממני הוא נזהר ב"ה שלא יקלקל את עסקו, ויכולים כל צדיקי הזמן ושלמי אמוני ישראל החרדים לדבר ד' לסמוך שהוא כשר בעהשי"ת[28].

והנני בזה חותם בברכה באה"ר, כנה"ר[29] ונפש ידי"ע[30] דוש"ת[31] מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

כעת הוא שעת-הכושר גדולה לקנות קרקעות באה"ק[32] ולהגדיל היישוב. מי יתן שיתעוררו לזה גדולי הזמן הצדיקים המפורסמים, להמשיך חסידים ואנשי מעשה ליישוב הקרקע ועבודת האדמה ומסחר הפירות והיין שבאה"ק[33]. אז יולד מזה חיזוק גדול לתשועת ישראל בין בגשמיות ובין ברוחניות, ויותר מכל ברוחניות למבין דבר לאשורו. מי יתן והי'

ידי"ע הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
6. כ' - כבוד
7. בתוי"ר - בתורה ויראה
8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. שלו' - שלום
11. באה"ר - באהבה רבה
12. ככ"ת - ככבוד תורתו
13. שי' - שיחיה
14. ע"ד - על דבר
15. בע"ה - בעזרת השם
16. שיהי' - שיהיה
17. כת"ר - כבוד תורתו
18. הרה"צ - הרב הצדיק
19. ע"כ - על כן

20. לכת"ר - לכבוד תורתו
21. והי' - והיה
22. יהי' - יהיה
23. ע"פ - על פי
24. ע"י - על ידי
25. בעה"י - בעזרת השם יתברך
26. הי' - היה
27. כ"ת - כבוד תורתו
28. בעהשי"ת - בעזרת השם יתברך
29. כנה"ר - כנפשו הרמה
30. ידי"ע - ידידו עוז
31. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
32. באה"ק - בארץ הקודש
33. שבאה"ק - שבארץ הקודש

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקכב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט אדר שני תרע"ג - יפו **נמען:** הרידב"ז, עין זיתון

תשובה לטענות הרידב"ז: הרב קוק לא התיר לישראל מלאכות דאורייתא בשביעית, ומי שנענש לא שמע להוראתו. הרב קוק מתעב את הרע שברשעים, אבל אוהב את החלק הטוב שבהם, כי 'חלק ה' הוא', ועבודת הקודש בנויה על קירוב רחוקים ולקט ניצוצות. את 'המגילה' של הבריונים לא החריש מאדישות: הרב קוק חלה מצער, אבל מחאה הייתה מוסיפה 'תבן על מדורה'. הרב קוק לא 'עקר שמיטה', אלא דאג שלפחות תיעשה מכירה. ועל העצה לצאת לרבנות בחוץ לארץ: לא יחליף רגע של אוויר ארץ ישראל בכל הון העולם. האהבה ביניהם אינה תלויה בדבר.

עיקרי הדברים

- לא התיר מלאכות דאורייתא.
- אהבת החלק הטוב שברשעים.
- שתיקה מפני כבוד התורה.
- לא עקר שמיטה.
- אוויר ארץ ישראל.
- אהבה שאינה תלויה בדבר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ט אדר ב' תרע"ג[4],

לכ' הרב הגאון הגדול כו'[5] כו' כו', מוהר"ר[6] יעקב דוד רידב"ז[7], בעין זיתון[8] [הרב יעקב דוד וילובסקי, הרידב"ז, רב צפת, שהתנגד להיתר המכירה; עין זיתון היא כפר ליד צפת] תובב"א[9].

אחדשה"ט[10],

הנני משיב בקצרה ע"ד[11] כ"ג[12]. זקף על חשבוני זריעתם של בני סאמארין [האשים אותי בכך שאנשי זכרון יעקב (סמארין) זרעו בשביעית בידי יהודים] ע"י[13] ישראל, מה שמפורש צוחתי שהזריעה, וכל מלאכות שהן מה"ת[14] אסורות ע"י ישראל, אפילו אחרי המכירה. ובודאי כ"מ[15] שנענשו בשביעית הי'[16] מפני שלא שמעו את ההוראה ע"פ[17] גדרי'. ולו שמעו להנצל מחשש של תורה, ועשו ע"י ישראל רק מידי דרבנן, אז אפילו אם ההוראה היא ח"ו[18] שלא כדין, אז יש עמוד לסמוך דבשוגג בדרבנן אפילו כפרה א"צ[19], [יש על מה לסמוך, שהעובר בשוגג על איסור דרבנן אינו צריך אפילו כפרה] וק"ו[20] שאין עליו עונש ח"ו. ולא הי' הדין נותן לכ"ת[21] לבגוד באהבה מושרשת שלנו, הנוסדת מעולם על יסוד קדושה וטהרה תל"י[22], ע"י עובדא זו.

ועל טענתו השני', אודיעו שכמאז כן היום הנני מתעב את הרע של הרשעים, ואת החלק הטוב שבהם לעולם הייתי מוקיר, ואוהב, כי חלק ד' הוא. [על פי דברים לב, ט] ומי שזוכה לטעום באמת טעם רזי תורה, יודע הוא כי כל העבודה השלימה רק ע"ז[23] היא בנוי', לקרב רחוקים וללקט ניצוצי הקדושה מכל מקום שנתפזרה ולענין דיעות צריכים ללמוד בעיון את המקורים שלהם, בשקידה כראוי לתורה לשמה. ובעוה"ר[24] העוסקים רק בלבושי התורה הנם טועים בזה מאד, ד' ירחם עליהם ויסלח להם בגודל חסדו.

ותל"י[25] לבי מלא אהבה וידידות בשלהבת אש קודש, לכל שלמי אמוני ישראל, וביחוד לת"ח[26] יראי ד' באמת, לכ"ח וחד לפי מדריגתו, [לכל אחד ואחד לפי מדרגתו (ארמית)] ועם כל זה כשאני רואה גם בריקנין שבנו איזה מדה טובה, איזה יושר ואמת, או גם שיחה נאה ודרך ארץ, אני מקרבו בשביל זה. ואקוה תמיד שעי"ז[27] יחזרו למוטב אם הרבה או מעט, ואפילו אם יגרום כח ההתקרבות, שרעיון כ"ד של תשובה מיראה או מאהבה יתכנס בלבבם על רגע אחד, כדאי כל הטורח שבעולם. ומי שהוא שם לבו על דרכיו, וכבוד שמים וכבודן של ישראל חביב עליו יותר מכבודו, יבין את אמתת דרך הקודש הזאת ויכיר את ערך יקרתה.

ומה שטוען שהם אומרים שאני משלהם ח"ו. הנה הובטח א"א[28] ע"ה[29] "ונברכו בך כל משפחות האדמה". [בראשית יב, ג] ובכל הנביאים והצדיקים הראשונים, אפילו אוה"ע[30] מתפארים בהם, וכי זהו פגם לכבודם ח"ו. ת"ל[31] אני איני מכוין למצא ח"ו חן בעיניהם ולא בעיני כל בריי, ועיקר מחשבתי תל"י היא בלתי לדי לבדו, ב"ה וב"ש[32]. [ברוך הוא וברוך שמו]

ומה שמתמה איך יערב לי אוכל, בראותי את ה"מגילה" שכתבו הני בריוני. תמיהני וכי מדמה כ"ג באמת שאוכל ערב לי, ידע שאין הדבר כן, אלא אין שיעור לצערי הגדול שממש נחליתי מזה על עלבון תוה"ק[33] מיד הפריצים. אבל חשבתי דרכי שלצאת במחאה, אין בו מועיל, שזה יהי'[34] כהוספת תבן על מדורה, שבודאי היו מוצאים ע"י סגנון המחאה גופא מקום להוסיף סרה, והייתי מוכרח לאחוז בפלך של שתיקה, [לנהוג בשתיקה] דוקא מפני כבוד התורה. ותמיהני על כ"ת[35] שכבוד התורה וחבתה ממלאים את לבו, איך לא השכיל לדון אותי לכ"ז, מה שהיא חובה גם לעומת הדיוט שבישראל.

וביותר גדלה תמיהתי, ע"מ[36] שתמה עלי מדוע לא פרסמתי שאני מתחרט על שעקרתי שמיטה מארצנו הק'[37]. [כלומר: שבזכות היתר המכירה ביטלתי את מצוות השמיטה] איך מיחס לי דבר שלא עלה על דעתי, איזה עקירה עשיתי, וכי בשביל שראיתי בבקיאות מצב הישוב שהוראה זו שיצאה מכמה ת"ח[38] חשובים שבכל אופן בעלי הוראה הם, - אפילו אם נפקפק בגאונותם כשיטת כ"ת. ואני בעניי איני מבין כלל על גאונות, - היא הוראה מוכרחת גם בשביעית שעברה, ולא להתיר הוצרכתי, אלא להיפך לראות שעכ"פ[39] תעשה מכירה, כדי שלא יהי' המכשול יותר גדול בלא שום צד היתר, אומר כ"ת עלי שעקרתי שמיטה מאה"ק[40], שרא לי' מרי'. [ישרה לו אדונו, כלומר: ה' יסלח לו (ארמית)] וביחוד תמיהני על עצתו לצאת לחו"ל[41] לקבל רבנות, שממש אם יתנו לי מלא חללא דעלמא [מלוא חלל העולם (ארמית)] בשביל רגע אחד של נשימת אוירה הק' של א"י[42], ולעומת זה אם כל כסף וזהב שבעולם יתנו לי בשביל נשימה אחת של אויר הטמא של ארץ העמים, בוז אבוז להם, זולת אם יזדמן איזה צורך גדול בשביל קדושה כללית, שאז הבטיחונו קדושי עליון שכשיוצאים לחו"ל ע"מ לחזור באופן המצווה ע"פ התורה הולך אויר א"י עם הדבק באהבת ידידות קדושתה, ובדרך רוחני גם המקום שעומד עליו יש בו קצת בחי' קדושת א"י, אבל לעזוב את מקום בית חיינו, ולצאת לחו"ל, שדומה כעובד ע"ז, תמה אקרא על עצה כזאת שתצא מפי גברא רבה דכותי' נ"י[43].

ואת ה"שבת הארץ" לא פיזרתי כלל. בתחילה חשבתי להדפיס רק את ההלכות שסדרתים לעצמי כדי להורות הוראה לשומרי שביעית הבאים לשאול על פרטי דברים, ואח"כ[44] כאשר ראיתי שהרשעים

חפצים שלא ימצא שום מתיר בדרך הפקעה שבעולם, כדי שיוכלו לצאת בפומבי ולהגיד בריש גלי שצריך הישוב לפרוק לגמרי את עול המצות ח"ו, שהרי בין כך וכך הכל אסור, ואז היתה הפרצה נוראה לא רק בענין שביעית, אלא בכל עניני מצות התלויות בארץ ובכל עניני היהדות, שכך הוא הדרך כשאדם חושב עצמו לרשע הוא מתפרץ יותר ויותר, כמש"כ[45] הספרים בפי' א"ת[46] רשע בפ"ע", ובטעם התשובה, על פסוק כי עמך הסליחה למען תורא - הייתי מוכרח לכתוב בזהירות גדולה דברים של מליצת זכות על הסומכים על ההיתר", שכבר יצא ונתפרסם, מבלעדי, ע"י הגרי"א[47] והרב הספרדי אלישר ז"ל[48], ועוד כמה מפורסמים.

ובאמת אע"פ[49] שטעם יחידי אין על היתר זה בבירור, אבל מכל הסניפים יחד, יוצא ענין ברור שאין כח עכ"פ[50] למחות בחזקת יד, במקום הפסד של מליונים, ויסוד הישוב ע"פ הטבע והמצב.

והנה מה שכתב בהקדמת ספרו לא ראיתי כי לא נתכבדתי ממנו בו, ובהזדמנות לא נזדמן לי. אבל אם כ"ת סובל מתרעומות של חכמים כאלה על שלמד זכות עלי, הנני מרוצה לסבול תרעומות על שאני מלמד זכות על מאות ואלפים מישראל, שנהגו בהיתר ע"פ הוראה זו בשמיטות שעברו עד כה. ומש"כ[51] שכתבתי בהסכמה לס' נחמת קא"י[52] להתיר בקביעות, ח"ו לא תהא כזאת בישראל. ותמיד בכל יום הנני מצפה לתשועת ד' על עמו, שירחיב את גבולם, באופן שיוכלו לקיים את קדושת השביעית כמאמרה כדורות הראשונים, בלא שום הפקעה והערמה כלל. ואם נבוא לחוש על כל מי שרוצה לתן כונה זרה בדברינו, כדי להתלונן, אין לדבר קץ. ומי בכל גדולי ישראל שנמלטו מתלונות ודיבות עם.

וע"ד[53] היתר ההוצאה ישר כחו דמר הדר"ג[54], שמחפש תקנה למסחר ישוב אה"ק[55] שחיי נפשות רבות תלוים בו. אנכי צירפתי עם ההיתר שיהי'[56] בדרך הבלעה, עם שכר הפעולה, והמכשירין והכלים, ומפורש יהי' חתום באגרות-המסחר שאין מקבלים על גוף הפירות והיין שום מחיר. ונימוקיו של כ"ת איני יודע כעת.

אבל אם לא ימצא איזה היתר על הזמירה הנהוגה, שבאמת אינה זמירה כלל, כ"א[57] קיצוץ קנים, אז יחרבו הכרמים כולם, לפי טבע של המורכבים דהאידנא ואם כונת כ"ג היא על הזמירה הערבית שקוצצים קצוות הענפים, וזהו רק להוסיף פירות והיא בודאי אסורה מה"ת, אבל רובם אין נוהגים בה. והזמירה הנהוגה מחדש, שלא היתה נוהגת כלל בימי חז"ל[58] וק"ו בשעת מ"ת[59], אינה ודאי ממלאכות של תורה, ואולי גם אי' דרבנן אין בה כשיתכוין לעצים, ואכ"מ[60]. ואם נוכל להשתוות בענין זה, מה טוב ומה נעים לעשות טוב עם ישראל, להרחיב את מסחר היין, ורבים יודוהו ומד' תהי'[61] משכורתו שלמה.

ומש"כ כתר"ג ע"ד יראת העונש בזה ר"ל, כבר אמרתי למר, שמי שצריך לעשות דבר הנוגע לכלל ישראל, מחוייב הוא שלא להשגיח כלל על עניניו הפרטים, לא מעניני עוה"ז[62], וגם לא מעניני עוה"ב[63], כ"א לעשות מעשיו לש"ש, איך שמתברר לו ע"פ התורה ויראת ד' האמיתית. ונאמר בתדב"א[64] שלירא שמים בכל כחו אומרים לו לפעמים אל תירא, ודי' לא ימנע טוב מהולכים בתמים.

ומש"כ כ"ג שאגלה את דעתי שהוריתי רק הוראת שעה, באמת גם הוראת שעה לא הוריתי, רק סדרתי את הענין הנהוג שלא יהי' הפקר גמור, וכתבתי מפורש שהדבר תלוי בכח ב"ד[65] יפה בכל שמיטה.

ויה"ר[66] שיבא משיח צדקנו ב"ב[67], ונזכה לשמח לפני השי"ת[68] בחבת ידידות קיום כל מצותיו, ובפרט מצות קדושת הארץ, בכל לב ובכל נפש, בחסד ד' על יראיו.

ובסוף דבריו העיר כ"ג ע"ד חידוש אהבתינו, הנני אומר שמצדי לא סרה האהבה מאז התקשרנו בעבותות הידידות, ונאמנים עלינו דברי חז"ל הקדושים שאהבה שאינה תלוי' בדבר אינה בטילה לעולם'.

אשרי חלקו דמר הדר"ג, שזכה להיות חפשי מעול הציבור, ויוכל להתבודד ולעסוק בשלימות האמיתית, ואני עני הנני מיוגע ומוטרד כל היום ממשא עבודת עם ד' אלה, שכל שעשועי הוא רק מה שאני מזכיר את עצמי, כי על אדמת הקודש, ועל הארץ שקרא הוא יתברך חבל ונחלה וכל לשונות של חבה, עומדות הן רגלי, ובו בטח לבי שיעזרני ע"ד כבוד שמו שלא תצא ח"ו תקלה מת"י, ולא יאמר פי דבר שלא כרצונו, ויאר פניו על עמו, ויסלח לכל חטאתיהם ופשעיהם לא יזכרו עוד, ובלב כולם כאחד, גם לרבות הרשעים הגמורים, יתן לשוב בתשובה שלימה לפניו, ולכולם ישים ברכה ואחרית שלו'[69] ואלו ואלו עתידין ליתן ריח". ואנא מזרעא דאהרן קא אתינא, שחסד היא פעולתו, והשלו'[70] מדתו, והאמת סגולתו, וכל ישעו וחפצו היא צפיית ישועת גוי קדוש, ורוממות קרנו, על הר קדשו.

והנני חותם בברכה, ובברית אהבה, כמאז, וכמים הפנים א"פ[71], ידידו

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. לכ' - לכבוד
6. כו' - וכולי (וכן הלאה)
7. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
8. רידב"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
9. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. ע"ד - על דבר
12. כ"ג - כבוד גאונו
13. ע"י - על ידי
14. מה"ת - מן התורה
15. כ"מ - כל מקום / כל מה (ש...)
16. הי' - היה
17. ע"פ - על פי
18. ח"ו - חס ושלום
19. א"צ - אין צריך
20. וק"ו - וקל וחומר
21. לכ"ת - לכבוד תורתו
22. תל"י - תודה לא-ל יתברך
23. ע"ז - על זה (ובהמשך האגרת, "כעובד ע"ז": עבודה זרה)
24. ובעוה"ר - ובעוונותינו הרבים

25. ותל"י - ותודה לא-ל יתברך
26. לת"ח - לתלמידי חכמים
27. שעי"ז - שעל ידי זה
28. א"א - אי אפשר
29. ע"ה - עליו השלום
30. אוה"ע - אומות העולם
31. ת"ל - תודה לא-ל
32. וב"ש - וברוך שמו (אחרי "ב"ה"); בציון מקור: ובית שמואל
33. תוה"ק - תורתנו הקדושה
34. יהי' - יהיה
35. כ"ת - כבוד תורתו
36. ע"מ - על מה
37. הק' - הקטן
38. ת"ח - תלמידי חכמים
39. שעכ"פ - שעל כל פנים
40. מאה"ק - מארץ הקודש
41. לחו"ל - לחוץ לארץ
42. א"י - ארץ ישראל
43. נ"י - נרו יאיר
44. ואח"כ - ואחר כך
45. כמש"כ - כמו שכתב
46. א"ת - אל תקרי / אל תעשה - לפי ההקשר
47. הגרי"א - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, א (למשל: יעקב + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
48. ז"ל - זכרונו לברכה
49. אע"פ - אף על פי
50. עכ"פ - על כל פנים
51. ומש"כ - ומה שכתב
52. קא"י - קרקע ארץ ישראל
53. וע"ד - ועל דבר
54. הדר"ג - הדרת גאונו
55. אה"ק - ארץ הקודש
56. שיהי' - שיהיה
57. כ"א - כי אם
58. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
59. מ"ת - מתן תורה
60. ואכ"מ - ואין כאן מקום (להאריך)
61. תהי' - תהיה
62. עוה"ז - עולם הזה
63. עוה"ב - עולם הבא
64. בתדב"א - בתנא דבי אליהו
65. ב"ד - בית דין
66. ויה"ר - ויהי רצון
67. ב"ב - בני ביתו
68. השי"ת - השם יתברך
69. שלו' - שלום
70. והשלו' - והשלום
71. א"פ - אל פנים (כמים הפנים לפנים)

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקלא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' ניסן תרע"ג - יפו **נמען:** הרב אברהם רבונסקי, אב בית דין דובורובנה

על הגימנסיה: היחס שלה לתורה מצער מאוד, אבל הרב קוק החליט לא לצאת נגדה במלחמה גלויה. ראשית, מפני דרכי שלום: הישוב צריך לעמוד מאוחד מול אויביו - 'יחבור עצבים אפרים הנח לו'. שנית, יד ה' נטויה לטובה, ו'לא עביד קודשא בריך הוא ניסא לשקרא', כך שיש טוב פנימי ברחוקים, ויש למשוך אותם 'בחבלי אהבה'. המלחמה הנכונה היא ייסוד בתי ספר ברוח התורה.

עיקרי הדברים

- אין יוצאים למלחמה גלויה.
- דרכי שלום מול אויבים.
- טוב פנימי ברחוקים.
- המענה: בתי ספר דתיים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י' ניסן תרע"ג[4].

עתרת שלו'[5] ושפעת ברכה לכבוד ידידי וחביבי הרב הגאון המובהק, אוצר תורה ויראה טהורה, סוע"ה[6] מוהר"ר[7] אברהם ראבונסקי שליט"א[8], הגאבד"ק[9] דובראוונא יצ"ו[10],

אחדשה"ט[11] דהדר"ג[12] באה"ר[13],

מכתבו הנעלה מיום כ"ד אדר-שני דהאי שתא [של השנה הזאת (ארמית)] הגיעני. וע"ד[14] תהלוכות הגימנסיא פה, [גימנסיה "הרצליה" ביפו, שבה לימדו תנ"ך בגישה ביקורתית, ורבנים בחו"ל ביקשו מהרב קוק להכריז עליה מלחמה] בודאי אי-אפשר לנגוע בענין זה בלי צער מרובה, ביחס לתוה"ק[15] וכל קודש, מצד המורים ורוב התלמידים המושפעים מהם יחד, אבל אם נכון הדבר, שאצא אנכי בהודעה גלויה כקורא למלחמה עליהם, זה ימים רבים שישבתי על מדוכה זו, והכרעתי, שאי-אפשר לי לעשות צעד זה מכמה טעמים. האי מפני דרכי-שלו', הישוב שלנו באה"ק[16] הולך ומתרחב ב"ה, ואנו חייבים לראות שכל אחד יחזק את חבירו בכל עניני-החיים, לעמד יחד נגד האויבים הרבים מבני-הנכר המתנכלים לנו, ואסור לנו לפי מעמדנו כעת לעורר מדנים ומלחמות-אחים אפילו בשביל מטרה היותר קדושה, "יחבור עצבים אפרים - הנח לו". [הושע ד, יז; וחז"ל דרשו: "גדול השלום, שאפילו ישראל עובדים עבודה זרה ושלום ביניהם... הנח לו" (בראשית רבה לח, ו)] והב', שהרי הננו רואים יד-ד' נטויה לטובה לצמיחת קרן ישועה לישראל באה"ק, ואין שום ספק דלא עביד קב"ה[17] ניסא לשקרא, [שהקב"ה אינו עושה נס לשקר (ארמית)] ובודאי יש גם בלבם של אחינו הרחוקים לכאורה מקדושה איזה טוב נסתר פנימי, שסופו להחזירם למוטב, וע"כ[18] עלינו להמשיכם בחבלי אהבה והתקרבות וסבלנות גדולה, שהוא יותר קרוב להצליח מדרך האיבה והתהלכות בזעם. וב"ה[19] אני רואה כמה סימני-טובה ותקונים גדולים מדרך השלו'[20] והאהבה, אשר בחרתי בה בהנהגתי בסדרי הרבנות הישובית רבת-הענפים.

ואקוה לשמו יתי[21], שיעזרני להרבות שלוי בעם ד' וארצו, ועי"י[22] עבודת-השלוי לקרב רבים לתורה ולאמונת-אמן לשמחת לב כל יראי-ד' וחושבי-שמו ומצפי-ישועתו באמת.

והי[23] זה שלוי וברכה, כנה"ר[24] ונפש ידי"ע[25] דוש"ת[26] באה"ר חותם בברכת-הרגל וכט"ס[27].

הק' אברהם יצחק ה"ק

והמלחמה הדרושה לנו נגד מוסדות כהגימנסיא, היא ליסד, לאלה המוכרחים לתן לבניהם למודי חול, בתי-ספר ערוכים ומסודרים ברוח התורה והיהדות הנאמנה, וכבר התחלנו בענין, ודי יעזרנו ע"ד[28] כבוד שמו.

הועד האודיסאי [ועד "חובבי ציון" באודסה] תומך את הגימנסיא, כפי הנשמע. הנ"ל[29],

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
7. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
10. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
11. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
12. דהדר"ג - דהדרת גאונו
13. באה"ר - באהבה רבה
14. וע"ד - ועל דבר
15. לתוה"ק - לתורתנו הקדושה
16. באה"ק - בארץ הקודש
17. קב"ה - קודשא בריך הוא
18. וע"כ - ועל כן
19. וב"ה - וברוך השם
20. השלו' - השלום
21. יתי - יתברך
22. וע"י - ועל ידי
23. והי' - והיה
24. כנה"ר - כנפשו הרמה
25. ידי"ע - ידידו עוז
26. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
27. וכט"ס - וכל טוב סלה
28. ע"ד - על דבר
29. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקמד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' סיון תרע"ג - יפו **נמען:** הוועד הזמני של 'אגודת ישראל'

שאלת הפועלים הדתיים היא דרך ישרה להרים את ערך האגודה בארץ. הרב קוק מצרף מכתב מהצעירים הדתיים בפתח תקווה, ומציע להקים חוות פועלים דתית. עם 'אגודת נטעים' אפשר לתת עבודה לחמש מאות פועלים צעירים, אם האגודה תממן את הצד הרוחני: מורה, בית מדרש וספרים. יש התעוררות להקים פרבר דתי כעין תל אביב.

עיקרי הדברים

- חוות פועלים דתית.
- חמש מאות פועלים צעירים.
- פרבר דתי.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ה' סיון תרע"ג[4].

לכבוד הועד הזמני ל"אגדת ישראל", [הוועד הזמני של "אגודת ישראל" בארץ ישראל] שלו'[5] רב.

אני מוצא חובה לנפשי להעיר את הדרת כת"ר[6], ע"ד[7] שאלת פועלים יהודים נאמנים, שהנני רואה בה אחד הדרכים היותר ישרים להרים את הערך של אגדתנו באי"י[8], למען תהי'[9] תפארתה מתפשטת בהרחבה גם בכל פזורי ישראל, והנני מליט בזה מכתב שקבלתי מהצעירים שלמי אמונים שבפתח-תקוה, שראויים הם לשים לב לדרישתם. אם תמצא לנו בקרוב חות-פועלים [חווה חקלאית של פועלים שומרי מצוות] אחת שהיהדות הנאמנה מושלת בקרבה, יש לקוות הרבה מהשפעתה על מהלך הפועלים בכלל, ועל חיי ישובנו החדש בהקפו הכללי.

חוץ ממילוי שאלה זו, יש לנו להקים מוסד של חינוך פועלים צעירים, נוצרי תורה, וזה יעלה בידינו בנקל אם נרצה להשתתף בזה עם החי' "אגדת נטעים" [עם חברת "אגודת נטעים", שהקימה מטעים בארץ ישראל] וכבר לקחתי דברים בזה עם העומד בראשה באי"י, וע"פ[10] ההבטחה, נוכל לתן עבודה לחמש מאות פועלים צעירים, מגיל של חמש עשרה שנה בערך, אם רק נקח עלינו את העול של ההוצאות הרוחניות, כמורה ומנהל, ביהמ"ד[11], ספרים. אם תואיל אגודתנו הקדושה להכנס בענין זה, ראוי להקדים את הדבר בזריזות, ובמכתב הבא, אי"ה[12], אחר תשובתם, יבורר הדבר בביאור הגון.

גם זאת אמצא לנכון להעיר. ההתעוררות פה גדולה בין חברי האגודה, ע"ד יסוד פרור מיוחד, כעין תל-אביב, [ייסוד שכונה מיוחדת, כמו תל אביב, לשומרי מצוות] בכל הידורו ויפיו, שתהיה היהדות הנאמנה שוררת בו בכבוד. אני מוצא גם את המגמה הזאת נכבדה לנו. ידעתי כמה מצומצמים הם הכחות כעת, בכל זאת ראוי לנו לסגל לעצמנו כח כספי על הענינים שהם מצד עצמם בטוחים, גם מחוץ לחוג ההכנסה של אגודתנו.

כל הפרטים שבמכתב דנא דרושים לאריכות מרובה, לבירור פרטי של פרטיהם, וכעת אין השעה מוכשרת לפני לזה. נקוה שלימים הבעל"ט[13], וחילוף מכתבים בינינו בענינים המעשיים, החמריים והרוחניים של אה"ק[14] יהיו מצויים בינינו, נוכל לדבר על כל שאלה בפרטיותה, בעה"י[15].

והנני בזה חותם ברגשי כבוד נעלים וכבירים, ובברכת ד' מציון,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. כת"ר - כבוד תורתו
7. ע"ד - על דבר
8. באי"י - בארץ ישראל
9. תהי' - תהיה
10. וע"פ - ועל פי
11. ביהמ"ד - בית המדרש
12. אי"ה - אם ירצה השם
13. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
14. אה"ק - ארץ הקודש
15. בעה"י - בעזרת השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקנה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד סיון תרע"ג - יפו **נמען:** הרידב"ז

הרב קוק אינו רוצה 'לעקור שביעית': ההיתר הוא הוראת שעה בלבד, מפני פיקוח נפש וקיום הישוב, וכשבית דין יראה שאפשר, יש לקיים את השמיטה כמאמרה. גישה מקרבת, שמקלה במקום הכרח ומעוררת לאהבת המצווה, תמשוך שומרי מצוות לעלות, ואז יגבר כוח הקדושה. ההכרזה שההיתר אין לו יסוד מרפה את ידי היראים לבוא, ונשארים רק הריקים, כך שהחומרה דווקא מרחיקה את קדושת השביעית. הרב קוק עומד על כך שהמושבות נענשו משום שעשו מלאכות דאורייתא. ת"ח צריכים לחפש את הטוב שבלב חבריהם ולהיות 'מקל נועם'.

עיקרי הדברים

- הוראת שעה, לא עקירה.
- קירוב מביא עולים יראים.
- החומרה מרחיקה את השביעית.
- 'מקל נועם'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד סיון תרע"ג[4].

לכבוד ידידי ורב רחימאי [רבי האהוב (ארמית)] הרב הגאון האמיתי פאר הדור מוהר"ר[5] יעקב דוד רידב"ז[6] שליט"א[7].

מכתב הדר"ג[8] הגיעני במועדו, וכאשר אין לי עליו עידן ריתחא [ומכיוון שאינני כועס עליו (ארמית: "שעת כעס")] ב"ה, ע"כ[9] הנני יכול להשיבו בלא דחיית זמן. ואבא על סדר מכתבו.

תמיהני מאד איך יפצעו דברי את לבו הטהור, ואיפא מצא שאני רוצה ח"ו[10] לעקור שביעית מא"י[11]. וכי לא חזרתי כמה פעמים על דברי שהוראה זו היא רק הוראת שעה, ורק לפי הצורך וההכרח הגדול, כי חלילה להפקיע מצוה גדולה וכללית כקדושת השמיטה, בלא הכרח גדול הנוגע עד הנפש, בחיי נפש ממש, שלא יגועו ח"ו ברעב נפשות רבות מאין עבודה ומחיה, ושלא יהרס יסוד הישוב הקדוש בראשית צמיחתו. אבל בכל עת אשר ימצא ב"ד[12] יפה, שכבר הוטב המצב, ושיש יכולת בלא סכנה לקיים את השביעית כמאמרה בלא שום הפקעה, חלילה וחלילה לשלח יד בקודש ולהפקיע קדושת הארץ ולהכניס ראש בין הרים גדולים. [להתערב במחלוקת של גדולים ממני] ועל יסוד זה מוסבים כל דברי, בין בע"פ[13] בין בכתב ובין בדפוס, ואיך יאמר עלי שאני רוצה ח"ו לעקור את השמיטה. ובאמת כל יסוד כונתי גלויה היא לתוכן רוחות [לה', הבוחן את הרוחות (על פי משלי טז, ב)] ב"ה, שהיא רק לחזק את כל קדושת ישראל וקדושת אה"ק[14] ובכללה קדושת השמיטה ג"כ[15]. כי אם נתנהג להכנס במצב החיים של המתישבים בקודש, ולהקל כמה דאפשר ע"פ[16] הוראה ההפקעה במקום שאין שום דרך אחר, ועם זה נעורר אותם באהבה להבינם, שדרך זה דרך דחוק ומסוכן הוא, וראוי לכל אשר זיק יראת שמים בלבבו להתרחק ממנו בכל יכלתו, אז רבים ילוו עלינו, לקיים את המצוה כמאמרה באהבה, ולא נפגש נגודים ומשטמות על דרכנו,

ולא יוכלו לומר לנו שאנו מחריבים את ישוב אה"ק, וממילא יתעורר החשק ג"כ בלב רבים משלמי אמוני ישראל לבא להתנחל באי"י[17].

כי יחשבו בעצמם ממנ"פ[18], [מה נפשך: בין כך ובין כך] אם יהיה לנו היכולת לקיים את השמיטה כמאמרה הרי בודאי זכינו בחלק טוב, שהננו יושבים באה"ק[19] ומקיימים את המצות התלויות בה וביותר מצוה שמיטה הכללית, ואם ח"ו יהיה ההכרח גורם, שבשנים הראשונות לישובנו, נהיה מוכרחים לסמוך על היתר ההפקעה, הלא גם בזה לא יצאנו מדרך התורה, והננו ככל המון בית ישראל שסומכין בכמה ענינים על התירים של דוחק ע"פ הוראת חכמים, עד אשר ירחיב ד' לנו, ולא נצטרך לבא לידי מדה זו.

וע"י[20] רבוי ההתנחלות של שלמי אמונים במושבות, יגדל כח הקדושה, ופורקי העול יהיו מוכרחים להתבטל, וסוף כל סוף יבא הדבר בעה"י[21] בקרוב שישתנה המצב לטובה ולא יצטרכו כלל להוראת שעה זו. אבל ע"י[22] ההכרזה והפרסום שההיתר אין לו כל יסוד, וכל מי שסומך עליו הוא חלילה עבריין, ויוצא מן הכלל ד' ישמרנו, מתרפות הידים של שלמים ויראים לבא לאי"י[23], כאשר כתבו לי מחו"ל[24] זה כמה. כי בעוה"ר[25] הנס הגלוי של "וצויתי ברכתי" [הבטחת התורה על שנת השמיטה: "וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית" (ויקרא כה, כא)] אין אנחנו ראויים עדיין שיתגלה בפועל, מפני כמה סיבות, או מפני נפילת הדור, או מפני הספיקות בענין גוף השמיטה, וע"פ[26] דרך הטבע אי-אפשר לישוב לעמוד בהתחלתו אם לא ימצא איזה דרך של היתר לפחות לכמה ענינים של שביעית, וממילא גורם הדבר שיראים ממעטים לבא, ובאים ברובם רק ריקים שאינם דואגים כלל על איסור והיתר. וממילא מרחיק כ"ג[27] בחומרתו את קדושת השביעית מהופיע על אה"ק, ואני בנטייתי לקולא בתורת הוראה שעה במקום הכרח גדול, ובהראותי בדרכי נועם עד כמה אנו צריכים להשתדל לצאת ממבוכה זו, ולדרוש את קדושת השביעית כמצותה, בכל כחנו, הנני מקרב ומחזק את קדושת השמיטה באה"ק בעה"י.

ומה שתמה הדר"ג על מה שכתבתי שנענשו הקולוניסטים, על אשר עברו על סדרי ההוראה, שעשו מלאכות של תורה בידיהם, הנני בטוח בעה"י שכן הוא אמתת הענין. ואל יבהלוני דברי כת"ר[28], שאומר וכי קראים אנחנו [הקראים אינם מקבלים את התורה שבעל פה ואת תקנות חכמים] ח"ו, לומר שאנו חוששים רק לדברי תורה ולא לדברי סופרים. הלא כ"ג בעצמו מסיים את הידוע לכל, שעם כל החומר והחבה היתירה של ד"ס[29] על ד"ת[30] מ"מ[31] כך היא המדה, שספק דבריהם הוא להקל, [הכלל "ספק דרבנן לקולא": בספק באיסור מדברי חכמים, הולכים לקולא] ובכלל זה הוא מה שמותר לסמוך בדבריהם בשעה"ד[32] על קטן כנגד גדול ועל יחיד במקום רבים, [בשעת הדחק מותר לסמוך בדין דרבנן על דעת יחיד, גם מול רבים וגדולים] כמבואר בד' הפוסקים, וזה הטעם כבר מספיק הוא בעדי והיה מספיק בעדם. בעדי הוא מספיק כאשר אמרתי כבר, כי אפילו ככל גוף השמיטה בזה"ז[33] לא יוכל שום אדם לכחש שסוגיין דעלמא היא שהיא מדרבנן, [שרוב הפוסקים סוברים ששמיטה בזמן הזה היא מדברי חכמים ולא מן התורה] וכיון שעכ"פ[34] דעה יחידית נמצאת שהיא בטלה לגמרי בזה"ז, שוב אין אנו יכולים למחות בידי מי שנוהג היתר, כמו שכתב תה"ד[35] [תרומת הדשן] לענין שמיטת כספים, והענין והטעם אחד. אלא שמפני חומר הענין ביסוד קדושת הארץ אנו צריכים לחוש להסוברים שהיא מה"ת[36] גם בזה"ז, ומשו"ה[37] כאשר עכ"פ[38] אחרי ההפקעה, נעשה האיסור יותר קל מעט, נוכל בשופי לומר [נוכל לומר בפשטות ובלי חשש] שהסומך בשעת הדחק, על היחיד במקום רבים לא הפסיד.

וכשלא ארצה להכנס בעובי הקורה, [בלי להעמיק בכל פרטי הדיון ההלכתי] לחקור במקורות הענינים, ואומר שאותם הגדולים שבדורנו שחלקו אם יש לסמוך על היתר זה או לא, אף אם נאמר שהרבים מהם והיותר גדולים שבהם נטו לחומרא, והיחידים וקטנים מהם, שסוף כל סוף ת"ח[39] ובעלי הוראה הם, שנטו לקולא בתורת הוראת שעה של שעת הדחק, מותר אני לסמוך על היחידים במקום רבים, ועל הקטנים במקום הגדולים. וה"ה[40] במה שנוגע להקולוניסטים, הנה אף אני הקטן הנני קטן ויחיד, נגד גדולים ורבים שקמו לנגדי בענין זה.

בדאורייתא לא היה להם לסמוך עלי, אבל בדרבנן אם היו עושים כהוראתי וסמכו עלי הרי היו עושים כתורה, ולא חשיד קב"ה[41] דעביד דינא בלא דינאי. [ואין לחשוד בה' שהוא מעניש שלא כדין (ארמית, על פי ברכות ה)] והקב"ה[42] היה מקיים גם דין זה, שהוא מכלל תורה שבע"פ[43] ודברי סופרים שהם ערבים מד"ת[44], [שהם חביבים מדברי תורה (על פי עבודה זרה לה)] והיה ג"כ מסכים במידי דרבנן על הוראת קטן במקום גדול ויחיד במקום רבים. אבל כיון שלא עשו כהוראה, והתירו את הרצועה לגמרי, [והפקירו לגמרי את הגבולות] ע"כ נענשו. וב"ה[45] במושבות הסמוכות, שרובם לא פרצו את הגדר, והתנהגו ע"פ ההוראה, הצליחו ועשו פרי, ולא התרחקו ח"ו במחשבתם מקדושת אה"ק, והם מצפים שיאר ד' פניו אליהם. ויזכו לשמור את המצוה כמאמרה בלא הפקעה בע"ה[46].

ואני תמה מאד על הדר"ג, שכתב שבימי-נעורי למד ממני מוסר ומדות ויראת-שמים. איני יודע מה מצא בי מעולם ללמוד ממני, אבל אם ענותו הרבתני בימי-נעורי ללמוד ממני איזה דבר טוב, כשהייתי בחו"ל[47], איך יעלה על דעתו, שכעת, כאשר זכני השי"ת[48] להסתופף [לחסות ולשבת] בקדושת אה"ק, יגרע כחי חלילה. ולמה לא ידון אותי לכף-זכות, שדרכי ומעשי הנם לא לכבודי, חלילה, ולא לשום פניה זרה שבעולם, כי-אם לאהבת השי"ת, ולאהבת תוה"ק[49], ולחבתם של ישראל ושל ארה"ק[50]. והרבה הרבה מאד יגעתי באנחתי עד שהעיר הקב"ה[51] את רוחי ויכונן את לבבי ללכת בתומי בדרך-הקודש הזאת, לקדש שם-שמים, ולחבב את התורה ולומדיה על הבריות, ולקרב רבים לתורה, ולהרבות עז ואומץ להתישבות עם-ד' על אדמת-קדשו. ובע"ה[52] בטחתי, שלא יפסיד הדר"ג מאומה, אם יקיים בי גם כעת "אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים" [ראש השנה כה], וימצא בחסדי השי"ת גם עתה לא פחות מאז ללמוד איזה דברים מסגנוני והנהגתי, ולפניו ב"ה גלוי בור-לבבי [טהרת לבי (על פי תהלים יח, כא)] ויחול-נפשי [ותקוות נפשי] לשמו הגדול ועבודתו ית'[53].

ומש"כ[54] מר לתמוה עלי במה שאני מקרב את הכל, גם את פושעי-ישראל, כדי להחזירם בתשובה, וכתבתי לו ברמז כונתי, שכל מי שהוא מוכשר לעסוק בפנימיות רזי-תורה הוא מתמלא יותר מאור-החסד של תורת חסד, ועליו החובה לעסוק בתיקון נפולים ובקירוב רחוקים, (שבלשון חכמי-הסוד נקרא זה ג"כ בכלל ליקוט ניצוצות-הקדושה מתוך הקליפות [הוצאת הטוב והקדוש שנפל ונבלע בתוך הרע, והעלאתו]), ומצא בזה סתירה לברכת-המינים שאנו מתפללים לעקרם ולשברם, - ישים נא כ"ג לבו לדברי, ואבאר לו לא בלשון של סתרי-תורה, שחושב מר להיות כבר יודע שאינו יודע בהם, אלא בדברים פשוטים, באמת אלו ואלו דא"ה[55].

ידע הדר"ג, ששני דברים עקריים ישנם שהם יחד בונים קדושת-ישראל וההתקשרות האלהית עמהם. האי הוא סגולה, כלומר טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירושת אבות, כאמור: "לא בצדקתך וגו'" [דברים ט, ה] "רק באבותיך חשק ד' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם", [דברים י, טו] "והייתם לי סגולה מכל העמים"; [שמות יט, ה] והסגולה הוא כח קדוש פנימי מונח בטבע-הנפש ברצון ד', כמו טבע כל דבר מהמציאות, שאי-אפשר לו להשתנות כלל, "כי הוא אמר ויהי", [תהלים לג, ט] "ויעמידם לעד לעולם". [תהלים קמח, ו] והב' הוא ענין-בחירה, זה תלוי במעשה הטוב ובתלמוד-תורה. החלק של הסגולה הוא הרבה, באין ערוך כלל, יותר גדול וקדוש מהחלק התלוי בבחירה אלא שברית כרותה היא, [אלא שזו הבטחה קבועה] שהסגולה הפנימית לא תתגלה בזמן הזה כי"א[56] לפי אותה המדה שהבחירה מסייעה את גילויה, ע"כ הכל תלוי לפי רוב המעשה וקדושת האמונה ותלמוד-תורה. והשי"ת[57], הנוהג בחסדו בכל דור, מסדר הוא את סדרי הנשמות הצריכות להופיע בעולם: לפעמים כח-הבחירה מתגבר וכח-הסגולה עומד במצב ההעלם ואינו ניכר, ולפעמים כח-הסגולה מתגבר וכח הבחירה עומד במצב הנעלם. וכל עיקרה של ברית - אבות, שאיננו פוסק אפילו כשתמה כבר זכות-אבות, [חז"ל אמרו שזכות אבות כבר "תמה", כלומר הסתיימה (שבת נה), אבל ברית אבות לא פסקה] הוא בא מצד כח-הסגולה, ובעקבא-דמשיחא [בעקבות המשיח, בדור שלפני הגאולה] מתגבר ביותר כח-הסגולה, שהוא תוכן "זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה", [מן הברכה הראשונה של תפילת העמידה] כלומר לא מצד הבחירה שהיא באה מצד המעשים הטובים שבבנים ומצד התשובה, אלא למען שמו, המתגלה ע"י זכירת חסדי אבות.

אמנם לפעמים מתגבר חושך כזה שמפסיק את הופעת הסגולה ג"כ. אבל זה אי-אפשר כי"א במי שבא למדה זו להיות ח"ו שונא את ישראל, ודורש רעה להם בפועל ובצפיית-הלב, כמו המינים שמפרש הרמב"ם[58] בה' תפלה [בהלכות תפילה (ב, א) מבאר הרמב"ם שברכת המינים נתקנה על אלה שהצרו לישראל] שהיו מצירים לישראל, וגם זה היה קשה לחכמים מאד לתקן, ע"כ הכריז רבן גמליאל: "כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים", [ברכות כח] והוצרך לתקנה דוקא שמואל הקטן, שהיה נקי מכל מדה של שנאה כמו שהיה מרגלא בפומיה: "בנפול אויבך אל תשמח", [משלי כד, יז; שמואל הקטן היה רגיל לומר פסוק זה (אבות ד, יט)] כדי שיכוין ביסוד הברכה דוקא על אותם שכבר אבדו את הסגולה כולה. ובדורנו נתרבו נשמות רבות שאע"פ[59] שהן שפלות מאד בענין-הבחירה, וע"כ[60] הם נגועים במעשים רעים רבים ובדעות רעות מאד ד' ישמרנו, מ"מ אור-הסגולה מאיר בהם, וע"כ הם מחבבים מאד את כללות ישראל וחושקים באי"י, ובכמה דברים טובים ויקרים מהמדות שהם באים מסגולת ישראל בטבע-נפשם הם מצוינים בהם. ונשמות כאלו, אם יזדקק לקרב אותם מי שאין בו דעה עמוקה של טביעת-עין [הכרה דקה ובטוחה, כמו מי שמזהה דבר במבט אחד] לדעת לחלק בין הצד הסגולי הפנימי הקדוש, שבהם, ובין הצד הבחירי המקולקל שבהם, שהוא מקיף את נפשם כחוחים וקוצים הסובבים שושנה, [על פי שיר השירים ב, ב: "כשושנה בין החוחים"] הוא יוכל להתקלקל הרבה ח"ו, וללמוד ממעשיהם, ולהדבק בצד הרע שבהם והוא מחוייב להתרחק מהם, והשי"ת נותן בלבבו רצון זה ומחשבה זו של שנאה ושל התרחקות, כדי שלא יבולע לו. [כדי שלא יינזק]

אבל מי שהוא תמיד שקוע ברעיונו בהסתכלות פנימית, באור תורה וקדושה ויראה עילאה, מצד רוממות רבון כל העולמים חיי החיים ב"ה, ולא ח"ו ביראה תתאה [ביראה התחתונה, יראת העונש] לבדה מצד

עונשי עוה"ז[61] או עונשי עוה"ב[62], - שהיא יראה חיצונית, שאסור לת"ח[63] העוסקים ברזי-תורה בהבנה פנימית להרבות בה, רק לקחת ממנה מעט, כדי ליסר את הגוף ונטיותיו הגסות, במדות רעות ותכונות מגונות ח"ו, אבל העיקר צריך להיות הלב מלא אהבה קדושה, ויראה עליונה, מסוד קדושים, כיראת מלאכי-מעלה גבורי-כח עושי דברו [על פי תהלים קג, כ] - ת"ח כאלה הנם מכירים בטבעם את טבע הסגולה הפנימית, ויודעים להפריד ממנה בדבקות-מחשבתם את הקליפה הבחירית, והם חייבים ומוזהרים ע"ז[64] לקרב פושעים כאלה שסגולה פנימית יש להם, כדי לעורר יותר ויותר את כח הטוב הצפון בהם, עד שיתגבר לגמרי על הרע הבחירי ויכניע אותו. ופעולת חכמים לוקחי נפשות [על פי משלי יא, ל: "ולוקח נפשות חכם"] כאלה אינה חוזרת ריקם בשום פעם; לפעמים פעולותיהם נראות בגלוי, ע"י מה שהמקורבים מהם מטיבים את מעשיהם, ומישרים את דעותיהם יותר בפועל ולפעמים נכנס רק גרעין פנימי בהם, וכבר בטוחים הם שלא יפטרו מן העולם בלא תשובה, ואפילו אם חלילה יהיה המושפע כ"כ[65] גרוע עד שהוא בעצמו לא יזכה לשוב בתשובה, יפעול כח הגרעין הזה על טבע-נפשו ונפיק מיניה זרעא מעליא, [ויצא ממנו זרע טוב (ארמית)] שישוב בתשובה, ויתקן ג"כ את נפש אביו, כדין "ברא מזכא אבא". [הבן מזכה את האב (סנהדרין קד)]

והשי"ת יודע, שלא את כל הפושעים אני מקרב, כי"א אותם שאני מרגיש, שכח סגולי גדול מונח בפנימיותם ודרכים רבים ישנם לידיעה זו, וספרים גדולים צריכים לכתוב בזה כדי לבאר גם רק שמץ מהדבר הגדול הזה. ועל אותם שכבר אבדו גם את הסגולה הפנימית שלהם לגמרי, אמר דוד הע"ה:

"הלא משנאיך ד' אשנא", [תהלים קלט, כא] ובדרך כללות מסרו לנו חז"ל[66] סימנין על-זה. והמינים והכופרים ע"פ רוב אבדו גם את הסגולה הפנימית, ומדה זו נוהגת ברוב הדורות, אבל דור של עקבא-דמשיחא הם יוצאים מכלל זה, שהם כדברי תקוני זוהר "טוב מלגאו וביש מלבר". [טוב מבפנים ורע מבחוץ (ארמית)] והם "חמורו של משיח" שנאמר עליו "עני ורוכב על חמור", [זכריה ט, ט, על המשיח] והכונה: כמו חמור, שמבחוץ יש בו שני סימני-טומאה, א"כ[67] הטומאה בולטת בו יותר מבחזיר וגמל וכיו"ב[68], שיש בהם סימן-טהרה אחד עכ"פ, ומ"מ[69] יש בו בפנימיותו ענין-קדושה ג"כ, שהרי הוא קדוש בבכורה, [פטר חמור – בכור החמור – יש בו קדושה, ופודים אותו בשה (שמות יג, יג)] וענין מה שהתורה אמרה ע"ז שם "קדש לי" הוא גדול מאד מאד. וכן הן הנשמות של אותם שהסגולה הישראלית לבדה מתגלה בהם בעקבא-דמשיחא, ולהם יש תרופה, אע"פ[70] שיש בהם סרחון גדול, וחושך רב וכבד מאד. אמר ע"ז רב יוסף: "ייתי ואזכי דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה", [יבוא המשיח, ואזכה לשבת בצל גללי חמורו (סנהדרין צח)] ורב יוסף היה דרכו להביט על הפנימיות, ותלה גדולתו בגדולת ההוא יומא דקא גרים ["אלמלא ההוא יומא דקא גרים, כמה יוסף איכא בשוקא" – אלמלא יום מתן תורה, שגרם לי את מעלתי, כמה אנשים בשם יוסף יש בשוק (פסחים סח)]", ואמר על אמו: "איקום מקמי שכינתא דאתיא", [אקום מפני השכינה הבאה (קידושין לא)] ואמר על עצמו: "לא תיתני ענוה דאיכא אנא", [אל תשנה שבטלה הענווה, שהרי אני קיים (סוטה מט)] אע"פ שמצד החיצוניות נראה הדבר לגאוה חלילה, אבל בעל סגולה נפשית שכמותו ע"ה[71] אמר זה בכל מילוי הקדושה והענוה האמיתית, מעין ענותנותו של אדון הנביאים ע"ה, ותלמידיו הם הולכים בדרכיו.

ומפני-כך היתה מדתו של משרע"ה לקרב רחוקים, עד שקרב אפילו את הע"ר[72], ואע"פ[73] שזה גרם אריכות-הגלות, מ"מ סוף-כל-סוף יתעלו גם הם, כי בודאי יתקיים ביה "יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא", [תהלים כ, ה] והשי"ת "מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים". [ישעיהו מד, כו] ואמרו בזוהר, שחסדיו של משה היו גדולים משל אברהם, ובאברהם אבינו, אע"פ שמדת-חסדו היתה גדולה מאד, ולא היה כנח שלא בקש רחמים על רשעים בני-דורו, מ"מ לא בקש רק בתנאי:

"אולי ימצאון שם עשרה", [בראשית יח, לב] אבל משרע"ה בקש בלא שום תנאים: "אם תשא חטאתם, ואם אין - מחני נא, מספרך אשר כתבת", [שמות לב, לב] שהיא מסירת-נפש אפילו מעולם-הבא, כי הספר של הקב"ה. הוא עוה"ב עצמו.

ומה שמשיג עלי, שכתבתי שאיני נפחת חלילה ממה שיש מהפושעים שמשבחים אותי, כי נאמר ג"כ באברהם אבינו ע"ה: "ונברכו בו כל גויי הארץ", [בראשית יח, יח] ואמר (מר) שאוה"ע[74] לא חשבו ח"ו לא"א[75] שהוא כמותם, - יאמין לי כ"ג: גם רובם של החיצונים שמחבבים אותי יודעים ומכירים, שח"ו[76] איני מהם ומהמיהם [ומהמונם (על פי יחזקאל ז, יא)] ושכרחוק מזרח ממערב רחקו מחשבותי ודרכי ממחשבותיהם ודרכיהם, וכן הם אומרים בפה מלא, אלא שבעל-כרחם מוכרחים הם להודות על האמת, שב"ה[77] שכלי הולך למישרים, ושאין בלבבי ובשפתי רמיה, ושאני מלא ב"ה בכל קרבי באהבת ישראל. ב"ה אשר עשה לי את הנפש הזאת, לא מחכמתי, ולא בצדקתי, כ"א ברוב רחמיו וחסדיו שאין להם קץ ותכלית, "ואל זה יביט אל עני ונכה-רוח וחרד על דברו". [ישעיהו סו, ב] וב"ה אני עושה קולות ורעשים על הטומאה במקום הנצרך, אלא שאני מדבר את דברי בסדר ובנחת, כאשר נצטוינו מעצת המלך החכם. ["דברי חכמים בנחת נשמעים" (קהלת ט, יז)] ואין ספק אם הדר"ג ועוד גדולי-הדור שי'[78] היו מחזקים את ידי, נלוים עמדי ונוהגים מנהגי כמה דאפשר לפי מדתם, היה שם-שמים מתקדש ורב שלו'[79] וברכה היה נשפע על ישראל ועל א"י[80], ורבים רבים מאד היום שבים בתשובה שלמה, והיתה באמת במהרה מתגלה בגילוי הגון צמיחת קרן ישועה לבית ישראל, ואי-אפשר כלל לצייר ולתאר את רוב הטובה והקדושה ותקון-העולם שיהיה נצמח מזה.

ואני מלא תקוה בע"ה שכן יהי'[81] וסוף כל סוף ישובו לי יראיו וידעי שמו ויכירו את טהרת-לבבי ואמתת דעותי, וכולנו נעשה אגודה אחת לעשות רצונו ית', ולהרבות אור ד' וכבודו על עמו, ועל ארץ-חמדתו, ועל כל אפסי-ארץ.

ומה שמתמה כ"ג על התנצלותי, שלא יצאתי נגד המגילה המכוערה, [כרוז חריף שפורסם נגד חכמים] כדי שלא להוסיף תבן על המדורה, [כדי לא להבעיר עוד את המחלוקת] - מה היה להם לעשות ולא עשו. אל יאמר אדוני כן. אין שיעור כמה רעות יכולה מחלוקת ח"ו לגרום כשהיא מתפשטת, ואם הייתי יוצא בדברים היו עושים מזה רעש גדול, והיו הדברים מגיעים לידי שנאות גדולות, ושליחות יד איש באחיו, ולידי מלשינות [להלשנה לשלטונות] ח"ו, והיה הדבר יכול לבא ג"כ לידי אויבינו פלילים. [לידיעת אויבינו (הלשון על פי דברים לב, לא)] וכעת נשתקע הענין לכה"פ[82] במחנה ישראל, וכבוד אותם ת"ח שנתכוונו לש"ש בענין זה במקומם מונח, ולא חסר כלום ע"י כל הבלי התעלולים, ובא"י[83] בפנים לא נתהוה מזה מחלוקת הורסת, מה שהייתי ירא מזה מאד. וב"ה אשר יעצני לשא את צערי הגדול על עלבון ת"ח החביבים עלי כגופאי בחובי, [כגופי,

[בתוך לבי] רק מפני גודל מעלת השלו'[84] בכל מקום וביותר באי"י, ויותר מן הכל לפי מצבנו בחידוש, שאנו צריכים שיהיו כל הכחות שבאומה קשורים לעזור איש את אחיו, לחזק ולהתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלהינו, אותן הנשמות שצור מצוה חסדו [שה' ציווה את חסדו (על פי תהלים מב, ט)] הגדול שתבנינה ב"ה, ועוד ידו נטויה ב"ה לטובה, לבנות ולא להרס, לנטע ולא לעקר, [על פי ירמיהו א, י] ואנו חייבים להבין את רמיזת הנהגתו העליונה וללכת בדרכיו, בדרכי נועם ונתיבות שלו'.

ומה שתמה על מה שכתבתי שלא התרתי יותר מרבנים מפורסמים גדולים וטובים זולתי, ואמר שהם התירו הוראת שעה, ולא שיתמשך יותר יותר. בודאי הם התירו הוראת שעה מפני ההכרח שהיה בזמנם, ובשמיטה העברה היה ההכרח הרבה יותר גדול, מבשמיטות הקודמות, מגודל העניות ורבוי הפועלים, ביחוד התימנים, [העולים מתימן, שרובם עבדו כפועלים במושבות] שהיו צפויים ממש לגוע ברעב. וכבר ספרתי כמדומה לכ"ג, כי בשמיטה הראשונה שעלתה ביד המחמירים לאסור על עקרון [המושבה עקרון (מזכרת בתיה)] את ההפקעה, ראיתי שכתבו אח"כ[85] במכתב של בקשת תמיכה, שהיו ממש מקרים של מתת נפשות ברעב ח"ו שם. ויאמר נא כ"ג האם יש בנו כח לשער את גודל הערך של נפש אחת מישראל, ואם אין כדאי להכנס גם בפרצה היותר דחוקה במקום שיש חשש סכנת נפשות כ"כ קרוב. ואין ספק אצלי, שבמצב הנורא שהיה הישוב עומד בו בשמיטה שעברה לולא הנהגת ההיתר ע"פ ההפקעה, שהחיה את האכרים ואת הפועלים, והעמיד את ההקפות של הבנקים על מכונם שהיו עומדים להיות נעולים ע"י השביתה, כי לא היו מאמינים לכל בעלי הישוב ברובם אפילו פרוטה אחת, והיו גועים מרעב מאות נפשות קדושות וטהורות מאחב"י[86]. ואין לשער גודל המהומה, העלבון חילול ד' וחילול כבוד התורה והאמונה בכלל, שהיה ח"ו אז, והיה עלול להיות חלילה שבר שאין לו מרפא.

רק עצת ד' היתה זאת, שנתן כח לאין-אונים, לעמוד לשום נפשי בכפי [למסור את נפשי (על פי שופטים יב, ג)] נגד מחנה אלהים, [נגד מחנה גדולים וקדושים] כדי להציל את אה"ק משממון רוחני וגשמי, ואת שם השי"ת ותוה"ק[87] מחילול נורא, ובכל לב אודה לד' על אורו ואמתו אשר שלח אלי בחסדו הגדול.

ומש"כ על דברי, שאנכי עשיתי שט"מ[88] שלא יהיה המכשול גדול יותר, מה שמובן הדבר שרבים לא היו שומעים בודאי, והיה החורבן גדול מזה ומזה, וכ"ג מקשה שתי קושיות על דברי. א', שכמה יהודים כשרים בקשו ממני במכתבים שלא אעשה ההיתר ולא אתן חרב בידי האדמיניסטראציאן, [ולא אתן כלי בידי הנהלת המושבות של הברון] ועל ידי היו מוכרחים לעקור השמיטה, והרבה מהם שונאים לי עבור זה שנאה גדולה. אשיב למר, חדא "לא דובים ולא יערי". [לא היה ולא נברא (על פי סוטה מז)] אפילו מכתב אחד* לא קבלתי משום אדם, בבקשה למשוך ידי מן ההיתר ולא בע"פ בא אלי שום אדם מבני המושבות לדרוש ממני זה, ואדרבא להיפך קבלתי מכתבים שאחמול ואחוס עליהם שלא יחרבו ויגועו, ושלא יצטרכו לצאת ולנוד לחו"ל[89], ושאתחזק בעשיית סדר ההיתר כפי שהיה נהוג ע"פ הגדולים מתירי ההפקעה בשמיטות הקודמות. ועם האדמיניסטראציאן, התניתי מפורש שלא יכריחו ח"ו את שום אדם הרוצה להתנהג בדרכי המחמירים, לעבור ח"ו על דעתו, וב"ה כן קיימו במושבות הסמוכות שהיו בהן ג"כ שומרי שביעית כמאמרך

*רק מכתב אחד הזכירני בני שי', שהיה כפסקוויל [כמו כרוז השמצה] בלא חתימה, וע"ז[90] אין דרך לשים לב.

הנ"ל

ולא מיחו בידם כלל. רק מהגליל שמעתי קול רעש גדול, שהם מוחים ומכריחים לעבוד, כמכתב כת"ר והדעפעשים שלו, [והמברקים שלו] ושלחתי אחרי האדמיניסטראטור, והוכחתיו על פניו איך יניח להפקידים שתחת דגלו לעבור על התנאי שעשינו בכ"כ תוקף, בעת אשר נתתי את ידי להוראת ההיתר. אז השיב לי שיגיד לי האמת, הוא היה רוצה לעמוד בהבטחתו, כמו שביארתי לו כיון שישנם אוסרים ומתירים, יוכל כ"א לעשות כנטיית לבו, אם אחד שומע לי וסומך עלי, יש לו איזה סמך, אבל אם אחר סומך על הגאון רידב"ז האוסר, ועוד כמה גדולים עמו, ודאי יש לו על מה שיסמוך, ואיזה יושר יש להכריח ולכף, אבל כ"ז[91] היה ע"פ מה שחשב, שכשם שאני אינני משתדל לפעול באיום ובכפיות שיסמכו על ההיתר כן לא יעשה הצד השני ג"כ מאומה, אבל לא כמו שאמרו לו שהרב רידב"ז מפיץ חרמות וקללות על הסומכים על ההיתר, בזה האופן לא הבטיח שיעמוד הוא מנגד. ואנכי בכ"ז[92] לא הנחתי ידי ממנו, וביארתי לו שאין הדמיון שלו עולה יפה. אנכי שאני מיקל, אין לי כל יפוי-כח [אין לי כל סמכות] להשפיע על אחרים שיעשו כהוראתי, מפני שגם אני מודה שלולא ההכרח יותר טוב הוא לשמור את השמיטה כהלכתה, ואני משתוקק לזה בכל לבבי ובכל נפשי, מה שא"כ[93] המחמירים לפי דעתם הם מחוייבים למחות בנוהגים להקל בכל כחם, וכל מה שאדם עושה לשם שמים, אין ראוי להנהגה אנושית לעמוד נגדו.

וב"ה הועילו אז דברי, והבטיח לי שישלח פקודה לחדול מכפיה. אם קיים דברי או לא אינני יודע, אבל כ"ג יוכל לראות מזה, שהאמת היא ההיפוך ממה שחשב שאנכי נתתי חרב ביד האדמיניסטראציאן, אדרבא ע"י מה שנשאו את פני הוקל הדבר הרבה, ואלמלא נזקקתי להיתר היו אומרים שאינם צריכים לשום היתר, כאשר מרגלא בפומייהו תמיד שרבי י"א ז"ל[94] היה גדול יותר מכל הרבנים שבדור, ומי יעמוד נגד היתירו, והיו עושים איזו מכירה ע"י מאן-דהו, ואז היו מכריחים בלא שום בושה את הכל לעבוד באיסור גמור ובביזוי, מה שהוקל הדבר הרבה ע"י פעולתי. ואין לאותם כפויי-הטובה, [כפויי הטובה, שאינם מכירים בטובה שעשו להם] ד' יסלח להם, שום זכות לשנא אותי תחת אהבתי.

ומה שכותב מר: ב, הלא הוא מכשול יותר גדול עפ"ד[95] הרמב"ן[96] בחילוק שבין סדום לפלגש בגבעה, [על פי דברי הרמב"ן: אנשי סדום עשו את הרע כחוק, ולכן חטאם חמור יותר] שלעשות בהיתר הוא יותר גרוע. למה ידבר אדוני כדברים האלה, וכי נעלם ממנו שלפעמים דברה תורה כנגד יצה"ר[97], [יש היתרים שהתורה נתנה בהתחשב בכוח היצר (קידושין כא)] ומוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות, ולא יאכלו בשר תמותות נבילות. [מוטב שיאכלו בהמות גוססות שנשחטו, ולא נבלות (קידושין כא)] ואיך ידמה נבלה איומה ותועבה נוראה כעובדא דפב"ג[98] [כמעשה פילגש בגבעה (שופטים יט)] ודסדום, לפלוגתא של הוראה, במידי דרבנן, שנמצאים סוברים שאפילו מדרבנן אינו נוהג, ושיש בו ספיקות כ"כ רבים, בין מצד השנים, בין מצד דעת בעל הלכות א"י המיוחס להטור, [ספר "הלכות ארץ ישראל" שמיוחס לבעל הטורים] שסובר שכשנותנים ארנונא [כשמשלמים מס קרקע למלכות] דינו כקרקע של גוי, שאין שביעית נוהגת בו כלל, ובין שהיה זה הגדול רבינו הטור, בין שהיה אחר, דבריו מעידים עליו שהיה מגדולי הקדמונים. ואחר כל אלה אין סומכים חלילה ע"ז לגמרי כ"א להפקיע לצורך הוראת שעה, ופיקוח נפשות, והמלטת הישוב מחורבן בגשמיות ורוחניות, וגם ע"ז לא על דברים של תורה כ"א

על מלאכות דרבנן ע"י ישראל. ואם אומרים שבמקום שהיה נפרץ גדר היהדות בכל הדברים העיקריים ע"י מניעת ההיתר, ראוי לאמר שההיתר הוא תיקון שעכ"פ יעשה בדרך של איזה צד היתר, אומר ע"ז כת"ר דמיון מפב"ג[99]. לישרי לי מר, [יסלח לי אדוני (ארמית)] אם אומר שאין הדברים ראויין למי שאמרם.

ומה שטוען מדוע פזרתי את קונטריסי "שבת הארץ" באותו הזמן שישראל רצו לתמוך בכסף את השובתים. אשיב לו, שבכלל לא נתערבתי כלל בענין הקונטרס בהפצתו, ואינני יכול להיות אחראי אם איזה איש שלח אותו לחו"ל. וכמדומה שמה שנתפזר היה רק ע"י אותם שעמדו כנגד, והם שלחו אותו לגדולי חו"ל[100] לקבול עלי. וחוץ מזה, האם בשנת השביעית עצמה הזמן הוא לאסוף כסף בשביל השובתים, וכי הם יכולים לתלות את חייהם באשראי דספק אתי. תמיד אמרתי שאנו חייבים לנהוג בזה "מחד בשבא לשבא", [מיום ראשון לשבת הבאה (ארמית, ביצה טז) – כלומר להתכונן מראש לאורך זמן] ובכל שנות השמיטה צריכים לקבץ כסף מכל יראי ד' וחושבי שמו בעד השובתים, ואז כשרואים בפרס השמיטה [לקראת השמיטה, זמן קצר לפניה] שיש סכום כסף הגון מבטיחים ומקיימים עזר הגון לפי הכח, ועפ"ז[101] יכולים באמת לבצר את מעמד השמיטה בעז"ה[102]. ולא עוד שהקונטרס לא יוכל להזיק לכל מי שנדבה רוחו לעזור לשובתים, הלא אנכי שניתי ושלשתי שכל המתחזק בעז ד' ועושה מצוה כמאמרה ה"ז[103] משובח, והייתי תמיד מוכן לעזור בכל כחי לשובתים, כאשר יעידו ע"ז אלה ששבתו בסביבותינו, כמה קרבתים וכמה טרחתי עבורם, וכמה חזקתי את ידם ורוחם בעת אשר באו להתישב עמי, אם ישבתו, כיון שראיתי שאין מצבם כ"כ מסוכן ובדוחק יוכלו להתפרנס.

ואלה היחידים הם אצלי התכלית של כל הישוב, וכך היא מדתו של הקב"ה שהוא מסתפק במועט בזמן המעבר, עדי אשר יבקע כשחר אור לישרים [על פי ישעיהו נח, ח ותהלים קיב, ד] וכולם ילכו באור ד' ותורתו לשמור ולעשות כתורה וכמצוה בלא שום בקשת קולא, כ"א באהבה וביראה טהורה, בשמחה ולב טוב. ואפילו אם היה חלילה איזה משגה ממני בעצם עריכות הקונטרס, מה שאקוה בע"ה שלא כך הוא, אבל גם לפי דעת כ"ג, הלא צריך לשום על לב שכונתי היתה ב"ה לשם שמים, כדי שלא להשוות רשיעי אותם המוכרחים לסמוך על ההיתר, למען לא יהרסו לפול בלבבם מדחי אל דחי, [מנפילה לנפילה] כ"א יתחזקו בעז ד' ויקוו לתשועתו, שיבאו ימים טובים מאלה, ולא נצטרך להפקעות, ונשמח כולנו לקיים את השמיטה בקדושה וטהרה לכל פרטיה.

ומה שכתב כת"ר נגד מה שכתבתי שלא כיוונתי שאחזור ואתיר, הנה ממכתבי מוכח שאחזור ואתיר, איני מבין איפא מצא דעה זו במכתבי. הלא אני כותב ומפרש כמו שפירשו כל אלה שנזקקו להיתר זה שהוא רק הוראת שעה, ואיך שייך ללמוד בהוראת שעה, מפעם אחת על פעם אחרת, הלא הכל תלוי כפי ההכרח ומצב הדברים. ודי יתן הטוב, ויזכנו לראות את מצב אה"ק באופן שנוכל להסכים שיש אפשרות בלא היתרים והפקעות, ונקוה לביאת גוא"צ[104] בב"א[105].

ומה שמאריך כ"כ כת"ה, לומר העיקר שבעיקר עיקרים, שנזדעזע העולם כולו, וכפי הנראה גם רעש גדול בעולמות העליונים שהמציא הוראה עקומה, שהזמירה הנהוגה עתה אין זו הזמירה האמורה בתורה, עכ"ד[106]. אומר לאדוני, פרט זה אי-אפשר שיסבב הזדעזעות בעולם, ולא רעש בעולמות העליונים, מפני שלא סמכתי עליו למעשה, וכתבתי שיש להשתדל שתהיה הזמירה הנהוגה, גם היא ככל

המלאכות של תורה, נעשית ע"י נכרים. ולומר שהדבר יוצא מכלל ספק, ולהחליט ודאי שזמירה דידן היא אב מלאכה של תורה, והיא הזמירה הכתובה, בודאי אין מקום, כיון שראינו שכ"כ[107] דקדקה תורה בשביעית להגדיר את האבות, כדי שנדע שתולדות לא אסר רחמנא, [רק אבות המלאכה אסורים בשמיטה מן התורה, ולא המלאכות הנגזרות מהן (מועד קטן ג)] עד שבצירה של פירות וקצירה של תבואות, [בצירת ענבים וקצירת תבואה, שהתורה פירטה כל אחת בנפרד] שהן בודאי מלאכות דומות זו לזו, הוצרכה לפרט, רואים אנו שאין לנו רשות כלל לדמות ענין לענין, לומר שגם זה הוא מה"ת, אלא כיון שיש שינוי בתואר המלאכה או בתכליתה, וק"ו[108] כשהשינוי הוא בשני האופנים בין בתואר ובין בתכלית, בודאי יש מקום לומר ששוב הויא תולדה ואינה אסורה מה"ת. וכיון שהרמב"ן[109] במלחמות בסוכה מעיד לנו, שעל שם כך נקראת הזמירה בשם זמירה על שם זמורה, וזמורה הוא ענף שכסחו ראשו, דוקא, ולא שכרתו כולו, שזה אינו נקרא בשם זמורה, א"כ הרי לנו עדות שהשם זימור אינו חל [על] כריתה של ענף כולו, ואיך יהיה זה בכלל מלאכת התורה של "כרמך לא תזמור". [ויקרא כה, ד]

וק"ו כי בשעת מ"ת[110] לא היה כלל מנהג כריתה זו, הרי אנו רואים שבכל הכרמים שאינם מורכבים על ההרכבה החדשה, [הרכבת גפנים אירופיות על כנה אמריקנית, שנהגה אז בגלל מחלת הפילוקסרה] שנתחדשה בשנים האחרונות, אין נוהגים כ"א את הזמירה כמאמרה, דהיינו כריתות הראש.

ובאמת יש לומר שזאת היא כונת "המזנב בגפנים", [הקוצץ את קצות הזמורות] אע"פ שלא פירשו כן המפרשים. והתכלית של הזמירה העתיקה, ושל הכריתה החדשה, היא ג"כ תכלית אחרת. הכריתה העתיקה אינה דואגת כלל על קיום הגפן כ"א על הוספת הפרי, וזה ראוי להיות אסור בשביעית, אבל הכריתה שלנו, עיקר כונתה היא קיום הגפן, והפירות אין ברור כלל שמתרבים על ידה, ואם גם מועיל הוא להפרי, הוא בתור טפל, ע"כ היא משונה בתכלית המלאכה מהזמירה של תורה. ולא עוד אלא שעיקר הזמירה באה כדי שלא יפסיד הגפן התחתון האמריקני, שבטבעו חי הוא הרבה, אלא שהגפן העליון, שהוא לא ממזגו ממש, הוא שואב ממנו הרבה ומחריבו, וע"כ הוצרכו לתקנת הכריתה, וי"ל[111] ג"כ שהוא בכלל לאוקמי אילנא. [להעמיד את העץ, לשמור עליו שלא ימות; מלאכה כזו מותרת בשביעית (מועד קטן ג)] ותמיהני שהדר"ג[112] שנה את טעמו, כי בהיותו אצלנו, אז בעת ויכוחנו הראשון, הצעתי לפניו סברא זו וקילס אותה, [ושיבח אותה] ואמר שצריך לעיין בה. עכ"פ איננה כ"כ עקומה עד שיזדעזע העולם על ידה. וב"ה אשר נתן לי שכל ישר, ואינני עלול כלל לומר סברות עקומות, בעזרתו יתי'. וכמדומני, שכ"ג כשיתישב בדעתו גם הוא יודה ע"ז.

ולא אבין כלל דברי כת"ר, שכתב שזמירה הנהוגה היא חמורה יותר מהזמירה של הערבים. איך אפשר להיות יותר חמור ממה שהוא אסור מה"ת. הלא הזמירה של הערבים, שהיא כריתת וכיסוח קצה הענף, מפרש הרמב"ן בפירוש שהיא הזמירה של תורה, והזמירה שלנו צריכים אנו מסברא לדמות אותה אליה, ואיך יאמר בהחלט וודאות שהיא יותר חמורה מהזמירה הערבית שהיתה נהוגה בימי מ"ת, ועליה בודאי אמר הכתוב כרמך ל"ת[113]. ומה שחוזר כ"ג להפליא שההוראה הזאת נוגעת לכל ישראל שבתבל, הרי הכל הוא נכלל בכללות הדברים, של ההפקעה, וההיתרים שעמה, וכל מי שהורה בענין זה הורה לכל ישראל. ומה אעשה שמאת ד' היתה זאת שלא יהיה אפשר לי בשו"א[114] להסתלק מענין זה, אם לא לגרום חלילה תקלות גדולות, שלכל הפחות בעיני היו יותר ויותר חמורות, ויותר נוגעות לכל

ישראל, מהוראת פרט של קולא בעניני שביעית ע"י הפקעה, אחרי כל ההכרחים והצירופים, שאין צורך לשנותם, וגם שכבר אמרתי שבפועל לא הוריתי כלל למעשה שיעשו הזמירה ע"י ישראל, ומה שעשו אחרים ע"ד[115] עצמם אין אחריותם עלי. ומש"כ שהזמירה הזאת היא ג"כ לאצמוחי פרי, כבר כתבתי אנכי ג"כ ככה, ומ"מ כתבתי כיון שהעיקר אצלה הוא שמירת הגפן לשנים הבאות, והפירות הוא ענין נטפל, ע"כ מועיל ביותר מה שההוראה הראשונה של תרגום תיבת זמירה אין עליה, לעדות הרמב"ן, להוציאה מדאורייתא.

ומה שכתב שניסה ולא מת האילן בהמניעה של הזמירה הנהוגה, אמת הדבר שאיננו מת תיכף, וכן אומרים הבקיאים, אלא שהוא פוחת והולך ושנותיו מתקצרות, והוא חי פחות מטבעו של הגזע התחתון, וכן יש נסיון בידינו ג"כ. ושרא ליה מארי למר, [וימחל לו ה' (ארמית; לשון הגמרא כשאדם אמר דבר שלא כראוי)] שאומר על סברא מיוסדת ע"פ עדות אביהם של ישראל הרמב"ן ז"ל [כך כינו את הרמב"ן בגלל גדולתו] שהיא ח"ו עקירת תורת משה, ד' ישמרנו.

ומה שמחרפני כת"ר, שנעשיתי לעת זקנותי "ציוניסט", להקריב את נשמתי בשביל ישוב-ישראל באי"י, - אהובי, אם כל ה"ציוניסטים" יהיו אוהבים את אי"י ורוצים בישוב אה"ק בזאת הכונה והמטרה הקדושה שאני מתכוין אליה, בשביל שהיא ארץ-ד', שבחר בה השי"ת וחבבה מכל העולם כולו, ויש בה סגולות קדושה לנבואה, ולהשראת רוה"ק[116], ולזכות ע"י ההליכה בה לעוה"ב[117], ואפילו על רשעים מגינה זכותה, - שהרי אפילו שפחה כנענית שבאי"י[118] מובטחת היא שהיא בת עוה"ב, [כתובות קיא] ובודאי אין הגמרא מדברת בשפחה צדקנית שהיא בלא"ה[119] בת עוה"ב, ואפילו חסידי אוה"ע[120] יש להם חלק לעוה"ב, וק"ו שפחה דמיחייבא במצות, אלא ודאי בסתם שפחה שהיא שפלה ומעשים רעים ומדות רעות מצויים בה, כדי השי"ך[121] לענין עבדים, [כדברי ה"שפתי כהן" על השולחן ערוך] ומ"מ מהני לה זכות אי"י לזכותה שתהי'[122] מובטחת שהיא בת עוה"ב - ואפילו, מעשו הרשע נתירא יעקב אבינו ע"ה שמא תעמד לו זכות ישיבת אי"י, [על פי המדרש: יעקב פחד מעשו, שמא תעמוד לו זכות ישיבתו בארץ ישראל] וק"ו לזרע קודש זרע בחונים" [כינוי לישראל: זרע שנבחן ונמצא נאמן] בני אברהם יצחק ויעקב, דאע"ג[123] דלית בהו הימנותא איקרו בני מעלי [שאף על פי שאין בהם אמונה, נקראים בנים טובים] וכדעת ר'[124] מאיר, דהלכתא כותי' בהא, (וכמו שסתם הסלח "בין כך ובין כך קרויים לך בנים" [מן הסליחות, על פי קידושין לו] וכן בתשו' הרשב"א[125] ח"ב[126] סי'[127] קצד וסי' רמב), ואם ספק נפשות להקל אמרו בחיי-הגוף ק"ו[128] בחיי-נצח, [כמו שבספק סכנת חיים הגוף מקלים, קל וחומר שיש להקל כשמדובר בחיי הנצח של אדם] שמדת-החסד בהם גדולה היא הרבה מאד וכל המתאמץ להטות כלפי-חסד ולהמליץ על ישראל אפילו כשאין עושים רצונו ש"מ ה"ז משובח, וק"ו שיש למצא בכל אחד ואחד גם בקלים שבישראל כמה מרגליות יקרות של מעשים טובים ושל מדות טובות מה שאין לשער, שבודאי אי"י מועילה להם להעלותם ולקדשם, ואם אין הדבר נראה בגלוי בהם יראה בזרעם ובזרע-זרעם, ככתוב:

"יראה על עבדיך פעלך והדרך על בניהם", [תהלים צ, טז] ואם יהיו כל ה"ציוניסטים" חושבים כן תהיה בודאי תפארת גדולה לכל גדול בישראל ולכל גאון וצדיק להיות "ציוניסט" כזה, וגם כ"ג אינו צריך להתבייש מ"ציוניסטיות" כזאת.

והנה הוא חוזר ומקשה, שהרי בעון שמיטה גלו ישראל. [על פי אבות ה, ט ושבת לג] כבר אמרתי כמה פעמים לכ"ג, שאני רואה שדרך שיש בה הטיה כלפי חסד דוקא היא תביא את קדושת השמיטה לא"י, וממילא תגרום שיהיו אחב"י[129] האהובים נטועים באה"ק. ובכלל בשביל הוראת קולא של אותם שא"א[130] להם לחיות באופן אחר, בפרטים של דרבנן, בשביעית דרבנן, ועם זה ע"י הפקעה, חלילה להקב"ה[131] שיגרש בשביל כך את ישראל מא"י, והתוס'[132] הוכיחו בסוטה", [תוספות בסוטה מא] שיחוס מלך הוא מה"ת, מדנגזרה כליה בשביל שהחניפו לאגריפוס, [כשאמרו לאגריפס המלך "אחינו אתה", אף שלא היה מיוחס לישראל (סוטה מא)] וא"א[133] לומר שעונש גדול כזה יהיה מדרבנן, והגאון שאגת ארי [הרב אריה לייב גינצבורג, בעל "שאגת אריה"] הוכיח מזה שברכת התורה היא דאורייתא, שאם היתה מדרבנן לא אבדה הארץ בשביל שלא ברכו בתורה. ["על מה אבדה הארץ... שלא ברכו בתורה תחילה" (נדרים פא)] הרי שאין חשש בשביל איזה הקלה בדרבנן לגלות ישראל ח"ו, וק"ו שאין מקילין חלילה בשאט נפש כ"א בהוראת שעה וביראה גדולה, בודאי יתר מרעהו צדיק [משלי יב, כו] והקב"ה רב חסד הוא, ויש די כח בכל ההתנצלות להעמיד סניגורים טובים על ישראל, כשהיו מוכרחים להשתמש בהוראת היתר זה. וק"ו כשעשו אותו ע"פ הוראת חכמי הדור, אף אם היו מועטים. הלא מדותיו של הקב"ה הוא שאפילו תתקצ"ט אומרים לחובה, [על פי שבת לב ואיוב לג, כג: אפילו אם רק מליץ אחד מאלף מלמד זכות, האדם ניצל] ותתקצ"ט מאותו מלאך ג"כ לחובה, רק אחד מאלפי אלפים לזכות הוא ניצל.

ובודאי לא יוכל כ"ג לומר, שבכל ההתנצלות הרבה אין בה לכה"פ כלפי הסומכים על ההיתר חלק אחד מאלפי אלפים בזכות, ולכל היותר הנם דומים לשוגגים, וחלילה לשמו יתי שיחשב שוגג כמזיד.

ומש"כ, שע"פ[134] סוד די הלא קדושת השביעית פועלת גם בזה"ז, עד שאין אומרים תיקון רחל בחצות [חלק מ"תיקון חצות", שבו מתאבלים על החורבן] של שנה השביעית. יאמין לי אדוני, שכל אלה הגדולות והנשגבות, שנאמרו בקדושת השביעית בזמן הזה, לא נאמרו דוקא ע"י הקיום של פרטי המעשים, שהרי בזמן שלא היו ישראל באי"י, ולא נתקיימה מצות שביעית כלל ג"כ חלה קדושה זו. העיקר תלוי הוא בהתפשטות הקדושה, ע"פ מדרגות הזמנים, שהם הולכים ובאים להוציא מן-הכח-אל-הפועל אורו של משיח, שיתקדש שם די יתי"ש[135] מסוף העולם ועד סופו, וכולם יעשו אגודה אחת לעשות רצונו בלבב שלם. ועל שם מה שישראל מכינים עצמם באמונה וצפיית ישועה לאורו של משיח וחזרת קדושת א"י על מכונה, שאז ישובו השמיטין והיובלים כדינם, מאורה זו יונקין כל התיקונים שנעשים בעולמות העליונים בכל מדרגותיהם.

ע"כ כל מי שעושה פעולה להרחיב את גבול ישראל, כדי שיהי'[136] מצדו גורם לקרב את קיבוץ ישראל לא"י, וזה גורם מהירות בגאולה, כי קיבוץ גלויות קיי"ל[137] שהוא קודם לביאת המשיח, ואורן של ישראל הוא הולך ואור קמעא קמעא, כמו שאמרו ז"ל על הדמיון של קריצתא דשחרא, [כעלות השחר, שהאור בא מעט מעט (ירושלמי ברכות א, א)] הוא מתקן באמת את קדושת היחוד העליון של יסוד שביעית, ואין קץ להתענוגים הקדושים העליונים שמתרבים עי"ז[138] והם מושפעים על שורש נשמתו, ונשמת כל ישראל. ולהיפוך מי שגורם ח"ו, לדחוק את רגלי ישראל, ולמעט את קיבוצם של ישראל לא"י, הוא מאחר מצדו את הגאולה, ובין אם אהנו מעשיו או לא אבל מנפשו ומכל שרשי נשמתו הוא מונע אורים גדולים, ואין שיעור לקציצת נטיעות [לפגיעה ביסודות הקדושה (ביטוי מחגיגה יד)] ופירודים שהוא מסבב די יצילנו. ויר"א[139] יצא

ידי שניהם, [וירא שמים יצא ידי שתי הדעות (על פי ברכות לט)] זהו מי שמשתדל להחיות בפועל את כל פרטי קדושת השביעית גם בזה"ז כמה דאפשר, ומשתדל ג"כ לקרב במעשיו ובהשפעותיו שצמיחת קרן ישועה והתגלות אורו של משיח צדקנו יהי' בזמן יותר קרוב, שהאורות פועלים בשפע קדושתם אפילו אם חלילה בפועל לא אהנו מעשיו, כי אין שיעור וערך לכחה הרוחני של מחשבה טובה בענינים קדושים ונשגבים הללו. והשי"ת יזכנו לעבדו עבודה ביחודא שלים, ע"י ההוא טמיר ונעלם [באחדות שלמה, על ידי ה' הנסתר והנעלם (מנוסח "לשם יחוד")] ב"ה, דוקא בשם כל ישראל, הגוי כולו וכולנו כאחד נתברך באור פניו ".

ומה שכותב הוד גאון אדוני רחימי וחביבי, שאאמין לו שאהבתו אלי קשה לו לכבותה, מאמין ומאמין אני בזה. כי כמים הפנים לפנים, [משלי כז, יט: כמו שהמים מחזירים את הפנים, כך לב אדם לאדם] ואני מרגיש לבת קודש אש אהבתו הקדושה בקרב לבבי ועומק נפשי, ומים רבים לא ישטפוה, [על פי שיר השירים ח, ז] וכל הענינים שעברו בינינו בענין חילוקי הדעות של ההתנהגות ע"ד השביעית, שכונת שנינו היא ב"ה רצויה לשם-שמים, ומני ומניה יתקלס עילאה [וממני וממנו יתהלל ה' שלמעלה (ארמית)] ב"ה, לא יכבו את מוקד אש הקודש הזה שנשרש במעמקי הנשמה לברית-עולם. ובודאי יש קשר גדול בינינו ברוחניות מאחר שכ"כ נתדבקנו זה לזה באהבה פנימית, והמאורע הזה הוא רק צירוף וזיכוך להוסיף קדושת אהבת אמת שבינינו, שהיא אהבה קדושה וטהורה, שאינה תלויה בדבר, כ"א לשם השי"ת ואור תורתו וקדושת יראתו ואהבתו.

ומה שכתב, שקשה לו לדבר נגדי קשות, אל יעלה על לבבו הטהור, כי מצטער אני לשמע דברי-קשות נאמרים לשם-שמים נגדי, כי הלא המדבר קשות לשם-שמים עובד הוא עבודת השי"ת בזה, ולא ירע עיני בזה שעל-ידי אדם מישראל עושה מצוה, ואם בטבע האדם יש קצת צער ע"ז, הלא נאמר לנו מפי חז"ל הקדושים "לפום צערא אגרא", [לפי הצער השכר (אבות ה, כג)] ונאמן בעל-הגמול שישלם שכרנו בזה שנזכה לעבדו באמת, ולשוב לפניו באהבה בכל לב וכל נפש, אנו וכל ישראל חברים בלב אחד.

ומה שכותב שכאבו נעכר על שאיש כמוני ילך בדרך כזה, דרך מסוכן, - מה שהרהיבני בטובו לומר שאני אדם גדול, לא יטעה אותי מלהכיר שפלותי, וערכי הפעוט, שכלא נחשב, אבל הדרך שאני הולך עליה בעבודת ד' יתי"ש ידע אדוני שהרבה עמלתי עליה, בדמי בבשרי במוח-עצמותי, [בכל מאודי] ובכל כחותי, עד שהאיר השי"ת ברחמיו את עיני לעמוד עליה, ולפני איננה דרך מסוכנה כלל כ"א דרך-הקודש יקרא לה. ובזוהר אמרו על "אורח צדיקים כאור נוגה", [משלי ד, יח] אפילו אורחא חדתא דעבדין צדיקיא [אפילו דרך חדשה שעושים הצדיקים (ארמית)] כאור נוגה הוא הולך ואור עד נכון היום, ואני בעניי איני ראוי. לשם צדיק, והלואי שיזכני השי"ת ונוכל בלב שלם לומר: כגון אנא בינוני. [כמוני – בינוני (ברכות סא)]

אבל האורח שאני מתאמץ ללכת בה הוא ב"ה אורח צדיקים באין שום ספק, וכל מי שיתנהג כמנהגי ויתחבר עמי בתורה ובעבודת השי"ת, בחפץ לב, ובאמונת-חכמים אמתית, יזכה לראות את האור ואת האמת שיש בדרך-ישרים סלולה זו, המוארה מאור חסד עליון, "חסד לאברהם-יומא דאזיל בכולהו יומין", [מידת החסד של אברהם היא "יום" שהולך עם כל הימים (ארמית, על פי הזוהר)] והחכמה העליונה דוקא באור החסד היא מאירה.

ומה שכותב שרואה שמוכן לפני חרופים ובזיונות, איני יודע על מה. העבר הכל היה מן השמים, וקבלתי ב"ה באהבה, ועל להבא הלא אנחנו מקוים להטבת המצב של הישוב בכל מילי בין בגשמיות בין ברוחניות ויוכל להיות שלא יהי' צורך כלל להיתרים, ויזכנו השי"ת לגדור את גדרות יהודה בלב אחד ובדעה אחת, ויה"ר[140] שימהר ויחיש משיח צדקנו ויורה צדק לנו. [הושע י, יב]

ומה שכתב שכל האדמורי"ם[141] וכל הרבנים יאסרו את היין, באמת אין האחריות של גרם היזק שאחרים רוצים לגרום מוטל עלי. הקב"ה שמר עד כה את הישוב מכף כל אויביו, בין מישראל בין מאוה"ע[142], ואנחנו רואים שמעשה שמים יש כאן, בהשגחה נפלאה, בניסי ניסים מסותרים במכסה הנהגה טבעית, ובודאי כל מה שיתגלגל יהיה לטובה ולהצלחת הישוב הקדוש, ולהרמת קרן ישראל באה"ק, בעה"י.

והלואי שיתן השי"ת בלב כל הכשרים והצדיקים שבדור דעה לעשות לטובת ישוב אה"ק עשיה ממשית. ואם יהיו הבטחות ממשיות כאלה, שהחשבונות יורו ששמירת השמיטה בלא הפקעה לא תסכן את הישוב, לא חשידי בני עם קדוש חלילה לעבור גם על מה שאין רוח חכמים נוחה הימנו בלא טעם, ובעצמם ידרשו להחזיר את השמיטה לאיתנה בלא הפקעות. א"כ צריך הדר"ג שליט"א להשתדל בתחילה, שיהיה הכל מוכן, באופן שנוכל להראות את החשבון הבטוח לבעלי הכרמים, ויוכל להיות שיועיל הרבה בעה"י, ואני חושב שהדר"ג אינו צריך לדידי ולמטלעתי [לי ולצליעתי (ארמית); כלומר: הוא אינו זקוק לי, החלש] בדבר הגדול הזה. ואני חושש לצאת לחו"ל, מצד עצם חבת קדושת אה"ק ומצד הכהונה, [כהן אסור לצאת לחוץ לארץ בגלל טומאת ארץ העמים] אע"פ שיש בזה דרכי קולות אינם מתישבים כ"כ על לבבי, והפירוש הפשוט שבדחז"ל[143] נראה שהאיסור במקומו עומד גם בזמן הזה. וגם אני חושש להרבות פירסום על האיסור של ההפקעה בשעה"ד, כמו שכתבתי לכ"ג, שיודע אני שזה גורם התמעטות להתרחבות ישוב אה"ק, ביחוד גורם הדבר להרחיק יראים ושלמים מישוב א"י, וכל יסוד השתדלותינו צריך להיות דוקא להרבות כניסת יראי ד' באה"ק. וב"ה נתכוננה כעת מושבה חדשה ע"י בני ביאליסטוק, [עולים מביאליסטוק, שייסדו מושבה חדשה] והתנו מפורש בתקנות המושבה, שהכל צריך להתנהג ע"פ התורה והמצוה, וזה גורם חיזוק גדול להרמת קרן התורה והיראה האמתית, שהוא בודאי כל יסוד הישוב.

וע"ד[144] הנסיון לזמור לפני ר"ה[145] אם יעלה הדבר יפה אשמח מאד, ונוכל לפרסם בעזה"י[146] שיזמרו כולם דוקא לפני ר"ה דשביעית שיזכנו לה השי"ת ברב רחמיו וחסדיו המרובים, לאוי"ט[147].

כמדומני שעברתי על כל פרטי דברי הדר"ג, שליט"א, וחושב אני שבדברי אלו יבין קצת להגיגי, וכמוהו אני אומר: אנא רב רחימאי, נלכה נא שלובי-יד [נלך יחד, יד ביד] בדרך-ד' בדרך האמת והשלו'[148], ונשתדל נא להרבות שלו' בישראל, ולקרב לבם של ישראל לאביהם שבשמים, להשתדל שגם רחוקים יבאו ויתקרבו אל הקדושה, ושתתרבה האחוה והריעות וקישור-הלבבות בכל ישראל בכלל ובא"י בפרט.

ובעניני הוראות כל מה שההכרה מכריח ויש פנים להקל, הלא זאת היא המצוה ועצת ד' להקל, ובמה שאפשר אפילו בצד הדוחק ללכת בלא התחכמות, ודאי חובת כולנו להתאמץ ללכת בדרך הכבושה, [בדרך הסלולה והבטוחה] וכדי הר"ן[149] ז"ל בתשובה, [כדברי רבנו ניסים (הר"ן) באחת מתשובותיו] שגם בדברי הרשות אדם בוחר

את הדרך הבטוחה ממכשולים, ק"ו בעניני תורה ומצות, ומ"מ כשההכרח הוא גדול מצינו כמה פעמים בדחז"ל[150] שלא נרתעו מדרכי היתר חדשים, וכהא דרבי, [כמו רבי יהודה הנשיא, שהתיר את בית שאן מן המעשרות ומן השביעית (חולין ו)] וע"ז הוא יסוד ת"ח שאמר דבר הלכה אין מזחיחין אותה. [תלמיד חכם שאמר דבר הלכה, אין דוחים את דבריו] וכשכל אחד מעובדי ד' ולומדי תורתו יתאמץ להבין את עומק הטוב והקודש שיש בלב חברו, ויתרחק מלחשוד ח"ו בכשרים, אז ממילא תתרחב ההתבררות של כל הספיקות, ואור ד' יופיע בנועמו, ביחוד על ת"ח שבא"י, שהם צריכים לאמת את השם שנתנה להם הנבואה "מקל נועם". [זכריה יא, ז; "נועם – אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל, שמנעימין זה לזה בהלכה" (סנהדרין כד)]

אוכל לסיים את מכתבי בלשונו של הדר"ג שליט"א: מובטחני שכבוד הדר"ג נ"י[151] לא ישיב פני ריקם ויעמיק בזה, ויעלה על מחשבתו אולי (ישנם גם פרטים כאלה אשר בהם) באמת הצדק עם חביבי קוק, שיחי'[152].

החותם בכל חותמי ברכות, המנשקו בלבבו ורעיונו נשיקות אהבה נאמנות, ודורש שלומו ושלו'[153] תורתו [ודורש בשלומו ובשלום תורתו] באהבה רבה, בהדרת כבוד ויקר.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

תמיהני שלא שלח לי מר שליט"א את ספרו על שביעית. הנ"ל[154]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
6. ריד"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. הדר"ג - הדרת גאונו
9. ע"כ - על כן
10. ח"ו - חס ושלום
11. מא"י - מארץ ישראל
12. ב"ד - בית דין
13. בע"פ - בעל פה
14. אה"ק - ארץ הקודש
15. ג"כ - גם כן
16. ע"פ - על פי
17. בא"י - בארץ ישראל
18. ממנ"פ - ממה נפשך
19. באה"ק - בארץ הקודש
20. וע"י - ועל ידי
21. בעה"י - בעזרת השם יתברך
22. ע"י - על ידי
23. לא"י - לארץ ישראל
24. מחו"ל - מחוץ לארץ
25. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים

26. וע"פ - ועל פי
27. כ"ג - כבוד גאונו
28. כת"ר - כבוד תורתו
29. ד"ס - דברי סופרים
30. ד"ת - דברי תורה
31. מ"מ - מכל מקום
32. בשעה"ד - בשעת הדחק
33. בזה"ז - בזמן הזה
34. שעכ"פ - שעל כל פנים
35. תה"ד - תרומת הדשן
36. מה"ת - מן התורה
37. ומשו"ה - ומשום הכי
38. עכ"פ - על כל פנים
39. ת"ח - תלמידי חכמים
40. וה"ה - והוא הדין
41. קב"ה - קודשא בריך הוא
42. והקב"ה - והקדוש ברוך הוא
43. שבע"פ - שבעל פה
44. מד"ת - מדברי תורה
45. וב"ה - וברוך השם
46. בע"ה - בעזרת השם
47. בחו"ל - בחוץ לארץ
48. השי"ת - השם יתברך
49. תוה"ק - תורתנו הקדושה
50. ארה"ק - ארץ הקודש
51. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
52. ובע"ה - ובעזרת השם
53. יתי - יתברך
54. ומש"כ - ומה שכתב
55. דא"ה - דברי אלקים הם ("אלו ואלו"); אחרת: דאי הכי
56. כי"א - כי אם
57. והשי"ת - והשם יתברך
58. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
59. שאע"פ - שאף על פי
60. וע"כ - ועל כן
61. עוה"ז - עולם הזה
62. עוה"ב - עולם הבא
63. לת"ח - לתלמידי חכמים
64. ע"ז - על זה
65. כ"כ - כל כך
66. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
67. א"כ - אם כן
68. וכיו"ב - וכיוצא בזה
69. ומ"מ - ומכל מקום
70. אע"פ - אף על פי
71. ע"ה - עליו השלום
72. הע"ר - הערב רב

73. ואע"פ - ואף על פי
74. שאוה"ע - שאומות העולם
75. לא"א - לאברהם אבינו
76. שח"ו - שחס ושלום
77. שב"ה - שברוך השם
78. שי' - שיחיה
79. שלו' - שלום
80. א"י - ארץ ישראל
81. יהי' - יהיה
82. לכה"פ - לכל הפחות
83. ובא"י - ובארץ ישראל
84. השלו' - השלום
85. אח"כ - אחר כך
86. מאחב"י - מאחינו בני ישראל
87. ותוה"ק - ותורתנו הקדושה
88. שט"מ - שטר מכירה
89. לחו"ל - לחוץ לארץ
90. וע"ז - ועל זה
91. כ"ז - כל זה
92. בכ"ז - בכל זאת
93. שא"כ - שאם כן
94. ז"ל - זכרונו לברכה
95. עפ"ד - על פי דברי
96. הרמב"ן - רבי משה בן נחמן
97. יצה"ר - יצר הרע
98. דפב"ג - דפילגש בגבעה
99. מפב"ג - מפילגש בגבעה
100. חו"ל - חוץ לארץ
101. ועפ"ז - ועל פי זה
102. בעז"ה - בעזרת השם
103. ה"ז - הרי זה
104. גוא"צ - גואל צדק
105. בב"א - במהרה בימינו אמן
106. עכ"ד - עד כאן דבריו
107. שכ"כ - שכל כך
108. וק"ו - וקל וחומר
109. שהרמב"ן - שרבי משה בן נחמן
110. מ"ת - מתן תורה
111. וי"ל - ויש לומר
112. שהדר"ג - שהדרת גאונו
113. ל"ת - לא תעשה
114. בשו"א - בשום אופן
115. ע"ד - על דבר
116. רוה"ק - רוח הקודש
117. לעוה"ב - לעולם הבא
118. שבא"י - שבארץ ישראל
119. בלא"ה - בלאו הכי (בלאו הכי, ממילא)

120. אוה"ע - אומות העולם
121. הש"ך - הש"ך - שפתי כהן
122. שתהי' - שתהיה
123. דאע"ג - דאף על גב
124. ר' - רבי
125. הרשב"א - רבי שלמה בן אדרת
126. ח"ב - חלק ב'
127. סי' - סימן
128. ק"ו - קל וחומר
129. אחב"י - אחינו בני ישראל
130. שא"א - שאי אפשר
131. להקב"ה - להקדוש ברוך הוא
132. והתוס' - והתוספות
133. וא"א - ואי אפשר
134. שע"פ - שעל פי
135. ית"ש - יתברך שמו
136. שיהי' - שיהיה
137. קיי"ל - קיימא לן
138. ע"ז - על ידי זה
139. וי"א - וירא אלקים
140. ויה"ר - ויהי רצון
141. האדמו"ם - האדמו"רים (רבני החסידות)
142. מאוה"ע - מאומות העולם
143. שבדחז"ל - שבדברי חכמינו זכרונם לברכה
144. וע"ד - ועל דבר
145. ר"ה - ראש השנה
146. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
147. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
148. והשלו' - והשלום
149. הר"ן - רבנו נסים
150. בדחז"ל - בדברי חכמינו זכרונם לברכה
151. נ"י - נרו יאיר
152. שיחי' - שיחיו
153. ושלו' - ושלום
154. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרמט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' שבט תרע"ד - יפו **נמען:** הגביר חיים כהן

אחרי ספקות רבים, הרב קוק פונה בעניין הגימנסיה הישראלית. אם האינטליגנציה הצעירה תראה ביהדות 'דברים שנפסלו מחמת זקנה', זה יגרום לדחייה מהארץ ולחורבן רוחני. הרב קוק מוכן לפקח, ושואל מי יצטרף.

עיקרי הדברים

- סכנת הגימנסיה העברית.
- פיקוח על המוסד החדש.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ה' שבט תרע"ו[4]

שלו'[5] רב לידיד נאמן, הרב הגביר הנעלה מר חיים כהן נ"י[6], וכא"ל[7] ברכת ד' וכט"ס[8].

ממצולות הספק, לעשות או לחדול, אשר ימים רבים הייתי בהן צלול, הנני שב כעת לכתוב לידידי, ע"ד[9] הרעיון הגדול של יסוד גימנסיה ישראלית מקבלת להגימנסיה העברית [גימנסיה דתית שתעמוד מול גימנסיה "הרצליה" החילונית ביפו] השוררת פה. אמנם איני מרשה לעצמי לצאת מגדרם של רבנים ראשונים, [האיסור שהטילו רבני ירושלים על בתי ספר שיש בהם לימודי חול ושפות זרות] שגדרו גדרים מפני זרם ההשכלה הכללית, גם במיעוטה, כדי להגן על ידיהם בעד היהדות, לפחות הארצישראלית, ועל כן איני בין העסקנים הרשמיים של ענין כביר זה. אבל רואה אנכי, שאם יעזב רעיון זה מהתגשמותו אסון גדול נשקף להיהדות ולישוב א"י[10] עמה יחד, מהחינוך השלילי ביחש להדת והאמונה וכל קודש שבגמנסיה ואגפיה. אם האינטליגנציה הצעירה שלנו תקבל השפעה מא"י[11], בצורה כזאת, שעל היהדות המעשית והעיונית תביט כעל דברים שנפסלו מחמת זקנה, חלילה, מובן הדבר שבהוודע הדבר בישראל בבירור יגרום רק דחיפה אנטיפטית ונסיגה לאחור ממעמד חפץ הבניה וההתכוננות באי"י[12], ומה שנוגע להחורבן הרוחני מצד עצמו, אין די אומר ודברים, על כן אם ימצאו טהורי לב, שצפיית העתיד לא רחוקה מכליותיהם, והם יתאגדו יחד להוציא מפעל כזה בעז והדר אל הפועל, מובן הדבר שעד כמה שידי הכהה מגעת, אהיה מוצא את עצמי מחוייב לפקח על המפעל, שלא יטה מנתיב הקודש הסלול, כדי שיגיע למטרתו לאמץ את היהדות באמת, לרומם את רוח האומה ולהגדיל את השפעת ישוב א"י בעולם.

אם כבודו מוכן לעבודת קודש זו ולבו ער להשקיע בה כח גשמי ורוחני, ינעם לי לקבל ממנו תשובה מוקדמת, לדעת מי ומי ההולכים. ברגשי כבוד ובברכת ד' מציון, ידי"ע[13],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם

2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ו - השנה תרע"ו (1915/1916)
5. שלו' - שלום
6. נ"י - נרו יאיר
7. וכא"ל - וכל אשר לו
8. וכט"ס - וכל טוב סלה
9. ע"ד - על דבר
10. א"י - ארץ ישראל
11. מא"י - מארץ ישראל
12. בא"י - בארץ ישראל
13. ידי"ע - ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרנד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' שבט תרע"ד - יפו **נמען:** הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי

הבהרה: הרב קוק מעולם לא חשב לייסד בעצמו בתי ספר עם לימודי חול, נגד גדרי הרבנים הראשונים, וגם לא ייעץ לאב שאפשר להשפיע עליו להוציא את בנו מלימוד התורה הטהור. אבל אין להזכיר חרמות לאנוסים שמבקשים להציל את ילדיהם מבתי ספר כופרים, ואם מבקשים ממנו לפקח, חייב הרב קוק לסייע בהצלה. הרב קוק חושש שהסגנון יפגע גם בתלמודי התורה כמו 'נצח ישראל'. 'להילחם על הרע והחטא ולא על רעים וחוטאים', כי 'אולי יש בעומק החושך גרגירי אורה'. יש לשפר את המוסדות שלנו, ולא להתמקד בשלילה.

עיקרי הדברים

- אינו מייסד בתי ספר מעורבים.
- אין למחות בעושים לשם שמיים.
- חשש לתלמודי התורה.
- להילחם בחטא ולא בחוטאים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח' שבט תרע"ד[4] [1914]

ידידי וחביבי הרה"ג[5] היקר מוהר"י[6] מיכל טיקצינסקי [הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי, מחכמי ירושלים, מחבר "גשר החיים"] שליט"א[7], שלו'[8] וברכה.

אהובי,

ממכתב כת"ר[9] הכרתי, שמבינים את מכתבי לד"ר[10] ענגל [מכתבו של הרב קוק לד"ר י' אנגל, מנהל בית הספר "תחכמוני" ביפו, שבו הגן על בית הספר מפני התקפות החרדים; ראו (כרך ב', אגרת תרלה) ו(כרך ב', אגרת תרלט)] שלא ככונתי. מעולם לא עלה על דעתי לצאת במעשה נגד גדרי הראשונים באי"י[11] [החרם של רבני ירושלים משנת תרט"ז (1856) על בתי ספר שלומדים בהם לימודי חול ושפות זרות] ולעסוק ביסוד בתי ספר שיש בהם לימודי חול ושפות זרות, אפילו על טהרת הקודש, ואפילו ע"י[12] מורים יראים ושלמים, ואשרי אדם מפחד תמיד, דבדברי תורה ודאי כתיב, [משלי כח, יד; ברכות ס] הוא לנגד עיני תמידי רק כאשר ראיתי שבאו אנשים נכבדים ומחשבתם לשם שמים, והם מיסדים מוסד כזה כדי למעט את התקלה, מצאתי שאנו צריכים להתנהג בזהירות שלא למחות בידם, וג"כ[13] משום זה הכלל עצמו של אשרי אדם מפחד תמיד. מובן הדבר שלא נחליף את מוסדותינו הקדושים, המיוחדים לקדושת התורה, במוסדותיהם המעורבים בטרכסיד של חול, [טרכסיד – חומר קשה (ערבוב של סיד וחומרים אחרים); בלשון חז"ל (בבא בתרא ג)] ולא ניעץ שום אב שרק אפשר לנו לפעול עליו שיקדיש את בנו כליל קודש להתגדל בתורה בטהרתה, שיעתיק אותו ללימודי חול גם לשעה או לשעות ביום, בשחר טל ילדותו ביחוד.

אבל לא נצא ג"כ[14] להזכיר ולעורר את האיסורים והחרמות של הראשונים על אלה שהולכים לתומם, ובמר נפשם חפצים הם להגן על בניהם ועל הבנים של בני גילם, שהם חושבים עכ"פ[15] את עצמם שהם אנוסים, או שלא יוכלו לעמוד בנסיון, או שהבנים או האמות לפעמים לא יקבלו מהם, ויתנו את הילדים למקומות שהסכנה למינות וכפירה כבר היא בוערת בכל תוקף מדורתה. וממילא כשישחרוני לפקח על בית כזה, שלא יתקלקל מתכונת היהדות שלו, לא אוכל לדחותם, וחייב אני לסייע בהצלה. והדבר הזה כ"כ[16] פשוט אצל מיסדי ה"תחכמני" [בית הספר "תחכמוני" ביפו, של המזרחי] ומנהליו, עד שגם הם בעצמם היו תמיד מיעצים לכל שוחר בעצתם, שיותר טוב הוא לתן את הילדים לת"ת[17], למען ישארו בני תורה במלא המובן, וחשבו את המוסד לקיבול של הצלה בשעת משבר ודחק סכנה. ולולא יצאו כעת בזילותא כ"כ גדולה [בזלזול כה גדול] על אנשים יקרים ות"ח[18] מצויינים בתורה ויראת שמים, לתתם למחללי שבתות וכופרים, בלי שום נימוס, לא הייתי עומד על צדם, אבל כאשר נעשתה שגיאה זו (בודאי שלא מדעת גדולי התורה הנודעים שיחיו) והלבינו ברבים פניהם של אנשים יקרים, והרפו ידים עובדות לשם שמים, שזה גורם רק לחזק את ידי המהרסים והמחריבים השמחים לאיד, הוכרחתי לחזקם ולנחמם, כדי שלא ימסר גדוד שלם של צעירים שעומדים להיות מוצלים ממלתעות הכפירה, לרשות העלוקה הזאת האומרת הב הב. [על פי משלי ל, טו]

ולא עוד אלא שחרדה גדולה תקפתני על התוצאות של סגנון הדברים, שהם יכולים להתפשט גם על בתי הת"ת[19] שבמושבות מיסוד "נצח ישראל", [תלמודי התורה במושבות שייסד ד"ר משה אויערבך, בהשגחת הרב קוק] שהוסכם כבר להתיר בהם לימוד השפה הערבית, וקצת מדעים נחוצים, והנהגנו את הלימוד בלשון הקודש, ואנו רואים ב"ה מדי שנה בשנה כמה מצליח דרך קודש זה, ורבים לוחמים לנו מהצד החיצון שבפנים, ומה יהיה עוד אם יוסכם הדבר שאנו צריכים לבטל את הכל, אם לא נרצה להיות עבריינים חלילה, ולמסור כעת אחרי רוב העמל את כל החינוך שבישוב החדש לידם של שוללי כל קודש ד'.

דאגה זו הניעה אותי לדבר דברי, ובשיטתי זו אני מחזיק. ואין ספק שאלו ראו בעיניהם את מצבנו גדולי הראשונים, קדושי דור שלפנינו, גם הם היו אומרים ככה, שאין כח בידנו למחות בידי העושים לשם שמים, רק שאנחנו נשמור על שלנו, בכל כח ודעה שיחננו השי"ת[20].

ואע"פ[21] שדעתי העיונית להלכה היא, שעם השמירה על החלק שאפשר להחזיקו מיוחד לקודש, חייבים אנו ליסד בפועל מכונות חינוכיים לאלה שהם מוכנים כבר לצאת ללמודי חול, כדי לקרבם לתורה עד כמה שהיד מגעת, מ"מ[22] לא הרהבתי עז להורות כזה למעשה. רק הסכנה הנשקפת מתוך הרעש שהסבו הדברים שבמלחמתה ש"ת[23], היא הניעה אותי לגלות את דעתי, על מה שכבר נעשה. ועל מה שעדיין לא נעשה הנני עומד גם כעת בדעתי, שלא לעשות בפועל שום דבר נגד המהלך הישן. רק אם ימצאו מיסדים לש"ש לא אמחה בידם, כדי שלא אהיה אנכי הגורם למסור ילדי קודש לידי אותם המשכחים שם ד' ותורתו מאתם. ואם יוסד מוסד כזה, ואצטרך לפקח עליו שלא יתקלקל יותר, ודאי שאין שום היתר לומר שאפשר להמנע מזה, ולהניח דבר העלול להתקלקל בלא פיקוח.

ועל עניני ירושלים אינני אדון בדבר זה להורות כמובן, ולו היה דורנו מאושר באישור זה שהגדולים ישמעו לקטנים, הייתי אומר שעל מה שכבר נעשה והדברים מוכיחים שנעשה לשם שמים, שהרי עכ"פ

זהירים הם כמה דאפשר בהדרכה הגונה לחינוך הדת והיהדות הנאמנה, אין כדאי להרעיש עולם, להחרים ולאסור, רק על להבא יסוייג הדבר, שלא יעשה שום דבר חדש נגד הסכמת איסורם של ראשונים, בלא הסכמת גדולי התורה ורבני הבד"צ[24] יושבי כסאות למשפט. [על פי תהלים קכב, ה] רק אם יראו הם בצירופם של גדולי הדור שבחו"ל[25], שיש איזה סייג לתורה ראוי להתיר, יעשו כרוחב דעתם. אבל חלילה שכל יחיד יקפוץ לומר שהוא עושה סייג לתורה, לשבור בזה גדרי עולם של רבותינו הקדמונים ז"ל[26].

ובכלל אני מוצא, שגם על אחינו הרחוקים, שאנו מוכרחים לאסור עליהם מלחמה של מגן או גם של תנופה, הננו מ"מ מוזהרים להתנהג בדרך כבוד ונימוס, להלחם על הרע והחטא ולא על רעים וחוטאים, [על פי ברכות י: "יתמו חטאים – ולא חוטאים"] שאולי אינם במציאות אחרי הצירוף הגדול של גלותנו הארוכה, אולי הם שוגגים, אנוסים או מוטעים, ואולי יש בעומק החושך והרע ג"כ גרגירי אורה וטובה. וע"י[27] דרכי נועם ונתיבות כבוד ושלו'[28] נוכל הרבה יותר לתקן ולהציל מאשר ע"י משטמה וקינטוריא, ובכלל ע"י עבודת חיוב לשפר את מחננו בפנים, להוסיף תיקון וסידור, לשכלל כמה דאפשר בהיתר את מוסדותינו הקדושים בשכלול חיצוני ופנימי, ולא לכונן עיקרי המבטים על צד השלילה שיש בפעולות החדשות, אע"פ[29] שהן מכאיבות את לבנו, כ"א[30] לתור דרכים של השפעה בעדנו. זו היא הדרך היותר ישרה שפרטיה הם רבים לאין חקר, שאלמלי נרצה לקבע ע"ז[31] שימת לב, ודאי נמצא דברי חפץ, לעשות ולהצליח בעה"י[32].

והנני בזה חותם בברכה ועתרת שלו' לכת"ר[33] ולכל קהלא קדישא די בירושלים קרתא קדישתא [הקהל הקדוש שבירושלים העיר הקדושה (ארמית)] תובב"א[34], ברגשי כבוד ואהנ"א[35],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה – ברוך השם
2. עה"ק – עיר הקודש
3. ת"ו – תבנה ותכונן
4. תרע"ד – השנה תרע"ד (1913/1914)
5. הרה"ג – הרב הגאון
6. מוהר"י – מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. שלו' – שלום
9. כת"ר – כבוד תורתו
10. לד"ר – לדוקטור
11. באי"י – בארץ ישראל
12. ע"י – על ידי
13. וג"כ – וגם כן
14. ג"כ – גם כן
15. עכ"פ – על כל פנים
16. כ"כ – כל כך
17. לת"ת – לתלמוד תורה
18. ות"ח – ותלמידי חכמים

19. התי"ת - התלמוד תורה
20. השי"ת - השם יתברך
21. ואע"פ - ואף על פי
22. מ"מ - מכל מקום
23. ש"ת - של תורה
24. הבד"צ - הבית דין צדק
25. שבחו"ל - שבחוץ לארץ
26. ז"ל - זכרונו לברכה
27. וע"י - ועל ידי
28. ושלו' - ושלום
29. אע"פ - אף על פי
30. כ"א - כי אם
31. ע"ז - על זה
32. בעה"י - בעזרת השם יתברך
33. לכת"ר - לכבוד תורתו
34. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
35. ואהנ"א - ואהבה נאמנה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת נוספות ח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (יפו) **נמען:** קול קורא של מייסדי 'תחכמוני'

שומרי התורה אינם שמים לב לצורכי החיים החדשים, והתחייה הלאומית 'צובעת דגל נכרי בצבע עברי'. שתי הדרכים לא יובילו למטרה. החינוך יכלול את כל צורכי החיים כבסיס לתורה, בדרך הרש"ר הירש ובהתאמה לארץ. המייסדים מבקשים תמיכה חומרית.

עיקרי הדברים

- שתי דרכים לקויות.
- חינוך שלם על בסיס התורה.
- דרך הרש"ר הירש.
- בקשת תמיכה.

נוסח האגרת עם ביאור

אחים נכבדים שבגולה, שלבם לציון ולאור ד' וכבודו עליה. בדברים קצרים הננו מוצאים לנו לחובה להגיד לכם את מטרתנו הכללית ביסוד ה"תחכמני" ביפו, [בית הספר "תחכמוני" ביפו] פעולתנו בעבר ותקותנו עליו לעתיד, ברצות ד' דרכנו.

לבנו כלב כל שלמי אמוני ישראל משתוקק לראות בפריחת החיים החדשים שבארץ ישראל פריחה של חיים שלמים לישראל, התעוררות תחיה לנשמת האומה, החיה באור ד' וטל תורה. מצאנו שכל אותם המחזיקים מעמד לתורה ואמונה אינם שמים לב כראוי לצרכי החיים החדשים שרוח התחיה הלאומית הביא אותם בארה"ק[1] בשטף גדול, ומתוך כך הולכת היהדות הנאמנה ומתדלדלת בעצם מקום מקור חייה. לעומת-זה המחזיקים במעוז התחיה בהתגלותה החדשה הולכים שבי אחר כל ברק נוצץ שמבחוץ, וכל שאיפתם הלאומית היא מתכנסת רק בכוונניות כאלה שאין בהם מקום לצמיחת קרן ישועה לנשמת ישראל, ממקור ישראל. חלשים הם ברוח ואינם מעיזים להרים את דגל ישראל ביד רמה, רק לצבע דגל נכרי בצבע עברי [כלומר: להלביש תוכן זר בצורה עברית] יעצרו כח. שני הדרכים האלה יחד הכרנו שלא יובילו אותנו אל המטרה, ובעת כזאת הנם יחד סבה רבה לאסונות גדולים שבחיינו הפנימיים,

אחת אמרנו על כן, את החינוך באה"ק[2] נחל להציל. אנחנו נשתדל להעמיד את כל משאלות החיים הטובים, הלימודים הדרושים לחיי החברה והתרבות, הידיעות השימושיות לחיים המעשיים ואקונומיים, הסדר הנאה, המשמעת המהודרת, בתכונה כזאת שיהיו כל אלה בסיסים חזקים לרוח ד' ואור תורה, אשר יאיר מציון.

זכר גדולי אשכנז, כהג"ר[3] שמשון רפאל הירש [הרב שמשון רפאל הירש, מנהיג היהדות האורתודוקסית בגרמניה, שדגל ב"תורה עם דרך ארץ"] ז"ל[4] וסייעתו, אשר הצליחו לבסס את יסוד היהדות הנאמנה על עמודי כל משאלות החיים הטובים והנאים, יזכירו לנו את חובתנו הנאמנה לעת כזאת באה"ק. כמובן עם ההתחשבות עם המון

החליפות אשר באו במצבנו וברוח עמנו בשנים האחרונות, וביחוד באותו השינוי האופיי שיש בין צורת החיים שבגולה לצורתם בארץ אבות, במקום התקוה.

המחשבות הללו חוללו לנו את ה"תחכמוני". נרעדים עמדנו בהתחלתו הקטנה לפני חמשת שנים, ומלאי בטחון ואומץ, בלב מלא רגשי תודה לאוזר ישראל בגבורה, [מתוך ברכות השחר] אשר הצליח את דרכנו עד כה, הננו עומדים עתה, אבל מה רב הדרך לפנינו, מה גדולה היא שאיפתנו, להעמיד לנו מוסד חינוכי במרכז הישוב החדש בארץ אבות שיבשר לכל ישראל, שחיה היא נשמתו בכל הדר גאונה בארץ חמדתו.

בחירי בכורי התחכמוני, בצדק נקוה שבהם ישראל יתפאר, כי אלה הם גידולים בארץ חמדתו. כדי לגשם יותר ויותר את שאיפותינו, כדי להעמיד את התחכמוני בראש לכל מוסדי החינוך אשר בארץ ישראל, למען יהיה למופת ברוחו על כל אשר ילכו הצדה מימין ומשמאל, כדי שיוכל להיות לכלי מחזיק ברכה [עוקצין ג, יב] לכללות כנסת ישראל שבארץ אבות, ולאות חיים לכל עם ד' אסירי התקוה, הננו מביעים בזה לפני כל אחינו ברוח, כי הננו צריכים אימוץ גדול באמצעים החומריים, כדי לשכלל את המוסד הנעלה, המרהיב לב כל טהורי לב, והוגי דעות נכונות שבשלמי אמונים לבית ישראל, עד אשר יתן את פריו הטוב, אשר אליו תערג נפשנו, באותה התכונה העליונה שאנו מיחלים לה.

וכאשר בלב נכון הננו מכירים את צדקת מפעלנו, הננו יודעים בידיעה שלמה כמה השעה דורשת אותו, וכמה המצב ההוה והעתיד תובע הוא את תפקידו, על כן נחשב בצדק שכל לב חשובי עמנו יכירו כמונו להוקיר את מפעלנו זה, ויבחינו היטיב את התקות הטובות לעמנו ולתוה"ק[5] על אדמת הקודש הכלולות בו, ובלב מלא שמחה והתעוררות חיים יתנו לנו ידם להשגיא פעלנו.

והננו בזה חותמים בברכה וצפיית ישועה, מציון ומקודש,

---

1. בארה"ק - בארץ הקודש
2. באה"ק - בארץ הקודש
3. כהג"ר - כהגאון רבי
4. ז"ל - זכרונו לברכה
5. ולתוה"ק - ולתורתנו הקדושה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשסח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד ניסן תרע"ו - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

בפסח היו מבקרים רבים. באחרון של פסח דרש הרב קוק בחברת הצעירים 'סיניי' על 'השבת לב אבות על בנים': היסוד החברתי גובר אצל הצעירים, והיסוד האצילי (מחשבת הקודש) אצל האבות. כשהם נפרדים, האצילי נעשה לקוי והחברתי 'מתהפך לזוועה'. גילוי אליהו בנוי על חיבור שני היסודות. הרב קוק מבקש מהרצי"ה לכתוב למשפחה.

עיקרי הדברים

- דרשה ב'סיניי'.
- יסוד חברתי ויסוד אצילי.
- השבת לב אבות על בנים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ"ד ניסן תרע"ו[2].

בני חביבי שליט"א[3], שמחתנו במכתביך היקרים, אשר הגיעונו במשך ימי החג הקדוש העבר. תל"י[4] על החוה"ש[5] אשר עמנו. ימי הרגל עברו כראוי, ב"ה, כמובן בהטרדה מכמה מבקרים, צמאי שמיעה, הנמצאים ב"ה בהמון רב בעיר הכרכית הזאת.

והננו עומדים ומצפים לתשועת ד' לשמע ממך מכל פרטי עניניך לטובה, וביחוד למילוי הבטחתך להציג לפני את דבריך שאמרת בבזל ומכל אשר תשער שישמחו את רוחנו.

ישר כחך על אשר תכתוב למשפחתנו שיחי'[6]. הזדרז נא בזה לשמח את הזקנים ואת הצעירים בדבריך היקרים, ובהודיעך להם משלומנו ב"ה. נקוה לשמו יתי'[7] שומר ישראל, שיגונן עלינו ועל כל זרע קדשו מהפרעת האורחים הטסים וכציפרים עפות על עמו יגונן.

באהבה רבה תדרש נא לשלו'[8] אהובינו בעל הבית הרה"ג[9] הד"ר[10] שליט"א ומשפחתו היקרה ואהובנו הרה"ח[11] הד"ר הרץ שי'[12] וכא"ל[13]. ברוכים יהיו לד' על כל הטובה וההתקרבות הנאמנה אשר יעשו עמך.

דרשתי באחרון של פסח בחברת "סיניי" של הצעירים פה [אגודת צעירים דתיים בלונדון] על דבר התוכן של השבת לב אבות ע"ב[14] ול"ב ע"א[15], שהיסוד החברותי מתגבר תדיר בדור הצעיר, וממנו יונקים האידיאלים הרוחניים העליונים את לשדם, והיסוד האצילי מתגבר בהאבות. האליליים, שלא היו מכירים את היסוד האצילי, היו מחזיקים את האדם למעלה מחמישים לפחות-המדות, מפני ההתחלשות של היסוד החברותי שבתוכנו, ולא הכירו שתכונה זו באה מפני ההתגברות של היסוד האצילי, אומץ מחשבת הקודש, שכל החברתיות מבוססה באמת רק עליו. אבל העולם נתון במצרים הללו של התפרדות שבין עולם האבות לעולם הבנים, והיסוד האצילי כשהיסודות החברותיים נטלים ממנו נעשה לקוי, ולא יצלח לאבן פינה למוסד החיים אפילו הרוחניים, והיסוד החברותי בהנטל ממנו לח

האצילות מתהפך הוא לזעוה. כל היסוד של קיווי הגילוי האליהוויי, בכל ימיו ונהריו, בנוי הוא על אותה התעצומה של התחברותם של שני היסודות הללו, החברותי והאצילי, לבות האבות והבנים, שכשנפתחים השערים איך לטייל מהיכל להיכל, בעולמות הנפרדים והנראים כמנוגדים הללו, מתמלא העולם כולו אורה, וברכת השלו'[16] הולכת ומתפשטת בעולם, ובתוכיות הנשמות מתחילים מבועים להתגלות, שבהם הרויה האצילית השמימית והחברותית הארצית מתמזגים ברב מילוי ועידון, תורת משה הולכת ונזכרת בחוקיה ומשפטיה לכל ישראל, והארץ מוצלת מההחרמה הנוראה, אשר פירודי היסודות הללו גורמים לה, ואליהו הנביא הולך ומופיע לפני בא יום ד' להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם. [מלאכי ג, כד]

כמדומה ששאלתני ע"ד[17] הבשר, ולא אדע צדדי ספיקותיך. הודיעני נא בפירוט. הבאת בכתובים עם ידידנו הר"ז[18] פינס [ראו (כרך ג', אגרת תשלט)] שי' בד"ת[19]?

בצפית ישועה וברכה וכ"ט[20] הנני חותם בעז יקרת חבת קודש, אביך,

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ו - השנה תרע"ו (1915/1916)
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. תל"י - תודה לא-ל יתברך
5. החוה"ש - החיים והשלום
6. שיחי' - שיחיו
7. יתי' - יתברך
8. לשלו' - לשלום
9. הרה"ג - הרב הגאון
10. הד"ר - הדוקטור
11. הרה"ח - הרב החסיד
12. שי' - שיחיה
13. וכא"ל - וכל אשר לו
14. ע"ב - עמוד ב
15. ע"א - עמוד א
16. השלו' - השלום
17. ע"ד - על דבר
18. הר"ז - הרב רבי שם שמתחיל באות ז (כגון זאב / זלמן / זכריה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
19. בד"ת - בדברי תורה
20. וכ"ט - וכל טוב

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתצא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו סיון תרע"ח - לונדון **נמען:** הרב א"ר צ'רני, ברמינגהם

אין להבליט את הצד השלילי של 'הזרם הקיצוני'. דרך התגברות הנשמה הפנימית בתחייה ישובו גם הרחוקים: 'לאותו המקום הירוד שלאומיות טבעית חילונית אינה יכולה לחדור, יכול לחדור הניצוץ הקדוש'. הרב קוק מתכנן מאסף ביידיש.

עיקרי הדברים

- לא להבליט שלילה.
- הניצוץ חודר לרחוקים.
- מאסף ביידיש.

נוסח האגרת עם ביאור

בעה"י[1], כ"ו סיון תרע"ח[2]. [כ"ו בסיוון תרע"ח (1918). הרב קוק ישב אז בלונדון]

שלו'[3] וברכה לכ'[4] ידי"נ[5] הרה"ג[6] החה"ש[7] זך הרעיון ורב פעלים מו"ה[8] א"ר[9] צארני [הרב אהרן ראובן צ'רני, רב בברמינגהם, מחברי "דגל ירושלים"] שליט"א[10] רב דק' בירמינגהאם [רב קהילת ברמינגהם שבאנגליה] יצ"ו[11], וכא"ל[12] ברכת ד' וכט"ס[13].

יקרו לי מאד דבריו היקרים במכתבו. הנני רואה בכת"ר[14] אחד מבעלי ההכרה וההרגשה הנכונה, שכמותו ירבו בישראל. ובאמת גם זה הצד של ההצלה מהזרם השלילי הקיצוני, העלול להפריד גם את המקובצים, וק"ו[15] שאין בכחו לקבץ את הנפזרים, ועכ"פ[16] ברור הוא שיש בכחו להפריע בעד הקיבוץ האידיאלי שנפש ישרה מישראל שואפת אליו, אבל בסידור הרצאת הדברים ראוי ודאי שלא להבליט את הצד השלילי, כי סוף כל סוף תקותנו חזקה היא בעז"ה[17] צור ישראל וגואלו, כי ע"י[18] ההתגברות של הנשמה הפנימית, שהיא תאיר את אורה בתוך התחיה הלאומית, ע"י ההתכנסות הכללית של כשרי ישראל, העומדים איתן על מעמד הקודש של המסורת הנאדרה, בחיים, בהגיון, בהרגשה, באמונה ובמעשה, ישובו לנו גם אחים רחוקים מאד, ממש האובדים והנדחים. [על פי ישעיהו כז, יג] ולאותו המקום הירוד, שלאומיות טבעית חילונית אינה יכולה לחדור, יכול הוא לחדור הניצוץ הקדוש החי מאור ד', מקור החיים ב"ה[19], המתגלה באור תורה ונר מצוה, [על פי משלי ו, כג: "כי נר מצוה ותורה אור"] ביקרת אמונת אומן, [על פי ישעיהו כה, א] ובטוהר קדושת ישראל. אקוה שכת"ר[20] יהיה מהחלוצים העובדים על שדי התנועה הקדושה הזאת, [תנועת "דגל ירושלים", שהרב קוק ייסד בלונדון בשנת תרע"ח (1918)] אשר גדולי עם ד' מעברים רבים הולכים ונלוים אליה. ודי' יהיה בעזרנו להעמיד מחנה גדול, כמחנה אלהים, [על פי דברי הימים א יב, כג] לגונן בעד נשמת עמנו ולהפריח פרחי הוד קודש על כל הככר כולו של תנועת התחיה ובנין הארץ.

יהיו נא חליפות מכתבינו תכופות בע"ה[21] ובעת הכושר יכתב כת"ר[22] בטובו מהגיוני לבבו, ע"ד[23] הסתדרותנו ומגמת דגלנו, כי חושב אני שנצטרך ג"כ[24] להוציא איזה מאסף, לע"ע[25] באידיש, שיקבץ חות דעתם של אנשי רוח שונים הנאמנים לדגלנו, למען יתבררו ויתלבנו הדברים בע"ה, והנני חותם בכל

חותמי ברכות, ישלח השי"ת[26] מרפא וארוכה ורפואה שלמה בתוש"ח[27] עם ד' לחמותו הכבודה ובתו היקרה תחי'[28], ויברך אותו ואת ביתו וכא"ל בכט"ס[29], כנה"י[30] ונפש ידי"ע[31] דוש"ת[32] באה"ר[33],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. שלו' - שלום
4. לכ' - לכבוד
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. הרה"ג - הרב הגאון
7. החה"ש - החיים והשלום
8. מו"ה - מורנו הרב
9. א"ר - אמר רבי
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
12. וכא"ל - וכל אשר לו
13. וכט"ס - וכל טוב סלה
14. בכת"ר - בכבוד תורתו
15. וק"ו - וקל וחומר
16. ועכ"פ - ועל כל פנים
17. בעז"ה - בעזרת השם
18. ע"י - על ידי
19. ב"ה - ברוך השם
20. שכת"ר - שכבוד תורתו
21. בע"ה - בעזרת השם
22. כת"ר - כבוד תורתו
23. ע"ד - על דבר
24. ג"כ - גם כן
25. לע"ע - לעת עתה
26. השי"ת - השם יתברך
27. בתוש"ח - בתוך שאר חולי (ישראל)
28. תחי' - תחיה
29. בכט"ס - בכל טוב סלה
30. כנה"י - כנפשו היקרה
31. ידי"ע - ידידו עוז
32. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
33. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתצג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ' תמוז תרע"ח - הרוגייט **נמען:** הרב משה טורצקי, סוונסי

על קבלת חברים ל'דגל ירושלים': יש רבים שהתרחקו במעשה אבל כשרים בלבם ורוצים להתחבר ליראים, ואולי ישובו - 'איך נדחה אותם בידיים'? ההחלטה בידי האגודה המקומית ויושב הראש שלה. 'כל הבא להתחבר ליראי ה' הרי הוא בחזקת טהרה'.

עיקרי הדברים

- קבלת רחוקים.
- החלטה מקומית.
- 'בחזקת טהרה'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ' תמוז תרע"ח[2], האראגאטה. [הרוגייט, עיר מרפא בצפון אנגליה]

שלו'[3] רב לכבוד ידידי הרב הגדול בתו"י[4] ענף עץ אבות מו"ה[5] משה טורעצקי שליט"א[6] רב דק' סוואנסי [רב קהילת סוונסי שבוויילס] יצ"ו[7].

אחדשה"ט[8] באהבה.

הגיעני מכתבו היקר, וע"ד[9] החברים הרוצים להלוות על דגלנו [להצטרף לתנועת "דגל ירושלים"] הקדוש ירושלים, קשה מאד ליתן כללים על זה חוץ ממקום האגודה הפרטית, כי יודעים אנחנו שבמדינות הללו נמצאים בעוה"ר[10] כמה אנשים שבמעשה נתרחקו הרבה, והם כשרים בלבבם והם חפצים להתדבק ביראי ד', ואולי בהמשך הזמן ישובו בתשובה שלמה, ואיך נדחה אותם בידים. ע"כ[11] הדבר תלוי בהסכמת האגודה המקומית ויו"ר[12] שלה, שע"פ[13] רוב יהי'[14] ת"ח[15] או רב העדה, והוא ידע לכוין את המשקל והכל לש"ש. והיסוד של ההסתדרות שלנו הלא הוא להראות גלוי לכל ישראל ולכל העולם, שחפצנו ביסוד קיבוץ גלויותינו על אדמת הקודש הוא בנוי על יסוד הקודש בשם ד' ותורתו, וכל מה שיימצאו יותר חברים ויותר אגודות המסכימים על יסוד הקדוש הזה, הרי תוכן של יראת שמים ושל קדושת ישראל האמיתית מתעלה ע"י[16] זה. וכת"ר[17] בשכלו ויראת ד' אשר בלבבו ידע בעדתו את מי לקרב. וביותר צריכים אנו להתאמץ להחזיק את כל מוסדות הקודש אשר באה"ק[18], שיהיו נשארים עומדים ברשות יראי ד' האמיתיים, ולזה עלינו להרבות חברים ותומכים, וכל הבא להתחבר ליראי ד' הרי הוא בחזקת טהרה, ["וכל הבא ליטהר מסייעין אותו" (שבת קד)] ועכ"פ[19] ראוי להמשיכו בחבלי רצון, ובמשך הזמן נראה את מעשיו.

וכשיחננו ד' ויבא התור של הקונגרס הכללי, אז נקבע בע"ה[20] ע"ד[21] מהות החברים תקנות קבועות.

והנני בזה חותם בברכה ומיחל לחסד ד' על עמו מבין המצרים [איכה א, ג] קרנם להרים בב"א[22],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. שלו' - שלום
4. בתו"י - בתורה ויראה
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
8. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. וע"ד - ועל דבר
10. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
11. ע"כ - על כן
12. ויו"ר - ויושב ראש
13. שע"פ - שעל פי
14. יהי' - יהיה
15. ת"ח - תלמידי חכמים
16. ע"י - על ידי
17. וכת"ר - וכבוד תורתו
18. באה"ק - בארץ הקודש
19. ועכ"פ - ועל כל פנים
20. בע"ה - בעזרת השם
21. ע"ד - על דבר
22. בב"א - במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתקס

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו סיון (תרע"ט) - וסטקליף **נמען:** הרב י"ש

ראוי להספיד בכבוד את הרב הרכבי, אבל עיקר ההספד צריך להיות על הגאון ר' יצחק מפוניבז' שנפטר. על חירופי הכופרים 'אין קץ להשיב', אבל אולי יכתוב דברים אחדים.

עיקרי הדברים

- הספד הרכבי.
- עיקר ההספד לרב פוניבז'.
- תשובה לכופרים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ"ו סיון וועסטקליף. [וסטקליף, עיירת נופש על חוף הים באנגליה]

ידידי הרב הגאון ריי"ש[2] שליט"א[3].

קבלתי מכתביו, ומפני כמה טרדות הנני מקצר א) הרה"ח[4] הרכבי ז"ל[5] [אברהם אליהו הרכבי, שנפטר בתרע"ט; ראו (כרך ב', אגרת תרכז)] כדאי הוא ודאי להיות נספד בכבוד. אמנם ראיתי בעתונים שבעוה"ר[6] נפטר לב"ע[7] הגאון ר'[8] יצחק מפאניוועז ז"ל, [הרב יצחק יעקב רבינוביץ ("ר' איצלה פוניבז'ר"), שנפטר בתרע"ט] וראוי שהאי גברא רבא וגדול הדור בגדולת התורה יהי'[9] העיקר בההספד.

ב) ע"ד[10] חירופיהם ואפיקורסותם של פושעינו אין קץ להשיב כאולתם, בכ"ז[11] אולי אכתב בזה דברים אחדים בל"נ[12], והשי"ת[13] ישמחנו בישועתו וירומם קרן ליראיו ויחוס על שם קדשו וכבוד תוה"ק[14] ועם סגולתו להושיעם בקרוב תשועת עולמים, והי'[15] זה שלו'[16] כנה"ר[17] ונפש ידי"ע[18] דוש"ת[19] באה"ר[20],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ריי"ש - רבי יוסף ש... - שם אדם
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. הרה"ח - הרב החסיד
5. ז"ל - זכרונו לברכה
6. שבעוה"ר - שבעוונותינו הרבים
7. לב"ע - לבית עולמו
8. ר' - רבי
9. יהי' - יהיה
10. ע"ד - על דבר
11. בכ"ז - בכל זאת
12. בל"נ - בלי נדר
13. והשי"ת - והשם יתברך
14. תוה"ק - תורתנו הקדושה
15. והי' - והיה

16. שלו׳ – שלום
17. כנה״ר – כנפשו הרמה
18. ידי״ע – ידידו עוז
19. דוש״ת – דורש שלומו ותורתו
20. באה״ר – באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת תתקפט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט' כסלו תר"פ - ירושלים **נמען:** הרב יצחק ירוחם דיסקין

מצב העיר מבית ומחוץ מחייב פעולות לחיזוק התורה והיהדות. הרב קוק מזמין את הרבנים לאסיפה בביתו, ומבקש שהרב דיסקין, 'זקן הגאונים', יעמוד בראשה; גילוי הדעת צריך להיות מאוחד. אם אינו יכול לבוא, שישלח את דעתו בכתב.

עיקרי הדברים

- אסיפת רבנים.
- בקשה שהרב דיסקין יעמוד בראש.
- גילוי דעת מאוחד.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] ירושלם ת"ו[2]. יום ט' לחדש כסלו תר"פ[3]

להדרת כבוד מר רב רחימאי. הגאון הגדול. פאר הדור, סוע"ה[4], כקש"ת[5] מו"ה[6] יצחק ירוחם דיסקין [הרב יצחק ירוחם דיסקין; ראו (כרך ב', אגרת תרעא)] שליט"א[7].

ולכל המסתופפים כצל קדושת תורתו שלו'[8]. אחדש"ה[9] דהדר"ג[10] מר שליט"א. המצב של עיר הקודש מבית ומחוץ, מכריח אותנו כעת לגשת לאיזה סדר של פעולות וחזוקים לטובת קדושת התורה וחזוק הדת והיהדות. וכבוד ירושלים ובניה, בני תורה היקרים, וכבוד ישראל וארי"[11] בכלל, ושמירת צביון הקודש בתוכה בעצת אמת ושלו'[12]. בשביל המטרה הקדושה הזאת מצאתי לחובה ולמצוה לעצמי, לבקש חלק רשום ממעלת הרבנים העומדים על משמרת הקודש פעה"ק[13] ת"ו, לבוא לאסיפה היום בביתי. וכאשר כל הפעולות הרשומות בעניני התורה והיהדות פעה"ק, מצפה אני שיעשו בעז"ה[14] ע"י[15] עצת שלו' של הדר"ג[16] אדוני שליט"א. שיואיל בטובו לעמוד לימיני בכל מעשנו לטובת הקודש, לרומם קרן עיר עז לנו, וקרן תוה"ק[17] ולומדיה, ע"כ[18] ארהיב עז לחלות את פני הדר"ג, שיתיחש נא באהבתו הנאמנה מאד אל המחשבות הטובות שהננו מקוים בחסדי השי"ת[19] לגשת אל הוצאתן אל הפועל. תתקפטי שלום וברכה הדרת גאון רב רחימאי הגאון הגדול פאר הדור שלו' וברכה רב יצחק ירוחם דיסקין שליט"א המצב הנורא והאיום שאנו עומדים בו כעת. ד' ירחם, גורם לנו ודאי שכללות הרבנים שבא"י[20] ובעיה"ק[21] בירושלים חייבים הם לגלות את דעתם באופן גלוי.

ע"ד[22] אספת הרבנים המתוכננת כעת. [האספה שממנה צמחה הרבנות הראשית לארץ ישראל] וגילוי דעת זו מוכרח הוא לפי המצב [שלנו] שיהי'[23] בצורה מאוחדת בלי שום חלוקי דעות, וק"ו[24] שאי אפשר] שגולת הכותרת זקן הגאונים, הדר"ג, לא יופיע בראש האספה. בכל אופן יכבדנו בהבעת דעתו הגדולה בכת"י[25] קדשו, אם הדבר הוא אי אפשרי מאיזה טעם שהוד גאונו יופיע בעצמו בהאספה. אמנם מקוים אנחנו שהשי"ת[26] יחזק ויאמץ את חילו, שיוכל לבוא בכבודו להאספה המיוחדה והנחוצה הזאת, העומדת

עכשיו בודאי] ברומו חסר בכת"י והושלם עפ"י[27] ההשערה. של עולם. והשי"ת[28] יחננו בדעה והשכל ויתקננו בעצה טובה מלפניו למען עמו ונחלתו.

והנני בזה ידי"ע[29] מתכבד באהבתו ודוש"ת[30] הקדושה באה"ר[31].

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
4. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
5. כקש"ת - כבוד קדושת שם תפארתו
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. שלו' - שלום
9. אחדש"ה - אחרי דרישת שלומו הטוב
10. דהדר"ג - דהדרת גאונו
11. וארי"י - ו + ארי"י: ארץ ישראל; "האר"י": רבי יצחק לוריא
12. ושלו' - ושלום
13. פעה"ק - פה עיר הקודש
14. בעז"ה - בעזרת השם
15. ע"י - על ידי
16. הדר"ג - הדרת גאונו
17. תוה"ק - תורתנו הקדושה
18. ע"כ - על כן
19. השי"ת - השם יתברך
20. שבא"י - שבארץ ישראל
21. ובעיה"ק - ובעיר הקודש
22. ע"ד - על דבר
23. שיהי' - שיהיה
24. וק"ו - וקל וחומר
25. בכת"י - בכתב יד
26. שהשי"ת - שהשם יתברך
27. עפ"י - על פי
28. והשי"ת - והשם יתברך
29. ידי"ע - ידידו עוז
30. ודוש"ת - ודורש שלומו ותורתו
31. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אסב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' תשרי תרפ"א **נמען:** הרב י"א ציטרין, רב פתח תקוה

ברכת השנה. הרב קוק הורה לשלוח עוד עותקים מהמכתבים (לאיכרים). לא נגע בעניין העסקת עולים אצל סוחרים בערים, כי כמעט אין נוכרים עובדים בבתי המסחר היהודיים, והדבר עלול לדחוק את תושבי הארץ הוותיקים ולעורר איבה; ובכל זאת יש לשים לב.

עיקרי הדברים

- ברכת השנה.
- עוד עותקים מהמכתבים.
- עבודה בערים - חשש איבה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. יום ה' לחודש תשרי שנת תרפ"א[2]

ברכת השנים, וגמח"ט[3] לכי[4] ידי"נ[5] הרב הגאון מוהריי"א[6] ציטרין [רבה של פתח תקווה; ראו (כרך ד', אגרת תתקפז)] שליט"א[7]

האב"ד[8] דפ"ת[9] ת"ו[10] הנה ברך לקחתי באהבה מכתר"ה[11] חביבי שליט"א. ותשובתו אמורה ואברכה מברכיך יתברך כתר"ה[12] בכל טוב. בשנה טובה ומעוטרת. ונזכה לראות בתשועת עם ד' על אדמת קדשו ובהצלחת צמח ישועתינו לגאולה שלמה. נצטערתי על אשר שלחו רק עקזעמי אחדים מהמכתבים וציויתי להוסיף לשלח עוד איזה טופסים. מה שלא נקדתי בזה המכתב ע"ד[13] נתינת עבודה בערים אצל הסוחרים וכדומה, מפני שבמציאות כמעט אין נכרים עובדים אצל בתי המסחר של אחב"י[14], ואולי יוכל הדבר לגרום דחי' של תושבי הארץ מלפנים בשביל הבאים, ויביא לידי איבה, ע"כ[15] נמנעתי מזה. בכ"ז[16] צריכים אנו לשום לב גם ע"ז[17]. ועוד נתישב בע"ה[18] עם כתר"ה במכתבים. וכשיחנינו השי"ת[19] להתראות באיזה אופן להמשיך את העבודה של תוכן המכתבים לימים הבעל"ט[20].

והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות באה"ר[21] כנה"ר[22] ונפש ידי"ע[23] דוש"ת[24]

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"א - השנה תרפ"א (1920/1921)
3. וגמח"ט - וגמר חתימה טובה
4. לכ' - לכבוד
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. מוהריי"א - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, א (למשל: יעקב + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. האב"ד - האב בית דין
9. דפ"ת - דפתח תקוה
10. ת"ו - תבנה ותכונן

11. מכתר"ה - מכבוד תורתו רום הדרתו
12. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
13. ע"ד - על דבר
14. אחב"י - אחינו בני ישראל
15. ע"כ - על כן
16. בכ"ז - בכל זאת
17. ע"ז - על זה
18. בע"ה - בעזרת השם
19. השי"ת - השם יתברך
20. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
21. באה"ר - באהבה רבה
22. כנה"ר - כנפשו הרמה
23. ידי"ע - ידידו עוז
24. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אעא'

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (מרחשון תרפ"א) **נמען:** הוועד הלאומי

הרב קוק מבקש מהוועד לעסוק בהגנת 'הצביון הלאומי' בדת ובקודש: מטבחי טרפות נוסדים בכל הארץ, חילול שבת 'בצורה מכוערת', 'המידות הטהורות... מתדלדלות בתכונה חצופה וצינית', ויסוד זכויותינו על הארץ מתערער. יש להפנות את הזרם לעלייה, 'לא נהיה אנחנו הגורמים... לכזב את תקות ישראל'.

עיקרי הדברים

- הגנת הצביון הלאומי.
- טרפות וחילול שבת.
- ערעור יסוד הזכויות.
- קריאה לפעולה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה. לכבוד ועד הלאמי, [הוועד הלאומי, הגוף המבצע של כנסת ישראל, הנהגת היישוב היהודי בארץ ישראל בתקופת המנדט]

פעה"ק[1] ת"ו[2]

שלו'[3] וברכה. ועד מרומם יחד עם כל העבודות הגדולות והחשובות אשר הועד הנכבד מציג לו למטרה להתעסק בהם במה שנוגע לסדור חיינו הלאמיים בארץ העבר והעתיד שלנו. הנני מוצא לי לחובה להציע לפניו, להתענין בשאלה הגדולה של הגנת הצביון הלאמי, במה שנוגע לדת וקדש ההולך ונפגע הרבה מאד עד בלי נשוא, באופן פומבי מאד בימינו האחרונים. מטבחים של טריפות בצורה הפקרית הולכים ונוסדים בכל פנות ארצנו הקדושה וגם בעה"ק[4] ירושלם. חלול שבתות ויו"ט[5] בצורה מכוערת וגסה הולך ונעשה לדבר רגיל מצד קבוצות שלמות, והדברים הולכים ומקבלים צורה פרועה, והירידה הולכת ומתגברת מיום אל יום, כבוד האומה ותחיתה נרמס ברגלים גסות בלא שום רגש של בושה, ובלא שום יחש של איזה הערכת יקר סגולותינו העדינות, המדות הטהורות נחלת אבות ומשפחה הולכות ומתדלדלות בתכונה חצופה וצינית, ויסוד תחיתינו והבסיס של זכיותינו על אדמת הקדש, הולך ומתנודד נפגם מזהרו ומועם מערכו, ע"י[6] זלזולה של נשמת עמנו הנצחית, אוצר כל חסננו. [אוצר כל עוצמתנו] ועד חשוב ונכבד. עליו החובה לעמוד כעת בפרץ [על פי יחזקאל כב, ל] יחד עם כל הכחות הטובים שלנו, עם כל אלה הנפשות הזכות אשר לא עומם עדיין אצלם הזיק הקדוש של סגולת היהדות הפנימית, יקח לו את המרץ ואת כח ההשפעה המוסרית והמעשית, להפנות את הזרם של תנועת הירידה והשקיעה הנפשית לעבר אחר, לעבר של עלי'[7] ושל התרוממות רוח.

לא נהי'[8] אנחנו הגורמים באדישות שלנו לכזב את תקות ישראל, שנתעוררה ברב כח לרגלי המאורעות הנפלאות של ימינו. נעמד על המצפה, נתיעץ יחד איך להטיב את המצב, להשיב את כבוד הקדש, את התחי'[9] הלאומית על מכונם. וצור ישראל יעזרנו בעבור שמו הגדול ובעבור עמו ונחלתו.

בצפיית ישועה ורגשי כבוד מאד נעלים אחיכם המסור לעבודתכם בכל לב

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. פעה"ק - פה עיר הקודש
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. שלו' - שלום
4. בעה"ק - בעיר הקודש
5. ויו"ט - ויום טוב
6. ע"י - על ידי
7. עלי' - עליה
8. נהי' - נהיה
9. התחי' - התחיה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקכח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ' שבט תרפ"ב **נמען:** אגודת צעירי 'אגודת ישראל' בירושלים

הרב קוק נבהל שמייחסים לו התנגדות ל'קרן ארץ ישראל' ול'קרן הישוב' של אגודת ישראל; הרב קוק מוכן לפעול למענן. אבל למנוע את עזרתו מבניין הישוב, גם כשהבונים רחוקים מהתורה, הוא נגד דרך ה', כי רק בהתקרבות ובעזרה יקרבו את הרחוקים. 'ומה אעשה ולבי הולך לקרב ולא לרחק'.

עיקרי הדברים

- אינו מתנגד לקרנות האגודה.
- עזרה לכל בוני הישוב.
- לקרב ולא לרחק.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ' שבט פ"ב

לכ'[2] אגדת צעירי אגו"י[3] [תנועת הנוער של "אגודת ישראל"] פעה"ק[4] ת"ו[5] שלו, רב. מכתבם היקר קבלתי, ונבהלתי לראות שהם מיחסים לי התנגדות לקרן א"י[6] וקרן הישוב, שנתכונן ע"י[7] אגו"י, ["קרן היישוב" של אגודת ישראל, שנוסדה כחלופה ל"קרן היסוד" הציונית] לא כן אחי, בכל לב ובכל נפש, הנני מוכן לעשות בעד הקרנות הללו בכל עת שאדרש, בל"נ[8], בעה"י[9], רק למנע את עזרתי מבנין הישוב, אפי'[10] אם הבונים, הם רחוקים בעוה"ר[11] מהתורה"ק[12], [גם אם הבונים רחוקים, בעוונותינו הרבים, מן התורה הקדושה] זהו נגד כל חושי וידיעותי בדרך ד' הישרה. כי מקוים אנחנו שרק ע"י התקרבות ועזרה, יעלה ביד יראי ד' לקרב את הרחוקים, ולתקן סוף כל סוף את בנין הארץ עפ"י[13] דרך התוהמ"צ[14], [על פי דרך התורה והמצוות] כרצון השי"ת[15] באמת. ומה אעשה ולבי הולך לקרב ולא לרחק, תל"י[16].

והנני בזה ידידם מברכם בעבודה פורי' לחזוק התורה ולבנין אה"ק[17].

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. לכ' - לכבוד
3. אגו"י - אגודת ישראל
4. פעה"ק - פה עיר הקודש
5. ת"ו - תבנה ותכונן
6. א"י - ארץ ישראל
7. ע"י - על ידי
8. בל"נ - בלי נדר
9. בעה"י - בעזרת השם יתברך
10. אפי' - אפילו
11. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
12. מהתורה"ק - מהתורה הקדושה
13. עפ"י - על פי

14. התוהמ"צ - התורה והמצוות
15. השי"ת - השם יתברך
16. תל"י - תודה לא-ל יתברך
17. אה"ק - ארץ הקודש

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקכט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' שבט תרפ"ב **נמען:** צעירי 'אגודת ישראל' בירושלים

המאמר נמסר לעסקנים לפני שהגיע מכתבם. 'הדרך של התנגדות לבדה לא תספיק להצלת המצב', ויש ללכת בדרכים שונות, כמו בתכסיסי מלחמה שמחלקים את המחנות; כולם מכוונים לבניין הארץ בקדושה, והרב קוק סבור שבעזרה לבנייה החילונית יתקבלו דברי החרדים. (סוף המכתב חסר.)

עיקרי הדברים

- התנגדות לבדה אינה מספיקה.
- חלוקת המחנות.
- עזרה תביא השפעה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], יוד שבט פ"ב

לכ'[2] צעירי אגו"י[3] [תנועת הצעירים של "אגודת ישראל"] פעה"ק[4] ת"ו[5] שוי"ר[6] באה"ר[7] קבלתי את המכתבים, והנה המראה אחת היא, כי המאמר נמסר ליד העסקנים לפני קבלת המכתב הראשון. ובעצם הענין, הנני חוזר על דברי, ומדגיש אני בזה לכם יקירי לבבי, שאני רואה שהדרך של התנגדות לבדה, לא תספיק להצלת המצב, ולהגדרת הפרצות המתגברות בעוה"ר[8], לחרדת לב כל ירא ד' וחושבי שמו, עלינו ללכת בדרכים שונים, כדרך תכסיסי מלחמה, שמחלקים את המחנות. הלא כלנו מכוונים לדבר אחד לטובת ישראל האמיתית. שהיא בנין אה"ק[9] בקדושה ובטהרה, אלא שאני רואה, שבדרך של עזרה לכל המעשים החלוניים בבנין, יוכל הדבר לבא שיתקבלו דברי החרדים ע"ד[10] ד', ברב או במעט. וישנם רבים גדולים וטובים הרואים, שע"י[11] התנגדות או לפחות.... [הסוף חסר]

1. ב"ה - ברוך השם
2. לכ' - לכבוד
3. אגו"י - אגודת ישראל
4. פעה"ק - פה עיר הקודש
5. ת"ו - תבנה ותכונן
6. שוי"ר - שלום וישע רב
7. באה"ר - באהבה רבה
8. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
9. אה"ק - ארץ הקודש
10. ע"ד - על דבר
11. שע"י - שעל ידי

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקפב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו סיון תרפ"ג **נמען:** הרב בן ציון הלוי ברמן

הרב קוק אינו נוטר טינה על ביקורתו. אילו מצא משפיעים העוסקים בימין המקרבת', אולי היה עוסק בשמאל הדוחה'; אבל כיון שהדחייה נהוגה הרבה, עליו לאזן בקירוב. את 'אגודת ישראל' הרב קוק מחזק, אבל בבניין הארץ יש לעזור בלי תנאים, ו'הרשול מסיוע הבנין... הוא ראשית חטאת'. מי שאמונה בסגולת ישראל חיה בו יתלהב משיבת הבנים, גם אם יש אבני נגף. אהבתו אליו ולאביו קיימת גם אם ימשיך להתנגד.

עיקרי הדברים

- אין טינה.
- ימין מקרבת ושמאל דוחה.
- עזרה לבנייה בלי תנאים.
- אהבה למרות המחלוקת.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ט"ו סיון ג'

ידי"נ[2] וחביבי כמאז גם עתה הרב המאוה"ג[3] טהר לב ויקר רוח מו"ה[4] בנציון הלוי ברמן [הרב בן ציון הלוי ברמן, שמתח ביקורת על דרכו של הרב קוק בקירוב הרחוקים] שליט"א[5] שלו'[6] וברכה,

אהובי היקר, לפי טרדותי הרבות הנני ע"פ[7] רוב מאחר את תשובותי על מכתבים. אבל על מכתבך היקר והוספתו הגלוי' איני חפץ לאחר את התשובה שלא תחשוב שיש לי עליך שמץ טינא בלב ח"ו[8]. ידעתי חביבי גם ידעתי את תום לבבך וטהרת רוחך, ואני מתענג לשמע ולראות דברי בקרת היוצאים מלב טהור אע"פ[9] שאני יודע שהמבקרים נכשלים בידיעות קטועות ובלתי נכונות, סוף כל סוף כונתם רצוי'. ובעיקר הדבר, האמין לי יקירי, שאלמלי מצאתי מהמשפיעים על חיי הצבור בא"י[10], כאלה שהם עוסקים בימין המקרבת, ["לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת" (סוטה מז)] יוכל להיות שאנכי דוקא הייתי עוסק בשמאל הדוחה שגם היא צריכה לגופה של מלאכת הקדש אשר להנהלת הצבור, אבל מאחר שמצאתי את הדחיה נהוגה במדה מרובה הנני מוכרח לתבל אותה ע"י[11] הימין המקרבת, וגם זה במדה ידועה ובזהירות הגונה בעה"י[12], וכל יודעי מכירים שכונתי היא בזה לא לשום פני' עצמית ח"ו.

ובענין אגו"י[13], [ובעניין "אגודת ישראל"] תמיד אני מחזק אותה ומחבב את מפעלותי' החיוביות, אבל בדבר בנין אה"ק[14] חיבים אנחנו לעזור בלא שום תנאים, ואפילו אם איזה חלק מן המתישבים מתנהג שלא כשורה, בטוחים אנחנו בעה"י שהחלק הכשר וההגון יצמיח את הצמח המבוקש מאת ההשגחה העליונה ליסוד גאולה וישועה, וע"י[15] זה הכל ישובו לבצרון במשך קרוב או גם רחוק. והרשול מסיוע הבנין [וההתרשלות מסיוע לבניין] והקנין של אה"ק הוא ראשית חטאת, לגרום משטמה ודחי' פנימית של הדור השואף לתקומת ישועה ע"פ עמק טבע נשמתו הקשורה בתכן הגאולה באחרית הימים באופן יותר בולט

מבדורות הקודמים. ומתוך שאני מכיר תוכן זה יפה, ע"פ השקפת הדעת וע"פ[16] הנסיון, הרבה יותר משאר רבנים שלא באו לידם הבחינות הללו, ע"כ[17] אני עוזר תמיד לבנין ולישוב בעה"י, ורואה אני מזה הרבה דברים של תועלת לחזוק הדת והיהדות בעה"י. ומובן הדבר אם שגם כשבאים רחוקים ובונים את אה"ק הנני עוזר על ידם בדלות כחי, על אחת כמה וכמה שהנני עוזר בכל אשר תשיג ידי, בשמחה כפולה ומכופלת, אם הבונים הללו יהיו תמימי דרך ושלמי אמונים בישראל, ואינני משיג בשום אופן טעם ההתנגדות והקנטוריא [והקנטרנות] נגד הנהגתי מאנשים שאינם נוגעים בפניות של כבוד ושל ממון.

ודע עוד חביבי, שבשום אופן לא תהיה דרכנו בעניני הצבור הכללי סלולה לפנינו, אם לא נקדים את האמונה העמוקה בסגולת ישראל העליונה הקשורה בקשר הכלל כולו, שבה נעוץ יסוד הברית, ברית התורה וברית הארץ, ברית הקיום הנצחי וברית הגאולה העליונה גם יחד, ומי שקדושת אמונת אומן זו חיה בנשמתו, אי-אפשר לו שלא יהיה תמיד מלא התלהבות מכל מה שיראה, שצעדי שיבת בנים אל אדמת מטעם ["אדמת מטעם", ארץ ישראל שנטעו בה אבותינו] הולכים ומתגלים, ויראה בכל אלה את ההוד ואת זהר הקדש העליון, אפילו אם ימצאו תחת הצעדים הללו ג"כ[18] אבני נגף, שע"ז[19] אנו קרואים לאמר: פנו דרך ד'. [ישעיהו מ, ג] והנני. ידידי הנאמן, אשר אהבתך ואהבת אביך המנוח הרב התמים, ישר השכל ונקי הדעת ז"ל[20], חקוקה היא תמיד על לוח לבבי, ומים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה [שיר השירים ח, ז] הנאמנה הזאת, אפילו אם מחמת איזו סגולה נפשית מיוחדה לא תוכל לעת עתה לעמוד על אופי הצדק של שאיפותי ולהכיר עי"ז[21] את האמת והאמונה שהם ב"ה תמיד נר לרגלי, ואפילו אם תעסוק עוד להלאה בהתנגדותך הכטויית והמעשית, הנני תמיד ידידך עז המוקירך נאמנה והוקרה פנימית כימי עולם.

המצפה לאור ד' וישועתו על עם קדשו וחבל נחלתו נעימת ימינו במהרה בימינו

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ידי"נ - ידיד נפשי
3. המאוה"ג - המאור הגדול
4. מו"ה - מורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שלו' - שלום
7. ע"פ - על פי
8. ח"ו - חס ושלום
9. אע"פ - אף על פי
10. בא"י - בארץ ישראל
11. ע"י - על ידי
12. בעה"י - בעזרת השם יתברך
13. אגו"י - אגודת ישראל
14. אה"ק - ארץ הקודש
15. וע"י - ועל ידי
16. וע"פ - ועל פי
17. ע"כ - על כן

18. ג"כ – גם כן
19. שע"ז – שעל זה
20. ז"ל – זכרונו לברכה
21. ע"י – על ידי זה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארמב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו תמוז תרפ"ד - ניו יורק **נמען:** עורך עיתון פועלים

שמחה על העיתון ועל מאמריו: ההכרה שהטבת מצבו המוסרי והחומרי של הפועל תלויה בהגנה על הרכוש הרוחני המשותף - התורה והמצוות, שבו 'לא נכר שוע לפני דל' - ראויה ליישר כוח, בפרט בימי 'ההשכלה השטחית'.

עיקרי הדברים

- הפועל והתורה.
- שבח לעיתון.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ט"ו תמוז פ"ד. נו"י[2] שארי

יקירי. עורך עתון הפועלים הופעת עתונך שמחה את לבי. עומק הרגש של היושר המפעם באותם המאמרים אשר היו נגד עיני, הוא חזון ראוי שכל ישר לב בישראל ובאדם ישמח עליו. ההשתדלות להביא את היסוד העובד שבאחינו, לידי אותה ההכרה העמוקה והישרה, שמצב המוסרי והחמרי של העובד בישראל, הטבתו היא מותנה בהגנתו הנאמנה על הרכוש הרוחני המשותף שלנו, אשר בו לא נפר שוע לפני דל [איוב לד, יט] בעמנו, שהוא הרכוש הקדוש של התורה והמצוה והאמונה הטהורה מורשה קהלת יעקב. [דברים לג, ד] השתדלות זו להכריז את האמת הגדולה הזאת בימינו אלה. לימים שההשכלה השטחית היא משכרת את החיים ובכללם גם של ההמון העובד, היא ראויה לישר-כח גדול, מצד כל רוח נכונה בישראל. ומתוך מעמקי הנני אומר לך ד' עמך גבור החיל [שופטים ו, יב] בכבוד וברכה נאמנה, שלך איה"ק[3]

1. ב"ה - ברוך השם
2. נו"י - נוא יורק (ניו יורק)
3. איה"ק - אברהם יצחק הכהן קוק (חתימת הרב)